

ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА ЗА ПЕРИОД 2021–2031

- План развоја Града Крагујевца
- Преглед и анализа постојећег стања
- Листа приоритетних пројеката
- Консултативни процес

**План развоја
града Крагујевца
ЗА ПЕРИОД 2021–2031**

Крагујевац, 2021.

ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА ЗА ПЕРИОД 2021–2031

САДРЖАЈ

План развоја града Крагујевца ЗА ПЕРИОД 2021–2031	3
Уводна реч градоначелника	9
Увод	10
Законски и институционални оквир и План развоја Града Крагујевца за период 2021–2031	11
Методологија израде Плана развоја Града Крагујевца	12
Фазе процеса развојног планирања	13
SWOT анализа	14
Привреда и предузетништво SWOT	15
Рурални развој SWOT	17
Инфраструктура и заштита животне средине SWOT	19
Здравствена заштита SWOT	21
Социјална заштита SWOT	23
Туризам SWOT	25
Спорт SWOT	27
Култура SWOT	28
Образовање SWOT	30
Бодовање SWOT анализе	32
Визија Града Крагујевца	37
Развојни приоритети, приоритетни циљев и мере	38
Приоритет I	38
Смањење незапослености	38
Приоритет II	39
Инфраструктура у градском и сеоском подручју	39
Приоритет III	39
Развој ванпривредних и друштвених делатности	39
Приоритет IV	40
Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса	40
Приоритет V	40
Јавне услуге по мери грађана	40
Опис приоритетних циљева и мера	44
Приоритет I: Смањење незапослености	44
Приоритет II: Инфраструктура у градском и сеоском подручју	56
Приоритет III: Развој ванпривредних и друштвених делатности	65
Приоритет IV: Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса	77
Приоритет V: Јавне услуге по мери грађана	85
Пројекти	91
Реализација Плана развоја Града Крагујевца	92
Анекс 1 Преглед и анализа постојећег стања	93
Основни географски и историјски подаци	95
Географско-демографске карактеристике	95
Рељеф	95
Планине	95
Клима	96
Воде	96
Геостратешки положај	96
Историјски подаци	97

Природне карактеристике	98
Шуме	99
Руде	99
Минерали, минералне, геотермалне воде и други потенцијални ресурси	99
Стање животне средине	100
Вода за пиће из централних водовода и јавних чесама	100
Јавне чесме	100
Централни Водовод Крагујевац	100
Ваздух	100
Квалитет ваздуха	101
Комунална бука	101
Демографски подаци	102
Број становника	102
Структура становника	103
Структура становништва према полу	103
Старосна структура становништва	104
Основни континенти становништва	104
Образовна структура становништва	105
Становништво према активности	105
Домаћинства према броју чланова	105
Етничка припадност становништва	106
Религијска припадност становништва	106
Структура становништва према полу	109
Старосна структура становништва	109
Образовна структура становништва	111
Писменост становништва	113
Компјутерска писменост	115
Локална самоуправа	118
Јавна предузећа и установе	118
Јавна комунална и јавна предузећа	118
Инфраструктура	120
Саобраћајно - географски положај	120
Путна мрежа	120
Пошта и телекомуникације	121
Водопривреда	122
Стање вода	122
Снабдевање водом за пиће	123
Водоснабдевање Гружа	123
Комунална инфраструктура	125
Отпадне воде	125
Одржавање чистоће	126
Управљање отпадом	126
Комунални отпад	126
Сакупљање и транспорт амбалажног отпада	126
Енергетика	126
Топлотна енергија	126
Запосленост	128
Структура запослених према врсти послодавца	129
Структура запослених према врсти делатности	130
Незапосленост	133
Структура незапослених	134
Економија	136
Економски показатељи	136
Зараде	136

Потрошачка корпа и куповна моћ.....	137
Економски агрегат.....	138
Инвестиције.....	140
Стране директне инвестиције (СДИ).....	143
Слободне Зоне.....	145
ФАС Слободна зона – Крагујевац.....	145
Слободна зона Шумадија.....	146
Радне Зоне.....	146
„Радна зона Крагујевац и зона пословања”.....	146
Радна зона „Институт за стрна жита - радна зона Феникс”.....	146
Радна зона „Собовица 1”.....	146
Радна зона „Собовица – Лужнице”.....	147
Радна зона „Собовица-Лужнице” дели се на следеће целине:.....	147
Опис железничке индустрије у Крагујевцу:.....	147
Спољнотрговинска размена.....	148
Структура привреде.....	149
Велики привредни системи, носиоци некадашњег привредног развоја.....	149
Приватизација, стечај и ликвидација.....	151
Носици реиндустријализације и привредног развоја.....	152
Структура привредних субјеката у Крагујевцу.....	154
Број привредних друштава и предузетника.....	155
Структура привредних друштава према облику организовања.....	155
Структура привредних друштава према величини.....	155
Секторска структура привреде Крагујевца.....	156
Пословне перформансе привредних друштава.....	158
Пословне перформансе предузетника.....	159
Кластери и удружења.....	159
Трговина, туризам и угоститељство.....	160
Трговина и трговинска мрежа.....	160
Туризам.....	161
Пољопривреда и рурални развој.....	168
Опште карактеристике.....	168
Пољопривредна површина.....	168
Рурално становништво.....	169
Пољопривредна газдинства.....	170
Управљачка структура домаћинстава.....	172
Пољопривредна производња.....	173
Ратарство.....	173
Производња крмног биља.....	174
Воћарство.....	174
Виноградарство и производња вина.....	177
Сточарство.....	178
Објекти за смештај стоке.....	180
Пчеларство.....	181
Прерађивачки и складишни капацитети.....	183
Производња млечних производа.....	183
Производња и прерада меса.....	183
Производња вина, ракије и воћних сокова.....	183
Складишни капацитети и капацитети за сушење воћа.....	184
Услуге за пољопривреднике.....	184
Здравствена заштита.....	185
Установе здравствене заштите.....	185
Дом здравља Крагујевац.....	186
Институт за јавно здравље Крагујевац.....	186

Клинички центар Крагујевац.....	187
Завод за стоматологију Крагујевац	188
Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац.....	189
Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац.....	189
Социјална заштита.....	191
Центар за социјални рад „Солидарност”	191
Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица” Крагујевац.....	191
Кључни актери	192
Центар за социјални рад „Солидарност”	192
Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица”	192
Геронтолошки центар.....	193
Завод за Смештај одраслих „Мале Пчелице”	193
Центар за породични смештај и усвојење	193
Црвени крст Крагујевац.....	194
Међусекторска сарадња	194
Број корисника у систему социјалне заштите.....	195
Проширена права у области социјалне заштите.....	195
Борачко-инвалидска заштита	196
Образовање.....	197
Предшколско образовање.....	197
Установе за децу предшколског узраста.....	197
Предшколске установе	197
Основно образовање	198
Основно образовање	198
Средње образовање.....	198
Неформално образовање	199
Високо образовање	200
Култура.....	202
Преглед сталних културних манифестација.....	202
Спорт	210
Информисање	213

Анекс 2 Листа пројеката чија реализација почиње у периоду 2021 - 2023. године	215
Листа Пројеката чија реализација почиње у периоду од 2021–2023. године	217

Анекс 3 Консултативни процес израде Плана развоја Града Крагујевца	229
Консултативни процес израде Плана развоја Града Крагујевца.....	231
Тематске радне групе.....	231
Фазе процеса са партиципацијом тематских радних група:.....	231
Учешће шире заједнице.....	231
Јавна расправа	232

УВОДНА РЕЧ ГРАДОНАЧЕЛНИКА

План развоја Града Крагујевца за период од наредних 10 година је тек први корак у увођењу новог развојног модела који се заснива на систематском и планском приступу позиционирања нашег града у глобализованој економији 21. века. Многи планери воле да кажу: „План је ништа, планирање је све”. Ми смо се у изради овог документа водили управо тим принципом. Обезбедили смо врло широко учешће грађана, институција, привреде и невладиног сектора који су схватили да је овај документ њихов, да није у питању још једна хрпа папира која бирократији треба да послужи да оправда своје постојање, већ пројекција будућности за све нас и оне који долазе после нас, са алатима и механизмима да та будућност буде реална и достижна.

Поставили смо визију будућег изгледа и позиције нашег града, одредили циљеве које желимо да постигнемо и утврдили начин за достизање тих циљева. Сматрам да смо овим кораком одговорили на кључна питања која се постављају када се започиње било који посао: зашто нешто радите, шта радите, како ћете то да урадите и ко ће то да уради. Ми желимо да Крагујевац буде регионални лидер у индустријском развоју, иновацијама и образовању, желимо да живимо у здравој средини, желимо град који је леп, чист, пријатан за живот, који нуди узбудљиве и инспиративне садржаје, град у коме се људи осећају безбедно и где бринемо једни о другима. Ово вероватно желе и сви други градови на овом свету, али сматрам да ми знамо, хоћемо и морамо да одемо и много даље од жеља и визија, и да коначно почнемо да дајемо јасне и прецизне одговоре на питања како ћемо наше идеје остварити и ко је за то одговоран.

Управо због овога смо направили и врло обимну базу пројектних идеја која ће се стално допуњавати током периода важења Плана развоја, а која нам је основ да сваке 3 године израђујемо и усвајамо средњорочне планове који се састоје од тридесетак кључних пројекта који ће бити започети у том периоду. Овако ћемо моћи да ефикасно меримо шта се ради и како се ради, који су ефекти на квалитет живота грађана, свесни чињенице да је план развоја жив документ који мора да буде унапређиван током година, јер живимо у свету који се стално и брзо мења. Оно што је кључно питање у целом овом процесу је ко ће да спроведе све што је планирано.

У том смислу сматрам да кључна предност лежи у нашим људима који су кроз деценије иза нас показали да могу и умеју да се носе са најтежим изазовима. Ми који живимо у овом граду треба да имамо заједничку визију и веру да можемо да променимо и унапредимо наше животе и животе наших потомака, тако што ћемо да преуземемо одговорност и да уложимо време у спровођење оног што смо планирали. Овај документ нам омогућава да то буде лакше, јасно и прецизно, а наша је улога и обавеза да то искористимо.

УВОД

План развоја Града Крагујевца за период 2021–2031. године (у даљем тексту План развоја) је дугорочни документ развојног планирања града Крагујевца, који даје смернице за будући одрживи развој као циљно оријентисан, дугорочан и свеобухватан процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални). План развоја је оријентисан на стварање одрживог модела који унапређује квалитет живота грађана и задовољава друштвено-економске потребе заједнице, а истовремено значајно умањује штетне утицаје на животну средину и природне ресурсе.

Израда документа званично је отпочела доношењем Одлуке о приступању изради Стратегије одрживог развоја Града Крагујевца, број 350–178/17- I, 24.2.2017. године, Службени лист Града Крагујевца, број 5/2017. Одлуку је донела Скупштина града Крагујевца на основу Статута града Крагујевца, Националне стратегије одрживог развоја и Пословника Скупштине града Крагујевца.

План развоја је израђен коришћењем партиципативног приступа који подразумева да се у процес укључе све заинтересоване стране. Укључењем јавног, приватног и цивилног сектора осигуран је бољи квалитет донесених одлука, дефинише се одговорност за имплементацију Плана развоја и омогућава се формирање будућих партнерстава у имплементацији пројеката. План развоја представља кључни документ за све остале стратегије и програме.

Радна група која је директно учествовала у изради Плана развоја формално је успостављена доношењем Решења о образовању Радне групе за израду Стратегије одрживог развоја Града Крагујевца, број 112–1233/17-V, 4.8.2017. године, Службени лист Града Крагујевца, број 21/2017. Чланови Радне групе су представници свих кључних области друштвено-економског развоја: економија и предузетништво, инфраструктура, просторно планирање и заштита животне средине, пољопривреда, туризам, образовање, култура, спорт, финансије, социјална и здравствена политика. За организацију, комуникацију између радне групе и регионалне агенције која је била одговорна за методологију израде Плана, као и градског руководства главна и одговорна особа био је локални координатор.

ЗАКОНСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР И ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА ЗА ПЕРИОД 2021–2031.

План развоја Града Крагујевца је усаглашен са националним стратешким оквирима и правцима развоја, а с друге стране даје смернице за развој стратегија и програма, као и индикаторе за детаљније планове.

Закон о планском систему Републике Србије («Службени гласник РС», број 30 од 20.04.2019. год.) предвиђа усклађеност Плана развоја ЈЛС са Планом развоја Републике Србије. Будући да план развоја Републике Србије у тренутку финализовања Плана развоја Града Крагујевца није припремљен/усвојен, као референтни оквир коришћена је национална стратегија одрживог развоја Републике Србије.

У Националној стратегији идентификовани су следећи приоритети:

- Приоритет 1. Чланство у Европској унији
- Приоритет 2. Развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст
- Приоритет 3. Развој људских ресурса и повећање запослености
- Приоритет 4. Развој инфраструктуре и равномеран регионални развој
- Приоритет 5. Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

Визија и циљеви Плана развоја Града Крагујевца су усаглашени са приоритетима Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије где ће се, кроз спроведене активности на локалном нивоу, допринети реализацији дефинисаних приоритета.

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ ПЛАНА РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Документ је израђен у складу са смерницама датим у Закону о планском систему, члан 9, и у складу са уредбом Владе којим се утврђују обавезни елементи плана развоја јединица локалне самоуправе. Процес је започет ажурирањем података Социо економске анализе која је урађена за претходни стратешки период, тј. изработом Прегледа и анализе постојећег стања. Ажурирањем истих категорија података по областима стиче се увид у трендове и индикаторе у кључним областима социо-економске реалности града. Модули Прегледа и анализе постојећег стања су:

- Основни географски и историјски подаци
- Становништво
- Локална самоуправа
- Људски ресурси и тржиште рада
- Економија
- Пољопривреда
- Инфраструктура
- Туризам
- Здравствена и социјална заштита
- Образовање
- Култура и спорт
- Информисање.

Комплетан документ Преглед и анализа постојећег стања је дат као Анекс 1 Плана развоја.

Преглед и анализа постојећег стања представља „личну карту” града, односно профил локалне заједнице.

Наредни корак је била израда SWOT анализе за сваку област, вршено је њихово бодовање како би се издвојиле најкритичније слабости и доминанатне снаге, а ради дефинисања мера у следећим фазама планирања.

Визија Града Крагујевца има за задатак да представи ставове целокупне заједнице о томе где себе види у наредних петнаест до двадесет година. Како је визија града Крагујевца дефинисана приликом израде преходног стратешко планског документа, приликом израде овог Плана развоја је обављено ажурирање претходне визије.

Када је дефинисана Визија града, створена је подлога за идентификацију кључних развојних приоритета града. Приоритети су декомпоновани на основне сегменте у форми приоритетних циљева.

У истој фази су дефинисане одговарајуће мере за остварење приоритетних циљева, а које ће даље бити разрађене средњорочним планом. Мере представљају основ за израду других докумената јавних политика и служе за идентификацију и развој пројеката.

Финална фаза је дефинисање пројектних идеја. Град Крагујевац је у овој фази укључио ширу заједницу информисањем путем медија и организовањем састанака, као и трибине на којој је представљена методологија и процес идентификовања пројеката, и унос у ОЛЕД базу пројектних идеја. Месне заједнице су укључене сазивањем два састанка на којима су мотивисане да се директно укључе у процес, да идентификују кључне проблеме и пројекте своје заједнице и поднесу предлоге пројеката за наредни десетогодишњи плански период. На овај начин је добијена шира социо-економска слика града са аспекта локалне заједнице, а идентификовани проблеми и пројекти користе релевантним градским управама за дефинисање буџета и планирање инвестиција. Месне заједнице су поднеле 98 пројектних иницијатива.

ФАЗЕ ПРОЦЕСА РАЗВОЈНОГ ПЛАНИРАЊА

Као што је наведено у претходним поглављима, израда Плана развоја Града Крагујевца био је континуиран процес састављен из више сукцесивних фаза од којих је свака проистацала из претходне. Пролазећи поступно кроз сваку, дошло се до крајњег циља - финалног кровног документа развојног планирања.

Процес развојног планирања је сачињен од следећих фаза:

- Преглед и анализа постојећег стања
- Секторске SWOT анализе
- Приоритетне слабости и снаге
- Визија Града Крагујевца
- Развојни приоритети
- Приоритетни циљеви и мере
- Препоруке за реализацију Плана развоја Града Крагујевца.

SWOT АНАЛИЗА

SWOT анализа (интерна и екстерна самопроцена локална заједнице) је методолошки алат, коришћен у циљу одређивања конкурентске позиције локалне заједнице. Представљао је основни улаз за дефинисање општих циљева и то, пре свега, део анализе који се односи на слабости. Наиме, евидентиране слабости служе као основа за квалитетно планирање развоја, тако што ће дефинисани општи циљеви указивати на потребу и начин за смањивање или елиминисање тих слабости.

Практичност и веома широку применљивост ове анализе обезбеђује јој њена једноставност представљена матрицом 2 x 2, у којој се налазе и четири саставна елемента SWOT анализе: **снаге, слабости, шансе и претње**. Снаге и слабости су интерни елементи на које једна локална заједница може да утиче, док шансе и претње представљају екстерне елементе, односно факторе из спољашности на које не може да утиче.

Снаге су фактори који једном подручју дају предност. Слабости су, са друге стране, фактори који представљају препреке развоју локалне заједнице. Шансе су екстерне прилике које треба искористити, док претње означавају негативан екстерни фактор који треба неутралисати.

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ

SWOT матрица

Идентификовано је 9 кључних области друштвено-економског развоја за које су израђене SWOT анализе:

- Привреда и предузетништво
- Пољопривреда и рурални развој
- Инфраструктура и заштита животне средине
- Здравствена заштита
- Социјална заштита
- Туризам
- Спорт
- Култура
- Образовање

Привреда и предузетништво SWOT

СНАГЕ

- Индустијска традиција
- Ревитализација аутомобилске индустрије
- Капацитети за развој гринфилд и браунфилд локација
- Добра повезаност са коридором 10
- Универзитетски центар
- Распољивост радне снаге
- Конкурентна цена радне снаге
- Отвореност према инвеститорима – постојање капацитета за привлачење инвестиција
- Атрактивна Индустијска зона „Феникс”
- Индустијска зона MIND Park се убрзано развија
- Слободна зона Шумадија
- Повољна геоморфолошка конфигурација (рељеф)
- Тренд повећања броја активних привредних субјеката
- Повољан положај и висок капацитет инвестиционе локације „Корманско поље”
- Регионални трговачки центар
- Подршка локалне самоуправе развоју привреде
- Развијен систем формалног и неформалног образовања
- Регионални административни центар
- Постојање удружења предузетника и привредника
- Добро решени улазно-излазни путеви у град
- Повећано учешће сектора производње и прерађивачке индустрије у привредној структури
- Постојање слободне зоне
- Развијен институционални оквир за подршку МСПП сектору
- Развијени капацитети за примерен „квалитет живота” представника страних компанија
- Повољан геостратешки положај
- Постојање кластера
- Развијен сектор услуга
- Уобразан развој ИТ сектора
- Развијена мрежа магистралних путева
- Изградња националног дата центра

СЛАБОСТИ

- Неусклађеност образовног програма са захтевима привреде – неодговарајућа образовна структура радне снаге
- Одлив висококвалификоване радне снаге
- Неусаглашеност стечених знања и вештина у процесу образовања са захтевима привреде
- Висока стопа незапослености
- Недовољно развијено јавно-приватно партнерство
- Недовољан број домаћих инвеститора и низак инвестициони капацитет МСПП сектора
- Велико учешће субвенција неприватизованим, јавно-комуналним и јавним предузећима у локалном буџету
- Недовољна сарадња привреде са Универзитетом и другим образовним институцијама
- Недовољна финансијска подршка МСПП сектору на локалном нивоу, посебно за „start-up”
- Ниска цена радне снаге
- Недовољна свест предузетника о значају пословног удруживања и организованим наступима на тржишту
- Непостојање аеродрома у близини града
- Недовољна искоришћеност повољног геостратешког положаја
- Техничко-технолошка застарелост у индустрији
- Недовољан извозни капацитет МСПП сектора и немогућност сарадње са трговинским ланцима
- Лоша саобраћајна веза са пругом Београд – Бар
- Недовољана активност за изградњу научно-технолошког парка
- Недовољна подршка развоју удружења и кластера
- Неповољна структура незапослених (образовни ниво, дужина тражења посла, старост)
- Неповољна старосна структура становништва
- Лоша саобраћајна веза са коридором 11
- Недовољна подршка иновационим делатностима
- Недовољно ефикасан план промоције и представљања инвестиционих локација
- Недовољна медијска афирмација успешних предузетника
- Лоша приватизација већине великих привредних субјеката

ШАНСЕ

- Постојање националних програма за развој привреде
- Постојање ЕУ фондова
- Јачање постојећих регионалних и националних институција и фондова за подршку развоја привреде
- Стабилан привредни раст и услови привређивања
- Миролубива спољна политика, посебно у односу на земље у окружењу
- Убрзање процеса ЕУ интеграција
- Завршетак главних саобраћајница
- Промена образовног система, посебно увођење дуалног образовања
- Системска подршка развоју савремених технологија, зелене економије, ИТ сектора
- Укључивање Крагујевца као макрорегионалног центра у просторни план Републике Србије
- Успостављање економских веза са екс-ју државама
- Економски раст земаља важних спољнотрговинских партнера
- Опоравак од светске економске кризе и пораст размене роба и услуга

ПРЕТЊЕ

- Споро привођење крају радова за завршетак пута првог реда који повезује Град са коридором 10
- Недовољна правна сигурност
- Постојање високог индекса корупције
- Ниска цена минималног радног сата
- Ангажовање радне снаге без формалних уговора („рад на црно“)
- Постојање „сиве економије” – неконзистентне мере и неодлучно сузбијање
- Висока пореска оптерећења на зараде
- Ниска стопа раста БДП-а
- Политичка нестабилност у Региону ЈИЕ
- Одлагање пријема Србије у ЕУ и дезинтеграциони процеси у њој
- Климатске промене
- Неконзистентне мере економске политике за привлачење страних инвестиција
- Висок политички утицај на економски развој
- Висок степен централизације
- Успорен, дисконтинуирани процес придруживања ЕУ
- Неравномеран регионални развој
- Неадекватне пореске и друге олакшице за развој предузетништва

Рурални развој SWOT

СНАГЕ

- Традиција у пољопривредној производњи и прехранбеној индустрији
- Повољан географски положај за развој тржишта пољопривредних производа
- Повољни климатски услови за пољопривредну производњу
- Повољне педолошке карактеристике земљишта за развој ратарства, воћарства и повртарства
- Незагађено земљиште погодно за органску/здраву производњу
- Константно повећање броја регистрованих пољопривредних газдинстава (РПГ)
- Развијен институционални систем за подршку пољопривреди и руралном развоју (ЛС, ПССС Крагујевац, РПК Крагујевац, РЕДАСП, Центар за пољопривреду и рурални развој)
- Градске робне резерве
- Развијеност и доступност ветеринарске службе
- Висок степен искоришћености локалних фондова за пољопривреду и рурални развој
- Повећање производних површина под новим интензивним воћарским засадима
- Природни потенцијали и ресурси за развој сточарства
- Позитиван тренд у развоју пчеларства у последњих неколико година (повећање броја кошница)
- Повољни услови за развој сеоског туризма и диверсификацију економских активности у руралним подручјима (традиционално занатство, домаћа радиност,...)
- Позитиван тренд у производњи у сектору цвећарства
- Секторска удружења пољопривредника
- Постојање села специјализованих за интензивну производњу воћа
- Израђене базе података ЛС (ПољОпис), РЗС (Попис пољопривреде 2012) и осталих институција од великог значаја за планирање и спровођење подршке и израду локалних планова развоја у области пољопривреде и руралног развоја
- Развој производње типичних производа са високим степеном додате вредности (вино, ракија)

СЛАБОСТИ

- Неповољна демографска структура у руралним срединама
- Низак животни стандард (велики број сиромашних становника у руралним срединама)
- Уситњене пољопривредне површине
- Недовољно спроведена комасација пољопривредног земљишта
- Велики број запуштених пољопривредних парцела и економски неактивних газдинстава
- Доминантна екстензивна производња
- Мали проценат газдинстава која имају специјализацију пољопривредне производње (доминантан «сваштарски» тип производње)
- Нерегулисани имовинско правни односи, унутар пољопривредног домаћинства, а посебно на релацији купаца-закупаваца
- Недовољно изграђена путна и комунална инфраструктура
- Јавни сервис и услуге у селима су на незадовољавајућем нивоу (пошта, телекомуникације, здравствена заштита, јавни превоз)
- Домови културе као центри за развој друштвеног и културног живота у руралним срединама су у лошем стању
- Недовољно издвајање локалних средстава за атарске путеве
- Мали број пољопривредних површина под системом за наводњавање
- Недовољна примена система за наводњавање у примарној пољопривредној производњи
- Нерешени правни односи у оквиру програма изградње артерских бунара
- Застарела пољопривредна механизација
- Недовољна примена савремених технологија и нових знања у пољопривредној производњи
- Неадекватна и неправилна употреба агротехничких мера и средстава за заштиту пољопривредних култура од болести
- Недостатак складишних и прерадних капацитета за пољопривредне производе
- Недовољно развијени капацитети за прераду меса са негативним утицајем на развој сточарства
- Капацитети и ресурси за повртарску производњу су недовољно искоришћени
- Неадекватан садни материјал у воћарству
- Негативне тенденције у сточарству у погледу бројности грла и расног састава

- Мали број фармера са великим бројем грла стокe
- Недостатак образовних школских установа и програма из области пољопривреде
- Ниска образовна структура сеоског становништва
- Недовољно активних удружења пољопривредника
- Недостатак пољопривредних задруга
- Не постоји секторска стратегија за пољопривреду и рурални развој
- Недовољна финансијска улагања у пољопривреду и рурални развој са локалног нивоа
- Недовољна подршка унапређењу економске равноправности жена у селима
- Недовољан ниво противградне заштите пољопривредних култура
- Ниска заступљеност осигурања пољопривредне производње у структури улагања и поред значајних подстицаја са националног и локалног нивоа

ШАНСЕ

- Националне мере за подршку руралном развоју
- Претприступни фондови ЕУ (ИПАРД II, Програм РС)
- Приступање ЕУ
- Национални програми за подршку развоју задругарства
- Подршка националних институција за развој атарских путева
- Стратешко партнерство са Русијом и Кином
- Тржиште ЦЕФТА
- Регионални центар за пчеларске производе у Рачи
- Диверсификација економских активности на селу је подржана од стране ЕУ и националних фондова (производња лековитог и зачинског биља, развој традиционалних заната, сеоског туризма...)
- Производња енергије из био масе и обновљивих извора енергије
- Повећана тражња за производима органске производње

ПРЕТЊЕ

- Нестабилне и ниске цене пољопривредних производа на тржишту
- Несигурност у наплати пољопривредних производа
- Прекомерни увоз пољопривредних производа (пад тражње за домаћим производима)
- Увоз производа лошијег квалитета и нижих цена од домаћих пољопривредних производа
- Увоз генетски модификоване хране
- Диспаритет у цени репроматеријала за производњу и готових производа
- Европске интеграције и улазак у ЕУ (изложеност посебним стандардима и конкуренцији са израженијим државним субвенцијама)
- Климатске промене (елементарне непогоде)
- Нестабилне политичке прилике у региону

Инфраструктура и заштита животне средине SWOT

СНАГЕ

- Разграната путна инфраструктура
- Постојање универзитета и посебних студијских програма за заштиту животне средине
- Велики број локација за гринфилд и браунфилд инвестиције
- Обезбеђено водоснабдевање (Гружа, Грошница; Морава)
- Постојање постројења за третман отпадних вода у Цветојевцу
- Развијена примарна канализациона мрежа
- Постојање примарне електроенергетске инфраструктуре високог капацитета
- Развијен јавни градски превоз
- Постојање планске и урбанистичке документације
- Постојање Института за јавно здравље
- Постојање зелених и водених површина у ужем градском подручју
- Ботаничка башта у оквиру Природно-математичког факултета
- Висок степен гасификације града
- Први јавни слатководни акваријум у Србији
- Развијени капацитети за организовано прикупљање комуналног отпада
- Стални мониторинг квалитета ЖС на територији града
- Развијен систем даљинског грејања
- Очуван биодиверзитет града
- Постојање високо образовних кадрова у области животне средине
- Ојачан невладин сектор у области ЗЖС

СЛАБОСТИ

- Непостојање обилазница око града
- Постојећа депонија неповољно лоцирана, небезбедна, максимални капацитет давно премашен
- Железничка пруга пролази кроз центар града
- Недовољна покривеност територије града секундарном канализационом мрежом
- Неадекватна заштита система водоснабдевања Гружа, угрожена дивљом градњом у заштитном појасу
- Велика удаљеност аеродрома за међународни саобраћај
- Индустијска производња у ужем градском језгру
- Постојање многобројних дивљих депонија
- Постојећа путна инфраструктура неодговарајућег квалитета и капацитета
- Градска топлана лоцирана у градском језгру
- Застарео и неефикасан систем пречишћавања отпадних гасова из градских топлана
- Непостојање транспортних терминала
- Застарела, готово девестирана железничка инфраструктура
- Низак ниво рециклаже комуналног отпада
- Присутна загађеност ваздуха – примена застарелих технолошких поступака у производним процесима
- Низак ниво еколошке свести грађана; недовољна мотивисаност и организованост локалне заједнице на пословима заштите животне средине
- Недостатак финансијских средстава за реализацију пројеката
- Постојање само копненог саобраћаја на територији града
- Неадекватан стационарни саобраћај, недовољног капацитета – паркинг простор и јавне гараже
- Недовољна заштита и уређеност водотокова
- Канализациона мрежа застарела, недовољног капацитета, долази до мешања фекалне и кишне канализације
- Недовољна сарадња између институција локалне самоуправе и Универзитета у Крагујевцу на пројектима у области заштите животне средине
- Неадекватан приградски јавни превоз

- Неке приградске и сеоске месне заједнице немају адекватан третман отпадних вода
- Низак ниво енергетске ефикасности
- Недовољно коришћење ОИЕ
- Неефикасни дистрибутивни системи (енергетски, водоводни, канализациони)
- Неконтролисана експлоатација необновљивих природних ресурса (камена)
- Недовољна информисаност грађана и недостатак учећа јавности у доношењу одлука у питањима заштите животне средине

ШАНСЕ

- Европске интеграције
- Претприступни и приступни фондови ЕУ за инфраструктурне пројекте
- Регионални приступ у дефинисању, изради и спровођењу приоритетних пројеката
- Повезивање Крагујевца са коридором 11
- Ревитализација пруге Лапово-Краљево
- Развој речног саобраћаја коритом Велике Мораве
- Близина аеродрома Лаћевци и његова комерцијализација после конверзије у мешовити
- Проширење постојеће слободне зоне ФАС.
- Виши степен коришћења обновљивих извора енергије – усвајање законске регулативе за подстицаје
- Приватно јавно партнерство за изградњу инфраструктурних објеката
- Наменски финансијски трансфери за локалне самоуправе у Србији
- Претприступни и приступни фондови ЕУ за енергетску ефикасности и ОИЕ
- Фондови надлежних министарстава

ПРЕТЊЕ

- Недовољна финансијска средства
- Нестабилна економска и политичка ситуација у земљи
- Нерешени имовинско-правни односи
- Неадекватна примена и контрола спровођења законских регулатива у области ЗЖС
- Неконтролисано загађивање ЖС (ваздуха, воде, земљишта)
- Недовољна подршка Републике за заштиту ХАС „Гружа”
- Економија испред екологије
- Еколошки акциденти
- Неекономска цена комуналних услуга
- Увоз еколошки „прљавих” технологија
- Елементарне непогоде

Здравствена заштита SWOT

СНАГЕ

- Постојање сва три нивоа здравствене заштите
- Квалификован кадар и повољна структура специјалистичког кадра
- Континуирано праћење и анализа здравственог стања становништва уз утврђивање фактора ризика
- Куративне и превентивне услуге за радно активно становништво на једном месту
- Обуке и информисање становништва – Институт за јавно здравље, саветовалишта
- Служба кућног лечења при Дому здравља
- Осавременењена Служба за хитну медицинску помоћ
- Добра међуинституционална и међусекторска сарадња
- Добра репутација Дома здравља (највиши степен акредитације); традиција и поверење у институције
- Развијена специјалистичка служба Дома здравља и Завода за здравствену заштиту радника
- База наставно научног кадра, база факултета
- Иновативне дијагностичке процедуре и најсавременија лабораторија за рано откривање ризика од аутоимуних болести
- Добра доступност дијагностичко специјалистичких и терапеутских услуга (пунктови и огранци и у сеоским подручјима), локација Црвеног крста
- Актуелна и ажурна база осигураника (Апотeka) и медицинских докумената
- Саветовалишта за кориснике услуга здравствене заштите
- Развијена мрежа волонтера Црвеног крста
- Развијен систем вршњачке едукације и континуиране медицинске едукације (КМЕ)
- Регионални центар за третман медицинског отпада
- Развијање приватног сектора
- Постојање здравствено образовне научно истраживачке установе
- Једнократна давања за лекове материјално угроженом становништву
- Стратегија развоја здравствене заштите 2017–2020
- Широко обухват и стабилне базе података о здравственом стању становништва у Институту за јавно здравље
- План јавног здравља у граду Крагујевцу

СЛАБОСТИ

- Непостојање опште болнице - Оптерећеност терцијалне здравствене заштите специјалистичким прегледима
- Недовољно капацитета КЦ за палијативно збрињавање и геријатрију
- Одлив великог броја стручних здравствених радника
- Неумреженост институција и недовољно развијен информациони систем
- Низак ниво здравствене културе и лош материјални статус пацијената
- Оријентисаност на куративну здравствену заштиту
- Неповољна старосна структура кадра
- Неуједначена временска и просторна доступност здравствених услуга
- Оптерећеност администрацијом у примарној здравственој заштити – мањак времена за рад са пацијентима
- Ограниченост капацитета локалне самоуправе за подршку систему здравствене заштите
- Неуниформност података о пацијентима
- Недовољан број запослених, нарочито специјализаната
- Непокривеност неких територија – недовољан број пунктова, амбуланти
- Недовољна опремљеност и застарелост опреме и возила
- Непостојање адекватне базе података – неумреженост Хитне помоћи и Дома здравља (Тренутно стање засновано на подацима од пацијента)
- Завод за стоматологију, финансирање дела запослених из сопствених средстава
- Грађевинска неприлагођеност простора неких објеката тимском раду и стандардима ЕУ
- Недовољна сопствена средства здравствених установа

- Центар за палијативно збрињавање у Геронтолошком центру
- Умреженост апотека и добра снабдевеност лековима и помагалима
- Постојање института за заштиту: Заштитник права пацијената, Пацијентов адвокат и сл.
- Почетак реконструкције Клиничког центра у оквиру националног програма

ШАНСЕ

- Развијена сарадња са институцијама (факултети, министарство, медији, институти, привредни субјекти, Црвени крст, школе, ЦСР, НВО, удружења, међурегионалне здравствене установе)
- Започет процес унапређења организација система (отварање Опште болнице, Завода за здравствену заштиту студената, Завода за ментално здравље, и др.)
- Организована едукација становништва од најранијег узраста
- Учешће на пројектима као одговор на потребе
- Велики број опредељених корисника
- Развој научно-истраживачког рада
- Развој нових технологија
- Нови извори финансирања
- Мобилни тимови хитне помоћи – побољшање доступности и квалитета услуга увођењем пунктова
- Значајна подршка међународних донатора за опремање здравствених установа (ЕУ, Јапан, Италија..)
- Пружање могућности за лечење у приватним клиникама на терет здравственог осигурања
- Развијена међународна сарадња - велики број гостујућих професора и огледних терапеутских процедура
- Редовно ућешће наших здравствених стручњака на међународним стручним скуповима

ПРЕТЊЕ

- Старење популације
- Високи постојећи нормативи о броју прегледа по лекару
- Тешкоће у финансирању неуговореног кадра
- Законска регулатива – могућност преноса оснивачких права са локалне самоуправе на републику
- Оптерећеност установа извршним судским решењима
- Пораст фактора ризика и хроничних незаразних болести и малигнитета
- Лоша финансијска ситуација привреде и становништва (лош материјални статус корисника)
- Одлив стручног кадра
- Нејединствена цена лека и услуга
- Неповољан начин снабдевања државних установа
- Несигурни извори финансирања
- Отпор увођењу промена
- Ниска здравствена култура
- Немогућност заштите аутентичности програма
- Слаб надзор над радом здравствених установа
- Лоше здравствене навике становништва – недовољна посвећеност „здравим стилевима живота”
- Појава нових заразних болести
- Раст цена здравствених услуга и раслојавање становништва по критеријуму доступности тих услуга

Социјална заштита SWOT

СНАГЕ

- Развијеност система - установа и широк спектар услуга
- Активне организације и удружења у области социјалне заштите, инклузије и унапређења људских права
- Град Крагујевац, пример добре праксе на националном и европском нивоу, добар имиџ града
- Добар обухват корисника у систему – значајна издвајања за кориснике
- Завод „Мале пчелице” - стручни радници и рад са корисницима; рад на пројектима за деинституционализацију
- Програмско буџетирање у области социјалне заштите
- Мобилни тим за инклузију Рома; Акциони план за Роме и Ромкиње
- Људски ресурси/ едукован стручни кадар у систему социјалне заштите
- Искуства у раду на реализацији пројеката
- Стално отворен конкурс Градске управе за финансирање у области здравствене и социјалне заштите
- Доступност информација о правима и услугама социјалне заштите свим релевантним актерима
- Удружење слепих и слабовидих – људски ресурси, стручни кадар, бројно чланство, дугогодишње искуство, простор у власништву
- Међуопштинска, међусекторска сарадња са локалним и републичким релевантним организацијама, институцијама и цивилним сектором
- Добра сарадња са Полицијском управом – обученост по програмима, усвајање позитивне праксе, рад полиције у заједници – препознати на националном нивоу
- Превентивна стратегија према свим циљним групама социјалне заштите – СОС телефон за глува и наглува лица
- Пројекти са Школском управом, ЦК, КЗМ
- НВО Викторија – дугогодишње искуство; добра сарадња са установама социјалне заштите и са Комесаријатом за избеглице
- Форум младих са инвалидитетом Крагујевац, активизам чланова, посвећеност реализацији активности и решавају проблема.

СЛАБОСТИ

- Децентрализацијом на локални ниво пребачен је одређен број услуга за које нема средстава за финансирање
- Непостојање специфичних услуга (персонална асистенција за слепе, сеоска старачка домаћинства и др.)
- Недовољни капацитети за пружање услуга – стручни, просторни, технички у односу на постављене националне стандарде
- Недовољна приступачност јавних објеката особама са инвалидитетом (архитектонске баријере)
- Непостојање приватних лиценцираних пружаоца услуга
- Непостојање дневног центра за одрасле особе са аутизмом и дневног боравка за децу са сметњама у развоју
- Недовољна истраживачка пракса у погледу потреба корисника
- Недовољно финансијских средстава (несигурни извор финансирања) и непостојање извора финансирања за многе активности
- Недостатак персоналне асистенције за слепе
- Незапосленост чланова удружења– слепи и слабовиди
- Недовољна опремљеност савременим специјалним помагалима
- Отпор у прихватању и спровођењу инклузије од стране школа
- Недовољна едукованост о инклузији (родитељи и стручни кадар)
- Недовољни капацитети – људски ресурси и потреба за усавршавањем о питањима људских права
- Недовољно поверење корисника и висока очекивања
- Недовољан број полицијских службеника
- Изражено конзумирање алкохола од стране малолетника
- Недостатак медијске подршке, неучествовање медија у акцијама ПУ
- Минимална сарадња са НВО сектором
- Заостајање за стандардима на националном нивоу
- Савет за безбедност постоји само формално
- Неодрживост услуга и удружења – пројектно финансирање (Персонална асистенција - пројектна услуга – потребно решавање на институционалном нивоу)

- Постојање архитектонских решења / докумената са прегледом приступа јавним и другим објектима
- Постојање Савета за унапређење положаја особа са инвалидитетом
- Национална служба за запошљавање – Локални савет за запошљавање
- Центар за породични смештај и усвојење, Крагујевац, регионални центар
- Организација Клуба хранитеља
- Активности Црвеног крста – препознате и обухваћене све категорије корисника
- Акција Селу у походе - информисање сеоског становништва о правима и услугама социјалне заштите
- Центар за социјални рад - стручни кадар и едукације
- Постојање процедура и протокола о међусекторској сарадњи, Споразум о поступању и сарадњи
- Локални савети за здравље, за унапређење положаја особа са инвалидитетом, за положај Рома
- Романипен - подршка ромској заједници
- Недовољно развијена свест о потреби локалне филантропије
- Лоша техничка опремљеност организација
- Недовољна умреженост организација, размена информација и консултација
- Недовољна едукованост и ниски степен сензибилизације система за инклузију особа са инавалдитетом
- Недостатак програма подстицања запошљавања од стране локалне самоуправе
- Непостојање свести о улози и значају регионалног центра – заштита деце без родитељског старања, осетљива тема
- Велики број захтева, породица за ургентни смештај, недовољно капацитета, лиценциране породице за хранитељство
- Недовољан број радника у односу на број корисника - Задат норматив према једном стручном раднику
- Недостатак јединствених база података за поједине циљне групе
- Велики број старачких домаћинстава на руралном подручју без адекватне социјалне заштите
- Велики број НВО које конкуришу за јавна средства са пројектима, чија се садржина не реализује на адекватан начин
- Непостојање адекватне евиденције о незбринутим усамљеним старим лицима

ШАНСЕ

- Међуопштинска сарадња се развија
- Закон о основама образовања и васпитања – интерресорна комисија добија на значају
- Усклађивање са стандардима ЕУ
- Национална стратегија за унапређење положаја Рома
- Системска и законска решења за дискриминацију
- Унапређење заједничког рада кроз службе и институције
- Модификација радних тела
- Нове услуге
- Субвенционисано збрињавање немоћних лица у установе за социјално старање

ПРЕТЊЕ

- Законска регулатива у погледу финансирања услуга
- Законска ограничења у погледу запошљавања стручних радника у јавном сектору
- Неуређена законска регулатива за слабовида и слепа лица
- Политичка нестабилност
- Недостаје Закон о малолетницима
- Законске регулативе за поседовање база података о корисницима
- Селективно примењивање закона

Туризам SWOT

СНАГЕ

- Повољан географски и саобраћајни положај (близина коридора 10)
- Институционална подршка за развој туризма (ГТО Крагујевац, ЛС – одељење за развој привреде, Туристичка инспекција, РПК Крагујевац, РЕДАСП)
- Крагујевац - центар региона
- Квалификован људски кадар у сектору туризма
- Богато историјско и културно наслеђе
- Меморијални спомен парк Шумарице
- Богато индустријско наслеђе – Војно-технички завод
- Природни потенцијали за развој руралног туризма
- Потенцијали за развој верског туризма (Вољавча, Денковац, Саринац, Ралетинац, Липар..)
- Потенцијали за развој ловног туризма
- Капацитети за развој конгресног туризма
- Природни потенцијал у виду водених површина за развој туризма (Језеро Шумарице, Језеро Бубањ)
- Планинарске стазе на Руднику и Гледићким планинама, пешачке стазе на територији Града, бициклистичке стазе на територији Града
- Природни потенцијали Бешњаје за одмор, рекреацију и здравствени туризам
- Парк шума Кошутњак
- Потенцијал за развој планинског бициклизма и изградњу бициклистичких стаза
- Константно повећање броја категоризованих домаћинстава у руралном туризму
- Велики број туристичких, културно-историјских и спортских манифестација значајних за развој туристичке понуде (Арсенал фест, Фића фест, Јоаким фест, Сајам туризма, Шумадија фест,...)
- Велики број историјски знаменитих личности (Војвода Путник, Јован Ристић, Јоаким Вујић, Мија Алексић, Драгиша Недовић, Љуба Тадић...)
- Велики број градова побратима Града Крагујевца
- Развијена међуопштинска и институционална сарадња у сектору туризма
- Развијена спортска инфраструктура погодна за развој спортских манифестација и туристичке понуде

СЛАБОСТИ

- Недовољна искоришћеност повољног географског положаја
- Недовољно искоришћен потенцијал културно-историјског и индустријског наслеђа
- Неразвијена свест локалног становништва о значају Града Крагујевца са аспекта историјског, културног и туристичког наслеђа
- Нерегулисани имовинско правни односи Војно-техничког завода
- Недовољно изграђена туристичка сигнализација
- Недовољно развијена путна и комунална инфраструктура у сеоским срединама за развој туризма
- Недовољно развијена туристичка инфраструктура (видиковци, одморишта, бициклистичке стазе, инфо табле,...)
- Недостатак туристичког брэнда који ексклузивно карактерише Град Крагујевац
- Недовољно искоришћен потенцијал водених површина за развој туристичких услуга, посебно Језера Бубањ, у центру града
- Недовољно искоришћен значај знаменитих личности за туристичку промоцију Града Крагујевца
- Недовољно препознат и искоришћен потенцијал великог броја градова побратима Града Крагујевца
- Недовољан рад са млађом популацијом у циљу развоја свести о значају културно-историјског наслеђа
- Недовољно искоришћене савремене методе и алати (дигитални маркетинг) за промоцију туристичких и културних потенцијала Града
- Недовољно умрежена туристичка понуда на нивоу региона
- Недовољна умреженост понуде у руралном туризму са осталим туристичким услугама
- Недовољна понуда спортских садржаја у оквиру туристичке понуде
- Недовољна искоришћеност спортске инфраструктуре за развој туризма
- Недовољна промоција и неискоришћени потенцијали за развој ловног туризма
- Недостатак смештајних хотелских капацитета са 4 и 5 звездица
- Неуређене аутобуска и железничка станица
- Лоша повезаност насеља и туристичких садржаја јавним превозом

- Повећање броја смештајних капацитета
 - Сајамски Град (Шумадијски сајам пољопривреде, Сајам туризма,...)
 - Универзитет у Крагујевцу (Факултет за хотелијерство и менаџмент у туризму)
 - Развој специфичних туристичких тура – винска и ракијска
 - Започето је умрежавање у регионалну туристичку понуду
- Неискоришћеност потенцијала за промоцију Града као територијалног и географског центра Србије
 - Недовољно манифестација масовне посећености
 - Деструктивно понашање дела становништва према туристичким садржајима, туристичким обележјима и културно историјским споменицима
 - Неадекватно радно време институција културе са аспекта туризма

ШАНСЕ

- Унапређење путне инфраструктуре на регионалном и националном нивоу
- Подршка националних и ЕУ фондова за развој туризма
- ИПАРД програм за диверсификацију економских активности (традиционални занати, сеоски туризам,...)
- Експанзија винског туризма у Републици Србији
- Конверзија војног аеродрома у Лађевцима у мешовити аеродром
- Повећана тражња за локалним типичним производима са географским пореклом
- Тренд у развоју и потражњи за специфичним туристичким услугама (планински бициклизам, екстремни спортови, еко и агротуризам, школски туризам ...)

ПРЕТЊЕ

- Недовољна препознатост туристичких потенцијала Града Крагујевца са националног нивоа
- Национална стратегија развоја туризма није препознала Град Крагујевац као посебан територијални идентитет
- Неадекватна подела на туристичке регије у Стратегији развоја туризма РС 2016–2025. (Крагујевац је повезан са Поморављем уместо са Шумадијом)
- Неактивност републичких институција у погледу решавања правних односа везаних за Војно-технички завод (ВТЗ)
- Искљученост Града из програма прекограничне сарадње
- Политичка нестабилност у региону

Спорт SWOT

СНАГЕ

- Развијена инфраструктура и добро опремљени спортски терени и објекти
- Затворен базен – континуитет за одређене спортове током целе године и за рекреацију становништва
- Постојање три спортска привредна друштва
- Укљученост особа са инвалидитетом у спортске активности – објекат Искра, спортски клубови особа са инвалидитетом и подигнута свест о инклузији ОСИ у спортске активности
- Велики број клубова
- Развијен школски спорт - као предуслов за спортске успехе
- Спортске манифестације
- Међународна сарадња – пројекти, развој спортске инфраструктуре, промоција спорта и путовања
- Гео-стратешки положај града
- Универзитетски град, Универзитетски спортски савез

СЛАБОСТИ

- Недовољан број спортских сала у односу на број спортских организација у граду
- Недовољно јасно дефинисани критеријуми за финансирање спорта у вези са социјалном картом породица – неједнака доступност спорта
- Недостатак секторске стратегије из области спорта
- Недовољна средства опредељена за школски спорт, процентуално у односу на градски буџет за спорт – испод 10 %
- Недовољно развијена свест родитеља о значају бављења спортом деце
- Неки спортски објекти нису прилагођени потребама ОСИ
- Неједнака доступност спортских активности свим грађанима, деци – социјално угрожених породица
- Недовољан број спортских манифестација, недовољно опредељена средства
- Недовољан проценат искоришћености спортских објеката, нарочито у односу на повољан гео-стратешки положај
- Непостојање оквира за образовање спортских радника у граду, више и високо образовање

ШАНСЕ

- Законски условљено прилагођавање спортских објеката потребама ОСИ
- Промоција здравих стилова живота од најмлађег узраста
- Међународна сарадња, фондови, ЕУ фондови
- Спортске манифестације регионалног и међународног типа
- Значај и промоција инклузивног спорта на европском и међународном нивоу
- Закон и национална стратегија развоја спорта
- Планирана реконструкција фудбалског стадиона, као део националног програма

ПРЕТЊЕ

- Недовољно средстава за инвестиције у спорт на локалном нивоу
- Економска и политичка нестабилност

Култура SWOT

Стр. 28

СНАГЕ

- Постојање мреже установа културе града Крагујевца
- Компетентни руководиоци установа
- Постојање образовних установа из области културе на свим нивоима образовања – основна и средња музичка школа, ФИЛУМ
- Војно-технички завод, Кнежев Арсенал, Милошев венац, Соколана – културно, историјско и индустријско наслеђе као потенцијал
- Дефинисане Сталне манифестације у области културе од значаја за град (25)
- Велики број међународних догађаја у култури од којих су неки препознати као квалитетни и посећени
- Локална самоуправа континуирано издваја већа средства за програме установа културе и програме удружења грађана кроз конкурс
- Успостављена међусекторска сарадња јавног и цивилног сектора и међуресорна сарадња културе и образовања
- Успостављена међународна сарадња са установама културе из других земаља, међународним културним центрима и амбасадама у Београду
- Велики број програма и добра посећеност публике
- Велики број младих – Крагујевац, универзитетски центар
- Међусекторска сарадња сектора културе и социјалне заштите
- Велики број знаменитих Крагујевчана и културних посланика који су оставили траг на српској културној мапи

СЛАБОСТИ

- Недовољно развијена културна свест дела становништва
- Недовољна информисаност дела грађанства о културним догађајима
- Непостојање градске мултимедијалне сале
- Недовољна промоција догађаја и културних дешавања – недовољна информисаност становништва
- Неадекватни услови за чување наслеђа – угрожен фондус библиотеке, музеја, архива
- Недовољно укључен образовни систем у едукацију о културно-историјском наслеђу и програмима културе
- Недовољна међусекторска, међуинституционална сарадња на пољу промоције културног програма
- Недовољна инфраструктурна и техничка опремљеност установа културе
- Недефинисана функција/ недовољна функционалност целине Кнежев арсенал
- Могућности улагања у Кнежев арсенал са нивоа града су знатно ограничене
- Недовољна укљученост и ангажованост националних медија и електронских медија у промоцију културе и манифестација
- Недовољна укљученост организација цивилног сектора у питања од значаја за културу града и њихов статус у плану промоције садржаја

ШАНСЕ

- Постиндустријски туризам као развојни потенцијал и обједињавање регионалне туристичке понуде
- ЈПП у области културе
- Војно-технички завод, Кнежев Арсенал, Соколана и Милошев венац – културно историјско и индустријско наслеђе од националног значаја чија је ревитализација и пренамена објеката установљена као приоритетан пројекат
- Фондови Министарства културе и информисања
- Олакшан приступ међународним фондовима / Програм Креативна Европа 2021–2027; Еразмус + (e-Twinnig) као могућност прекограничне сарадње школа у домену културе; програми транснационалне сарадње
- Активније укључивање младих (пре свега студената ФИЛУМ-а) приликом реализације појединих културних дешавања
- Приступ конкурсима које расписују поједине Амбасаде за опремање и санирање простора
- Интензивнија сарадња са Културним центрима Амбасада земаља чија је култура интересантна становницима Крагујевца
- Јачање интересорне сарадње са образовањем и социјалном заштитом
- Реконструкција мултифункционалне дворане Шумадија
- Укључивање знаменитих Крагујевчана који су оставили траг на српској културној мапи у манифестације устаљеног карактера
- Могућност наглашене мултикултуралности града Крагујевца који је збринуо избеглице са свих простора бивше СФРЈ

ПРЕТЊЕ

- Слаб финансијски одзив са националног нивоа за улагања у заштићена културна добра
- Ограничене ингеренције града над објектима културе које су стављене под заштиту државе/ Сложене административне процедуре за улагања у културна добра под заштитом државе
- Проблем власништва над комплексом ВТЗ
- Немогућност промоције културних добара под заштитом државе
- Могућа пренамена комплекса Кнежев арсенал
- Демографске промене и структура становништва
- Мањак средстава у буџету
- Забрана запошљавања радника у установама културе
- Медији са националном фреквенцијом не прате или веома оскудно прате дешавања у културном животу града Крагујевца

Образовање SWOT

СНАГЕ

- Распољивост сва четири нивоа образовања – од предшколског до докторског нивоа образовања
- Техничко образовање у средњим школама – добар ембрион за дуално образовање – Политехничка школа
- Крагујевац – регионални образовни центар
- Програми РБЦ-а и обука за познатог послодавца
- Центар за развој каријере на Универзитету
- Канцеларија за младе, бесплатне школе рачунара, језика
- Отвореност приватних/приватизованих компанија ка дуалном образовању – посебно металопераћивачки сектор
- Квалитетан наставни кадар на свим нивоима
- Квалитетна пратећа инфраструктура за привлачење младих са стране
- Тренд развоја веза високошколских установа са пословним сектором
- Систематска примена закона о образовању одраслих
- Спровођење програма инклузије
- Успешно спровођење пројеката из фондова, програма Министарстава за унапређење инфраструктуре и енергетске ефикасности

СЛАБОСТИ

- Неравномерна опремљеност школа техничком, рачунарском опремом, нарочито у сеоском подручју
- Неравномерна инфраструктурна опремљеност установа образовања
- Непостојање зграде Филолошко-уметничког факултета
- Недовољно коришћење савремених ИКТ од стране наставног особља
- Недовољно стручних кадрова за спровођење програма инклузије
- Недовољно персоналних асистената
- Непостојање услуге личних пратилаца у школском систему – за предшколски ниво и основне школе
- Недостатак квалитетне савремене опреме за спровођење ученичке праксе
- Споро запошљавање младих наставника – губљење контакта са савременим токовима у образовању и хиперпродукција свршених студената
- Неадекватна мотивисаност наставног кадра
- Незаинтересованост већег броја ученика за квалитетније, даље образовање и развој и грађење каријере
- Неприступачност факултета особама са инвалидитетом
- Неадекватна организација система образовања одраслих
- Област пољопривреде није заступљена у систему образовања у граду Крагујевцу – средње, више, високо образовање

ШАНСЕ

- Формализација дуалног образовања
- Усвајање закона о образовању одраслих
- Велики број пројеката из области образовања и пословног сектора, подстицај образовања у функцији запошљавања
- Диференцирани приступ повећању зарада у јавном сектору – у сектору образовања
- Формално увођење информатичког образовања у основно образовање
- Утицај инвеститора, пре свега страних компанија у смислу увођења савремених технологија, обучавања и оспособљавања
- Све већи број предшколских установа са савременим едукативним програмима
- Пилот пројекти у области практичне примене знања, кроз основне школе
- Локални акциони план за особе са инвалидитетом
- Контуинарини конкурси министарства за енергетску ефикасност јавних зграда

ПРЕТЊЕ

- Систем образовања још увек није усмерен на функционално образовање
- Непостојање подршке приватном сектору да се укључи у неформално образовање
- Одлив младих; растућа тенденција за напуштањем земље
- Одлив стручних кадрова
- Недовољна промоција образовања на нивоу државе
- Неуједначен квалитет образовања на акредитованим факултетима
- Недовољно препозната пољопривреда у систему образовања у Шумадијском округу
- Негативан природни прираштај

БОДОВАЊЕ SWOT АНАЛИЗЕ

Након израђених SWOT анализа, спроведена је класификација и приоритетизација слабости и снага по свим областима развоја. Ово представља основу за дефинисање приоритетних циљева и мера Плана развоја.

Стр. 32

Критеријуми који су коришћени за одређивање приоритетних слабости и снага:

- Да ли слабост показује растући, опадајући или привремени тренд?
- Колико дуго има утицај и када се појавила?
- Да ли је утицај снажан или не?
- Да ли је могуће контролисати тај утицај?

Резултати ове фазе приказани су у табели приоритетних слабости и снага.

ОБЈЕДИЊЕНА SWOT АНАЛИЗА – ГРАД КРАГУЈЕВАЦ ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2021–2031								
Приоритетне слабости								
Економија и предузетништво	Пољопривреда и рурални развој	Инфраструктура и заштита жив. средине	Здравство	Социјална заштита	Туризам	Спорт	Култура	Образовање
Висока стопа незапослености, уз неповољну образовну и старосну структуру	Уситњене пољопривредне површине	Непостојање обилазница око града	Непостојање опште болнице - Оптерећеност терцијалне здравствене заштите специјалистичким прегледима	Децентрализацијом на локални новопребачен је одређен број услуга за које нема средстава за финансирање	Недовољно развијена путна и комунална инфраструктура у сеоским срединама за развој туризма	Недовољан број спортских сала у односу на број спортских организација у граду	Неадекватни услови за чување наслеђа - угрожен фондус библиотеке, музеја, архива	Неравномерна опремљеност школа техничком, рачунаром, опремом – нарочито сеоских школа
Неусклађеност образовних програма са захтевима привреде – неодговарајућа образовна структура радне снаге	Неповољна демографска структура у руралним срединама	Постојећа путна инфраструктура неодговарајућег квалитета и капацитета	Недовољно капацитета КЦ за палијативно збрињавање и гериатрију	Непостојање специфичних услуга (персонална асистенција за следе, сеоска старачка домаћинства и др.)	Недостатак туристичких садржаја (водени парк, забавни парк)	Недовољно јасно дефинисани критеријуми за финансирање спорта у вези са социјалном картом породица – неједнака доступност спорта	Недовољно развијена културна свест значајног дела становништва	Слаба укљученост приватног сектора и предузетника у систем стручних пракси и усавршавања
Одлив висококвалификоване радне снаге	Јавни сервис, услуге и инфраструктура у селима су на незадовољавајућем нивоу (пошта, телекомуникације, здравствена заштита, јавни превоз...)	Градска топлана лоцирана у ујем градском подручју	Одлив великог броја стручних здравствених радника	Недовољни капацитети за пружање услуга – стручни, просторни, технички у односу на постављене националне стандарде	Недовољно искоришћен потенцијал културно-историјског и индустријског наслеђа	Недостатак секторске стратегије из области спорта установа културе	Недовољна инфраструктурна и техничка опремљеност	Недостатак квалитетне савремене опреме за спровођење ученичке праксе
Сектор малих и средњих предузећа је уситњен и без одговарајућих облика удруживања	Велики број запуштених пољопривредних парцела и економски неактивних газдинстава	Неадекватна заштитна система водоснабдевања Гружа, угрожена дивљом градњом у заштитном појасу	Низак ниво здравствене културе и лош материјални статус пацијената	Недовољна приступачност јавних објеката особама са инвалидитетом (Архитектонске баријере)	Недовољна искоришћеност повољног географског положаја	Недовољно развијена свест родитеља о значају бављења спортом деце	Непостојање градске мултимедијалне/вишенаменске салe	Неадекватна организација система образовања одраслих

**ОБЈЕДИЊЕНА SWOT АНАЛИЗА – ГРАД КРАГУЈЕВАЦ
ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2021–2031**

Приоритетне слабости

Економија и предузетништво	Пољопривреда и рурални развој	Инфраструктура и заштита жив. средине	Здравство	Социјална заштита	Туризам	Спорт	Култура	Образовање
Недовољно развијено јавно-приватно партнерство	Застарела пољопривредна механизација	Недовољна заштита и уређеност водотокова	Неумреженост институција и недовољно развијен информациони систем	Непостојање приватних лиценцираних пружалаца услуга	Недостатак туристичког бренда који ексклузивно карактерише Град Крагујевац	Недовољна средства опредељена за школски спорт, процентуално у односу на градски буџет за спорт – испод 10 %	Недовољна промоција догађаја и културних дешавања – недовољна информисаност становништва	Неадекватна мотивисаност наставног кадра
Лоша приватизација већине великих привредних субјеката	Недостатак складних и прерадних капацитета за пољопривредне производе	Постојећа делонија је недовољно лоцирана, безбедна и одавно превазиђених капацитета						Незаинтересованост већег броја ученика за квалитетније и даље образовање, као и за развој каријере

ОБЈЕДИЊЕНА SWOT АНАЛИЗА – ГРАД КРАГУЈЕВАЦ
ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2021–2031

Доминантне снаге

Економија и предузетништво	Пољопривреда и рурални развој	Инфраструктура и заштита жив. средине	Здравство	Социјална заштита	Туризам	Спорт	Култура	Образовање
Дуга индустријска традиција	Повољне педолошке карактеристике земљишта за развој ратарства, воћарства и повртарства	Разграната путна инфраструктура	Постојање сва три нивоа здравствене заштите	Развијеност тема – установе и широк спектар услуга	Богато историјско и културно наслеђе	Развијена инфраструктура и добро опремљени спортски терени и објекти	Постојање мреже установа културе града Крагујевца	Расположивост сва четири нивоа образовања – од предшколског до докторског нивоа образовања
Ревитализација аутомобилске индустрије, развој индустрије шинских возила и ИТ сектора	Развијен институционални систем за подршку пољопривреди и руралном развоју (ЛС, ПССС Крагујевац, РПК Крагујевац, РЕ-ДАСП, Центар за пољопривреду и рурални развој)	Висок степен гасификације града	Квалификован кадар и повољна структура специјалистичког кадра	Активне организације и удружења у области социјалне заштите, инклузије и унапређења људских права	Велики број туристичких, културно-историјских и спортских манифестација значајних за развој туристичке понуде (Арсенал фест, Фиџа фест, Јоаким фест, Сајам туризма, Шумадија фест,...)	Затворен базен – континуитет за одређене спортове током целе године и за рекреацију становништва	Постојање образовних установа из области културе на свим нивоима образовања – основна и средња музичка школа, ФИЛУМ	Крагујевац као регионални образовни центар
Капацитети за развој гринфилд и браунфилд локација	Традиција у пољопривредној производњи и прехрамбеној индустрији	Развијени капацитети за организовање комуналног отпада	Континуирано праћење и анализирање за здравствено стање становништва уз утврђивање фактора ризика	Стратегија социјалне заштите за период 2014–2019. године	Константно повећање броја категоризованих домаћинстава у руралном туризму	Постојање три спортска привредна друштва	Војно-технички завод, Милошев венац, Соколана – културно, историјско и индустријско наслеђе стрижског града као потенцијал	Отвореност приватних/приватизованих компанија на дуалном образовању – посебно металопрерађивачки сектор

ОБЈЕДИЊЕНА SWOT АНАЛИЗА – ГРАД КРАГУЈЕВАЦ ПЛАН РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2021–2031									
Доминантне снаге									
Економија и предузетништво	Пољопривреда и рурални развој	Инфраструктура и заштита жив. средине	Здравство	Социјална заштита	Туризам	Спорт	Култура	Образовање	
Добра повезаност са коридором 10	Повећање производних површина под новим интензивним вођарским засадима	Развијена примарна канализациона мрежа	Куративне и превентивне услуге за радно активно становништво на једном месту	Град Крагујевац, пример добре праксе на националном и европском нивоу, добар имиџ града	Меморијални спомен парк Шумарице	Укљученост особа са инвалидитетом у спортске активности – објекат Искра, клубови спортиста особа са инвалидитетом	Велики број устаљених манифестација из области културе и уметности	Политехничко образовање у средњим школама – Добар ембрион за дугоално образовање – Политехничка школа	
Универзитетски центар	Развој руралног туризма и производње производа са високим степеном додате вредности	Обезбеђено водоснабдевање (Гружа, Грошница; Морава)	Обуке и информисање становништва – Институт за јавно здравље, саветовалишта	Добар обухват корисника у систему – значајна издвајања за кориснике	Планинске стазе на Руднику и Гледићким планинама и пешачке стазе на територији Града	Велики број клубова	Локална самоуправа издваја средства за програме установа културе/трендова повећања издвајања	Предшколско образовање, повећан обухват корисника	
Довољан број слободне радне снаге чије компетенције је могуће унапредити	Повољан географски положај за развој тржишта пољопривредних производа			Завод „Мале пчелице“ – стручни радници и рад са корисницима; рад на пројектима за деинституционализацију					

ВИЗИЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Крагујевац је један од водећих и најразвијенијих привредних центара Балкана чији је индустријски развој заснован на високим технологијама. Трговинска и услужна делатност се динамично развијају у складу са потребама тржишта.

Град има извозно оријентисану привреду са развијеним системом иновативних малих и средњих предузећа. Интезивна и специјализована пољопривредна производња организована кроз ланце вредности представља базу за трговинске и прерађивачке капацитете.

Град има развијену понуду у области културног, историјског, руралног, рекреативног и пословног туризма са високо развијеним угоститељским капацитетима.

Универзитет и остале научно-образовне институције, који град чине погодним местом за живот и рад младих научника, генератор су високо квалификоване и конкурентне радне снаге, чије компетенције одговарају потребама привреде. Град је умрежен у глобалну економију знања.

Формални и неформални систем образовања града се континуирано унапређују и имају за циљ развој заједнице базиран на принципима доживотног учења.

Квалитет система предшколског и школског образовања је на савременом нивоу и омогућава квалитетан потпуни развој личности и способности деце.

Крагујевац је културни центар Србије, интегрисан у светске културне токове.

Град је регионални центар спорта, са мноштвом спортских садржаја прилагођеним свим узрастима.

Крагујевац је „паметан град”, плански и урбанистички уређен, који поштује принципе очувања културне баштине, са препознатљивим градским језгром. Град има модерну саобраћајну мрежу, развијену комуналну и пословну инфраструктуру.

Крагујевац је „зелени град” чија је читава територија равномерно развијена, одликује се чистом водом и ваздухом. Крагујевчани имају висок ниво свести о очувању животне средине, а системи функционишу у складу са принципима заштите животне средине и рационалног коришћења енергије.

Град Крагујевац је макрорегионални центар са развијеном мрежом институција и интезивном међународном сарадњом у коме јавни, приватни и цивилни сектор проактивно делују на бази међусобно развијених партнерских односа.

Систем Локалне самоуправе на ефикасан и савремен начин сервисира потребе грађана. Крагујевац је безбедна средина за живот и рад, са високим степеном толеранције и добрим међуљудским односима. Крагујевац је модеран град са препознатљивим идентитетом који нуди перспективу за живот, рад и напредак младих.

Систем социјалне и здравствене заштите и бриге о становништву је ефикасан, праведан и свима доступан, базиран на принципима друштвене одговорности.

Сваки грађанин Крагујевца има једнаке могућности за достизање жељеног квалитета живота и личне среће.

РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ, ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ

Развојни приоритети су јаснији и конкретнији у односу на визију. Заснивају се на резултатима SWOT анализе и суштински потичу из Визије. Развојни приоритети представљају специфичне области на које се План развоја фокусира.

Код избора развојних приоритета водило се рачуна о следећим питањима:

- Да ли се приоритет односи на специфичности друштвено-економског и политичког окружења?
- Да ли приоритет логично проистиче из Визије?
- Какав је утицај тако дефинисаног приоритета на решавање проблема?
- Који је рок постављених приоритета?

Приоритетни циљеви су формулисани декомпоновањем приоритета и јасно су повезани са његовим кључним елементима.

Приоритетни циљеви представљају мост између широко дефинисаних приоритета и уже дефинисаних мера за остварење циљева. Посебно су битни јер дају основне смернице за касније дефинисање стратегија и програма.

Приоритетни циљеви су везани за резултате SWOT анализе и у комбинацији са кључним сегментима развојног приоритета, дају одговор на питање ШТА урадити ради достизања постављеног развојног приоритета.

Мере представљају конкретне акције везене за достизање приоритетних циљева, који су мерљиви и дати са јасно постављеним индикаторима што омогућава праћење нивоа реализације Плана развоја и спровођење евентуалних корективних активности, што се врши на нивоу средњерочног планирања.

Дефинисано је 5 развојних приоритета, 18 приоритетних циљева и 78 мера:

Приоритет I

Смањење незапослености

У оквиру првог приоритета града Крагујевца који се односи на смањење незапослености одређени су циљеви у домену унапређења инвестиционог амбијента у граду, подизања нивоа конкурентности привреде и унапређења услова за живот и рад у руралном подручју као недовољно искоришћеном потенцијалу за развој.

За унапређење инвестиционог амбијента у граду планиране су мере улагања у инвестиционе локације, привлачења инвеститора у индустријске и радне зона, ревитализације браунфилд локација и формирање нових радних зона. Стручно оспособљавање радне снаге и подршка запошљавању, планиране активности на промоцији и примени система дуалног образовања и развоја сарадње науке, привреде и образовања ће у синергији са подстицајима оснивању и развоју пословања МСПП доприносити подизању конкурентности и иновативности локалне привреде.

У овом планском периоду се поред индустрије и пољопривреде у циљу привредног раста посебан акценат ставља и на развој и промоцију туристичке понуде града и успостављање центра регионалне туристичке понуде у Крагујевцу. Мере за развој туристичке понуде треба да буду у спрези са мерама подршке регистрованим пољопривредним газдинствима за раст производње и конкурентности. Ове мере се превасходно фокусирају на резултате на пољу укључивања регистрованих пољопривредних газдинастава у систем подршке руралном развоју, развој, продају и позиционирање на тржишту локалних производа, као и изградњу и отварање прерадних и продајних објеката.

Приоритет II

Инфраструктура у градском и сеоском подручју

Иако је развој инфраструктуре интегрални део и спона свих приоритетних развојних области, у овом документу је инфраструктура у градском и сеоском подручју постављена је као засебни приоритет са фокусом на осавременавању постојећих енергетских капацитета града и унапређењу саобраћајне и комуналне инфраструктуре.

Мере у циљу осавременавања постојећих енергетских капацитета усмерене су превасходно на систем даљинског грејања и то замену угља и мазута, аутоматизацију изворишта, као и анализу и отклањање узрочника губитака енергије у мрежи.

За унапређење саобраћајне инфраструктуре града планиране су мере и активности за изградњу и реконструкцију путне инфраструктуре (комплетна изградња Северне обилазнице, изградња Гружанског коридора, изградња „Петровачке магистрале” и реконструкција и изградња саобраћајница на градском и у сеоском подручју), повећање капацитета стационарног саобраћаја и изградња нове и реконструкција постојеће железничке инфраструктуре и објеката.

У циљу унапређења система комуналне инфраструктуре, осим мера изградње и реконструкције водовода и канализације, уређења и реконструкција пијаца, градских гробља, паркова и дечјих игралишта, планирано је повећање енергетске ефикасности система јавне расвете увођењем нових технологија и аутоматизацијом контроле рада, изградња оперативно техничког центра комуналног сервиса и развој електроенергетског система у сеоском подручју.

Мера унапређења електроенергетског система у сеоском подручју има за циљ да задовољи потребе потрошача за квалитетним и константним снабдевањем електричном енергијом.

Приоритет III

Развој ванпривредних и друштвених делатности

Трећим приоритетом обухваћено је пет општих циљева развоја града у домену културе, образовања, социјалне заштите, здравства и развоја спорта. Први циљ је да се створи препознатљив културни идентитет града реализацијом мера и активности за промоцију културних програма и манифестација, реконструкцију објеката установа културе и културног наслеђа и заштиту и очување културног наслеђа. Други циљ је да се унапреди квалитет образовања на свим нивоима путем мера побољшања и проширења просторних капацитета и техничке опремљености постојећих објеката образовања за редовну и рекреативну наставу, као и изградња нових објеката. У оквиру трећег циља који се односи на унапређење услова за очување јавног здравља и здравствену заштиту становништва предвиђене су мере и активности за унапређење техничких, просторних и кадровских капацитета сва три нивоа здравствене заштите, едукација становништва, унапређење доступности услуга, јачање мера популационе политике и подршка организацијама цивилног друштва у спровођењу здравствено - превентивних пројеката и здравствено иновативне активности. У оквиру четвртог циља који се односи на унапређење система социјалне заштите, осим унапређења капацитета пружалаца услуга предвиђене су активности на пољу повећања инклузије, заштите људских и мањинских права и промоција родне равноправности, развијање социјалног предузетништва, као и подршка организацијама цивилног друштва у спровођењу социјално-иновативних пројеката и социјално-иновативне активности. Како је град постојећим институцијама и капацитетима већ позициониран као универзитетски, здравствени и културни центар, а услед постојања развијене спортске инфраструктуре и спортске традиције позиционирање града као регионалног спортског центра је издвојено као посебан, пети циљ у оквиру приоритета за развој ванпривредних и друштвених делатности града. У оквиру шестог циља, креирање повољног окружења за рад слободних и независних медија и информисање грађана у јавном интересу биће постигнуто покретањем јавног дијалога у циљу дефинисања садржаја од јавног интереса у локалној заједници.

Приоритет IV

Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

Заштита животне средине је један од приоритета, издвојен од инфраструктуре у сврху фокусирања на смањење нивоа загађења ваздуха, воде и земљишта, одрживо управљање отпадом и отпадним водама као и смањење утицај климатских промена. У циљу стварања услова за одрживо управљање отпадом и отпадним водама предвиђене су следеће мере: 1) Затварање, санација и рекултивација постојећег, санитарног сметлишта „Јовановац“, 2) Формирање и изградња регионалног центра за управљање чврстим отпадом, 3) Затварање депоније за јаловину и уклањање дивљих депонија и 4) Изградња постројења за третман отпадних вода са изградњом нове и реконструкцијом постојеће канализационе мреже. У циљу смањења утицаја климатских промена и степена угрожености биодиверзитета предвиђене су следеће мере: 1) Анализа осетљивости са планом адаптације на климатске промене, 2) Уређење водотокова, 3) Формирање система за наводњавање и одводњавање, 4) Модернизација система за заштиту од непогода и 5) Унапређење система мониторинга квалитета ваздуха. У циљу унапређења енергетске ефикасности и повећања коришћења обновљивих извора енергије предвиђене су следеће мере: 1) Инсталација система за примену обновљивих извора енергије на јавним објектима, 2) Спровођење мера енергетске ефикасности на објектима јавне намене, 3) Унапређење система енергетског менаџмента, 4) Смањење потрошње енергије у домаћинствима и 5) Унапређење свести и информисаности грађанства о значају енергетске ефикасности.

Приоритет V

Јавне услуге по мери грађана

У складу са визијом, град Крагујевац у наредном развојном периоду тежи модернизацији и достизању свих параметара транспарентне, партиципативне и ефикасне управе. Стога је креирање услуга по мери грађана један од развојних приоритета. Циљеви су постављени у домену развоја модерних и брзих механизма испоруке јавних услуга и повећања доступности услуга, транспарентности рада јавне управе, унапређења непосредне комуникације са грађанима и повећања учешћа грађана у процесу доношења одлука, као и развоју свих механизма паметног града.

У циљу развоја модерних и брзих механизма испоруке јавних услуга и повећања доступности јавних услуга планиране су мере и активности за дигитализацију података и услуга у систему локалне самоуправе, унапређење капацитета за испоруку услуга грађанима кроз месне заједнице и техничко опремање месних заједница, увођење јединственог управног места, унапређење система обједињене наплате, унапређење организационе ефикасности управе и развој компетенција запослених у градским управама за коришћење система и у свим областима рада градске управе.

У циљу повећања транспарентности рада јавне управе, унапређења непосредне комуникације са грађанима и повећања учешћа грађана у процесима планирања и одлучивања предвиђене су мере и активности за успостављање интерактивних сервиса за непосредну комуникацију са грађанима и укључивање грађана у процесе консултација и планирања на локланом нивоу.

Како би Крагујевац у релативно кратком периоду стекао статус паметног града идентификоване су приоритетне мере и активности за реализацију циља у наредном планском периоду: формирање градског дата центра, успостављање система видео надзора у саобраћају, јавним установама и јавним површинама и увођење система IoT инфраструктуре у комуналне услуге.

У наредној табели је дат преглед приоритетних циљева и мера, сврстано по развојним приоритетима.

Приоритет I - Смањење незапослености

Приоритетни циљ	Мера
1.1. Унапредити инвестициони амбијент у граду	1.1.1. Обезбеђење добара и пружање услуга за искоришћавање инвестиционих локација
	1.1.2. Стручно оспособљавање радне снаге и подршка запошљавању
	1.1.3. Промоција и примена сарадње науке, привреде и образовања
1.2. Подићи ниво конкурентности и иновативности локалне привреде	1.2.1. Подстицај оснивању и развоју пословања МСПП – финансијске и нефинансијске мере подршке
	1.2.2. Промоција и унапређење туристичке понуде
	1.2.3. Формирање центра регионалне туристичке понуде у Крагујевцу
1.3. Унапредити услове за живот и рад у руралном подручју	1.3.1. Унапређење производње и конкурентности пољопривредних газдинстава
	1.3.2. Развој и имплементација концепта паметних села (Smart Villages)
	1.3.3. Развој институционалних капацитета за подршку у сектору аграра
	1.3.4. Развој територијалног идентитета у сектору воћарства
	1.3.5. Развој нових и унапређење постојећих приватно јавних партнерстава на LEDAER принципима ЕУ
	1.3.6. Развој техничких ресурса у циљу унапређења примарне пољопривредне производње

Приоритет II - Инфраструктура у градском и сеоском подручју

Приоритетни циљ	Мера
2.1. Осавременили постојеће енергетске капацитете града Крагујевца	2.1.1. Реконструкција централне котларнице, матичне локације „Застава”
	2.1.2. Увођење система за праћење губитана у топловодној мрежи и приоритетна реконструкција дела мреже у граду
	2.1.3. Увођење аутоматизације у изворишта даљинског грејања и подстанице
2.2. Унапредити саобраћајну инфраструктуру града Крагујевца	2.2.1. Изградња Северне обилазнице
	2.2.2. Изградња Гружанског коридора
	2.2.3. Изградња „Петровачке магистрале”
	2.2.4. Изградња нове и реконструкција постојеће градске путне инфраструктуре и објеката
	2.2.5. Изградња нове и реконструкција постојеће путне инфраструктуре на сеоском подручју
	2.2.6. Повећање капацитета стационарног саобраћаја
	2.2.7. Изградња нове и реконструкција постојеће железничке инфраструктуре и објеката
2.3. Унапредити систем комуналне инфраструктуре	2.3.1. Изградња нове водоводне мреже и реконструкција, замена постојећих азбестних цеви
	2.3.2. Модернизација постојећих изворишта и повећање броја изворишта у сеоском подручју
	2.3.3. Реконструкција 4 постојећа градска гробља и изградња једног новог
	2.3.4. Реконструкција постојећих зелених пијаца и изградња нових
	2.3.5. Реконструкција и изградња паркова и дечјих игралишта
	2.3.6. Модернизација јавне расвете у Крагујевцу
	2.3.7. Изградња оперативно техничког центра комуналног сервиса
	2.3.8. Развој електроенергетског система у сеоском подручју

Приоритет III – Развој ванпривредних и друштвених делатности

Приоритетни циљ	Мера
3.1. Створити препознатљиви културни идентитет града	3.1.1. Промоција културних програма и манифестација
	3.1.2. Реконструкција и ревитализација објеката установа културе и културног наслеђа и нови објекти
	3.1.3. Заштита и очување културног наслеђа
3.2. Унапредити квалитет образовања на свим нивоима	3.2.1. Адаптација, реконструкција и опремање објеката предшколског и школског система
	3.2.2. Изградња нових објеката
	3.2.3. Обезбеђивање смештаја у обдаништима за сву децу предшколског образовања на територији Града
	3.2.4. Реконструкција комплекса одмаралишта на Копаонику
	3.2.5. Изградња капацитета за рекреативну наставу
3.3. Унапредити услове за очување јавног здравља и здравствену заштиту становништва	3.3.1. Унапређење техничких и просторних капацитета сва три нивоа здравствене заштите
	3.3.2. Повећање кадровских капацитета сва три нивоа здравствене заштите
	3.3.3. Унапређење доступности услуга свих видова здравствене заштите за све циљне групе и посебно осетљивим категоријама становништва, са акцентом на руралне области.
	3.3.4. Спровођење програма едукације о јавном здрављу, заштити животне средине и унапређењу радне околине
	3.3.5. Јачање мера популационе политике – спровођење програма за очување репродуктивног здравља, превенцију ППБ и болести зависности
	3.3.6. Подршка организацијама цивилног друштва (ОЦД) у спровођењу здравствено - превентивних пројеката и здравствено иновативне активности
3.4. Унапредити систем социјалне заштите у граду	3.4.1. Унапређење капацитета и осавремењавање пружалаца услуга социјалне заштите
	3.4.2. Унапређење инклузије осетљивих и маргинализованих категорија становништва
	3.4.3. Развијање социјалног предузетништва
	3.4.4. Подршка организацијама цивилног друштва (ОЦД) у спровођењу социјално иновативних пројеката и социјално иновативне активности
	3.4.5. Заштита људских и мањинских права и промоција родне равноправности
3.5. Позиционирати град као регионални спортски центар	3.5.1. Реконструкција и изградња објеката спортске инфраструктуре, школских физкултурних сала и јавних игралишта
	3.5.2. Инвестирање у школски и рекреативни спорт
3.6. Унапредити окружење за рад медија и информисање грађана у јавном интересу	3.6.1. Покретање јавног дијалога у циљу дефинисања садржаја јавног интереса у локалној заједници

Приоритет IV - Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

Приоритетни циљ	Мера
4.1. Створити услове за одрживо управљање отпадом и отпадним водама	4.1.1. Затварање, санација и рекултивација постојећег, санитарног смећлишта „Јовановац”
	4.1.2. Формирање и изградња регионалног центра за управљање чврстим отпадом
	4.1.3. Затварање депоније за јаловину и уклањање дивљих депонија
	4.1.4. Изградња постројења за третман отпадних вода са изградњом нове и реконструкцијом постојеће канализационе мреже
4.2. Смањити утицај климатских промена и степен угрожености биодиверзитета	4.2.1. Анализа осетљивости са планом адаптације на климатске промене
	4.2.2. Уређење водотокова
	4.2.3. Формирање система за наводњавање и одводњавање
	4.2.4. Модернизација система за заштиту од непогода
	4.2.5. Унапређење система мониторинга квалитета ваздуха
4.3. Унапредити енергетску ефикасност и повећати коришћење обновљивих извора енергије	4.3.1. Инсталација система за примену обновљивих извора енергије на јавним објектима
	4.3.2. Спровођење мера енергетске ефикасности на објектима јавне намене
	4.3.3. Унапређење система енергетског менаџмента
	4.3.4. Смањење потрошње енергије у домаћинствима
	4.3.5. Унапређење свести и информисаности грађанства о значају ЕЕ

Приоритет V - Јавне услуге по мери грађана

Приоритетни циљ	Мера
5.1. Развити модерне и брзе механизме испоруке јавних услуга и повећати доступност јавних услуга	5.1.1. Дигитализација података и услуга у систему локалне самоуправе
	5.1.2. Унапређење капацитета за испоруку услуга грађанима кроз МЗ
	5.1.3. Техничко опремање МЗ
	5.1.4. Увођење јединственог управног места
	5.1.5. Унапређење организационе ефикасности управе
	5.1.6. Развој компетенција свих запослених у управама
	5.1.7. Унапређење система обједињене наплате
5.2. Повећати транспарентност рада јавне управе, унапредити непосредну комуникацију са грађанима и повећати учешће грађана у процесима планирања и одлучивања	5.2.1. Укључивање грађана у процесе консултација и планирања на локалном нивоу
	5.2.2. Успостављање интерактивних сервиса за непосредну комуникацију са грађанима
5.3. Крагујевац паметан град	5.3.1. Формирање градског дата центра 2. фаза
	5.3.2. Успостављање система видео надзора у саобраћају, јавним установама и јавним површинама
	5.3.3. Увођење Internet of things (IoT) система

ОПИС ПРИОРИТЕТНИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

Приоритет I: Смањење незапослености

Стр. 44

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

1.1 Унапредити инвестициони амбијент у граду

Крагујевац, као регионални центар привредног и научног развоја Републике Србије, карактерише повољан привредни амбијент, што омогућава одрживи развој локалне заједнице.

Крагујевачку привреду данас чини 9.600 привредних субјеката. Највећи број привредних субјеката у Крагујевцу представљају фирме предузетника, док је мањи број привредних друштава. Тако је у јуну 2020. године у Крагујевцу пословало 1.868 привредних друштава и 7.732 предузетника.

У Крагујевцу послују привредни субјекти који су носиоци како локалног, тако и регионалног и републичког привредног развоја. У крагујевачкој привреди доминира металопрерађивачка индустрија, а у оквиру ње производња саобраћајних средстава, као традиционално препознатљив носилац привреде града. Аутоиндустрија је грана у коју је уложено највише инвестиција и која је доминантна у увозу и извозу града.

У претходном периоду улагање напора локалне самоуправе Крагујевца довело је до низа системских промена које су позитивно деловале на привлачење страних директних инвестиција, раст предузетништва и стварање повољне климе за пословање. Како би се такве тенденције наставиле и у будућности, основне полуге развоја града треба пре свега базирати на унапређењу пословне климе, привлачењу инвестиција и развоју људских ресурса.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Попуњеност индустријских и радних зона	20%	90% до 2031.
Број ревитализованих браунфилд локација	0	5 до 2031.
Број формираних нових радних зона	0	2 до 2025.
Број корисника програма за подршку привреди ¹	-	5000 до 2031.
Број ученика који су завршили дуално образовање ²	-	2000 до 2031.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 9. Изградити отпорну инфраструктуру, промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и подстицати иновације

9.1. Развити квалитетну, поуздану, одрживу и отпорну инфраструктуру, укључујући регионалну и прекограничну инфраструктуру, како би се подржали економски развој и људско благостање, са фокусом на јефтиним и једнаком приступу за све

9.4. До 2031. унапредити инфраструктуру и прилагодити индустрије како би постале одрживе, уз већу ефикасност у коришћењу ресурса и већим усвајањем чистих и еколошки исправних технологија и индустријских процеса, при чему ће све земље предузети активности у складу са својим одговарајућим капацитетима

1 Не може се дати почетна вредност, осим неке процене на годишњем нивоу, али тада би требало дати циљану вредност на годишњем нивоу, што је немогуће јер се очекује тренд повећања.

2 Не може се дати почетна вредност, јер у тренутку усвајања Плана нема још увек генерације која је завршила школовање по систему дуалног образовања.

МЕРЕ

1.1.1 Обезбеђење добара и пружање услуга за искоришћавање инвестиционих локација

Град Крагујевац располаже значајним локалитетима погодним, како за гринфилд, тако и за браунфилд инвестиције. Даљи развој за искоришћавање инвестиционих локација би требало да се заснива на активностима локалне самоуправе усмереним ка унапређењу административних процедура и подстицајних мера за привлачење инвеститора, формирању нових радних зона, опремању гринфилд локалитета и ефикаснијем управљању браунфилд локалитетима.

Посебну пажњу треба посветити дефинисању делатности које би се могле одвијати у свакој зони понаособ, водећи рачуна о принципу развоја индустрије даље од зона становања. У том смислу, потребно је имати дефинисане планове развоја индустријских зона, који би се заснивали на успостављеном систему регистра гринфилд локација, који би садржао прецизне податке о површини, могућој намени, инфраструктурној опремљености и потенцијалним ограничењима.

Такође, ревитализација браунфилд локација представља један од услова локалног економског развоја. Управо због повећаних ризика који преусмеравају предузетнике ка гринфилд инвестицијама, град треба да преузме активнију улогу у решавању и ревитализацији браунфилд локација. Добробити за град које доноси ревитализација су вишеструке, а неке од њих су: повећана атрактивност града, повећана вредност некретнина, повећана економска активност у граду, стварање нових радних места, повећани приходи града од пореза, смањење притиска на слободне локације које се заузимају гринфилд инвестицијама, омогућава се одрживи развој града у сва три сегмента: економском, еколошком и социјалном. Решавање проблема браунфилд локација подразумева и класификацију и завршетак израде јединствене, централизоване и детаљне базе браунфилд локација на територији града, са нагласком на оне локације које имају статус културног добра или добра које ужива претходну заштиту или се налазе у оквиру културно-историјске целине, што може имати повољан утицај, не само на индустријски, већ и туристички и културни значај у развоју града.

У циљу спровођења ове мере у средњорочном периоду је у плану реализација следећих пројеката: Инфраструктурно опремање радне зоне Феникс, Привођење намени индустријске зоне Корман поље, Изградња логистичког центра са камионским и железничким терминалом, Изградња железничког крака до радне зоне Собовица, изградња аеродрома МИНД Крагујевац, формирање нове индустријске зоне уз Северну обилазницу, Развој слободне зоне, као и пројекти Реконструкција и проширење саобраћајнице у улици Индустријска и Изградња саобраћајница са пратећом инфраструктуром на матичној локацији "Стара застава" у складу са ДУП-ом.

Како би се обезбедило ефикасно представљање инвестиционих потенцијала и расположивих локација, институционална подршка потенцијалним инвеститорима у свим фазама инвестиционог циклуса и умрежавање са свим релевантним субјектима локалне администрације потребно је формирање посебне организационе јединице унутар система локалне самоуправе. Организациона јединица би у свом раду интегрисала све активности промоције постојећих потенцијала заинтересованим инвеститорима и подршке инвеститорима по принципу «One stop shop-а», а која би у свој рад интегрисала све активности, од промоције Града као инвестиционе локације до постпродајних услуга („aftercare”). Формирање организационе јединице унутар система локалне самоуправе ће бити спроведено кроз реализацију пројекта „Унапређење инвестиционог амбијента у Граду Крагујевацу”.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 74.839.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

1.1.2 Стручно оспособљавање радне снаге и подршка запошљавању

Један од елемената за унапређење пословног амбијента на који треба ставити посебан акценат је стручност квалификованих кадрова. Услед великих промена, које настају применом нових технологија, брзог развоја знања, глобализације, нових услова пословања, све већи су захтеви привреде за квалитетним људским капиталом. Како би се то постигло, потребно је да се планирање и спровођење стручног оспособљавања радне снаге заснива на претходно урађеној анализи потреба, која обухвата процену тренутног стања постојећих и потребних знања и вештина.

Стручно оспособљавање подразумева организован процес учења запослених у приватном сектору на основу општих и посебних програма код одговарајућих институција за подршку привреди. Део активности спровођења квалитетних и разноврсних програма ће бити спроведен кроз пројекат Развој конкурентности тржишта радне снаге – програми стручног оспособљавања, који ће допринети унапређењу знања, вештина и компетенција запослених, што ће директно утицати на стварање додатне вредности и ефикасније прилагођавање локалне привреде тржишним променама. Регионални центар за континуирано образовање у Средњој стручној школи је предвиђен за почетак реализације у првом периоду имплементације Плана. Осим тога, Град издваја средства за подршку запошљавању најтеже запошљивих група, што ће у спрези са стручним оспособљавањем знатно допринети смањењу незапослености и стварању квалитетних људских ресурса.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 2.500.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

1.1.3 Промоција и примена сарадње науке, привреде и образовања

Водећи се принципом паметне специјализације, тј. развоја иновативне и на знању засноване економије, посебно битан аспект унапређења услова за одрживи привредни развој је подстицање сарадње између образовног система и привреде. Улога образовног система није само у формирању високообразованог кадра, већ и усаглашавање њихових знања и компетенција са потребама економског и шире друштвеног развоја.

Као универзитетски центар, Крагујевац је и научно-технолошки центар региона, са постојећом базом неопходном за развој нових технологија. С друге стране, растућа индустрија, долазак мултинационалних компанија, као и значајан сектор приватних малих и средњих предузећа, могу дати потребан импулс неопходан за изградњу ефикасних веза привреде и образовања у циљу општег друштвеног и економског развоја града. Једну од база развоја одређеног броја кључних напредних технологија у наредном периоду у Крагујевцу представља и Центар изврности. Поред тога, у склопу Универзитета послује већи број центара у различитим научно-истраживачким областима. Улога локалне самоуправе је да подржи и промовише развој кључних напредних технологија и сарадњу привреде и образовања, од средње стручног до универзитетског нивоа, као и да развије модел сарадње између научно-истраживачких центара и привреде у циљу подизања конкурентности локалне економије и омогућавања привреди да запошљава квалификован кадар, без потребе додатног стручног оспособљавања. Међу приоритетним пројектима су Центар изврности Универзитета у Крагујевцу и Станови за младе научнике.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 30.000.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

1.2. Подићи ниво конкурентности и иновативности локалне привреде

Савремено тржиште је високо конкурентно и технологије се обично креирају у пословном окружењу, где МСП играју важну улогу, посебно пружањем инпута и иновативних решења за глобалне компаније. У том смислу је неопходна системска подршка са локалног нивоа предузећима која свој раст базирају на иновативном приступу у креирању својих производа и услуга, имплементацији иновативних модела пословања, стандардизацији и сертификацији, изградњи нових или проширењу постојећих капацитета, унапређењу људских капацитета, новим запошљавањима, као и развоју и стицању нових знања и вештина ММСП сектора.

Унапређење пословних перформанси, диверзификација производног асортимана и креирање нових иновативних производа високе додатне вредности уз очување животне средине директно утичу на повећану одрживост и конкурентност привреде и способност предузећа да се прошире на нова

тржишта, као и да послују у складу са релевантним стандардима, чиме се доприноси већем развоју препознатљивости привредног територијалног идентитета и повољног пословног амбијента.

Повољна привредна клима у претходном периоду значајно је утицала и на пораст броја ноћења из године у годину, али и повећани број туриста. Такође, значајан утицај има све разноврснија туристичка понуда Градске туристичке организације „Крагујевац”, као и њихови наступи на сајмовима у земљи и окружењу, промотивне кампање, промо материјали и интернет промоција. Активности „Шумадија сајма”, организовање бројних спортских догађаја, као и све бројнији конгреси, семинари и културне манифестације дају могућност за даљи, како привредни, тако и туристички развој града.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број новооснованих МСПП	1378 - 2019. године	2000 на годишњем нивоу до 2031.
Број иновативних МСПП корисника система за технолошки развој и пословну инкубацију	65 од оснивања БИЦа до 2020.	500 до 2027.
Пораст броја посета на годишњем нивоу	53500 2019. године	10% повећање на годишњем нивоу
Број функционалних туристичких тура које укључују понуду из Шумадије	1	5 до 2027.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

ИНДУСТРИЈА, ИНОВАЦИЈЕ И ИНФРАСТРУКТУРА

Циљ 9. Изградити отпорну инфраструктуру, промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и подстицати иновације

9.6. Подржати развој домаће технологије, истраживања и иновације у земљама у развоју, укључујући осигурање погодног окружења у погледу политика за, између осталог, индустријску диверсификацију и додатну вредност роба

9.3. Повећати приступ малих индустријских и осталих предузећа финансијским услугама, посебно у земљама у развоју, што обухвата и повољне кредите, и повећати њихову интеграцију у ланце вредности и у тржишта

ОДГОВОРНА ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЊА

Циљ 12. Обезбедити одрживе обрасце потрошње и производње

12.6. Развијати и примењивати алате за праћење утицаја одрживог развоја на одрживи туризам који ствара радна места и промовише локалну културу и производе

МЕРЕ

1.2.1 Подстицај оснивању и развоју пословања МСПП – финансијске и нефинансијске мере подршке

Поред подстицаја инвестиционих активности у иновативним и технолошки-интензивним областима, посебну пажњу треба усмерити на даље подстицаје развоју предузетништва, као и развоја локалних микро, малих и средњих предузећа која успешно послују на тржишту. Како би се постигло смањење незапослености, у наредном периоду је потребно спровести активности које могу да доведу до економске трансформације, које имају потенцијал да генеришу раст који је заснован на знању и које доприносе обезбеђивању конкурентске предности, како у привредном, тако и у туристичком сегменту развоја.

Политику подстицаја на локалном нивоу, базирану пре свега на технолошки средње и високо интензивним делатностима, треба водити на основу добро идентификованих кључних области економског развоја, уз фокусирање на конкурентске снаге и реалистичне потенцијале раста. Такође, локална управа би требало да развије посебан системски приступ подстицања старт-ап-ова. Поред традиционалних метода пружања подстицаја, путем фискалних мера и субвенција, требало би укључити и активности које се односе на формирање тзв. „seed фондова”, који подразумевају финансирање нових бизниса у раној фази развоја у замену за удео у власништву. Локална самоуправа би у

том смислу требало да подстиче коришћење алтернативних метода финансирања пословних идеја (venture фондове, „business angels” и сл.) на локалном нивоу, а са циљем повезивања расположивог капитала са иновативним пословним моделима.

Неопходно је унапредити координацију различитих организација које се баве пружењем подршке привреди, што је и започето кроз формирање Мреже организација за подршку бизнису и агробизнису, са циљем стварања синергије у раду и ширења мреже корисника услуга.

Један од кључних сегмената унапређења конкурентности привреде се односи на развој тржишта радне снаге, где ће посебна пажња бити усмерена на повезивање предузећа са образовним системом.

Кроз пројекте формирања научно технолошког парка, мреже организација за подршку бизнису и агробизнису и Регионалног центра за континуирано образовање у првој фази реализације Плана развоја, у великој мери ће бити развијени нови и унапређени постојећи модели подршке МСПП пословању.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност за средњорочни период: 12.100.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

1.2.2 Промоција и унапређење туристичке понуде

Туризам представља перспективну развојну шансу града Крагујевца, комплементарну са другим привредним гранама. Туристички развој један је од сегмената укупног развоја града и неодвојиви је део привреде. Град располаже значајним, али и недовољно искоришћеним потенцијалима, од којих се може изградити одржива и атрактивна туристичка понуда, а град Крагујевац сврстати на мапу правих „туристичких градова” у Србији. Крагујевац има потенцијал да развија чак 7 основних туристичких производа од девет, колико их је дефинисано националном стратегијом развоја туризма.

Иако Град Крагујевац има богато културно историјско наслеђе, укључујући индустријско наслеђе као велики потенцијал за развој туризма и увећање прихода од туризма, постоје бројни изазови које је неопходно системски решавати. Постоје бројни објекти и локације културног наслеђа, али они нису валоризовани у смислу њиховог потенцијала за одрживу туристичку активацију. Неколико локација има континуирану посету, али су неопходна значајна унапређења у презентацији, интерпретацији и развоју циљаних програма, као и у њиховој промоцији. Одређене локације захтевају одговарајуће планирање и значајне инвестиције у очување и ревитализацију. Атракције културног наслеђа зависе од школских екскурзија и специфичних локалних посетилаца, али им недостају производи за шире циљне групе туриста. Генерално недовољна доступност и сигнализација, недостатак интерпретацијских локација и бројне дивље депоније у природи, нарушавају имиџ природних локација. Потребно је валоризовати и боље искористити богатство постојећих манифестација како би биле атрактивније посетиоцима, посебно странцима.

Мера подразумева активности и пројекте у следећим областима:

- Валоризација културног наслеђа и манифестација
- Развој туристичке инфраструктуре и супраструктуре (визиторски центар, видиковци, одморашта, спортски објекти, смештај, бициклическе и планинарске стазе, инфо табле за сеоска домаћинства, винске и ракијске руте...)
- Анализа циљних група, сегментација тржишта и развој циљаних туристичких програма, тура
- Развој, брендирање и пласман локалних производа
- Унапређење промоције
- Планирање и инвестирање у очување и ревитализацију одређених локација (Арсенал, Бешњаја, Жежељ, Кошутњак, Трмбас, музеји...)
- Реконструкција и допуна непромењене основне намене Шумарица – Крагујевачки „Central Park” реализацијом следећих активности:
 - а. инфраструктурно повезивање северно-јужног дела парка путем еколошких мостова,
 - б. формирање унутрашње инфраструктуре у виду трим стаза и бициклических стаза,

- ц. формирање и реконструкција рекреативних, културних и историјских садржаја (летња позорница, стаза за санкање ...),
- д. брендирање Шумарица и његово позиционирање на Европској мапи туристичких дестинација.

Одговорна страна: Град Крагујевац и Градска туристичка организација, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља

Процењена вредност за средњорочни период: 1.400.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

1.2.3 Формирање центра регионалне туристичке понуде у Крагујевцу

У складу са савременим тенденцијама туристичког тржишта, расте потражња за регионалним дестинацијама које обухватају интегрисану туристичку понуду ширег подручја, на супрот издвојеним појединачним местима и локацијама. Према економским, инфраструктурним и институционалним капацитетима, Град Крагујевац представља потенцијал за представљање понуде региона као макро-туристичке дестинације. Осим тога Градска туристичка организација данас представља једну од најјачих туристичких организација у Србији и заједно са Шумадија сајмом организатор је Међународног сајма туризма и сеоског туризма преко 10 година. Осим представљања туристичке понуде града, ГТО Крагујевац дужи низ година подржава, окупља и организује туристичке организације Шумадије и Поморавља у заједничким наступима на сајмовима туризма у земљи и иностранству и гради искуство у представљању понуде Централне Србије. Поред тога, у партнерству са Регионалном агенцијом за економски развој Шумадије и Поморавља, у претходних неколико година ГТО и град Крагујевац интензивно учествују у активностима у вези са формирањем интегрисане регионалне туристичке понуде, израде плана развоја туризма региона, реализацији регионалних развојних пројеката и обједињеној презентацији регионалне туристичке понуде. Успостављање центра за представљање регионалне туристичке понуде у Крагујевцу је концепт који је подржан од стране регионалних учесника у туризму у досадашњим програмима сарадње. У ове сврхе је планирано формирање регионалне дестинацијске менаџмент организације са центром у Крагујевцу. Ова мера подразумева активности и пројекте у следећим областима:

- Развој људских ресурса у области туризма и угоститељства
- Промоција регионалне туристичке понуде
- Развој и коришћење дигиталних алата за промоцију и комуникацију
- Дефинисање и реализација маркетинг плана регионалне туристичке понуде
- Развој, брендирање и промоција регионалних производа и тура

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска туристичка организација и Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља

Процењена вредност за средњорочни период: 210.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

1.3. Унапредити услове за живот и рад у руралном подручју

Унапређење квалитета живота и услова за живот и рад важни су аспекти одрживог развоја у руралним подручјима на територији Града Крагујевца. Стварање повољних услова за живот и рад руралног становништва, реализоваће се кроз унапређење постојећих и развој нових економских активности, покретање прераде пољопривредних производа, обезбеђење радних места и једнаких могућности за целокупно становништво у руралним срединама. Планирано је да се у систем информативне, стручне и техничке подршке које пружају организације и институције за подршку руралном развоју на територији Крагујевца, укључи око 3500 регистрованих пољопривредних газдинстава (РПГ). Унапређење броја нових прерадних капацитета за локалне производе очекује се на нивоу од 100%, пре свега у области производње вина, воћних ракија и прераде у сектору млека, меса, воћа и

поврћа. Очекује се да ће се, осим већ у одређеној мери развијених и препознатих локалних производа у секторима винарства и производње ракије, на основу новотворених прерадних капацитета број развијених и тржишно позиционираних локалних/регионалних пољопривредних производа повећати за 100% у односу на постојеће стање. Осим постојећег продајног објекта за локалне пољопривредне производе Винско ракијски хаб, у плану је да се број отворених продајних објеката у оквиру пољопривредних газдинстава за локалне типичне производе повећа на минимум 10 нових објеката.

Посебна пажња у оквиру овог циља биће посвећена младима и њиховом задржавању у руралним срединама имајући у виду негативне демографске и социјалне трендове у руралним подручјима у последњих неколико деценија. Укључивање шире локалне заједнице кроз јачање институционалне подршке, подршку за развој и унапређење услова за живот и рад у руралном подручју, реализоваће се кроз покретање локалних иницијатива и формирање локалне акционе групе која је заснована на међусекторском партнерству и LEADER принципима ЕУ.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број РПГ укључених у систем подршке руралном развоју	25% од укупног броја РПГ (око 1750 РПГ)	50% од укупног броја РПГ до 2027. (оквирно око 3500 РПГ)
Број развијених и тржишно позиционираних локалних/регионалних производа	2	3 нова до 2027.
Број изграђених прерадних капацитета за производњу локалних производа	10	10 нових до 2027.
Број отворених продајних објеката за локалне типичне производе	2	10 до 2027.
Успостављен локални прогнозно-извештајни систем са новим аутоматским мерним станицама (АМС)	4 АМС	20 нових АМС
Број локалних акционих група (ЛАГ)	1	2
Број агробизнис зона	0	1
Број асоцијација и задруга пољопривредних произвођача	5	10

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

ОДГОВОРНА ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЊА

Циљ 12. Обезбедити одрживе обрасце потрошње и производње

МЕРЕ

1.3.1. Унапређење производње и конкурентности пољопривредних газдинстава

Примарне пољопривредне активности често не могу самостално да остваре довољан ниво дохотка за пољопривредна газдинства, нарочито на подручјима са ограничењима, пре свега природним и финансијским, за интензивну пољопривредну производњу. Као последица, сеоско становништво, а посебно млађа популација мигрира ка урбаним срединама где су могућности за запошљавање много веће, као и просечна примања по глави становника. Ова мера ствара могућности за самозапошљавање, као и за повећање вредности примарних производа кроз прераду, складиштење и паковање и подршку за унапређење постојећих и увођење ознаке географског порекла за нове пољопривредне производе. Подршка за инвестирање у поменуте активности унапредиће конкурентност пољопривредних газдинстава на националном и регионалном тржишту. Повећањем прихода газдинстава унапредиће се и њихов економски положај, а самим тим омогућити бољи квалитет живота у руралним подручјима и смањити стопе депопулације руралних подручја на територији Града Крагујевца.

У том циљу и мера је прилагођена подршци регистрованим пољопривредним произвођачима у покретању прераде пољопривредних производа, уз одрживо и ефикасно коришћење природних и људских ресурса. Сектор воћарства поседује потенцијал који је у највећој мери заступљен у руралним подручјима у области пољопривреде. Постоји дугогодишња традиција у овом сектору који

запошљавају велики број људи и има потенцијал да кроз инвестирање у даљи развој у наредном периоду знатно допринесе унапређењу економских активности становништва, конкурентности и новом запошљавању. Зато је посебна пажња посвећена инвестицијама у циљу подизања конкурентности у смислу додавања вредности кроз прераду и маркетинг локалних типичних производа.

Диверсификација економских активности и увођење нових видова производњи на газдинствима, као и нових метода припремања производа на традиционалан начин је један од начина да се унапреди квалитет живота и конкурентност пољопривредне производње. Ово ће се постићи кроз подршку инвестицијама у прераду на пољопривредном газдинству, маркетинг и развој тржишта.

Мера обухвата пројекте:

- Унапређење прераде пољопривредних производа на породичним газдинствима
- Успостављања система директне продаје на РПГ
- Центар за развој старих и уметничких заната Шумадије
- Формирање дегустационог центра за типичне производе
- Подршка ширењу аутохтоних сорти у воћарству, а посебно шљиве пожегача и црвена ранка
- Унапређење производње млека и млечних производа на територији Шумадијског округа
- Унапређење сточарске производње кроз повећање продуктивности и конкурентности газдинстава младих пољопривредних произвођача

Наведеним предлозима пројеката ће се пружити подршка пољопривредним произвођачима у производњи, преради, маркетингу и развоју тржишта за локалне пољопривредне производе.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 4.500.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни и екстерни (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, ИПАРД програм РС, страни донатори/фондови)

Рок за реализацију: дуги, 10 година

1.3.2. Развој и имплементација концепта паметних села (Smart Villages)

Паметна села (Smart Villages) је концепт који има за циљ да се квалитет живота у руралним областима изједначи са начином живота у градовима како би се дошло до равномерније прерасподеле становништва и смањења негативних демографских трендова. Smart Villages је концепт који тражи одговоре на питања како кроз дигиталне и социјалне иновације креирати радна места и зауставити одлазак људи из руралних простора. Овај концепт би требало да осигура добре услове за живот на селу, односно даје одговоре на питање како се руралне услуге као што су здравство, социјалне услуге, образовање, енергетика, транспорт, малопродаја - могу побољшати и учинити одрживијим увођењем алата за информациону и комуникациону технологију (ИКТ) и кроз акције и пројекте које воде заједнице. Мера обухвата реализацију концепта који ће се имплементирати кроз 2 пројекта у два села које ће бити примери добре праксе и осталим руралним подручјима за реализацију наведеног концепта.

Одговорна страна: Град Крагујевац, РЕДАСП, Центар за стрна жита, ПССС Крагујевац.

Процењена вредност: 500.000 ЕУР.

Извори финансирања: интерни и екстерни (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, локални буџет, остали домаћи и страни донатори/фондови).

Временски рок: дуги, 10 година

1.3.3. Развој институционалних капацитета за подршку у сектору аграра

Мера обухвата развој и унапређење система за подршку сектору аграра на територији Града Крагујевца. Систем обухвата изградњу и ангажовање институционалних, техничких и људских ресурса. Мера обухвата имплементацију следећих предлога пројеката:

Пројекат: Развој агро бизнис зоне са зеленим инкубатором

Пројекат «Развој агро бизнис зоне са зеленим инкубатором» је регионални пројекат који има за циљ унапређење производње, прераде и пласмана пољопривредних производа. Територијално пројекат ће обухватити подручје 4 локалне самоуправе са око 49.000 руралног становништва:

- Града Крагујевца,
- Општине Рача,
- Општине Баточина и
- Општине Лапово.

Пројектом који се састоји из 2 фазе предвиђено је опремање агробизнис зоне примарним, прерадним и складишним капацитетима, развој услуга, техничке и консултантске подршке у сектору агробизниса. Процењена вредност пројекта је 700.000 ЕУР.

Прва фаза пројекта обухвата:

- I.1. Опремање и стављање у функцију агро бизнис зоне
- I.2. Формирање и уселавање зеленог инкубатора
 - I.2.1. Спровођење програма прединкубације
 - I.2.2. Спровођење програма инкубације
 - I.2.3. Развој програма постинкубације

Друга фаза пројекта обухвата: Развијање механизма за организовану заједничку прераду, пласман производа и развој бренда.

Пројекат: Формирање мреже руралних центара

Формирање мреже руралних центара у 5 сеоских месних заједница на територији Града Крагујевца који ће пружати бесплатну информативну, стручну, и техничку подршку пољопривредним произвођачима. Подршка ће обухватити информисање пољопривредника о уредбама, субвенцијама, правилицима Министарства пољопривреде, као и техничку подршку у попуњавању образаца и захтева у циљу аплицирања за подстицајна средства и субвенције Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде. Активности координатора подручних центара ће бити координирани од стране Центра за стрна жита и Одељења за пољопривреду Града Крагујевца. Подручни рурални центри биће формиран у 5 села са највише становника, која се налазе на регионалним и важнијим локалним путним правцима и која су равномерно територијално распоређена на територији Града Крагујевца. Канцеларије подручних центара могу бити формиране у оквиру Месних заједница, удружења пољопривредника, задруга или других организација. Координатори подручних руралних центара ће организовати едукативне и информативне трибине за пољопривредне произвођаче у сарадњи са Центром за стрна жита, ПССС Крагујевац и Одељењем за пољопривреду Града Крагујевца. Координатори ће бити у обавези да извештавају на месечном нивоу Центар за стрна жита и Одељење за пољопривреду Града Крагујевца о постигнутим резултатима. Процењена вредност пројекта је 70.000 ЕУР.

Пројекат: Успостављање нових и јачање постојећих асоцијација у сектору аграра

Реализацијом пројекта се унапређује рад постојећих и успостављају се нове асоцијације пољопривредних произвођача и прерађивача кроз удружења и задруге у сектору аграра. Улога асоцијација и задруга је веома значајна за унапређење пољопривредне производње, а посебно у делу модернизације и едукације пољопривредних произвођача, набавке инпута за пољопривредну производњу, пласмана пољопривредних производа, заједничко коришћење опреме, заједничко истраживање тржишта и заједнички пласман робе. Све наведене активности заједно треба да допринесу прилагођавању захтевима тржишта, развоју производње и пласмана, што све треба да доведе до унапређења конкурентности. Неорганизованост пољопривредних произвођача доводи до тешке продаје и изузетно ниске откупне цене пољопривредних производа. Разлог свему наведеном је уситњеност у производњи, коришћење искуствених уместо научних метода, недовољно придавање значаја промоцији и неповезаност са институцијама и организацијама за подршку произвођачима у сектору аграра. Анализом пољопривредне производње на територији Града у последњој деценији, долази се до закључка да је неопходно основати минимум 4 нове асоцијације у сектору аграра. Процењена вредност пројекта је 80.000 ЕУР.

Пројекат: Јачање институционалних и техничких капацитета Центра за стрна жита

Јачањем институционалних и техничких капацитета Центра за стрна жита остварује се визија да у наредних неколико година Центар постане кровна организација у области пољопривреде и руралног развоја на територији града Крагујевца и да сталним усавршавањем и унапређењем делатности постане регионални лидер у развоју села кроз пружање помоћи и подршке за подизање конкурентности пољопривреде и унапређење социо-економских услова живота и рада на селу. Набавком неопходне механизације, првенствено трактора и прикључних машина, стварају се сви потребни предуслови за унапређење и увећање постојеће производње семена стрних жита и стварање нових сорти које ће по приносу и квалитету надмашити постојеће. Обезбеђивањем адекватних земљишних површина, а на основу вишедеценијског искуства у области стварања високоприносних и квалитетних сорти стрних жита, као и производњом семена високих категорија, обезбедиће се континуирано снабдевање пољопривредних произвођача квалитетним семенским материјалом домаћих сорти које су прилагођене нашим агроеколошким условима гајења уз препоручену технологију производње. Пројектом ће бити обухваћена и адаптација и реорганизација пословног простора, који је тренутно неуслован због вишедеценијског неодржавања услед недостатка средстава, чиме се повећава безбедност и ефикасност запослених. Подмлађивање научног кадра, опремање потребном лабораторијском опремом и укључивањем научних радника у пројекте које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја може се обезбедити вишегодишње финансирање научно-истраживачке делатности, чиме би се умањила средства која се издвајају за плате научног кадра и иста преусмери за друге потребе. Процењена вредност пројекта је 300.000 ЕУР.

У дугорочном периоду планира се намена нове локације и земљишта од 10-15 хектара уз пратећи адекватан простор за центар.

1.3.4. Развој територијалног идентитета у сектору воћарства

Сектор воћарства поседује потенцијал који је у највећој мери заступљен у руралним подручјима у области пољопривреде. Постоји дугогодишња традиција у овом сектору који запошљава велики број људи и има потенцијал да кроз инвестирање у даљи развој у наредном периоду знатно допринесе унапређењу економских активности становништва, конкурентности и новом запошљавању. Зато је посебна пажња посвећена инвестицијама у циљу подизања конкурентности у смислу додавања вредности кроз прераду и увођење у производњу производа са ознаком географског порекла. Мера ће обухватити наставак започетих активности на развоју територијалног идентитета регије у сектору воћарства кроз подршку произвођачима воћа у производњи «Шумадијске шљивовице», производа са ознаком географског порекла, и подизању аутохтоних сорти у воћарству.

Пројекат „Шумадијска шљива – подршка развоју производње ракије са заштићеним географским пореклом – 2. фаза” представља наставак започетих активности у оквиру пројекта „Шумадијска шљива” који се реализовао у оквиру Програма подршке руралном и регионалном развоју у Републици Србији и у оквиру иницијативе коју је покренула Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, а која има за циљ изградњу територијалног идентитета регије Шумадија у кључним секторима руралне економије. Пројектне активности имају за циљ да се унапреде примарни и прерадни капацитети и ресурси и ојачају институционални капацитети у сектору производње ракије на територији Шумадијског округа.

- Јачање институционалних капацитета Регионалне асоцијације произвођача ракије „Шумадијска ракија”
- Развој производних капацитета дестилерија чланица асоцијације „Шумадијска ракија”
- Унапређење туристичког производа „Ракијска тура”
- Унапређење примарних производних капацитета дестилерија и коопераната
- Развој институционалних и техничких капацитета институција за анализу здравствене исправности и квалитета ракије
- Развој тржишта у циљу унапређења продаје
- Промотивне активности у циљу повећања видљивости и продаје

Одговорна страна:	Град Крагујевац, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља
Процењена вредност:	200.000 ЕУР
Извори финансирања:	интерни и екстерни (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, ИПАРД програм РС, страни донатори/фондови)
Рок за реализацију:	средњи, до 2027.

1.3.5. Развој нових и унапређење постојећих приватно јавних партнерстава на LEADER принципима ЕУ

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије је од 2019. године започело са реализацијом мера за имплементацију LEADER програма ЕУ. Циљ је да се искористи развојни потенцијал локалних заједница, да се успоставе локална партнерства јавног, приватног и невладиног сектора која ће имати капацитет да делују као Локалне акционе групе (ЛАГ-ови) у припреми и реализацији пројеката из стратегије локалног руралног развоја. Локалне акционе група која је формирана током 2019. и 2020. године је ЛАГ Левач, а започете су активности на формирању ЛАГ Срце Србије.

Мера обухвата:

- подршку функционисању формираног ЛАГ Левач и имплементацији локалне стратегије руралног развоја за територију коју покрива ЛАГ Левач, као и
- подршку наставку започетих активности на успостављању ЛАГ-а који обухвата територију Крагујевца, Тополе и Раче и успостављању нових локалних акционих група у складу са потребама територијалних партнерстава.

Подршка функционисању ЛАГ Левач и имплементацији локалне стратегије руралног развоја. Територија коју покрива ЛАГ Левач и за коју је израђена Локална стратегија руралног развоја обухвата целокупну територију општине Рековац и 5 села са територије Града Крагујевца, а то су села Дулене, Велике Пчелице, Горња Сабанта, Велика Сугубина и Доња Сабанта. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде након евалуације Локалних стратегија руралног развоја, позитивно је оценило стратегију Локалне акционе групе Левач (ЛАГ Левач) за период 2020 - 2023. Прихватањем стратегије од стране МПШВ, ЛАГ Левач је и формално акредитован као један од 21 ЛАГ-а на територији Републике Србије. Стратегије локалног развоја је само део започетих активности ЛАГ Левач на подршци руралном развоју и један од корака у припреми локалне заједнице и администрације, како би касније били спремни да аплицирају за LEADER меру у оквиру ИПАРД програма Републике Србије. Процењена вредност за функционисање и имплементацију стратегије ЛАГ-а је 90.000 ЕУР.

Формирање локалне акционе групе Срце Србије на LEADER принципима ЕУ. Покретање локалних иницијатива и формирање партнерстава, која су засноване на заштити животне средине, природног окружења и стварању бољих услова за живот и рад у руралним подручјима, спровешће се кроз формирање локалне акционе групе на територији Крагујевца, Тополе и Раче. Процењена вредност за формирање и имплементацију стратегије ЛАГ-а је 150.000 ЕУР.

Одговорна страна:	Град Крагујевац, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, Центар за стрна жита
Процењена вредност:	240.000 ЕУР.
Извори финансирања:	интерни и екстерни (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, ИПАРД програм РС, страни донатори/фондови)
Рок за реализацију:	кратак, до 2023.

1.3.6. Развој техничких ресурса у циљу унапређења примарне пољопривредне производње

Мера обухвата пројекте који имају за циљ унапређење техничких ресурса у сектору примарне пољопривредне производње. Пројекти које обухвата мера су: Унапређење капацитета прогнозно-извештајног система и електрификација пољопривредних површина.

Унапређење капацитета прогнозно-извештајног система. Циљ инвестиције је унапређење производње у секторима воћарства, виноградарства и повртарства кроз осигурање услова за интегралну производњу која се између осталог заснива и на интегралној заштити од болести и штеточина. Интегрална заштита заснива се на правовременој прогнози појаве болести и штеточина како би третирање пестицидима било правовремено и ефикасно. У предходним годинама метеоролошке прилике у Шумадији нису биле наклоњене пољопривредним произвођачима. Осцилирање временских прилика довело је до слабљења виталности и изнурености биљака што је представљало погодну средину за развој болести и штетних инсеката. Све то је утицало на приносе који су били далеко мањи од просека у земљама ЕУ.

Како се сличне ситуације не би догађале тј. како би се последице деловања штетних инсеката и болести свеле на минимум неопходно је предузети превентивне мере. Мера обухвата набавку и инсталирање 20 аутоматских метеоролошких станица. Метео станице ће локацијски бити постављене у складу са анализом и утврђеним критеријумима. Метео станице ће давати податке о количини падавина, температури и влажности ваздуха и земљишта, што би омогућило прогнозу настанка болести и упозорење произвођачима да у кратком временском периоду (5–7 сати) делују правовремено и примене средства за заштиту биља на прави начин и у количинама у складу са јачином инфекције. У знатном броју случајева инфекција није јака или се нису створили предуслови за инфекцију и није потребно прскање воћа, што ће воћари знати кроз обавештења која ће добијати из локалног дата центра и са централизованог инфо система.

Прогноза болести би утицала на смањење употребе пестицида, очување природних непријатеља патогена и штеточина, појаву резистентности на пестициде и значајно био смањен негативан утицај пестицида на становништво и животну средину. Све ово би утицало да се пољопривредна производња у овом крају подигне на један виши ниво, а самим тим и до повећања економске моћи пољопривредних произвођача. Процењена вредност пројекта је 100.000 ЕУР.

Електрификација пољопривредних површина. Повећање, односно смањење приноса је директна последица повољнијих или неповољнијих климатских прилика (суше, киша, град, болести...), а у највећем броју случајева суше. Ово је најжалост последица екстензивне или полуинтензивне пољопривредне производње, где је утицај климатских фактора пресудан, а директан утицај произвођача путем наводњавања, ђубрења, заштите биља и других агротехничких мера скроман или безначајан. Наводњавање је свакако најбитнији елемент, пре свега због промене климе и других топлих лета са мало падавина. Сами системи за наводњавање су доста скупи, али уз субвенционисање од стране локалне самоуправе и надлежног министарства ови системи постају доступнији пољопривредницима. После куповине ових система највећи проблем настаје приликом потрошње енергента за покретање система за наводњавање (мотори, пумпе...). Најчешће трошени енергент представља гориво, било да се ради о дизелу или бензину, а како је цена и једног и другог енергента изузетно висока а потрошња велика у сезони наводњавања, долази до оправданости улагања у систем електрификације поља и покретања система за наводњавање на електричну енергију као много јефтинијег енергента. Електрификацијом поља, не само да се отвара могућност покретања система за заливање на отвореном, већ и подизања великих стакленика и пластеника на пољима, чиме ће се директно повећати производња у заштићеним условима, а самим тим и повећати профит јер се пружа шанса да се на великим површинама узгајају културе уз најјефтинији енергент за ове потребе. Планом је предвиђено да се до 2031. године обезбеди електрификација за наводњавање минимум 150 хектара пољопривредних површина. Процењена вредност пројекта 130.000 ЕУР.

Одговорна страна:	Град Крагујевац, Центар за стрна жита, ПССС Крагујевац.
Процењена вредност:	230.000 ЕУР.
Извори финансирања:	интерни и екстерни (Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, локални буџет, остали домаћи и страни донатори/фондови).
Временски рок:	дуги, 10 година

Приоритет II: Инфраструктура у градском и сеоском подручју

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

Стр. 56

2.1 Осавременисти постојеће енергетске капацитете града Крагујевца

Град Крагујевац има развијен систем даљинског грејања који покрива 28% територије Града Крагујевца. У производњи и дистрибуцији топлотне енергије примењују се два различита концепта:

1. Централизована производња на матичој локацији „Застава”, капацитета 304 MW и дистрибуција топлотне енергије разгранатом мрежом даљинског грејања на већој територији Града Крагујевца. Горива која се користе су угаљ и мазут и у врло малом проценту гас. Са оваквим котловским системима који користе фосилна горива, ниске калоријске моћи, није могуће достићи високе енергетске стандарде, односно остварити принцип производње јефтине енергије уз очување животне средине.
2. Децентрализована производња на ванматичним локацијама на територији Града Крагујевца и дистрибуција топлотне енергије локалном мрежом даљинског грејања на одређеном подручју Града Крагујевца. У овој мрежи је 7 изворишта топлотне енергије – котларница укупног капацитета 130,6 MW. Ових седам котларница је реконструисано и као гориво је могуће користити мазут и гас.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
% замене употребе угља и мазута гасом	/	100%
Губици у мрежи	60%	30%
Аутоматизација изворишта даљинског грејања и подстанца	30%	100%

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

11.3 До 2031. унапредити инклузивну и одрживу урбанизацију и капацитете за партиципативно, интегрисано и одрживо планирање и управљање људским насељима у свим земљама

11.а Подржати позитивне економске, социјалне и еколошке везе између урбаних, периферних и руралних области оснаживањем националног и регионалног развојног планирања

Циљ 12. Обезбедити одрживе обрасце потрошње и производње

12.2. До 2031. постићи одрживо управљање и ефикасно коришћење природних ресурса

МЕРЕ

2.1.1. Реконструкција централне котларнице, матичне локације „Застава”

Котларница „Застава” на матичној локацији представља један моћан и веома сложен енергетски систем који је од виталног значаја не само за грејање града већ и за производне процесе бивше Групе „Застава”. Веома су ретки случајеви где су саставни делови постојења за производњу топлотне енергије и парне турбине за производњу електричне енергије, агрегати, ТС великих електричних капацитета, постојења за хемијску припрему воде, постројења техничких гасова, као што је случај на овој локацији. Може се рећи да је на једном месту топлана – енергана – тремоелектрана.

Највећи број потрошача се топлотном енергијом снабдева са ове локације. Котловска постројења, за свој рад, најчешће користе угаљ ниске калоријске моћи, због ниске цене и лаке набавке, али великим бројем штетних честица, као продуктом сагоревања. И поред свих напора које руководство „Енергетике доо” и Града улаже није могуће обезбедити пречишћавање продуката сагоревања у складу са захтевима стандарда. Ово за последицу има знатно загађење ваздуха у уском градском језгру, које је видљиво и голим оком у зимском периоду. Потпуна реконструкција котларнице „Застава”, која подразумева замену досадашњих, котловских постојења на угаљ котлом на гас и санацију постојеће депоније пепела уз примену гаса као основног енергента у ванматичним локацијама, знатно ће допринети постизању врло високих енергетских стандарда за максимизиран број становништва и привреде.

Одговорна страна:	„Енергетика” доо, Град Крагујевац
Процењена вредност:	18.000.000 ЕУР
Извори финансирања:	екстерни и делом интерни
Рок за реализацију:	кратак, до 3 године

2.1.2. Увођење система за праћење губитака у топловодној мрежи и приоритетна реконструкција дела мреже у граду

Због старости и дотрајалости постојеће градске мреже долази до честих кварова, хаваријских искључења и знатних губитака на такозваним микро-прскотинама, које се отежано детектују. Увођењем надзорно-управљачког система над целокупним системом у мрежи даљинског грејања вршиће се праћење производње и дистрибуције, као и праћење губитака у мрежи уз мониторинг података о потрошачима. Ефикасан управљачки систем и рекуструисан цевовод, допринеће смањењу губитака на прихватљив ниво.

Одговорна страна:	„Енергетика” доо, Град Крагујевац
Процењена вредност:	1.000.000 ЕУР
Извори финансирања:	екстерни и делом интерни
Рок за реализацију:	средњи, 5 година

2.1.3. Увођење аутоматизације у изворишта даљинског грејања и подстанице

У склопу топловодног система даљинског грејања града Крагујевца, поред 8 изворишта топлоте је и 2119 подстаника индиректног типа које се снабдевају топлотном енергијом. У свим подстаницама су уграђени ултразвучни мерачи потрошње топлотне енергије, са могућношћу даљинског читавања. Набавком и уградњом опреме за аутоматску регулацију (комби вентил са контролером), уз комуникациону опрему за читавање мерача и интеграцијом у јединствени систем даљинског надзора и управљање радом топлотних подстаница, смањиће се потрошња енергената и повећање корисног дејства система. Такође, перманентним праћењем рада целокупног система добила би се квалитетна хидраулична подесивост, чиме би било омогућено прикључење нових корисника, без улагања у повећање пречника цевовода.

Одговорна страна:	„Енергетика” доо, Град Крагујевац
Процењена вредност:	1.100.000 ЕУР
Извори финансирања:	екстерни и делом интерни
Рок за реализацију:	дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

2.2. Унапредити саобраћајну инфраструктуру града Крагујевца

Град Крагујевац је са осталом путном мрежом Републике Србије повезан државним путевима I и II реда. Сеоска насеља, са територије Града, у највећој мери су повезана општинским путевима. 70% укупне дужина путне мреже је савремени коловоз.

У структури категорисане путне мреже приметно је изразито велико учешће локалних путева и улица. Коловоз са савременим застором износи 82,7% на локалној путној мрежи, што је знатно изнад републичког просека. Међутим, квалитет коловоза, елемената трасе и стање саобраћајне сигнализације нису на одговарајућем нивоу. Може се закључити да локална путна мрежа у једном делу преузима и опслужује део саобраћаја, који би по свом карактеру требало да припадне путној мрежи вишег функционалног ранга.

На уличној путној мрежи је приметан пораст саобраћајног оптерећења. Неодговарајући профили уличне мреже, уз константни пораст броја возила, онемогућавају адекватно повезивање градских садржаја и неодговарајући ниво услуге који треба да пруже улазно – излазни правци. Уз одвијање транзитног саобраћаја централним градским саобраћајницама, без адекватних површина за пешачки и бициклички саобраћај, приметна је самњена безбедност свих учесника у саобраћају и пад квалитета живота у градском подручју.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Изграђена обилазница око града	0	1
Изграђен Гружански коридор	0	1
Изграђена „Петровачка магистрала“	0	1
Новоизграђена путна мрежа у градском и сеоском подручју	0	66 km
Изграђена аутобуска станица	0	1
Реконструисана путна мрежа на сеоском подручју – савремени коловоз	200 km	350 km
Број надземних, вишеетажних, блоковских, јавних гаража	1	4
Изградња нове пруге Собовица - Цветојевац	0 km	15,17 km
Реконструкција / електрификација пруге Лапово-Крагујевац-Краљево	28 km / 0%	85 km / 100%

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

11.2 До 2031. обезбедити приступ сигурним, приуштивим, доступним и одрживим транспортним системима за све, побољшати безбедност на путевима, пре свега проширењем јавног превоза, с посебном пажњом на потребе оних у стањима рањивости, жена, деце, особа са инвалидитетом и старијих лица

11.3 До 2031. унапредити инклузивну и одрживу урбанизацију и капацитете за партиципативно, интегрисано и одрживо планирање и управљање људским насељима у свим земљама

МЕРЕ

2.2.1. Изградња Северне обилазнице

Један од највећих проблема Крагујевца је непостојање обилазнице и одвијање транзитног саобраћаја централним градским улицама. Тешка транспортна возила изузетно негативно утичу на квалитет коловозног застора. Приментан је велики број хаваријских оштећења у току године, без обзира на годишње доба. Такође, одвијање транзитног саобраћаја непосредно уз школске и образовне установе знатно утиче на смањење безбедности деце, ученика и грађана. Изградњом Северне обилазнице овај проблем би се решио, а знатно би било и скраћено време транзита кроз Крагујевац. Део активности на изградњи ове будуће, модерне саобраћајнице је већ покренут, расписан је јавни позив за израду идејног пројекта.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 150.000.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

2.2.2. Изградња Гружанског коридора

Један од најпрометнијих путних праваца, којим Крагујевац остварује везу са Западном Србијом, је саобраћајница Крагујевац – Мрчајевци. Садашњи профил ове деонице за последицу има одвијање саобраћаја неадекватном брзином, појаву оштећења коловоза и смањену безбедност учесника у саобраћају.

Изградњом Гружанског коридора, као брзе саобраћајнице Крагујевац – Мрчајевци, Град ће се умрежити и повезати са кључним путним правцима, Коридорима 10 и 11 и Моравским коридором. Највећим делом он се налази на територији општине Кнић. Из Крагујевца ће Гружански коридор кретати од Драгобраће и Ђурисела, у коме ће бити изграђена нова петља, до Мрчајеваца. Гружански коридор ће бити брза саобраћајница у четири траке и биће категорисана као државни пут првог Б реда. За Гружански коридор је урађена претходна студија оправданости са генералним пројектом, а расписан је тендер за израду просторног плана, идејног пројекта и студије оправданости.

Одговорна страна: Република Србија
Процењена вредност: 200.000.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни
Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.2.3. Изградња „Петровачке магистрале”

Ова нова, модерна саобраћајница знатно ће унапредити нормално функционисање саобраћаја у Граду. Поред попречног повезивања два главна саобраћајна улаза – излаза, ова саобраћајница ће знатно олакшати приступ корисницима РЗ Петровац и будућим инвеститорима, који су већ изразили заинтересованост за отварање нових производних погона у непосредној близини. Такође, уз ову саобраћајницу је планирана и изградња дела РЦ за управљање отпадом, будућег постројења за био-механички третман комуналног отпада.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 2.500.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.2.4. Изградња нове и реконструкција постојеће градске путне инфраструктуре и објеката

Смањење приметног саобраћајног оптерећења, спречавање саобраћних „чепова” у шпигевима могуће је решити изградњом нових градских саобраћајница у складу са просторно-плански документима. Изградњом модерних градских саобраћајница, одговарајућег коловозног профила уз регулацију саобраћаја новоизграђеном путном инфраструктуром, новим кружним токовима допринеће се знатно бржем повезивању градских зона уз повећану безбедност свих учесника у саобраћају. Овом мером биће изграђено минимум 6 km нових градских саобраћајница и 3 кружна тока. Посебна пажња биће посвећена унапређењу саобраћајне инфраструктуре у постојећим индустријским зонама.

Овом мером је планирана и реконструкција постојећих градских саобраћајница укупне дужине око 150 km. Унапређене постојећих саобраћајница, одговарајућим коловозним профилем уз изградњу „новог” Трга Војводе Путника знатно ће допринети бржем протоку возила и пешака.

Изградња тротоара биће обавезна при изградњи нових улица или реконструкцији постојећих када се створе услови након завршетка радова на водоводној и канализационој мрежи.

Дугогодишњи проблем Крагујевца је и неадекватна аутобуска станица, како са аспекта локације тако и са аспекта функционалности. Постојећа аутобуска станица није у функцији, тако да се само делимично и то „илегално” користи за одвијање аутобуског саобраћаја. Изградњом аутобуске станице на новој локацији, дефинисаној просторно-планским и урбанистичким документима створиће се услови за унапређено функционисање градског и међуградског саобраћаја. Пројекат објекта аутобуске станице са станичним тргом, платоом, паркинг-простором и пратећим садржајима је изграђен.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 68.656.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.2.5. Изградња нове и реконструкција постојеће путне инфраструктуре на сеоском подручју

На посматраном сеоском подручју постоји и значајан број некатегорисаних путева у укупној дужини од око 1000 km, од чега је са савременим коловозом преко 100 km некатегорисане путне мреже. Ова путна мрежа је од непроцењивог значаја за становништво руралног подручја, па је за следећи плански период планирана изградња нових саобраћајница у циљу подизања квалитета живота и боље саобраћајне повезаности становника субурбаних сеоских насеља. Планирана је изградња 60 km нових саобраћајница. Мада не постоје прецизни подаци о саобраћајном оптерећењу локалне путне мреже, утврђени су правци у сеоским насељима којима гравитира знатан број становника. Постојећа мрежа је, углавном неадекватног профила и незадовољавајућег квалитета газећег слоја. Након увида у тренутно стање и анализе свих горе наведених чињеница, планирано је да се у овом планском периоду ревитализује и реконструише 150 km путне мреже на сеоском подручју.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 10.000.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 5 година

2.2.5. Повећање капацитета стационарног саобраћаја

У свим већим урбаним срединама густе насељености, па тако и у Крагујевцу, изражен је проблем стационарног саобраћаја. Мале слободне површине, намењене паркирању возила, углавном су делови ширих саобраћајница на којима је са једне стране омогућено паркирање. Ове површине су недовољне да би се задовољиле брзо растуће потребе грађана и туриста. Једно од решења је изградња надземних, вишеетажних, блоковских гаража. У Крагујевцу је ове године завршена изградња прве надземне вишеетажне блоковске гараже, капацитета 200 паркинг места. У вишеспратном објекту са 7 нивоа су предвиђена и два места на којима је омогућено пуњење електричних аутомобила, а на равном крову распоређени су соларни панели путем којих се објект снабдева електричном енергијом. Новим приступним саобраћајницама је знатно повећана безбедност учесника у саобраћају. У наредном планском периоду планирана је изградња још две надземне, вишеетажне, јавне гараже.

Такође, у циљу унапређења, првенствено безбедности, а и квалитета услуге јавног превоза планирана је реконструкција свих аутобуских стајалишта на територији Града Крагујевца.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 7.000.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

2.2.6. Изградња нове и реконструкција постојеће железничке инфраструктуре и објеката

На територији Шумадијског управног округа приметно је недовољно коришћење железничког саобраћаја, као једним од економски најисплативијих облика транспорта путника и робе. Ова чињеница је последица недовољно изграђене и неадекватне постојеће железничке инфраструктуре.

Изградњом нове пруге Собовица - Цветојевац и тест пруге ка индустријској зони МИНД ПАРК у Собовици, транспорт робе и путника се убрзава и појефтиније.

Дужином пруге од 15,17 km предвиђен је индустријски и путнички саобраћај са стајалиштима у Цветојевцу и Собовици. Просечна брзина 80 km/h. ПДР усвојен 04.06.2021. године на седници Скупштине града, ИДР у фази израде.

Железничка пруга Лапово-Крагујевац-Краљево је неелектрифицирана једноколосечна пруга, класификована као магистрални правац са највећом допуштеном брзином возова до 60 km/h. И поред изузетног значаја ова пруга је остала на врло ниском техничком нивоу опремљености и са малим техничким брзинама. Једини железнички правац који повезује Крагујевац и Шумадију са осталим деловима Србије, односно представља везу са коридорима 10 и 11 је у крајње незадовољавајућем стању. Због оваквог стања највећи део транспорта се обавља друмским превозом што за последицу има већу цену транспорта. Реконструкција дела овог железничког правца у дужини од 28 km је завршена и то на деоници Лапово-Крагујевац. Замењене су шине, прагови, камен, регулисани колосеци. Возови између Крагујевца и Лапова саобраћају реконструисаном пругом брзином од 100 km на сат а време путовања скраћено је на свега 31 минут.

Просторним планом Републике Србије предвиђена је електрификација пруге и изградња другог колосека што захтева и неопходно осавремењавање пратећих објеката и опреме. Поред неопходности реконструкције и електрификације овог железничког правца, за даљи развој Крагујевца и Шумадије, неопходна је и реконструкција железничке станице у Крагујевцу. Железничка станица је стара преко 100 година и под заштитом је државе као културни споменик. Тренутни ниво функционалности објекта је далеко од тога да може да задовољи основне стандарде, првенствено путничког саобраћаја. Адаптацију овако значајног објекта је неопходно изводити под будним оком стручњака из Завода за заштиту споменика културе.

Као почетни корак у реализацији неопходне реконструкције железничке инфраструктуре је израда просторно-планске и пројектно техничке документације.

Одговорна страна: „Железнице Србије”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 24.900.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

2.3. Унапређење система комуналне инфраструктуре

Крагујевца се данас снабдева водом из изворишта у систему за водоснабдевање ЈКП „Водовод и канализација”. 87% становништва се снабдева водом из акумулација „Грошница” и „Гружа”, површинском водом из сливова река и подземним водама из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан. За око 26.000 становника користе се алтернативна изворишта за водоснабдевање, и то углавном у приградским и сеоским насељима. Ова алтернативна изворишта су углавном бунари и локални сеоски водоводи, који су ван контроле, односно налазе се ван система водоснабдевања ЈКП „Водовод и канализација”. Крагујевачки водовод снабдева водом и грађане Кнића, Баточине и Краљева.

Ширење града, повећана стопа морталитета и домаћински однос, или оштрије речено, вандализам на градским гробљима као последицу имају недовољне површине намењене гробним местима и девестирану инфраструктуру на постојећим гробљима (ограде, капеле, приступне стазе, непостојање видео надзора...) као и на бројним месним гробљима.

Слична ситуација је са парковима и дечјим игралиштима. Приметан је пораст крађе садница на постојећим и новоуређеним зеленим површинама, као и уништавање мобилијара и спортских реквизита на дечијим игралиштима.

На територији Града Крагујевца је инсталирана и неадекватна, застарела инфраструктура јавне расвете. Одржавање исте се поверава пружаоцу услуге који се одабира путем јавне набавке. Компаније које се баве овом делатношћу су ван Крагујевца, па за последицу имамо дужи период реакције на отклањању кварова, поред веома високих износа за утрошак електричне енергије, који су последица енергетски неефикасних светиљки.

Постојећи електроенергетски објекти задовољавају садашње потребе потрошача уз недовољну сигурност напајања потрошача и незадовољавајући квалитет испоручене електричне енергије (уз знатан пад напона и велике губитке). Проблем неконстантног снабдевања електричне енергије, са честим прекидима у испоруцији присутан је у сеоским подручјима.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Нова водоводна мрежа	607 km	672 km
Замењена постојећа азбестна водоводна мрежа	25 km	0 km
Нови магистрални и снабдевачки цевоводи у сеоским срединама	/	50 km
Процент села обухваћен водоснабдевањем	15%	100%
Новоизграђени локални водоводи	550	560
Локални водоводи у систему водоснабдевања Града	0	100%
Ново градско гробље	4	5
Уређене и реконструисане зелене пијаце	1	7
Нове специјализоване пијаце у Крагујевцу	0	3
Број нових паркова	0	2
Број живиних и натријумских светиљки	25.000	0
Број новоизграђених електроенергетских објеката, на сеоском подручју, напонских нивоа од 35/10 kV и 10/0,4 kV	0	1 + 2

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 6 : Обезбедити доступност и одрживо управљање водом и санитарне услове за све.

6.1 До краја 2031. постићи универзалан и једнак приступ безбедној и јефтиној пијаћој води за све.

6.3 До краја 2031. унапредити квалитет воде смањењем загађења, елиминисати расипање и на најмању могућу меру свести испуштање опасних хемикалија и материјала, преполовити удео

непрочишћених отпадних вода и значајно повећати рециклирање и безбедну поновну употребу на глобалном нивоу.

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

11.3 До 2030. унапредити инклузивну и одрживу урбанизацију и капацитете за партиципативно, интегрисано и одрживо планирање и управљање људским насељима у свим земљама

11.a Подржати позитивне економске, социјалне и еколошке везе између урбаних, периферних и руралних области оснаживањем националног и регионалног развојног планирања

МЕРЕ

2.3.1. Изградња нове водоводне мреже и реконструкција, замена постојећих азбестних цеву

Водоводном мрежом је покривено више од 93% становништва Града Крагујевца. Укупна дужина водоводне мреже износи 607 km, од чега је 204 km магистралног цевовода и 403 km разводне мреже. Сви делови града нису покривени дистрибутивним системом у коме постоје уска грла. Ово је најизраженије у рубним, приградским насељима. За нормализацију водоснабдевања у периурбаном подручју је неопходна изградња нове водоводне мреже. У циљу обезбеђења здраве пијаће воде, за све кориснике, неопходна је и замена преостале, постојеће азбестне водоводне мреже.

Одговорна страна: ЈКП „Водовод и канализација”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 10.000.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.3.2. Модернизација постојећих изворишта и повећање броја изворишта у сеоском подручју

У систему за водоснабдевање ЈКП „Водовод и канализација” се налазе и две акумулације „Грошница” и „Гружа” са површинским водама из сливова Грошничке и Дуленске реке и реке Груже. Грошнички водоводни систем је гравитациони, врло економичан и налази се на територији града. Технолошки поступак пречишћавања је класичан. После флокулације и таложења, филтрирање се обавља на брзим пешчаним филтерима, а дезинфекција се обавља хлором. Вода из Грошничке водојаче укључена је у градску водоводну мрежу 1938. године. Из акумулације Гружа вода се гравитацијом доводи у постројење за пречишћавање воде које је, лоцирано на 300 m низводно од бране. Процес пречишћавања обухвата предозонизацију, таложење уз претходну коагулацију, филтрирање и дезинфекцију хлором. Вода из ове акумулације је укључена у градску водоводну мрежу 80-их година прошлог века. На оба од горе описаних система је неопходна модернизација постројења, заменом дотрајалих делова постројења, увођењем савремених технологија и поступака у процесу производње воде за пиће и аутоматизацијом целокупног процеса.

Већи део сеоских насеља се водом снабдева из бунара и локалних сеоских водовода, односно алтернативним извориштима. Највећи број ових изворишта је рађен без пројектне документације, у лошем је стању, одређени број повремено пресушује у сушним периодима године, па се може рећи да је водоснабдевање већине сеоских насеља незадовољавајуће, како у квалитативном, тако и у квантитативном погледу. Прегледи воде из алтернативних изворишта се врше само на системима са којих се снабдевају школе. Према расположивим подацима изграђено је преко 550 локалних водовода, алтернативних изворишта, која су ван система водоснабдевања које је у надлежности ЈКП „Водовод и канализација”. Спроведене анализе показују да је неопходна изградња још 10 нових артешких бунара на сеоском подручју Града Крагујевца. Изградњом ових бунара уз неопходну легализацију алтернативних сеоских изворишта, односно увођење истих у систем водоснабдевања Града Крагујевца, знатно ће се унапредити водоснабдевање сеоских подручја, нарочито у квалитативном и сигурносном погледу.

Имајући у виду претходно изнето, проистиче недвосмислен закључак да поред изградње артешких бунара, неопходно је и довођења градске воде у сва оближња сеоска насеља. У питању су велика инвестициона улагања, али уједно и једино могуће трајно решење које би гарантовало њихово уредно снабдевање водом.

У оквиру прве фазе на основу Студије за снабдевање водом сеоских насеља ка Тополи и Горњем Милановцу, потребно је испројектовати и изградити посебан систем водоснабдевања који би чинили:

- нова пумпна станица ($Q = 142 \text{ l/s}$, $H_m = 110 \text{ m}$) лоцирана унутар комплекса постојећег резервоара „R14”
- потисно-снабдевачки цевовод $\varnothing 400 \text{ mm}$ у дужини $L = 6 \text{ km}$
- нов резервоар „R31” у насељу Дивостин на коти 354/350 mnn чија би запремина износила $V = 5000 \text{ m}^3$.

Овај подсистем би представљао основу за квалитетније снабдевање водом градских насеља Станово и Шумарице као и сеоских подручја која гравитирају ка Тополи и Горњем Милановцу. Наредна фаза чинила би и регулацију водоснабдевања сеоског становништва у правцу ка општини Рековац. Комплетан пројекат „Пројектовање и извођење хидротехничких објеката за водоснабдевање сеоских подручја ка Тополи, Горњем Милановцу и Рековцу” износио би око 24,5 милион евра.

Одговорна страна: ЈКП „Водовод и канализација”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 33.416.500 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.3.3. Реконструкција 4 постојећа градска гробља и изградња једног новог

У оквиру ЈКП „Шумадија” организационо је успостављен Сектор гробља. Овај сектор обавља послове сахрањивања, превоза покојника, одржавање гробља, уређења гробних места, израде споменика и партерне галантерије. Ове делатности се обављају на 4 локације и то: Варошко гробље, Палилулско гробље, Бозман гробље и Сушичко гробље. Један од проблема, узрокован повећањем смртности, који оптерећује све велике урбане центре је и недостатак површина за сахрањивање. Овај проблем је присутан и у Крагујевцу, па је на основу статистичких анализа закључено да је неопходна изградња новог градског гробља на локацији Дебељак. Такође, на постојећим гробљима је приметно деградирање постојеће инфраструктуре (објеката, приступних стаза), као и све већи број скрнављења гробних места и пљачки (неадекватна ограда, непостојање система видео надзора). Све ове чињенице изискују хитну реконструкцију постојећа 4 градска гробља.

На територији Града се налази и велики број месних гробаља и то 17 која се налазе у захвату ГУП-а и 51 ван захвата ГУП-а. Надлежност над овим гробљима (управљање гробљима и сахрањивање) имају месне заједнице. Ова гробља су, најблаже речено, у комуналном нередом. МЗ се сусрећу са великим проблемима у организовању функционисања и одржавања, услед недостатка неопходне опреме, новца и присутног вандализма. Неопходно је додатним улагањима, кадровским и логистичким, МЗ као органе власти учинити ефикасним у борби са комуналним нередом у овој области.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 2.200.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 7 година

2.3.4. Реконструкција постојећих зелених пијаца и изградња нових

У оквиру ЈКП „Шумадија” организационо је успостављен Сектор пијаца. Основна делатност Сектора пијаца је трговина на мало, односно издавање пијачног простора. У циљу задовољења потреба корисника услуга континуирано се обављају комуналне делатности одржавања пијаца и пружања услуга на њима на територији Града Крагујевца. Овај сектор делатност обавља на 9 локација у граду, од којих су на 7 локација зелене пијаце. Пијаце већ годинама функционишу само са редовним одржавањем. Инвестиционо одржавање је сведено на минимум. Протеклих година је отпочела реконструкција и уређење зелених пијаца.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 2.650.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

2.3.5. Реконструкција и изградња паркова и дечјих игралишта

У надлежности ЈКП „Шумадија”, Службе надзора и одржавања паркова, налази се 8 паркова и парк шума. Укупна површина травњака, шибља и живе оgrade износи око 2 милиона m^2 , а укупна дужина дрвореда је око 50 km. На основу свега изнетог може се рећи да је Крагујевац „зелени град”, али акције озелењавања површина у градском подручју су континуиране. Једна од приоритетних активности у наредном планском периоду је изградња новог парка на девастираном градском излетишту Кошутњак. У сличном стању су и дечија игралишта, како у парковима тако и у деловима великих насеља. Дугогодишње неадекватно одржавање игралишта, али и домаћински однос корисника, за последицу имају велика оштећења на мобилијарима и спортским реквизитима. У наредном планском периоду ће бити реконструисана сва дечија игралишта и опремљена новим мобилијарима и спортским реквизитима (кошевицама, головима, справама за вежбање на отвореном...).

У складу са визијом Крагујевца као „зеленог града” чија се читава територија равномерно развијена неопходна је реконструкција и постојећих „великих” паркова на територији Града, као што су Бешњаја, Жежељ, Трмбас и Метино брдо. За један од набројаних је већ израђен плански основ, Нацрт плана измене и допуне плана генералне регулације “Насеља Метино брдо и Бресница”.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 2.100.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

2.3.6. Модернизација система јавне расвете у Крагујевцу

Град Крагујевац има застарели систем јавне расвете. Велики је број светиљки (24.899) чији су извори светлости жива и натријум високог притиска, чији је животни век релативно кратак, а потрошња електричне енергије релативно велика. Тренутно управљање радом система јавне расвете се ослања на тајмерско укључивање и искључивање осветљења. Последица наведеног је садашњи годишњи трошак од око 120 милиона динара без ПДВ-а. Сви горе наведени параметри говоре о неопходности реконструкције и рационализације система јавног осветљења кроз замену свих постојећих, застарелих извора светлости новим, енергетски ефикасним ЛЕД светиљкама и аутоматизацији управљања целим системом која ће бити заснована на фотометрији. На ова начин ће се повећати енергетска ефикасност за најмање 70%.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 6.000.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 5 година

2.3.7. Изградња оперативно техничког центра комуналног сервиса

Одлуком о изменама и допунама Одлуке о оснивању ЈКП „Чистоћа” ово ЈКП наставља са радом као ЈКП „Шумадија”. Поред послова које је обављало ЈКП „Чистоћа” новооснованом ЈКП су поверене и комуналне делатности, које су обављала друга ЈКП и то: ЈКП „Градске тржнице”, ЈКП „Градска гробља”, ЈКП „Зеленило” и ЈКП „Паркинг сервис”. У складу са Закључком Градског већа од 2019. године, ЈКП „Шумадија” је припојена и Градске агенције за саобраћај д. о.о. У протеклом периоду, овај процес обједињавања већег броја комуналних услуга се показао као ефикасан са више различитих аспеката, као што су већа економичност у пословању, централизовање јавних набавки, подизање ефикасности рада свих субјеката заједничким планирањем активности, подизање квалитета услуга и сл. Сви ови позитивни показатељи су иницирали активности на изградњи оперативно техничког центра комуналног сервиса, чији ће завршетак значајно смањити оперативне трошкове пословања.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац
Процењена вредност: 2.500.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 4 године

2.3.8. Развој електроенергетског система у сеоском подручју

Приметно оживљавање малих предузећа и предузетника на сеоском подручју доводи до промене структуре потрошње електричне енергије, односно повећања броја потрошача на високом и ниском напону уз смањење удела у укупној потрошњи код категорије широка потрошња (домаћинства). Село Кутлово и околна села су примери оживљавања предузетничког духа на сеоском подручју. Постојеће фирме запошљавају незанемарљив број радника, како из села и околине, тако и из самог Крагујевца. За задовољење садашњих, а и будућих потреба неопходна је изградња додатних преносних електроенергетских објеката са пратећом преносном мрежом. Као неопходност квалитеног и стабилног снабдевања неопходно је реконструисати постојећу нисконапонску мрежу.

Одговорна страна: ЕПС – Електропривреда Србије –ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац
Процењена вредност: 600.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 5 година

Приоритет III: Развој ванпривредних и друштвених делатности

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.1. Створити препознатљив културни идентитет града

Град Крагујевац има богато културно-историјско наслеђе, велики број споменика културе, једнаест установа у области културе и уметничке делатности. Оне настављају традицију првих установа културе и уметничких група у модерној Србији, основаних у Крагујевцу.

Град има све неопходне потенцијале да изгради статус центра културног развоја, не само региона, већ и статус који ће бити препознат на културној мапи наше земље.

Од великог значаја за град је степен отворености према укупном националном и међународном простору и културном благу. Кроз комуникацију са ужим и ширим окружењем препознају се токови, садржаји и вредности културе и уметничког стваралаштва на глобалној равни, облици и начини организовања и финансирања културе. Кроз размену, сарадњу и копродукцијску активност, пореде се сопствени потенцијали и остварења са онима у свету.

Досадашња сарадња је показала да је на овом плану потребно дугорочније планирање, јер је за реализацију одређеног броја програма потребно више времена.

У следећем периоду неопходно је обратити пажњу на пројекте који се у партнерству са градовима из Европске уније могу реализовати уз подршку претприступних фондова ЕУ.

Посебна пажња биће усмерена на индикаторе као што су: повећање броја посетилаца на догађајима и манифестацијама, број реконструисаних и изграђених објеката установа културе, број реконструисаних и ревитализованих објеката културног наслеђа, број профилисаних културних програма и манифестација које по свом квалитету заслужују да буду манифестације од значаја за културни идентитет града.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
% повећања броја учесника на догађајима и манифестацијама	245.000 ³	10% на годишњем нивоу
Број реконструисаних културно историјских целина	0	2
Број реконструисаних објеката културе	0	10
% радова на реконструкцији објекта Старог суда	/	100%
Број профилисаних културних програма и манифестација	21	26

³ Број посета у 2019. години, из извештаја установа културе.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим
11.4. Појачати напоре да се заштити и очува светска културна и природна баштина

МЕРЕ

Стр. 66

3.1.1. Промоција културних програма и манифестација

Крагујевац је профилисао мапу културних манифестација и програма које својим квалитетом и репутацијом афирмишу град. Сталне манифестације од значаја за град, којих је за сада 25, део су културног идентитета града.

Ради одржавања и постизања шире препознатљивости манифестација и програма, потребно је континуирано богаћење садржаја иновативним идејама и њихова континуирана и адекватна промоција, у складу са потребама циљних група, као и трендовима у ИКТ, техници и дигитализацији. Неопходан је развој савремених и дигиталних алата за промоцију, као што су мобилне апликације и платформе виртуелне реалности и АР (augmented reality).

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: биће дефинисано Планом развоја културе града Крагујевца

Извори финансирања: интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година - континуирано

3.1.2. Реконструкција и ревитализација објеката установа културе и културног наслеђа

Као некадашња престоница са богатим културно-историјским и индустријским наслеђем где су основане прве образовне установе, установе културе и индустријски комплекси по узору на европске архитектонске највише стандарде, град се суочава са изазовима очувања објеката културе и валоризације културног наслеђа. Приоритетне инвестиције су:

- реконструкција градске дворане Шумадија
- стављање у функцију (за потребе културе и уметности) појединих објеката или делова објеката у комплексу Војно-техничког завода
- прва фаза ревитализације комплекса ВТЗ (мастер план, решавање имовинских питања, пилот пројекти)
- санација димњака – Кнежев арсенал – пројектовање и санација
- реконструкција - изградња Књажевско-српског театра
- реконструкција – изградња Позоришта за децу
- реконструкција дворане Пионир
- изналагање адекватне локације за изградњу зграде Народне библиотеке, идејни пројекат и израда пројектно-техничке документације
- изградња депоа Историјског архива Шумадије
- изградња Парка скулптура
- реконструкција/изградња новог објекта за Историјски архив Шумадије
- реконструкција Летњег амфитеатра Дечје библиотеке и пројектовање, реконструкција фасаде и замена столарије
- реконструкција Дома омладине и доградња Куће Смака
- формирање Центра за експерименталну археологију „Драгослав Срејовић”
- реконструкција Соколане
- реконструкција Амициног конака
- изградња Музеја аутомобила
- Споменици – Ђура Јакшић, Драгиша Недовић, Смак, Гордана Гоца Богојевић
- Народна библиотека – реконструкција крова
- Легат Љубице Филиповић – пројектовање и реконструкција
- Легат Никола Кока Јанковић – изградња Парка скулптура, прва и друга фаза
- Старо градско језгро – реконструкција фасада

У циљу промоције културно историјског наслеђа града, улоге Крагујевца у историји Србије и култури, као и у циљу промоције знаменитих личности у области културе и уметности које су из Крагујевца, планирају се инвестиције у изградњу музеја и кућа обележја. Неке од тих инвестиција су музеј Првог светског рата, Кућа Љубе Тадића и поновна изградња објекта Кнежевог двора.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност за средњорочни период: 15.000.000 ЕУР

Извори финансирања: Интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.1.3. Заштита и очување културног наслеђа

Град Крагујевац кроз свој план развоја и планове развоја како културе тако и других области мора водити рачуна о очувању великог богатства оличеног у материјалном и нематеријалном културно наслеђу. Културно наслеђе је темељ постојања и опстанка једног народа и државе и представља како национални, тако и регионални и локални идентитет становника. Знања, вештине, праксе, прикази и изрази, све су то облици и форме нематеријалног културног наслеђа. Усмена традиција, извођачка и сценска уметност, језик, обичаји, музика, песма преносе вредности са колена на колена. Недовољном презентацијом и немарним односом према традиционалној култури негативне тенденције пренеле су се на многе сфере живота посебно младих људи. Промоцијом културног наслеђа и његовим очувањем подиже се свест становника о значају очувања културних добара као и о унапређењу њихове заштите и њиховом утицају на квалитет живота. Град Крагујевац ће у континуитету изразито настојати да се културна добра од великог и изузетног значаја, које чувају установе културе, рестаурирају, конзервирају и буду доступна посетиоцима. То се може постићи повећањем капацитета и броја запослених, осавремењевањем опреме, успостављањем боље сарадња са образовним институцијама у граду, популаритацијом установа културе као установа од великог значаја за град и регион и већом укљученошћу високошколских установа у сарању са установама културе.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност за средњорочни период: Биће дефинисано Планом развоја културе Града Крагујевца

Извори финансирања: Интерни и екстерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.2 Унапредити квалитет образовања на свим нивоима

Унапређење квалитета образовања на свим нивоима од предшколског до универзитетског је један од циљева који је приоритетан за Крагујевац као универзитетски град. На територији Града постоје две предшколске установе са преко 4000 деце. Основно образовање је организовано у 22 основне школе. Крагујевац је центар средњег образовања шумадијског округа, а настава се изводи у 8 средњих школа. Развијена мрежа средњег образовања даје потребну образовну структуру за привреду, ванпривреду и за универзитетско образовање. У граду постоје и три специјалне школе за основно и средње образовање. У склопу универзитета постоји 11 факултета, а проблем простора за Филолошко-уметнички факултет (ФИЛУМ) је вишегодишњи проблем. На ФИЛИМУ је проблем и дефицит наставног особља, где је половина професора са других високошколских установа.

Неравномерна инфраструктурна и техничка опремљеност установа образовања је један од основних проблема на свим нивоима образовања. Решавање ових проблема је основа за даље унапређење квалитета образовања са свих аспеката.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број објеката који ће бити адаптирани/реконструисани	/	15 до 2031.
Број новоизграђених објеката образовања		2
Број деце у обдаништима (ПУ)	4109	5250
% радова реконструкције на објекту на Копанику	/	100% до 2025.
Новоизграђени капацитети за рекреативну наставу	/	1 до 2031.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 4. Обезбедити инклузивно и праведно квалитетно образовање и промовисати могућност целоживотног учења за све

4.2 До 2031. обезбедити да све девојчице и дечаки имају приступ квалитетном развоју у раном детињству, бризи и предшколском образовању како би били спремни за основно образовање

4.5 До 2031. елиминисати родну неједнакост у образовању и обезбедити једнак приступ свим нивоима образовања и стручном оспособљавању за рањиве групе, укључујући особе са инвалидитетом, аутохтоно становништво и децу у рањивим ситуацијама

4.а Изградити и побољшати образовне установе које су прилагођене деци, особама са инвалидитетом и припадницима различитог пола, као и обезбедити безбедно, ненасилно, инклузивно и делотворно окружење за учење за све

МЕРЕ

3.2.1. Адаптација, реконструкција и опремање објеката предшколског и школског система

У циљу обезбеђења адекватног простора и услова за рад у школама, као основе за квалитетну наставу, безбедност, приступачност, потребан ниво хигијене и енергетску ефикасност објеката неопходна је адаптација, реконструкција и опремање већег броја објеката предшколског и школског система. Посебна пажња биће посвећена могућностима за развој и унапређење доступности образовања у раном детињству у оквиру предшколских установа у сеоским срединама. То су и предуслови за даље унапређење наставних програма и осавремењавање метода, као и програма инклузије, доступности образовања и побољшања услова живота и образовања, нарочито у сеоским срединама. 2018. године урађена је комплетна пројектно-техничка документација за потпуну реконструкцију 14 школских објеката и две предшколске установе. Имајући у виду урбанизованост и насељеност појединих градских и приградских подручја, као и наставак стамбене изградње, може се очекивати да ће поједини делови града бити измењени, што ће имати утицај на број деце за упис у први разред, па тиме и евентуалну потребу за проширењем капацитета, односно реновирањем појединих објеката. До краја планског периода планира се реконструкција 15 објеката. Међу приоритетним пројектима су Реконструкција просторија Средње стручне школе, Реконструкција школе Наталија Недељковић у Трошници и Реконструкција школе Драгиша Луковић Шпанац, реконструкција школе у Рамаћи и других издвојених одељења на селу, енергетска санација О.Ш. Мирко Јовановић, соларна електрана у вртићу „Зека“, соларни колектори на обданишту „Бамби“, реконструкција Друге техничке школе и реконструкција и адаптација Медицинске школе са домом ученика „Сестре Нинковић“. Такође се планира и обнова фасада на комплексу Правни факултет – Економски факултет – зграда Ректората.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 10.000.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни и екстерни (Министарства, страни донатори/фондови)

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.2.2. Изградња нових објеката

Највећи проблем Универзитета у Крагујевцу је непостојање зграде Филолошко-уметничког факултета, тако да се настава за студенте овог факултета одвија у другим образовним институцијама, са којима Факултет закључује уговоре о коришћењу простора. Ово је вишегодишњи проблем за који од 2021. године постоји решење. ФИЛУМ је препознат као један од приоритетних пројеката Владе РС, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, са циљем унапређења и јачања капацитета универзитетског образовања студената.

Планом се такође предвиђа решавање два кључна питања од интереса за Академију Шумадија:

- трајно обезбеђење просторија за седиште Академије струковних студија Шумадија и
- трајно обезбеђење зграде за рад Одсека Крагујевац.

На нивоу основног и средњег образовања, потребна је изградња новог школског објекта у насељу Ердоглија, на месту постојеће школе за основно и средње образовање „Вукашин Марковић” која има забрану употребе на овој локацији због дотрајалости.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност за средњорочни период: 8.500.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.2.3. Обезбеђивање смештаја у обдаништима за сву децу предшколског образовања на територији Града

На територији Града Крагујевца постоје две предшколске установе „Нада Наумовић” и „Ђурђевдан” са укупно 4109 деце. Целодневним боравком је обухваћено 3360 деце. У радној 2018/2019. години, по завршетку јединственог јавног конкурса за пријем деце на целодневни боравак у ПУ могло да се упише 586 деце. Због попуњености капацитета на Листи чекања остало је више од хиљаду деце (1123), а очекује се континуирано већа потреба од постојећих капацитета. Решење је проширење капацитета и изградња нових обданишта и то пре свега у насељима Метино брдо и Лекина бара, Ердеч или Шумарице.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 2.000.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни (Министарства, страни донатори/фондови)
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.2.4. Реконструкција комплекса одмаралишта на Копаонику

Услед више од 25 година сталне експлоатације указала се потреба за значајним улагањем у објекат. Одлука инвеститора је да улагањем у предметни објекат побољша услове коришћења и одржавање објекта, да се подигне степен безбедности у погледу противпожарне заштите, повећа енергетска ефикасност и подигне ниво комфора у објектима. Првобитна инвестиција је предвиђена за базичну реконструкцију, а у наредној фази треба да буде урађен пројекат који ће дефинисати стратешки развој овог ресурса и потребне инвестиције

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 800.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни и екстерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.2.5. Изградња капацитета за рекреативну наставу

Постојећи капацитети за рекреативну наставу су неискоришћени услед дугогодишњег неулагања у постојеће објекте. Објекат на Бешњаји није у намени и у руинираном је стању. Како би се повратила некадашња намена за рекреативну наставу у овом објекту и наставу у природи, потребно је објекат реконструисати. За реконструкцију је прво потребно урадити студију изводљивости и пројектно техничку документацију у првом средњорочном периоду, а радове завршити до краја планског периода.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 300.000 ЕУР за прву фазу
Извори финансирања: интерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.3. Унапредити услове за очување јавног здравља и здравствену заштиту становништва

Здравствена заштита у Граду Крагујевцу се одвија на свим нивоима здравствене заштите - примарна, секундарна, терцијална и примордијарна превенција. У граду постоји 7 установа здравствене заштите. Према подацима РЗС у Крагујевцу је у здравственом систему запослено укупно 764 лекара, а број становника на 1 лекара је 233. Да би се унапредили услови за здравствену заштиту становништва и за очување јавног здравља и популације, неопходно је спровести низ мера: унапређење техничких и просторних капацитета сва три нивоа здравствене заштите, повећање кадровских капацитета, унапређење доступности услуга с акцентом на сеоске средине, спровођење програма едукације о јавном здрављу и јачање мера популационе политике.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
% додатног техничког опремања	28 милиона динара по години ⁴	+ 20% 36,6 мил. динара по години
% додатно обезбеђеног простора	15 објеката ⁵	+ 20% до 2025. 18 објеката
% новозапослених	764 лекара	+ 20% до 2025.
Повећање % корисника превентивне здравствене заштите	56.000 превентивних прегледа годишње ⁶	+ 20% до 2023. 67200
Повећање обухвата корисника програма популац. политике	6.500.000 корисника	+ 20% до 2025.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 3. Обезбедити здрав живот и промовисати благостање за све људе свих генерација

3.7 До 2031. обезбедити универзални приступ услугама које се односе на полну и репродуктивну здравствену заштиту укључујући планирање породице, информисање и образовање, као и интеграцију репродуктивног здравља у националне стратегије и програме

3.8 Постићи универзални обухват здравственом заштитом, укључујући заштиту од финансијског ризика, доступност квалитетних основних здравствених услуга и доступност безбедних, делотворних, квалитетних и јефтених основних лекова и вакцина за све.

МЕРЕ

3.3.1. Унапређење техничких и просторних капацитета сва три нивоа здравствене заштите

Клинички центар располаже са 1118 постеља, а у установи се годишње лечи око пола милиона пацијената. Установа пружа здравствену заштиту становништву са ширег подручја централне Србије на којем живи преко два милиона становника. Јединствен је ургентни и болнички центар за град Крагујевац. Услед непостојања опште болнице долази до оптерећености терцијалне здравствене заштите специјалистичким прегледима. Потребно је повећање просторних и техничких капацитета, не само Клиничког центра већ и реконструкција и изградња посебних делова система, пре свега изградња опште болнице, завода за трансфузију крви и изградња и реконструкција Дечјег диспанзера и студентске поликлинике. У дугорочном плану је даља реконструкција и адаптација, као и изградња делова система, тј. Дома здравља, амбуланти и АТД-а.

⁴ Просек издвајања средстава из буџета града по години за набавке и одржавање опреме установа ПЗЗ

⁵ У претходних 5 година додатни простор је обезбеђен кроз укупно 15 објеката: 13 реконструисано и 2 новоизграђена

⁶ Обухваћени превентивни прегледи Служби за здравствену заштиту одраслог становништва и жена на нивоу Дома здравља Крагујевац и ЗЗЗР Крагујевац (укључујући и скрининг)

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност за средњорочни период: 65.000.000 ЕУР
Извори финансирања: интерни, екстерни (Република Србија и други фондови и донатори)
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.3.2. Повећање кадровских капацитета сва три нивоа здравствене заштите

Један од основних проблема са којима се суочава здравствени систем града Крагујевца је недовољно кадровских капацитета. Осим недовољног броја запослених, други проблеми се огледају у неповољној старосној структури запослених, одливом младих едукованих кадрова и специјалиста. Повећање кадровских капацитета, осим запошљавања и примене мера за задржавање кадрова, подразумева и континуирану обуку и стручно усавршавање запослених.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 150.000 ЕУР годишње
Извори финансирања: интерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.3.3. Унапређење доступности услуга свих видова здравствене заштите за све циљне групе и посебно осетљивим категоријама становништва, са акцентом на руралне области.

Мера подразумева унапређење капацитета пружалаца здравствених услуга на целој територији града, при чему се акценат ставља како на сеоска тако и приградска подручја, где је доступност на нижем нивоу. Неке руралне области нису покривене пунктовима, тј. амбулантама због чега је потребно обезбеђење простора и кадрова за та подручја, као и све неходне опреме. Побољшање доступности свих услуга укључује све кориснике, али се акценат ставља на посебно осетљиве категорије, као што су стара лица, деца, особе са инвалидитетом и пацијенти за палијативно збрињавање и геријатрија. Осим обезбеђивања опреме у довољном броју за ефикасније пружање услуга здравствене заштите, потребна је и набавка возила. Унапређење доступности подразумева и отклањање архитектонских баријера на свим објектима здравствене заштите.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 1.000.000 ЕУР
Извори финансирања: Град Крагујевац, министарства, страни фондови
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.3.4. Спровођење програма едукације о јавном здрављу, заштити животне средине и унапређењу радне околине

У становништву није довољно развијена свест о јавном здрављу и заштити животне средине, тј. о последицама по здравље појединца и јавно здравље услед неадекватног понашања према животној средини и радној околини. Потребно је редовно спровођење програма едукације, како путем медија и трибина, тако и у директној комуникацији са послодавцима и становништвом. Спровођење ових активности детаљно регулише Програм јавног здравља града Крагујевца.

Важна компонента ове мере, која је у неким областима предуслов за спровођење едукација је и низ истраживања и студија на теме од значаја за јавно здравље, као што су: Ефекти хемијских супстанци на здравље деце у Крагујевцу, Јачање капацитета сеоских домаћинстава за производњу безбедних пољопривредних производа на територији града Крагујевца, Скрининг раног откривања поремећаја имунитета код деце на територији региона Шумадије, повезаност суспендованих честица ПМ_{2,5} са здрављем деце.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Институт за јавно здравље
Процењена вредност: 1.000.000 ЕУР
Извори финансирања: Град Крагујевац, Министарство здравља
Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.3.5. Јачање мера популационе политике – спровођење програма за очување репродуктивног здравља, превенцију ППБ и болести зависности

Неповољна демографска слика која се огледа како у старењу становништва, тако и у опадању наталитета из више разлога, од којих су неки и недовољна брига о репродуктивном здрављу и недовољно подршке родитељству, изискују спровођење мера популационе политике. Неке од основних активности укључују спровођење програма за очување репродуктивног здравља, превенцију полно преносивих болести и болести зависности.

Кроз сарадњу са Кабинетом за демографију и популациону политику РС, сваке године се врши финансирање мера популационе политике, кроз који град и кабинет заједничким средствима спроводе мере популационе политике. У области здравствене заштите се врше набавке модерне медицинске опреме/апарата за потребе Службе за здравствену заштиту жена и Службе за здравствену заштиту деце и едукације из области популационе политике, како за кориснике услуга тако и за професионално особље примарне здравствене заштите. На тај начин се обезбеђује пружање услуга за око 40.000 жена у генеративном добу и за око 4.000 малишана који користе услуге Развојног саветовалишта. Износ средстава који се у просеку одобрава за наведене мере у области здравствене заштите је на нивоу од преко 8.000.000 динара по години.

Град кроз реализацију програма јавног здравља на годишњем нивоу спроводи едукације у области репродуктивног здравља, превенције полно преносивих болести и болести зависности. Овим едукацијама се у оквиру сарадње са Институтом за јавно здравље Крагујевац, Црвеним крстом Крагујевац и НВО сектором директно едукује велики број вршњачких едукатора, који своје знање преносе на своје вршњаке. На тај начин се годишње обухвати преко 500 вршњачких едукатора, 4.000 младих у средњим школама и 2.000 деце у основним школама.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 800.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.3.6. Подршка организацијама цивилног друштва (ОЦД) у спровођењу здравствено - превентивних пројеката и здравствено иновативне активности

Мера ће подржати ОЦД које спроводе активности у циљу решавања препознатих потреба локалних рањивих група, доприносећи већој помоћи и подршци становништва у локалној самоуправи и повећање приступа правима и испуњавању потреба за најмање 1.200 грађана.

Програм ће директно подржати до 15 локалних ОЦД-а за следеће кључне тематске области:

- Континуиране акције промоције и унапређење здравље у заједници у циљу јачања контроле над детерминантама здравља и смањења неједнакости у здрављу;
- Организовање кампања о значају укључивања свих субјеката у области јавног здравља у решавању јавно-здравствених проблема;
- Организовање програма континуираних програма и пројеката у сарадњи са другим установама и институцијама, а нарочито Институтом за јавно здравље Крагујевац
- Подршка развоју деце у раном детињству кроз развијање програма подстицајног родитељства

Одговорна страна: Организације цивилног друштва

Процењена вредност: 30.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: кратак, 3 године.

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.4. Унапредити систем социјалне заштите у граду

Град Крагујевац у области социјалне заштите посебну пажњу поклања најрањивијим категоријама грађана и кроз акта дефинише права и услуге које су намењене следећим циљним групама: деца и млади, породица, особе са инвалидитетом, старије особе, Роми, избегла, прогнана и интерно

расељена лица и повратници по основу Споразума о реадмисији. У Граду су заступљени институционални и ванинституционални облици заштите угрожених категорија. Реализација многих активности одвија се на бази успостављене сарадње локалне самоуправе, институција социјалне заштите и невладиног сектора.

Основни проблеми у систему социјалне заштите су недовољно просторних, техничких и људских ресурса за спровођење услуга социјалне заштите, нарочито у теже доступним деловима територије. Децентрализацијом је на локални ниво пребачен одређен број услуга за које нема средстава за финансирање, као што су специфичне услуге (персонална асистенција за слепе, сеоска старачка домаћинства и др.). Недовољна је приступачност јавних објеката особама са инвалидитетом, а посебно су изражени проблеми незапослености код особа корисника услуга социјалне заштите и недовољно развијена свест заједнице о положају маргинализованих и посебно осетљивих категорија становништва. Због тога мере за развој социјалног предузетништва и подизање свести заједнице о инклузији постају такође приоритетне за унапређење система социјалне заштите.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број корисника услуга социјалне заштите	11.100	13.300
Број спроведених акција подизања свести заједнице о инклузији маргинализованих и осетљивих категорија	/	Минимум 2 годишње
Број социјалних предузећа	1	3

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 1. Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима

1.3 Применити одговарајуће националне системе социјалне заштите и мере за све, укључујући најугроженије, и до 2031. постићи довољно велики обухват сиромашних и рањивих

МЕРЕ

3.4.1. Унапређење капацитета и осавремењавање пружалаца услуга социјалне заштите

За квалитетније спровођење и већу доступност услуга социјалне заштите потребно је повећање просторних капацитета пружалаца услуга, техничко опремање ради боље ефикасности и квалитета услуга, као и боље доступности услуга, и обуке и лиценцирање пружалаца услуга. Неки од већих проблема у области услуга социјалне заштите је непостојање дневног центра (боравка) за одрасле особе са аутизмом и дневног боравка за децу са сметњама у развоју. Град ће настојати да обезбеди услове за изградњу објекта и успостављање нових услуга. Поред тога, као допуна активностима које реализује центар „Искра“ идентификована је потреба за изградњом мултифункционалне сале за Особе са инвалидитетом (ОСИ) у близини објекта Искре. За повећање просторних услова приоритетне инвестиције су реконструкција Центра за социјални рад и реконструкција објекта Завода за збрињавање одраслих Мале Пчелице. За решавање стамбеног питања посебно осетљиве група планира се изградња вишепородичне стамбене зграде са више од три стана у насељу Белошевац у Крагујевцу.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 2.700.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни

Рок за реализацију: кратак, 3 године.

3.4.2. Спровођење акција за подизање свести заједнице о инклузији маргинализованих и осетљивих категорија становништва

Један од основних проблема у домену социјалне заштите и положаја посебно осетљивих категорија становништва је недовољно развијена свест заједнице о њиховом положају и значају инклузије. Осим акција подизања свести ова мера укључује и низ акција и пројеката за културну и социјалну инклузију маргинализованих група и особа са инвалидитетом. Потребно је развити и лиценцирати услуге као што су Сервис персоналних асистената за особе са телесним инвалидитетом, Центар активне рехабилитације и едукације за особе са инвалидитетом, асистент у породици, викенд програм, пре-

дах смештај, помоћ и подршка старијима у градској и сеоској средини, виртуелни садржаји доступни свима, уклањање архитектонских баријера - израда Стратегије приступачности града Крагујевца и др. Осим подизања свести заједнице путем кампања и информисања путем медија, потребно је направити и систем електронског информисања на инклузивном друштву.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност за средњорочни план: 120.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.4.3. Развијање социјалног предузетништва

Проблем незапослености и слабе инклузије корисника услуга социјалне заштите и особа са инвалидитетом решава се развојем социјалног предузетништва. Развијање социјалног предузетништва је једна од приоритетних мера. У претходном периоду урађено је интегрисање социјалног предузећа, заштитне радионице Шумадија д.о.о. у систем услуга локалне самоуправе. Наредне активности усмерене су на даље интегрисање и развој производног програма, као и технолошко осаврењавање. Поред тога планира се оснивање минимум два предузећа у сфери социјалног предузетништва до краја планског периода и формирање Регионалног радног центра за особе са сметњама у развоју..

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 600.000 ЕУР

Извори финансирања: интерни

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.4.4. Подршка организацијама цивилног друштва (ОЦД) у спровођењу социјално-иновативних пројеката и социјално-иновативне активности

Мера ће подржати ОЦД које спроводе активности у циљу решавања препознатих потреба локалних рањивих група, доприносећи смањењу социјалне искључености у локалној самоуправи и повећање приступа правима и испуњавању потреба за најмање 2.000 грађана из рањивих група.

Мера ће директно подржати до 25 локалних ОЦД-а за следеће кључне тематске области:

- Оснаживање рањивих група кроз запошљавање, образовање и обуку, са посебним освртом на жене из рањивих група, Роме, особе са инвалидитетом, младе и кориснике социјалне помоћи с циљем побољшања њихове социјалне укључености;
- Повећање доступности јавних услуга, тј. равноправан приступ тим услугама и повећање ефикасности, делотворности и праведне дистрибуције (укључујући здравствене, образовне услуге и услуге социјалне заштите) за рањиве групе
- Подршка развоју деце у раном детињству кроз развијање програма подстицајног родитељства

Одговорна страна: Град Крагујевац и Организације цивилног друштва

Процењена вредност: 40.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: кратак, 3 године.

3.4.5. Заштита људских и мањинских права и промоција родне равноправности

Ова мера укључује реализацију активности у области заштите људских и мањинских права као и спровођење концепта родне равноправности кроз локалне акционе планове и путем пројеката које ће финансирати донатори и ресорна министарства. Мера укључује континуирану реализацију Локалног акционог плана за инклузију Рома и Ромкиња, Локалног акционог плана за миграторна кретања и Локалног акционог плана за родну равноправност, као и израду нових ЛАП-ова по њиховом истеку и њихову реализацију финансирањем из буџета Града. Активности обухватају све области социјалне укључености Рома и Ромкиња, других мањинских група као и угрожених група.

Закон о родној равноправности Скупштина Србије усвојила је у јуну 2021. године. Поред поштовања законске регулативе за град Крагујевац је веома је важно да као таква буде спроведена на прави начин и да такав концепт заживи и буде континуирано спровођен.

Град је 2021. године реализовао пројекат „Право на равноправност између мушкараца и жена као кључ друштвеног успеха“ у оквиру програма Swiss ПРО, а у оквиру ове мере град ће наставити са активностима промоције Европске повеље о родној равноправности, превенцију породичног насиља над женама и подизање свести јавности о значају родне равноправности, као и активности у циљу поштовања Резолуције 13.25 и Националног акционог плана за жене, мир и безбедност. Град ће у континуитету издвајати средства буџета за реализацију Локалног акционог плана за родну равноправност у износу од 500.000 РСД на годишњем нивоу. Активности на заштити миграната и превенцији трговине људима Град ће обављати у сарадњи са националним координационим телом. Посебна пажња биће посвећена и увођењу и промоцији Амбер аларм система за брзо проналажење отете деце.

Приоритетни пројекти у плану, који ће бити реализовани уз финансирање од стране донатора и ресорних министарстава су:

1. Становање уз подршку, за маргинализоване групе становништва – Роме и Ромкиње, жене жртве насиља у породици, особе са инвалидитетом и млади по изласку из хранитељских породица
2. Унапређење услова становања у подстандардним насељима, кроз пројекте ЕХО, Министарство за људска и мањинска права и Министарство за државну управу и локалну самоуправу
3. Превенција трговине људима, у сарадњи са националним координационим телом за превенцију трговине људима и НВО Атина.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 2.500.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац, министарства и донатори

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.5. Позиционирати град као регионални спортски центар

На подручју Града Крагујевца спортска инфраструктура је развијена и релативно добро су опремљени спортски терени и објекти. Постоји 14 великих спортско-рекреативних терена. Активно је преко 90 спортских клубова у свим спортовима и препознате су 22 спортске манифестације. Међутим, у односу на потенцијале то је недовољан број спортских манифестација, а у односу на повољан геостратешки положај недовољан је проценат искоришћености спортских објеката. Недовољан је број спортских сала у односу на број спортских организација у граду. За град са потенцијалом да постане регионални спортски центар, осим увећања инвестиција у спортску инфраструктуру и опремљеност, потребно је веће инвестирање у школски и рекреативни спорт, ангажовање и усавршавање спортских радника. За град је неопходна стратегија развоја спорта.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број реконструисаних објеката спортске инфраструктуре	/	14 до 2031.
Број новоизграђених објеката спортске инфраструктуре	/	3 до 2031.
Број реконструисаних школских физкултурних сала	/	7 до 2027.
Број новоизграђених школских спортских објеката (фискултурне сале, отворени терени)	20	+ 3 до 2027.
Број реконструисаних и изграђених јавних игралишта	11 у 2019. години	30 до 2031.
% увећања инвестирања у школски и рекреативни спорт	10% од буџета	+30% до 2023.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

9.1 Развити квалитетну, поуздану, одрживу и отпорну инфраструктуру, укључујући регионалну и прекограничну инфраструктуру, како би се подржали економски развој и људско благостање, са фокусом на јефтином и једнаком приступу за све.

11.7 До 2031. омогућити универзални приступ безбедним, инклузивним и приступачним зеленим и јавним површинама, посебно за жене и децу, старија лица и особе са инвалидитетом

МЕРЕ

Стр. 76

3.5.1. Реконструкција и изградња објеката спортске инфраструктуре, школских физкултурних сала и јавних игралишта

За унапређење спортске инфраструктуре и обезбеђење простора тј. довољног броја спортских сала и терена у односу на број спортских клубова, планирају се инвестиције од којих су капиталне Реконструкција стадиона Чика Дача, изградња атлетског стадиона, потпуна реконструкција отворених и затворених базена, затим картинг стаза и мултифункционална борилачка сала у великом парку, као и изградња нове спортске хале. У области универзитетског спорта, у средњорочном периоду планира се почетак изградње Универзитетског спортског центра. У циљу праћења нових трендова у спорту и популаризације спорта и града, као и нових олимпијских спортова, планира се и изградња скејт парка. Ове инвестиције стварају услове за позиционирање града као регионалног спортског центра услед стварања могућности за спортске припреме и одржавање већег броја спортских такмичења домаћег и међународног типа. Осим тога, планира се улагање у изградњу и реконструкцију школских физкултурних сала и јавних игралишта, у циљу промоције спорта и обезбеђења услова за активно бављење школским и рекреативним спортом. У исту сврху планира се и изградња стадиона за амерички фудбал, који би осим популаризацији спорта и здравих стилова живота допринео и популаризацији града, јер би то био једини спортски терен те врсте у Србији.

Спортски објекти су изграђени у 28 школа (физкултурне сале, отворени терени), а у изградњи је и сала Друге крагујевачке гимназије. Физкултурне сале школе користе за извођење наставе и ваннаставних активности и за давање на коришћење спортским клубовима за обављање такмичарских активности.

Уређење јавних игралишта врши се према Програму уређења и постављања дечијих игралишта у Крагујевцу („Службени лист града Крагујевца“, бр. 45/2015). Постоји 21 локација дечијих игралишта (постојеће и планиране) у просторној целини Центар - Стара Варош. У обухвату ГУП-а „Крагујевац 2015“ постоји 83 локација дечијих игралишта (постојеће и планиране) ван просторне целине Центар - Стара варош.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за инвестиције

Процењена вредност: 100.000.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац, Република Србија

Рок за реализацију: дуги, 10 година

3.5.2. Инвестирање у школски и рекреативни спорт

За унапређење услова за бављење школским и рекреативним спортом осим инфраструктурних улагања, планира се увећање средстава из буџета града за опремање, као и ангажовање и усавршавање спортских радника. Планирано је увећање од 30% од постојећих улагања која су на нивоу 10% од буџета, што ће прецизно бити дефинисано Програмом развоја спорта у граду Крагујевцу.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: Биће дефинисано Програмом развоја спорта у граду Крагујевцу

Извори финансирања: Град Крагујевац, Република Србија

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

3.6. Унапредити окружење за рад медија и информисање грађана у јавном интересу

Информисање у јавном интересу и медијски плурализам представљају кључне чиниоце друштвено – економског развоја Крагујевца. Улога медија у информисању јавности јесте да дају јасне, веродостојне и правовремене информације о свим областима значајним за живот у заједници и њен

демократски и одрживи развој. Према подацима Агенције за привредне регистре у првој половини 2020. године у Регистар медија⁷ било је уписано 38 медија са седиштем у Крагујевцу.

Успостављање одрживог система финансирања производње медијских садржаја у складу са професионалним стандардима, унапређење и ефикаснија примена релевантних медијских прописа, повећана транспарентност и покретање јавног дијалога о приоритетним темама, доприносе квалитетном јавном информисању грађана и грађанки Крагујевца. Оно је неопходни предуслов за доношење информисаних одлука важних за живот у локалној заједници, односно учешће јавности у одлучивању кроз партиципацију у планирању, доношењу, спровођењу и контроли примене одлука.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Стабилност финансирања – удео Програма за заштиту јавног интереса у информисању у буџету града Крагујевца	0.1 %	0.3 %
Број јавних позива за расподелу средстава на годишњем нивоу		1
Број јавних расправа о приоритетним темама на годишњем нивоу	0	3
Индекс транспарентности града Крагујевца	ЛТИ 68	ЛТИ 78

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

16.10. приступ информацијама и заштита основних слобода

МЕРЕ

3.6.1. Покретање јавног дијалога у циљу дефинисања садржаја јавног интереса у локалној заједници

Од 2021. године, у складу са чланом 17 Закона о јавном информисању и медијима, град Крагујевац обезбеђује из буџета део средстава за остваривање јавног интереса у области јавног информисања и распоређује их на основу спроведених јавних конкурса и појединачним давањима, на основу принципа о додели државне помоћи и заштити конкуренције, без дискриминације. Осим тога, у складу са домаћим законодавством локална самоуправа има обавезу да се стара о остваривању јавног интереса подстичући разноврсност медијских садржаја, слободу изражавања идеја и мишљења, слободан развој независних и професионалних медија, и тако доприноси задовољавању потреба грађана за информацијама и садржајима из свих области живота, без дискриминације. Због тога је неопходно покренути јавни дијалог и грађане и грађанке Крагујевца укључити у дефинисање тема од јавног интереса у медијима, а на којима ће локална управа базирати приоритете конкурса за суфинансирање медијских садржаја. На овај начин доприноси се развоју културе дијалога и размене информација у заједници, а Крагујевчанима и Крагујевчанкама пружа могућност да учествују у креирању медијских садржаја од јавног значаја.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за друштвене делатности

Процењена вредност: Биће дефинисано програнским буџетом Града

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: у континуитету

Приоритет IV: Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

4.1. Створити услове за одрживо управљање отпадом и отпадним водама

На територији Града Крагујевца званично постоји само једна депонија, односно уређено, санитарно сметлиште „Јовановац”. На овој локацији се одлаже неопасни отпад са територије Града Кра-

⁷ <http://wp.respublica034.rs/wp-content/uploads/2020/10/istra%C5%BEivanje-Res-Publika.pdf>

гујевца, али максимална висинска кота тела депоније је одавно превазиђена и неопходно је хитно затварање исте. Покривеност услугом сакупљања отпада је око 94%, односно отпад се организовано сакупља у 39 од 57 насеља. 18 насеља која нису обухваћена системом сакупљања отпада су слабо насељена села. Неопходно је имплементирати систем одрживог управљања отпадом који ће задовољити безбедносно-еколошке услове, уз знатно повећање рециклаже отада.

Стање канализационе и санитарне инфраструктуре на подручју града Крагујевца је незадовољавајуће у ванградском подручју. Посебно је деликатно питање санитарних отпадних вода свих сеоских насеља, која отпадним водама могу трајно да загаде земљиште и подземне воде. Санитарне отпадне воде, из градских насеља, системом канализационе мреже одводе се до централног градског постројења за пречишћавање отпадних вода, које се налази у Цветојевцу. Сеоска насеља нису покривена мрежом фекалне канализације. Кишна канализација покрива углавном старије, централне делове града, где у осталим деловима долази до изливања атмосферских вода у фекалну канализацију, што за последицу има честа изливања. За остваривање одрживог управљања отпадним водама неопходна је реконструкција постројења за третман отпадних вода, реконструкција постојеће и изградња нове канализационе мреже, фекалне и атмосферске.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Затворено уређено, санитарно сметлиште „Јовановац“	0	1
Изграђен Регионални центар за управљање отпадом	0	1
Дивље „депоније“ веће / мање	4 / 50-ак	0
Постројење за третман отпадних вода	1	3
Реконструкција колекторског система фекалне и атмосферске канализације	0	56 km
Доградња - изградња новог колекторског система фекалне и атмосферске канализације	74 km	296 km

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Циљ 6 : Обезбедити доступност и одрживо управљање водом и санитарне услове за све.

6.3 До краја 2031. унапредити квалитет воде смањењем загађења, елиминисати расипање и на најмању могућу меру свести испуштање опасних хемикалија и материјала, преполовити удео непрочишћених отпадних вода и значајно повећати рециклирање и безбедну поновну употребу на глобалном нивоу.

6.6 До краја 2031. заштитити и обновити екосистеме повезане са водом, укључујући планине, шуме, плавна земљишта, реке, издане и језера.

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим.

11.3 До 2031. унапредити инклузивну и одрживу урбанизацију и капацитете за партиципативно, интегрисано и одрживо планирање и управљање људским насељима у свим земљама.

11.6 До 2031. смањити негативан утицај градова на животну средину мерен по глави становника, укључујући посебну пажњу о квалитету ваздуха и управљању отпадом на општинском и другим нивоима.

Циљ 12: Одговорна потрошња и производња.

12.5. До 2031. значајно смањити производњу отпада кроз превенцију, редукцију, рециклирање и поновно коришћење.

МЕРЕ

4.1.1. Затварање, санација и рекултивација постојећег, санитарног сметлишта „Јовановац“

Једина постојећа локација за одлагање отпада, уређено, санитарно сметлиште „Јовановац“ представља велики безбедности ризик. Локација се налази на око 1,2 километра од густо насељене градске зоне. Рад депоније није у складу са прописима и већ је прекорачила капацитете, висинска кота тела депоније је знатно изнад максималне, пројектоване. Процена је да се на овој локацији дневно генерише око 180 t комуналног чврстог отпада. Као први корак, неопходно је израдити пројекат санације и рекултивације постојеће депоније.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац
Процењена вредност: 900.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 7 година

4.1.2. Формирање и изградња регионалног центра за управљање чврстим отпадом

У региону Крагујевца тренутно не постоји третман отпада. Сакупљени отпад се директно одвози на постојеће неуређене локације, без икаквог предtretмана или облика рециклаже. Свесни чињенице да је хитно потребан модеран регионални систем за управљање отпадом како би се решило питање које је неопходно за цео регион, руководства ЈЛС Крагујевац, Аранђеловац, Топола, Рековац и Кнић су 2015. године потписали Споразум о међуопштинској сарадњи јединица локалне самоуправе на реализацији регионалног пројекта „Регионални центар за управљање отпадом”. У склопу пројектних активности израђена је Студија анализе опција за управљање отпадом у региону Крагујевца. Формиран је Радни тим Регионалног центра за управљање отпадом. Једногласно се сагласио да је најприхватљивија опција без изградње нове депоније (коришћење неке од постојећих регионалних депонија) уз висок степен рециклаже и био-механичког третмана отпада (у првој фази би се у постројењу субио прикупљени отпад, чиме би се знатно смањиле количине за одлагање). У међувремену су заинтересованост за прикључење регионалном центру изразиле и ЈЛС Рача, Лапово и Баточина. Као први корак у наставку активности је утврђивање тачног броја ЈЛС укључених у центар, потписивање Споразума и израда Студије изводљивости.

На сеоским територијама свих ЈЛС-а које су у конзорцијуму "Регионалног центра за управљање отпадом" повећати обухват територије са које се организовано сакупља отпад, број канти, контејнера за одлагање и број дана у недељи за организовано прикупљање отпада.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац
Процењена вредност: 171.500.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 7 година

4.1.3. Затварање депоније за јаловину и уклањање дивљих депонија

Одлагање отпада на „згодним” локацијама је свеprisутни проблем у целој Србији. Постојање ованких локација, дивљих сметлишта је евидентно и на територији Крагујевца. У склопу својих редовних активности ЈКП „Шумадија” врши континуирано уклањање дивљих сметлишта, али се она стално обнављају, а ничу инова. Процена је да тренутно на територији Града Крагујевца постоје 4 веће дивље депоније и више десетина мањих (око 50-ак). Неопходно је, након чишћења идентификованих локација и санације простора, постављањем природних препрека прилазу локацијама и чешћом контролом надлежних инспекција, овај постојећи проблем трајно решити.

У наредном планском периоду је планирано затварање и рекултивација депоније за јаловину у Крагујевцу и Страгарима. Крагујевац је трајно оријентисан постизању циља, чистог и еколошки безбедног центра Шумадије. У реализацији активности затварања свих идентификованих депонија са територије Града биће спроведен континуирани мониторинг целокупног процеса, као и праћење терена након затварања.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац
Процењена вредност: 1.500.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 5 година

4.1.4. Изградња постројења за третман отпадних вода са изградњом нове и реконструкцијом постојеће канализационе мреже

Просечна старост канализационе мреже у Крагујевцу је око 32 године. У односу на број корисника, 55367 домаћинстава је прикључено на канализациону мрежу, просечни пречник је релативно мали и рад система је прихватљив само у режиму сувог времена. Градско подручје је покривено мрежом фекалне канализације у дужини од око 380 km, примарном колекторском мрежом у дужини од 19,5 km

и секундарном и терцијалном колекторском мрежом у дужини од 54,6 km. Овим канализационим системом санитарне отпадне воде одводе се до централног градског постројења за пречишћавање отпадних вода, које се налази у Цветојевцу. У сеоским насељима санитарне отпадне воде се одводе у септичке и обичне јаме.

Систем одвођења атмосферских вода је сепаратан, али у једном мањем броју улица кишне воде се упуштају у фекалну канализацију, што представља додатни проблем при третману. Кишна канализација покрива углавном старије, централне делове града. Већина кишних колектора је стара, зидани су циглом и њихова поузданост није на завидном нивоу.

Централно постојење за пречишћавање отпадних вода је изграђено крајем 80-их година прошлог века и инсталисани капацитет је 1520 l/s. Постоји двоструки проблем који утиче на његово правилно функционисање. Многи производни погони испуштају отпадну воду без третмана у канализациону мрежу (нарочити проблем стварају прехранбени погони) која доспева у постројење. Са друге стране, само постројење захтева ревитализацију технолошког поступка, зато што не може да пречисти воду у прописаним границама.

Свастан овог великог проблема, Крагујевац је у сарадњи са Министарством за заштиту животне средине, а уз подршку Владе Шведске израдио Нацрт Студије изводљивости за пројекат пречишћавања отпадних вода града. Нацртом је предложено идејно решење и урађена анализа опција за Централно постројење за пречишћавање отпадних вода и решавање проблема муља у систему. Као свеукупно повољнија опција, како у погледу идејног решења тако и трошкова, препоручена је изградња новог система. Као приоритетне мере неопходна је реконструкција и замена главних колектора за прихватање отпадних вода, доградња система и увођење додатних прелива. Израдом приоритетног и дугорочног инвестиционог пројекта за систем прикупљања и третмана отпадних вода, у наредном планском периоду, Крагујевац ће трајно решити овај проблем.

Одговорна страна: ЈКП „Шумадија”, Град Крагујевац

Процењена вредност: 99.440.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 7 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

4.2. Смањити утицај климатских промена и степен угрожености биодиверзитета

Климатске промене изазваће низ нових лоших последица по друштво и његов развој. Утицај климатских промена је значајан на различите секторе и системе, па не треба занемарити потребу за прилагођавањем на измењене климатске услове и смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште. Међу најнегативнијим, директним последицама промена климе, јесте пораст температура који негативно утиче на здравље и живот људи, али и на пољопривредну и производњу енергије, на све чешће појаве шумских пожара и др. С друге стране, јаке падавине изазивају поплаве, клизишта и одроне. То директно угрожава људске животе и имовину, али и сигурност снабдевања, као и могућност да се дође до хране, воде и енергије.

Имајући у виду да су укупне материјалне штете изазване екстремним климатским и временским условима у Србији, само од 2000. до 2015, веће од пет милијарди евра, а да је више од 70 одсто губитака повезано са сушом и високим температурама, неопходно је у будућем планирању секторског развоја и инфраструктуре рачунати на промену климе.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Локални адаптациони план на климатске промене	0	1
Регулисани водотокови бетонском или каменом облогом	18,6 km	50 km
Систем за наводњавање и одводњавање пољопривредних површина	0 ха	1000 ха
Фотонапонски панели на јавним објектима	0	5
Повећање улагања у систем за заштиту од непогода	0	10% / годишње

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Циљ 6 : Обезбедити доступност и одрживо управљање водом и санитарне услове за све.

6.6 До краја 2031. заштитити и обновити екосистеме повезане са водом, укључујући планине, шуме, плавна земљишта, реке, издане и језера.

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим.

11.6 До 2031. смањити негативан утицај градова на животну средину мерен по глави становника, укључујући посебну пажњу о квалитету ваздуха и управљању отпадом на општинском и другим нивоима.

Циљ 13: Акција за климу.

13.1 Оснажити отпорност и адаптивни капацитет на опасности повезане са климатским условима и природним катастрофама у свим земљама.

13.3 Побољшати образовање, подизање свести и људске и институционалне капацитете за ублажавање климатских промена и прилагођавање, смањење њиховог утицаја и рано упозоравање.

МЕРЕ

4.2.1. Анализа осетљивости са планом адаптације на климатске промене

Интензивирање екстремних услова јасно говори да ће негативне последице промене климе бити све израженије. Смањење квалитета вода, негативни тренд речних токова и опадајући тренд расположивости подземних вода, могу бити додатни узрок притиска климатских промена на здравље становништва и економски развој. У циљу дефинисања кључних мера прилагођавања негативном утицају све израженијих климатских промена, неопходно је израдити Локални адаптациони план. Планом је неопходно, након анализе осетљивости свих сектора развоја, дефинисати и сет мера превенције за различита сценарија.

Одговорна страна: Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, Град Крагујевац

Процењена вредност: 50.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: кратак, 2 године

4.2.2. Уређење водотокова

Екстремни временски услови са великим количинама падавина, бујичним водама и поплавама су узрок значајних губитака. Неравномерни водни режим водотокова као последица девалвације и девастације вегетацијског покривача тла и различити видови загађивања истих, уз чињеницу неадекватне уређености водотокова, за последицу имају честа изливања која негативно утичу, како на здравље становништва, тако и на повећање економске штете изазване поплавама. Уређење водотокова је једна од основних мера које треба реализовати у циљу смањења негативног утицаја климатских промена. Територија Града Крагујевца је богата водотоковима чија укупна дужина износи неколико стотина километара. Само дужина тока реке Лепенице је 55 km. На територији је око 37 km водотокова уређено, од чега је 23,35 km регулисано бетонском или каменом облогом. Успостављањем мониторинга површинских вода на територији Града, уз добијање директних, прецизних података о њиховом квалитету, добиће се и индиректни подаци о стању водотокова.

Неопходно је нагласити да је Законом о водама извршена категоризација водотокова, а самим тим и надлежност над истим. Водотокови 1. реда су у надлежности ЈВП „Србијаводе”, а водотокови 2. реда су у надлежности Града Крагујевца.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 300.000 ЕУР

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 5 година

4.2.3. Формирање система за наводњавање и одводњавање

Негативне последице промене климе су све израженије у сектору рурала и интеузивне пољопривредне производње. Дуги сушни периоди са екстремно високим температурама, праћени су све

чешћим екстремним падавинама, најчешће уз град. Овакве временске „неприлике” имају изузетан негативан утицај на принос и квалитет производа. У наредном планском периоду планирана је интезивна изградња система за наводњавање и одводњавање пољопривредног земљишта на територији Града Крагујевца.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 25.000.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: дуги, 10 година

4.2.4. Модернизација система за заштиту од непогода

Екстремни временски услови праћени непогодама, који су карактеристични у летњем периоду наносе несагледиве штете, првенствено пољопривредним произвођачима. Такође, обимне атмосферске падавине доводе до појаве нових бујичних водотокова, неконтролисаног изливања постојећих водотокова, плављења, како у урбаниом, тако и у сеоском подручју. Модернизацијом и аутоматизацијом система противградне заштите и постављањем система праћења водостаја на критичним местима и благовременим одзивом, штете се могу минимизовати. Град Крагујевац је посвећен унапређењу овог система и у наредном периоду ће повећати улагања у његову модернизацију у износу од 10% на годишњем нивоу.

4.2.5. Унапређење система мониторинга квалитета ваздуха

У Крагујевцу редовну контролу ваздуха, Институт за јавно здравље Крагујевац спроводи од 1975. године. Ова контрола подразумева редовно, континуирано праћење основних загађујућих материја које су законски прописане. За мерење суспендованих честица ПМ10 и ПМ2,5 на територији Крагујевца користе се гравиметријска метода (као у осталим локалних самоуправа Србије). На државном сајту Amskv.sepa.gov.rs се налази обједињен приказ аутоматског мониторинга квалитета ваздуха у Републици Србији, али нема података о присуству суспендованих честица ПМ10 и ПМ2,5 у Крагујевцу. Годишњи извештај о стању квалитета ваздуха у Републици Србији (2019) који приказује валидне резултате, за разлику од сатних вредности приказаних на Amskv.sepa.gov.rs које су прелиминарне и неверификоване, потврђује да присуство суспендованих честица ПМ2,5 указује на присутно загађење у Крагујевцу, као и да значајно загађење суспендованим честицама ПМ10 постоји на свим мерним местима. У циљу што квалитетнијег мониторинга квалитета ваздуха у Крагујевцу и могућности благовременог информисања јавности неопходна је набавка адекватних инструмената (опреме) и њихово повезивање са централним софтвером ради пријема, обраде и приказа резултата, за коришћење аутоматске методе и приказивање резултата мерења квалитета ваздуха на територији Крагујевца у реалном времену.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 100.000 ЕУР
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 5 година.

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

4.3. Унапредити енергетску ефикасност и повећати коришћење обновљивих извора енергије

Као и све веће урбане средине, тако се и Град Крагујевац суочава са проблемом енергетски неефикасне јавне инфраструктуре. Поред веома високих износа за утрошак енергената у јавним објектима, који су последица енергетске неефикасности, детектовани су и проблеми у застарелости секундарне разводне инфраструктуре унутар објеката и непостојања система аутоматског управљања потрошњом. Значајан удео у високим трошковима енергената има мали број инсталираних система за примену обновљивих извора енергије.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Фотонапонски и соларни панели на јавним објектима	0	5 + 5
Топлотне пумпе	0	2
Смањена потрошња енергије у јавним објектима	0	10%
Број котларница на пелет и природни гас	0	3
Број зграда унапређене енергетске ефикасности	12	20
Радионице за управитеље и представнике станара - ЕЕ	0	мин 3/ годишње
Радионице за предшколце и основце - ЕЕ	0	мин 3 / годишње
Промо кампање – ЕЕ и ОИЕ	0	мин 1 / годишње

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Циљ 7. Доступна и обновљива енергија

7.2 До 2031. значајно повећати удео обновљиве енергије у глобалном енергетском миксу.

7.3 До 2031. удвостручити глобалну стопу побољшања енергетске ефикасности.

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

11.3 До 2031. унапредити инклузивну и одрживу урбанизацију и капацитете за партиципативно, интегрисано и одрживо планирање и управљање људским насељима у свим земљама

Циљ 12. Обезбедити одрживе обрасце потрошње и производње

12.2. До 2031. постићи одрживо управљање и ефикасно коришћење природних ресурса

МЕРЕ

4.3.1: Инсталација система за примену обновљивих извора енергије на јавним објектима

Смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште, као узрочника нездраве животне средине, је могуће постићи коришћењем обновљивих извора енергије. Крагујевац, као град који је посвећен одрживом развоју у свим секторима, планира да у следећем планском периоду инсталира више система за примену обновљивих извора енергије на јавним објектима у власништву града и то:

- инасталација фотонапонских панела на 5 јавних објеката;
- инсталација соларних панела за загревање потрошне топле воде на 5 јавних објеката и
- инсталација топлотних пумпи на 2 објекта.

Такође, једна од планираних мера је и уступање права на коришћење кровних површина на јавним зградама за инсталацију фотонапонских панела, мини соларних постројења.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 1.000.000 €

Извори финансирања: екстерни и делом интерни

Рок за реализацију: средњи, 5 година

4.3.2: Спровођење мера енергетске ефикасности на објектима јавне намене

У циљу даљег унапређења животне средине и смањења емисије CO₂ планирана је рационализација потрошње енергије у јавним објектима. Ово смањење потрошње постићиће се:

- заменом постојеће расвете ЛЕД расветом, која има веома висок степен енергетске ефикасности, у образовним и васпитним установама у складу са европским нормама и директивама,
- аутоматизацијом управљања електричном и топлотном енергијом у свим јавним објектима у Граду Крагујевцу примена принципа у јавним зградама smart city, IoT, smart metering,
- смањењем употребе фосилних горива за загревање преласком на коришћење пелета и природног гаса, гао енергената у постојећим котларницама које су до сада кристиле лож уље,
- инасталацијом постројења (топлотне пумпе) за коришћење вишка топлоте из DATA центра,
- енергетском санацијом топлотних омотача и столарије на 8 зграда у власништву Града, енергетском санацијом стамбених зграда,

- компезацијом реактивне енергије у систему водоснабдевања у свим школским објектима, уградњом термостатских вентила – антивандал у свим школским објектима,
- редовним енергетским прегледом зграда.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 6.000.000 €
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 5 година

4.3.3: Унапређење система енергетског менаџмента

У циљу унапређења енергетске ефикасности Града Крагујевца у плану је унапређење система енергетског менаџмента који ће Град спроводити кроз:

- увођење стимулативних мера за остварене енергетске уштеде у јавним објектима, односно поделом смањених енергетских уштеда између власника – Градске управе и корисника зграде – предшколске и школске установе, објекти ЈР / ЈКП итд,
- увођење система управљања енергентима у возилима у власништву Града и ЈП/ЈКП, анализом постојећег стања и израдом предлогом мера за унапређење и додатном едукацијом возача (моделу возила, трасе вожње, потрошња горива)
- енергетску транзицију – дугорочно планирање рада постојећих електрана и изградња нових енергетских капацитета.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 1.350.000 €
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: средњи, 5 година

4.3.4: Смањење потрошње енергије у домаћинствима

Свеобухватни приступ унапређења енергетске ефикасности Града Крагујевца мора да обухвати и домаћинства и то како у индивидуалним, тако и у колективним објектима становања. Планиране активности које ће допринети значајном смањењу потрошње енергије су:

- субвенције домаћинствима у процесу енергетске транзиције,
- израда типологије објеката колективног становања,
- прелазак на наплату по измереној стварној потрошњи топлотне енергије за домаћинства прикључена на даљински систем грејања из уградњу делитеља топлотне енергије и термостатских радијаторских вентила и
- организовање најмње 3 радионице на годишњем нивоу у МЗ за управитеље зграда и представнике скупштине станара о значају, предностима и уштедама који се постижу енергетски ефикасним санацијама зграда.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 500.000 €
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: кратак, 3 године

4.3.5: Унапређење свести и информисаности грађанства о значају енергетске ефикасности

Мера подразумева развој и реализацију програма и кампања које ће циљним групама на јасан и прихватљив начин објаснити важност, предности и бенефите енергетске ефикасности. Ова мера ће се реализовати кроз следеће активности:

- одржавање минимум 3 радионице на годишњом нивоу за предшколце и основце уз израду промотивног, едукативног материјала, лифлета,
- организовање најмање 1 промотивне кампање у току године на тему енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије („добро обучена кућа”, соларни и фотонапонски панели, „и земља нас греје – геотермална енергија”) уз постављање билборда и постера по целом Граду, а све у циљу „агресивне” едукације грађана,

- финансијска подршка, награда за конкурсне радове који промовишу енергетску ефикасност за Ђаке и студенте,
- постављање јавног дисплеја, панела на згради ГУ у циљу презентовања енергетске потрошње зграде са показатељима потрошње електричне енергије, топлотне енергије, воде, емисије CO₂, произведене енергије из обновљивих извора и др.

Одговорна страна: Град Крагујевац
Процењена вредност: 100.000 €
Извори финансирања: екстерни и делом интерни
Рок за реализацију: кратак, 3 године

Приоритет V: Јавне услуге по мери грађана

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

5.1. Развити модерне и брзе механизме испоруке јавних услуга и повећати доступност јавних услуга

У циљу развоја модерних и брзих механизма испоруке јавних услуга и повећања доступности јавних услуга планиране су мере и активности за дигитализацију података и услуга, покривања територије широкопојасним и бежичним Интернетом, техничко опремање и повећање компетенција запослених у градским управама и месним заједницама за коришћење система.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
% покривености дигитализацијом	/	100% до 2023.
Број месних заједница које су потпуно технички опремљене	0	78 до 2025.
Број локација са јединственим управним местом	0	1 до 2025.
Покривеност територије широкопојасним бежичним Интернетом		100% до 2025.
Број обучених запослених у управама	/	100% до 2023.
Број успостављених система - софтвера за ефикасну управу	/	9

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА:

Циљ 9. Изградити отпорну инфраструктуру, промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и подстицати иновације

9.с Значајно повећати приступ информационим и комуникационим технологијама и уложити напоре да се обезбеди универзалан и приуштив приступ интернету у најмање развијеним земљама до 2031.

МЕРЕ

5.1.1. Дигитализација података и услуга у систему локалне самоуправе

Ова мера укључује дигитализацију података и услуга у систему локалне самоуправе путем приоритетних пројеката као што су увођење савременог информационог система у градску управу, проширење услуга е-управе и развој услуга на порталу еУправа. Дигитализација података омогућава ефикасно управљање подацима у више система јавних услуга, као што је систем комуналних услуга.

Приоритетан пројекат у оквиру ове мере је наставак развој ГИС-а Града Крагујевца у циљу имплементације ИНСПИРЕ директиве ЕУ и закона о НИГП. У оквиру ЕУПРО програма израђен је нови ГИС портал за онлине приступ просторним подацима локалне самоуправе, њихов преглед и претраживање, у циљу бржег и квалитетнијег доношења развојних планова и стратешких одлука за унапређење услова привређивања и подизање квалитета живота у Крагујевцу. Истовремено је извршено мобилно мапирање којим је снимљено 700 километара саобраћајница LIDAR технологијом на територији града са дигитализованим подацима који са ГИС порталом представљају интегративно решење.

Развојем новог WEB ГИС Геопортала заснованог на WEB сервисима за преглед, преузимање и претраживање просторних података, ГИС Града Крагујевца постаје усаглашен са већ достигнутом светским стандардима у овој области. Истовремено, градском менаџменту и запосленима у градским управама омогућава се приступ и анализа ажурних просторних података посредством WEB портала, без потребе набавке специјализованог софтвера.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за ИКТ и Градска управа надлежна за опште послове

Процењена вредност: 1.200.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: дуги, 10 година

5.1.2. Унапређење капацитета за испоруку услуга грађанима кроз МЗ

Ова мера подразумева увођење система и софтвера, као и умрежавање месних заједница са градским управама у циљу ефикасне размене података и информација, као и ефикасне услуге грађанима. Мера подразумева и обуку запослених у месним заједницама за коришћење система комуникације и информисања, као и успостављање процедура за комуникацију са грађанима.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за опште послове

Процењена вредност за средњорочни период: 50.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.1.3. Техничко опремање МЗ

Како би се омогућили адекватни услови за рад месних заједница и примену нових комуникационих система и процедура, неопходно је унапређење просторних и техничких капацитета свих МЗ. Приоритетни пројекти обухватају Реконструкцију и опремање 5 месних заједница и изградња 2 нова објекта месних заједница (један од пројеката је Изградња просторија МЗ Пивара).

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за инвестиције

Процењена вредност: 360.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац и међународни фондови

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.1.4. Увођење јединственог управног места

Ова мера је у складу са циљевима реформе јавне управе да се обезбеди што ефикасније пружање услуга грађанима. Јединствено управно место је једна интегрисана канцеларија и е-портал путем кога се грађани обраћају управи. Увођењем јединственог управног места ствара се мост комуникације између грађана и управе, тј. са свим органима преко којих остварују своја права. Захваљујући јединственом управном месту, грађани ће моћи да на једном месту поднесу своје захтеве, добију све релевантне информације и да након брзе и ефикасне сарадње свих релевантних органа за конкретан поступак, а у комуникацији са само једним органом, односно службеником, добију и одговарајуће решење, потврду и слично.

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 30.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац, Република Србија

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.1.5. Унапређење организационе ефикасности управе

Мера подразумева низ активности и пројеката за унапређење ефикасности управа у смислу интерне организације, комуникације и протока информација. Приоритетни пројекти су DMS - Систем за управљање документацијом Града Крагујевца, увођење система за електронско плаћање у Градској управи, успостављање система управљања имовином, успостављање новог ЕРП информационог си-

стема, успостављање система за финансијско управљање и контролу, увођење система за праћење стања и активности у месним заједницама у увођење софтвера за управљање људским ресурсима и налозима за рад, као и прелазак на централну апликацију за писарницу.

Канцеларија за информационе технологије и електронску управу је са банкама, платним институцијама и институцијама електронског новца реализовала различите видове електронских плаћања путем интернета на Порталу еУправа и коришћењем ПОС терминала. Градска управа је покренула процедуру за увођење ПОС терминала на шалтерима органа како би се корисницима јавних услуга омогућило плаћање и обављање свих административних и управних послова на једном месту, без одласка у банку.

Увођењем система за управљање документацијом постижу се директне уштеде у времену рада, смањењу трошкова, повећању ефикасности пословања. Техно-економске анализе доказују да се уложена средства у систем поврате у просеку у периоду од 2,5 године, док се у петогодишњем периоду оствари уштеда у висини уложене инвестиције.

Успостављање система управљања имовином би омогућило реализацију: виших буџетских прихода; могућности смањења локалних пореских стопа и накнада, а истовремено и успостављање принципа правичности; већу одговорност и транспарентност локалне самоуправе у управљању имовином ради побољшања услова за инвестирање и пословање и бољу употребу средстава локалне самоуправе.

Мера подразумева и успостављање новог е-mail сервера Градске управе. Ресурси постојећег имејл сервера који користи Градска управа не задовољавају растуће потребе за комуникацијом и разменом података путем е-поште због чега се указала потреба за новим софтверским решењем. Нови имејл сервер треба да задовољи потребе за већом количином размењених података уз бржи проток података и већи степен заштите и безбедности. Ново решење треба да нуди могућност сталне доступности и поузданости засновано на клауд платформи која ће користити хардверске и мрежне ресурсе државног DATA центра чија је реализација у току и имплементира је канцеларија за ИТ и еУправу.

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за опште послове, Градска управа надлежна за финансије и ИКТ

Процењена вредност: 900.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац,

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.1.6. Развој компетенција свих запослених у управама

Мера укључује обуке запослених у градским управама на теме: Прикупљања, обраде и коришћења дигиталних база података; Канали комуникације, интерна и екстерна комуникација; коришћење специјализованих софтвера за електронску управу и рад јединственог управног места; Привлачење инвестиција и комуникација са инвеститорима; Коришћење портала и дигитална комуникација са корисницима; Едукација администратора у јавној управи на пословима канцеларијско-архивског пословања и у свим областима рада градских управа.

Одговорна страна: Градска управа надлежна за опште послове

Процењена вредност: 100.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: дуги, 10 година

5.1.7. Унапређење система обједињене наплате

Мера подразумева прелазак на ново софтверско решење за систем обједињене наплате СОН, будући да је постојеће са недовољном функционалношћу и непотпуно за примену и интеграцију са новим технологијама. Мера подразумева и интеграцију свих јавних предузећа и институција у надлежности Града у систем обједињене наплате.

Одговорна страна: Градска управа надлежна за комуналне послове, Градско предузеће надлежно за СОН

Процењена вредност: 400.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: средњи, 5 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

5.2. Повећати транспарентност рада јавне управе, унапредити непосредну комуникацију са грађанима и повећати учешће грађана у процесима планирања и одлучивања

У циљу повећања транспарентности рада јавне управе и повећања учешћа грађана у процесима планирања предвиђене су мере и активности за дигитализацију података, успостављање интерактивних сервиса за непосредну комуникацију са грађанима и укључивање грађана у процесе консултација и планирања на локланом нивоу.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Број дигитализованих услуга	10	100%
Број укључених грађана годишње у консултације и планирање		2000 годишње

МЕРЕ

5.2.1. Укључивање грађана у процесе консултација и планирања на локалном нивоу

У циљу повећања транспарентности и ефикасности рада градске управе, као и у циљу партиципације грађана у процесе доношења одлука ради постизања бољег квалитета услуга по мери грађана, предвиђају се мере и процедуре како би се обезбедило грађанима да могу да партиципирају.

Осим информисања и позивања грађана за учешће неопходно је креирати алате и механизме за њихово активно и ефикасно учешће у процесима планирања и одлучивања, као што је портал за грађанску партиципацију.

Одговорна страна: Градска управа надлежна за послове органа града

Процењена вредност за средњорочни период: 10.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.2.2. Успостављање интерактивних сервиса за непосредну комуникацију са грађанима

Основни интерактивни сервис за непосредну комуникацију са грађанима је интерактивна обједињена мобилна/web апликација града, а за проширење и специјализацију интерактивне комуникације успостављају се други системи као што је Call center и мобилна/web апликација за пријаву проблема грађана и сличне апликације.

Израда нових интерактивних апликација града Крагујевца треба да омогући:

- пружање информација о раду Градске управе јавности;
- унапређење комуникације са грађанима, привредним субјектима и другим органима државне управе, органима територијалне аутономије и јединицама локалне самоуправе;
- јачање поверења између органа државне управе, органа територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе и грађана;
- повећање транспарентности и доступности;
- једноставније проналажење одговарајуће јавне услуге;

Одговорна страна: Град Крагујевац, Градска управа надлежна за опште послове

Процењена вредност: 30.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ

5.3. Крагујевац паметан град

Савремени процеси урбанизације са експоненцијалним растом технолошких решења, намећу континуирано праћење и развој сервиса заснованих на IoT решењима у скоро свим јавним функцијама локалне самоуправе. Како би Крагујевац агилно пратио и користио савремена технолошка IoT достигнућа и у релативно кратком периоду стекао статус паметног града, идентификоване су приоритетне мере и активности за реализацију циља у наредном планском периоду: формирање градског дата центра, успостављање система видео надзора у саобраћају, јавним установама и јавним површинама и увођење система Internet of Things (IoT) инфраструктуре у комуналне услуге.

ИНДИКАТОР	ПОЧЕТНА ВРЕДНОСТ	ЦИЉАНА ВРЕДНОСТ
Формиран градски дата центар		1 до 2022. год.
% повезаних градских предузећа и институција општинском инфраструктуром са дата центром	/	70% 2023.
Број локација динамичког и стационарног саобраћаја покривених видео надзором до 2031. год.	16	40
Број јавних објеката покривених видео надзором до 2031. год.	/	30
Покривеност јавних површина видео надзором до 2031. год.	/	50%
% покривености комуналних услуга системом IoT инфраструктуре	/	50% до 2031.

ДОПРИНОС РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Одрживи градови и заједнице

Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, отпорним и одрживим

МЕРЕ

5.3.1. Формирање градског дата центра 2. фаза

Реч је о примарном Дата центру за чување и смештај података града Крагујевца, градских управа, свих јавних предузећа и установа који су у оквиру надлежности града. То ће помоћи и обједињавању података што за грађане значи да ће лакше и брже доћи до реализације захтеваних услуга без одласка на шалтере предузећа, управа и слично.

Град Крагујевац је започео инвестицију опремања градског DATA центра за формирање централног информационог система града Крагујевца, јавних комуналних предузећа, и институција у својој надлежности, који ће бити имплементиран као клауд решење. У 1. фази завршена је имплементација low level design-а (дизајна нижег нивоа) и омогућени су основни функционални хардверски и софтверски ресурси као основа за даљу интеграцију и подизање сложенијих сервиса. У 2. фази потребна је екстерна услуга за high level design (дизајн највишег нивоа) која ће дефинисати будућу структуру, организацију и хијерархију у функционисању целокупног система. Хардверски ресурси DATA центра на централној локацији су за сада довољни за ИКТ потребе свих органа и организација. Неопходно је изградити пратећу пасивну мрежу преко које ће се комуницирати са ресурсима центра. У зависности од расположивости ресурса и техничких услова, планира се миграција комплетног хардвера градског DATA центра из контејнера са централне локације у Државни дата центар као безбедније, економичније, дуготрајније и најпоузданије решење. Приоритет у комуникационој инфраструктури између ентитета који су корисници градског DATA центра биће финансирање и изградња сопствене оптичке кабловске инфраструктуре, а до стварања услова користиће се ресурси провајдера (L3 и др. услуге).

Одговорна страна: Град Крагујевац

Процењена вредност: 900.000 ЕУР

Извори финансирања: Донација Владе НР Кине/Град Крагујевац/Јавна предузећа и установе/
Међународни фондови

Рок за реализацију: средњи, 4–7 година

5.3.2. Успостављање система видео надзора у саобраћају, јавним установама и јавним површинама

Мера је усмерена на побољшање квалитета услуга у смислу обезбеђења имовине, учесника у саобраћају, спомен обележја, посетилаца и запослених, постављањем система видео надзора у објектима градске управе и другим јавним установама, као и у саобраћају (на раскрсницама и на аутобуским стајалиштима) и другим јавним површинама. Мера подразумева успостављање система или замену постојећег система где је технолошки застарео и не може да подмири све захтеве које обухвата постојећи обим активности и броја корисника у објекту, као што је случај са системом видео надзора зграде Градске управе. Приликом имплементације примењиваће се све законске обавезе у погледу заштите података о личности.

Одговорна страна: Град Крагујевац, МУП

Процењена вредност: 1.000.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац, Република Србија

Рок за реализацију: дуги, 10 година

5.3.3. Увођење „IoT” система

Ова мера укључује примену комуникационих мрежа нове генерације и могућности које доноси Internet of Things (IoT) односно интернет ствари. Ова технологија заснива се на мрежном повезивању великог броја уређаја ради сакупљања, размене и обраде података, а посебно долази до изражаја у сектору комуналних услуга.

Предвиђени су Smart City системи: адаптивно управљање саобраћајем, праћење стања и оптерећености путне инфраструктуре, контролни саобраћајни системи, сервиси за паметна паркиралишта, сервиси за паметна решења у јавном транспорту, паметна јавна расвета, сензорски системи за мерење загађења, буке, алергена и др., метео сервиси, паметни системи за детекцију у ванредним ситуацијама, паметни водомери и управљање водоводном и канализационом инфраструктуром, паметно управљање отпадом, сервиси за особе за инвалидитетом, паметна решења у области енергетске ефикасности, сервиси у руралу, безбедне руте, електромобилност и sharing системи, имплементација еКТ картице за градске сервисе и др

У циљу обједињавања целокупног Smart City система потребно је обезбедити централну хардверско-софтверску платформу Паметног града и објекат/просторије за контролни центар у коме ће се обједињавати, обрађивати и вршити мониторинг над сервисима. Примењиваће се принцип „open by default” што подразумева да генерисани подаци из паметних сервиса буду јавно доступни као отворени за даљу употребу, обраду и стварање нових вредности уз примену законских одредби које се односе на заштиту података о личности.

Приоритет у комуникационој инфраструктури сервиса паметног града биће оптичка мрежа која ће бити пројектована као нова, односно користиће се и постојеће могућности других линијских и путних објеката. Поред оптичке инфраструктуре користиће се ресурси сопствене LoRaWAN мреже и други сервиси провајдера у зависности од потреба, техничких услова и могућности.

Одговорна страна: eKG InfoData, Канцеларија за ИТ и еУправу, Градска управа и јавна предузећа и установе

Процењена вредност: 4.600.000 ЕУР

Извори финансирања: Град Крагујевац, Република Србија, међународни фондови, ЈПП

Рок за реализацију: дуги, 10 година

ПРОЈЕКТИ

Пројекти су конкретизација напора кроз које се област планиране интервенције сужава од општег ка посебном. Они су везани за мере у оквиру приоритетних циљева.

Пројектне идеје су дефинисане коришћењем интернет алата OLED NETWORK који је развила Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља. Портал је база пројектних идеја која ће бити коришћена у процесу реализације плана у годинама које следе, како у смислу конкретизације или комбиновања постојећих идеја, тако и уноса нових иницијатива. У базу је унето укупно 512 пројектних идеја.

У Анексу 2 Плана развоја је дата листа 149 приоритетних пројеката чија ће реализација започети у периоду од наредне 3 године, а која ће представљати основ за доношење средњерочног плана, чему ће се приступити током процеса израде новог програмског буџета Града.

РЕАЛИЗАЦИЈА ПЛАНА РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

План развоја Града Крагујевца за период 2021–2031. године усваја Скупштина Града Крагујевца. У складу са Законом о планском систему Републике Србије, реализација Плана почиње доношењем средњорочног трогодишњег плана који садржи пројекте изабране по критеријумима приоритетности и нивоа спремности, у оквиру дефинисаних мера.

За спровођење средњорочног плана задужени су чланови Градског већа у чијој су надлежности одређене области.

Циљеви процеса израде, спровођења и праћења средњорочних планова су: 1) интегрисати приоритетне развојне пројекте у планове рада Градских управа и институција чији је оснивач Град, 2) омогућити планирање буџета Града у складу са планом развоја, стратегијама и програмима, по принципу програмског буџетирања, 3) омогућити повезивање јавних политика са средњорочним оквиром расхода и 4) омогућити члановима Градског већа и руководиоцима градских управа лакше праћење реализације програма из њиховог ресурса.

На годишњем нивоу се на градском већу подноси извештај о реализацији средњорочног плана по задужењима и дефинишу одређене корективне мере по потреби. Годишњи извештај који се односи на претходну фискалну годину израђује се најкасније до 15. марта текуће године.

Годишњи извештај о спровођењу средњорочног плана објављује се на званичној интернет страници Града Крагујевца.

По истеку важења средњорочног плана ради се евалуација реализације плана. Евалуација је полазиште за креирање наредног трогодишњег плана.

Методологија и садржина средњорочног плана, процес израде и доношења, праћења, вредновања и извештавања прописани су Уредбом о изради средњорочних планова («Службени гласник РС» број 8 од 8. фебруара 2019.).

АНЕКС 1

Преглед и анализа постојећег стања

ОСНОВНИ ГЕОГРАФСКИ И ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ

Географско-демографске карактеристике

Територија града Крагујевца обухвата површину од 835 km², од чега 534 km² или 63,9% припада руралном подручију, а 301 km² или 36,1% територије припада урбаној зони. У укупној површини округа територија града учествује са 35%, а у површини републике са око 1%. На основу резултата пописа из 2011. године, број становника бележи раст по први пут после 1991. године, тако да на територији града Крагујевца има 179.417 становника или 3.615 становника више у односу на попис из 2002. год (више за 2,93%). Од укупног броја у урбаној зони евидентиран је број од 166.309 становника или 94,6% укупног броја становника, а у руралној зони налази се 9.490 становника, сто чини 5,4% укупног броја. По броју становника град Крагујевац учествује са 2,21 у укупном броју становника Србије и налази се на четвртом месту у републици. Карактеристика је (која је одлика и републике) да је на један квадратни километар у урбаној зони евидентиран 551 становник, а у руралној зони свега 18 становника.

Просечна густина насељености је 210 становника на 1 km² на територији града и она је већа од густине насељености од Србије за 40%. Крагујевац има 57 насеља просечне величине од 14,6 km² и 62 катастарске општине просечне величине од 13,48 km². Просечна величина насеља на територији града је већа за око 6% од насеља у округу, а величина катастарских општина је на нивоу величине катастарских општина округа.

Рељеф

Град Крагујевац је привредни, културно-просветни, здравствени и политички центар Шумадије и Поморавља и суседних региона. Налази се у срцу Шумадије и Србије, јужно од главног града Србије Београда удаљен је 140 km аутопутем Е10. Простире се на површини од 835 km². Подигнут је на обалама Лепенице у Крагујевачкој котлини, где се дотичу крајни огранци шумадијских планина: Рудника, Црног Врха и Гледићких планина.

За избор места при оснивању насеља били су од утицаја и бројни водотоци. Наиме, кроз уже градско подручје тече река Лепеница и налазе се ушћа њених притока. Долинама поменутих водотокова и благим развођима између њих, Крагујевац је у прошлости повезивао Грузу, Лепеницу и Рудник са Поморављем, куда пролазе саобраћајнице међународног значаја. Постоје и недовољно искоришћене бање Лужничка и Страгарска бања. Шумадију карактерише брежуљкасто-брдовито земљиште, благо заталасано и питомо. Рудник је највећа планина у Шумадији са највишим врхом 1.123 m. Ово подручје је добило име јер је некада било пребогато шумама, које данас заузимају 1/4 укупне површине. Крагујевац је индустријски град, али и Град са значајним пољопривредним ресурсима. Располаже са укупним земљишним фондом од 83.475 ha.

Планине

Град Крагујевац је окружен обронцима планина Рудник и Црни Врх.

Рудник, планина која доминира Шумадијом, налази се око 100 km јужно од Београда, односно 15 km од Горњег Милановца. На Руднику има осам врхова изнад 1.000 m надморске висине а највиши је Цвијићев врх (1.132 m), раније познат као Велики Штурац. Највеће насеље на планини је варошица Рудник.

Црни врх, (707 m) планина између Крагујевца и Јагодине, добио је назив по црном изгледу који су му давале простране шуме. Спада у Родопске планине. Спада у ниже планине у Шумадији. У односу на остале шумадијске планине најбогатији је пећинама и слаповима. Ово подручје је са највишом количином падавина у Шумадији и на њему се налази најиздашнији извор у Шумадији (Врело у Горњем Штипљу са око 50 л/сек).

Клима

У Крагујевцу влада умерено-континентална клима, коју одликују оштре зиме и постојан снежни покривач. Зиме су многи дани с мразом, пролеће је кратко, а лето топло и влажно.

Стр. 96

Анекс 1
Преглед и оцена постојећег стања

- Најхладнији месец је јануар са просечном температуром од -5°C
- Најтоплији месец је јул са просечном температуром од $+27^{\circ}\text{C}$
- Просечна годишња температура је $+11,5^{\circ}\text{C}$
- Највлажнији месец је децембар са просечном влажношћу од 79%
- Најсушнији месец је септембар са просечном влажношћу 39%
- Просечне годишње падавине су 550 l/m^2
- Број дана са преко 25°C износи 92 дана
- Број дана са јако ниском температуром (испод нуле) је 96 дана
- Број дана под снегом износи 34 (највише јануар)
- Највише падавина има месец јун са просеком од 83 l/m^2
- Најмање падавина има месец фебруар са просеком од 32 l/m^2
- Просечан број сунчаних сати је $5,5\text{ h/дан}$
- Последњи пролећни мразеви су у месецу марту
- Први јесењи мразеви су у месецу новембру
- Сушни период је од јануара до марта
- Дебљина снежног покривача износи 24 cm
- Број снежних дана износи 30

Воде

Крагујевац је подигнут на обалама реке Лепенице са којом је отворен према долини Велике Мораве. Има разуђену мрежу речних токова, али без већих река. Због недостатка река и ограничених падавина за снабдевање града водом изграђене су вештачке акумулације. Тако су настала Грошничко, Гружанско и Дуленско језеро, као и језеро у Шумарицама. Такође велики значај за град има и језеро Бубањ, које се налази у центру Крагујевца.

Геостратешки положај

Град Крагујевац је лоциран у централном делу Србије, на стотинак километара јужно од Београда. Град је подигнут на обалама реке Лепенице, у котлини између крајњних огранака Рудника, Црног врха и Гледићких планина, на надморској висини од 173 до 220 метара, са математичко-географским положајем $44^{\circ}22'$ СГШ и $20^{\circ}56'$ ИГД. Територија града Крагујевца обухвата 853 km^2 (0,9% територије Србије), са 57 насеља и 78 месних заједница. Генералним урбанистичким планом „Крагујевац 2015” обухваћено је градско насеље, површине $84,1\text{ km}^2$, са грађевинским подручјем од $72,4\text{ km}^2$.

До почетка деведесетих Крагујевац се по развијености, у СФРЈ, налазио на 5. месту одмах иза словеначких градова, после тога долази до стагнације, да би се данас Крагујевац поново могао издвојити као један од најјачих административних, културних, финансијских, индустријских и политичких центара у Србији. Он је такође значајан привредни, културни, образовни и здравствени центар Шумадије, Поморавља и других суседних региона, као и макрорегионални центар за регионе: Чачка, Краљева, Ужица, Јагодине, Крушевца, Смедерева, Пожаревца и северног Косова.

Град Крагујевац је географски позициониран у непосредној близини паневропског мултимодалног инфраструктурног коридора 10, који пролази кроз централни део Југоисточне Европе са тржиштем од 69 милиона људи. Саобраћајни положај Крагујевац има повољан географски положај што доводи до закључка да се до њега може врло лако стићи, удаљен је 115 километара од Београда, а на удаљености од 150 километара се налази Ниш. Захваљујући добром положају до Крагујевца се може стићи из неколико праваца:

- од Београда ауто-путем до Малог Пожаревца преко Младеновца и Тополе,

- од Краљева преко Груже и Равног Гаја, где се прикључује пут који иде од Чачка и Мрчајевца,
- од Јагодине преко Сабанте, где се прикључује пут из Крушевца, Трстеника и Рековца,
- од Горњег Милановца преко Враћевшнице,
- од Београда и Ниша ауто-путем Е-75, преко Баточине, где се прикључује правац из Јагодине.

Крагујевац је аутобуским линијама врло добро повезан са свим градовима у Србији али и шире, до њега се може доћи и возом пругом која се од Лапова одваја за Краљево. Постоје 4 главна железничка правца: - Крагујевац – Београд – Суботица – Будимпешта, - Крагујевац – Ниш – Софија, - Крагујевац – Подгорица – Бар (морска лука) - Крагујевац – Скопље – Солун (морска лука). Поморски саобраћај је организован преко луке Бар, уз коришћење железнице Крагујевац – Бар (450 километара) и речни преко луке Смедерево на Дунаву. Такође је могуће организовати поморски транспорт преко луке Солун (Грчка) уз коришћење железнице.

Положај града Крагујевца пружа одличне предности, углавном због међународног аутопута и железничких веза. Релативно мала удаљеност од државних граница суседних држава у односу на град (250–320 km) отвара могућности за интензивну међународну сарадњу.

Историјски подаци

Претпоставља се да је Крагујевац као насељено место постојао и пре Немањинске државе. Крагујевац је први пут споменут у турском пописном тефтеру из 1476. године као „Крагујфоча”, бивши трг са 32 куће. Име је добио по птици крагуј (врсти јастреба), која је у средњем веку коришћена за лов, а данас заузима почасно место на градском грбу.

По много чему овај град можемо назвати „првим у Србији” – био је прва престоница модерне српске државе (1818—1841), у њему су основане: 1833/1835. прва гимназија у Србији као и Лицеј, 1838, претеча Универзитета у Београду, први суд (1820. године), прво позориште („Књажеско – србски театар” 1835. године), прве новине („Новине србске”), музичка формација („Књажеско – србска банда”), прва апотека, галерија слика, музеј, библиотека... После вишевековне турске (тј. Аустроугарске 1718—1739.) владавине, град је 1815. године ослобођен од Турака, а три године касније проглашен престоницом новостворене државе. Тада почиње његов бржи развој, оснивање институција од националног значаја и масовније досељавање становништва, а 1853. године, изливањем првог топа у крагујевачкој Тополивници започиње индустријска производња у Србији. Од тада је Крагујевац познат као индустријски центар, пре свега значајан због производње оружја, а од средине 20. века и производње аутомобила.

Крајем претпрошлог и почетком прошлог века, Крагујевац је доживљавао, као и цела Краљевина, свој успон. Поред многих лепих догађаја од великог значаја за историју Србије који су се одиграли у Крагујевцу, попут Сретењског устава или објаве одредби Берлинског конгреса (1878.), по коме је Србија постала самостална држава, историја града бележи и ружне тренутке. Такав је био и 21. октобар 1941. године када је у Шумарицама стрељано преко 7.000 Крагујевчана, међу којима је било и око 300 ђака и професора. У знак сећања на њих, у Крагујевцу се сваког 21. октобра одржава „Велики школски час”. Споменик „Сломљена крила”, међу Крагујевчанима познат и као споменик V3 (пето три), подсећа на жртве стрељаних гимназијалаца.

За време Првог светског рата, Крагујевац поново постаје престоница, али овога пута ратне Србије (1914—1915). Након Другог светског рата, Крагујевац се све више развија индустријски, започиње производња аутомобила и долази до још масовнијег досељавања становништва.

Након ослобађења од Турака отпочиње веома брзи развој насеља, пре свега захваљујући његовом изузетно повољном геостратешком положају. Тако је 1826. године у насељу саграђена црква, да би 1896. године краљевим Указом било проглашено за варошицу.

ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Град Крагујевац налази се у централном делу Србије, у Шумадији. У геоморфолошком погледу подручје је веома разноврсно. Заступљени су равничарски, брдско-планински и планински терени. Смештено је између северних падина Гледићких планина и источних падина Рудника.

Планински и брдско-планински терени, заступљени по ободу истражног простора, изграђени су од палеозојских и мезозојских творевина, генералног правца пружања ССЗ-ЈИ.

Централни део одликује се благим равничарским рељефом.

Долина Лепенице, која са притокама доминира у централном делу терена, усечена је у благом рељефу изграђеном претежно од неогених седимената, са засвођеним узвишењима благих нагиба падина, прекривених делувијалним седиментима. Палеозојски кристаласти шкриљци изграђују претежно источне делове истражног простора. Уз њих пружају се издвојене зоне кристаластих кречњака, кварцита и мермера.

Мезозојске творевине граде централни део подручја са правцем пружања СЗ-ЈИ. Међу њима су најстарији серпентинити, који се јављају у виду испрекиданог појаса мале ширине, од Страгара до Араповића. Творевине дијабазројачке формације се јављају у неколико тектонски одвојених зона – пределу Великог Шења, Шљивовца и Рогојевца и у околини Драгобраће су највеће творевине. Код брда Кременца преовлађујуће учешће имају пешчари са конгломератима па су издвојени као посебна јединица.

Гледићке планине су изграђене од флишних творевина. Од њих према Жежељу пружају се зоне габрова и дијабаза, преко којих су навучени кристаласти кречњаци. Између Котраже и Влакче јављају се кречњаци, као и кречњаци и пешчари на простору од Пајазитова до Кутлова и Драче.

Кенозојски неогени седименти имају велико распрострањење. Изграђују претежно централне делове терена. Издвојени су тортон, сармат и панон. Тортон је представљен слатководним седиментима лапори, лапоровити кречњаци са слојевима угља, глине и пешчари.

Заступљени су на теренима западно од Угљешнице и северно од Лепенице. Бракични сарматски седименти леже конкордатно преко седимената тортона слабо везани пешчари, пескови и глине са танким слојевима песковитих кречњака.

Заступљени су у теренима северно од Петровца. Панон је представљен конгломератима, бречама, пошчарима, глинцима, лапорцима и кречњацима. Покривају терене источних ободних делова истражног подручја.

Квартарне творевине имају велико распрострањење. Издвојене су следеће генетске творевине: делувијални седименти, алувијални седименти и алувијално-пролувијални седименти.

На територији града Крагујевца заступљено је више типова земљишта, што одговара разноврсним орографским условима терена. Формирано је седам основних типова земљишта са више подтипова и варијетета. Морфологија и састав земљишта у долини Лепенице и Угљешнице дају могућности за ратарску производњу. У погледу основне природне предиспозиције за привређивање, ова територија поседује значајан пољопривредни потенцијал. Од укупних 55.866ha пољопривредних површина, 50.798ha чине обрадиве површине. Територија града Крагујевца је прелазна између сточарско-воћарских области на југу и западу и ратарских на северу и истоку. У Крагујевачкој котлини има разних појава руда: лежиште азбеста код Страгара; азбестна руда у близини села Кутлова и Добраче; рудиште гвожђа у атару села Рамаћа; налазиште руде гвожђа у близини Влакче; руда лимонита на путу од Рамаће ка Каменици; руда мангана код Драче у брду Крменицу; појава гипса између насеља Groшнице и Вињишта. Сва ова налазишта не дају основа за интензивнији развој рударства и прераду руда, али захтевају детаљнија истраживања, на основу којих би се добили прецизнији подаци о количинама и квалитету.

На овој територији преовлађују обични извори, чија је вода без укуса и мириса. На основу литературних података „Хидролошке карактеристике крагујевачке котлине”, Др Живадин Степановић, неколико извора има својства лековитих вода. То су: Видарица у Дреновцу и Вињишту, Радованац и Бакарњача у Доњој Сабанти, Слани извор у Groшници и Барски (сумпоровити) извор у Вињишту.

Такође се помиње и лековитост Врела у Јабучју, најтоплијег извора у Крагујевачкој котлини.

Шуме

Укупан капацитет шумског земљишта износи 24.120ha, односно 29%, од чега је 75% шумског земљишта у приватном власништву, што захтева посебну политику и организацију коришћења, заштите и уређења ових површина.

Може се констатовати висок ниво деградације и мала просторна заступљеност шумских заједница, у оквиру дрвореда и мањих фрагмената дуж обала речних корита, локалних шума око увала, мањих комплекса и испрекиданих прстенова уз побрђа, подножја и више појасеве брдско-планинске зоне. Доминантну улогу има коровска вегетација различитог типа у оквиру рубних подручја и урбаних зона.

Обухваћане су следеће заједнице: заједница врбово-тополових шума, заједница мешовите шуме храста лужњака и јасена, заједница чисте планинске букве, заједница храста китњака, заједница храста границе и цера, заједница бело- грабових шума.

На територији Крагујевца, антропогене шуме заузимају релативно мале површине. Насупрот томе оне имају велики еколошки и економски значај. Засади вештачких шума настали су углавном на стаништима девастираних шума, напуштеним аграрним екосистемима, фрагментима степске вегетације и камењарима.

У оваквим условима примарно је започето са садњом багрема и подизањем багремара, док се касније а и данас углавном саде четинарске врсте црног бора. Засади других четинарских врста имају карактер огледа.

Руде

У оквиру зона различитог геолошког састава на подручју града Крагујевца постоје појаве и налазишта разноврсних руда. Карактеристика подручја су изражена налазишта азбеста, који данас више нема важност као у претходном периоду, као и појаве ретких метала олова, цинка и живе у побрђу Рудника.

Мање познате и мање испитане су наслаге гипса-анхидрита код Голочела и лежиште мермерних бреча у Рамаћи. У атару села Рамаћа, у серпентинској маси, налази се компактно рудиште гвожђа. Гвоздене руде има око 1,6 милиона тона. У Каменици се налазе велике количине кречних бреча.

У близини села Кутлова и Добраче, у серпентинској маси нађена је азбестна руда врло доброг квалитета. На основу испитивања утврђена је резерва од 8,1 милиона тона. У близини Влакче постоји неколико налазишта руде гвожђа са резервама преко 2 милиона тона. На југозападном делу брда Столице има појава манганских руда. Ове појаве су продужење манганске зоне која се пружа ка Влакчи почев од атара Великог Шења. Код насеља Драча, у брду Кременцу, откривена је манганова руда, процењене количине од 12.600 тона. Између насеља Вињишта и Грошнице има појава гипса. На великом броју места у атару Горњих Комарица јављају се масе кварца, чији би се чистији делови могли да употребе као сировина у индустрији стакла.

Минерали, минералне, геотермалне воде и други потенцијални ресурси

Формирање бањског центра обезбеђује карактер извора термоминералне воде у Страгарима – Бања Вољавча, што значајно доприноси проширењу туристичке понуде и општег програмског капацитета средине. Извор бање Вољавча налази се на километар удаљености од манастира Вољавче, окружен прелепом храстовом и багремовом шумом. Комплетна испитивања физичко-хемијског састава воде урађена су у Институту за заштиту здравља, а испитивање радиоактивности извршено је у Институту за медицину рада и радиолошку заштиту у Београду. На основу извршених анализа, донет је закључак да испитивана вода са извора Вољавче у Страгарима припада слабо минерализованим олигоминералним водама, чији суви остатак на 180 С° износи само 0,1353 g/l. Терапијску вредност овој води даје и њена температура од 24,4 С°, што је сврстава у термалне воде (воде чија је температура већа од 20 С°), као и присуство водоник-сулфида од 0,0006 g/l те би у терапијске сврхе могла да се користи и купањем уз загревање до одговарајућих температура, у оквиру разних хидротерапијских процедура (каде, базени).

СТАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У циљу очувања и унапређења здравља становништва и животне средине Институт за јавно здравље Крагујевац врши редовно, континуирано праћење показатеља квалитета животне средине, и то:

- контрола здравствене исправности узорака воде за пиће из градских водовода
- контрола здравствене исправности узорака воде за пиће из локалних водовода и индивидуалних бунара
- контрола квалитета узорака воде за купање из базена и јавних купалишта у купалишној сезони
- контрола квалитета амбијенталног ваздуха
- мерење и праћење дневног и ноћног нивоа комуналне буке

Вода за пиће из централних водовода и јавних чесама

Један од основних показатеља здравственог стања становништва једне територије је и здравствено исправна вода за пиће, а то је уједно и један од основних предуслова доброг здравља. Циљ Института за јавно здравље у Крагујевцу је сагледавање здравствене исправности воде за пиће на територији како града Крагујевца, тако и читавог Шумадијског округа на основу расположивих података, идентификација ризика и предлагање мера за смањење ризика везаних за коришћење здравствено неисправне воде за пиће.

Јавне чесме

На основу анализа које обавља Институт за јавно здравље, Крагујевац, ниједна јавна чесма не показује сталну микробиолошку и физичко-хемијску исправност воде за пиће, што указује на чињеницу да се снабдевање водом за пиће са ових чесама мора сматрати несигурним у смислу хигијенске безбедности. Најчешћи узрок неисправности узорака вода из јавних чесама су бактерије индикатори фекалног загађења.

Централни Водовод Крагујевац

Крагујевац се снабдева водом са три водоводна система: површинском водом са вештачких акумулација Гружа и Грошница, као и подземном водом са 14 рени бунара у селу Брзан. На сва три система је заступљена комплетна технологија пречишћавања воде, као и дезинфекција хлорисањем помоћу гасних хлоринатора. Преко овог система се снабдева више од 99,0% становништва. Контролу квалитета пијаће воде коју дистрибуира ЈКП „Водовод и канализација” на подручју града Крагујевца врши Институт за јавно здравље у Крагујевцу редовно, 5–6 пута месечно на 15 пунктова.

Ваздух

Ваздух је један од најважнијих сегмената животне средине који је експанзијом индустрије постао загађен састојцима који су штетни у првом реду за човека а затим и за његову околину. Извори аерозагађења су бројни и у зависности од врсте загађивача у ваздуху се могу наћи материје које у великој мери утичу на здравље људи, посебно најосетљивијих делова популације (труднице, деца, старе и болесне особе). Из тих разлога Институт за јавно здравље у Крагујевцу већ дужи низ година прати квалитет ваздуха на подручју Шумадијског округа.

Квалитет ваздуха

У Крагујевцу редовну контролу ваздуха, Институт за јавно здравље Крагујевац спроводи од 1975. године. Ова контрола подразумева редовно, континуирано праћење основних загађујућих материја које су законски прописане. Квалитет ваздуха у Крагујевцу је на задовољавајућем нивоу за већину посматраних параметара, осим за параметар укупне таложне материје, уз присуство и загађење суспендованим честицама.

Комунална бука

Техничко-технолошки развој људског друштва је условио присуство великог броја извора буке као једног од такозваних физичких загађивача. Обзиром на све негативне ефекте које бука може да има на здравље људи, неопходно је стално настојање да се број извора буке и њен ниво сведе на безбедне вредности. Први корак у овим настојањима је константно мерење нивоа буке.

Бука у животној средини Крагујевца значајан је чинилац који оптерећије популацију у градској средини. Све више људи у Крагујевцу указује на буку као фактор који им више смета у односу на друге штетности из животне средине као што је нпр. загађеност ваздуха.

Бука која се највећим делом продукује као последица саобраћаја присутна је и на локацијама са повећаним степеном аерозагађења пореклом од саобраћаја.

Посебно смета бука у вечерњим и ноћним сатима која је настајала у чисто стамбеној и зони одмора и рекреације, као и болничкој зони.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАЦИ

Број становника

Становништво, тј. људски ресурси чине основу развоја сваке средине. У анализи потенцијала економског развоја важно место заузимају демографске карактеристике. У Републици Србији је, према попису из 2011. године, живело 7.186.862 становника, што је за 311.139, односно 4,15% мање него што је забележено претходним пописом из 2002. године. Овакав негативан тренд заобишао је Крагујевац, где се број становника са 175.802 у 2002. години повећао на 179.417 у 2011. години, што представља пораст од 2,05%. Посматрано у педесетогодишњем периоду, од 1961. до 2011. године, број становника у Крагујевцу континуирано расте, а број становника се за ових пола века увећао за 69,7%.

Табела 1. Преглед броја становника МЗ у периоду 1948 - 2011. године

Насеље	Година пописа становника							
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Крагујевац	85468	93465	105711	130551	164823	180084	175802	179417
Градска	39324	48702	63347	92985	129017	147305	146373	150835
Остала	46144	44763	42364	37566	35806	32779	29429	28582
Ацине Ливаде	458	422	327	191	124	100	73	51
Баљковац	693	700	658	612	640	623	621	627
Ботуње	1201	1175	1083	924	893	810	649	669
Букоровац	903	908	804	603	459	337	229	218
Велика Сугубина	706	725	671	557	440	351	284	226
Велике Пчелице	2145	2104	1890	1579	1302	859	673	498
Велики Шењ	583	539	520	452	401	383	350	329
Вињиште	692	659	618	521	486	433	412	378
Влакча	1432	1319	1236	1016	950	832	671	592
Голочело	506	521	494	478	449	509	541	520
Горња Сабанта	1203	1254	1221	1113	1045	918	839	748
Горње Грбице	525	510	458	396	344	308	273	226
Горње Јарушице	925	957	929	856	798	738	655	548
Горње Комарице	1195	1145	1066	814	573	404	322	241
Грошница	452	450	500	799	1083	1388	1280	1383
Десиминовац	1130	1141	1074	1026	1281	1416	1401	1623
Дивостин	475	431	399	365	511	423	399	422
Добрача	1004	969	891	768	642	550	493	425
Доња Сабанта	1210	1122	1033	932	856	801	651	540
Доње Грбице	1128	1078	965	783	711	623	557	509
Доње Комарице	1234	1197	1188	963	836	698	545	492
Драгобраћа	535	522	557	597	764	806	845	1150
Драча	1105	1045	997	928	842	765	828	915
Дреновац	412	419	404	379	357	366	356	333
Дулене	1155	1139	987	716	450	287	218	153
Ђурисело	340	361	318	336	503	627	699	736
Ердеч	6	6	6	12	42	55	67	55
Јабучје	370	370	355	268	240	195	154	165
Јовановац	1059	1037	1027	951	1174	1241	1165	1279
Каменица	1227	1077	935	769	637	495	431	329
Корман	905	890	889	879	809	765	692	630

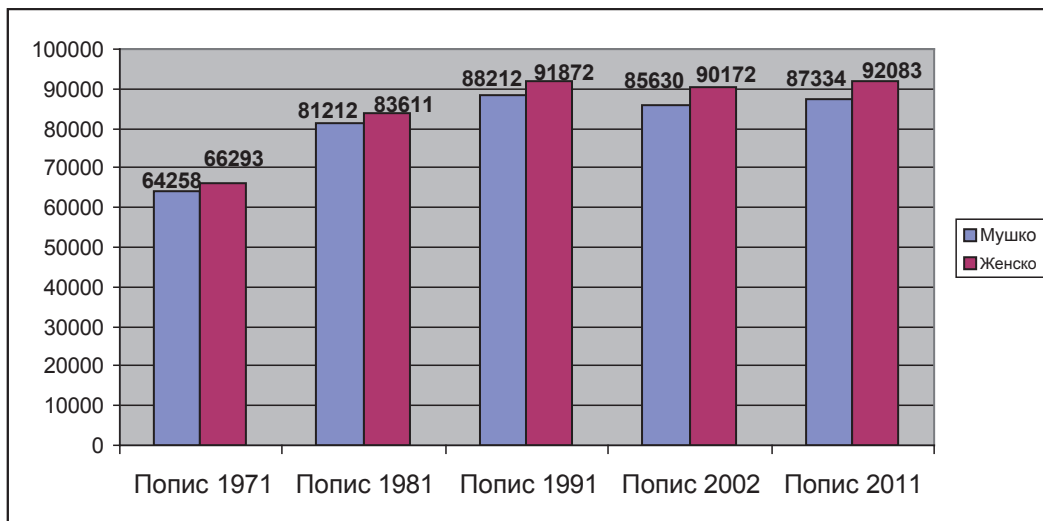

Насеље	Година пописа становника							
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Котража	616	531	513	422	356	255	304	185
Крагујевац (градска насеља)	39324	48702	63347	92985	129017	147305	146373	150835
Кутлово	478	391	358	283	270	224	236	234
Лужнице	1627	1584	1526	1406	1330	1212	1065	981
Љубичевац	566	532	460	325	205	122	83	44
Мала Врбица	482	474	429	372	313	258	249	203
Мали Шењ	283	279	255	204	157	130	100	89
Маршић	162	160	170	180	217	299	294	267
Маслошево	1047	979	908	809	685	603	478	436
Миронић	279	274	274	172	136	109	99	86
Нови Милановац	559	522	477	444	494	443	406	404
Опорница	350	345	305	288	346	606	452	603
Пајазитово	534	503	473	389	351	286	241	187
Поскурице	306	288	280	249	359	625	573	516
Прекопеча	161	161	150	131	132	141	123	89
Рамаћа	1212	1108	930	751	612	454	340	318
Ресник	1776	1761	1771	1497	1411	1322	1147	1080
Рогојевац	693	652	626	541	514	464	404	394
Страгари	1627	1653	1786	1739	1441	1295	967	827
Трешњевак	425	372	260	167	102	59	24	15
Трмбас	461	430	448	685	1135	459	595	814
Угљаревац	287	302	311	255	219	170	160	129
Цветојевац	762	772	743	695	692	776	719	841
Церовац	990	1002	934	852	883	929	904	935
Чумић	2661	2637	2664	2457	2170	1865	1600	1478
Шљивовац	886	859	813	670	634	567	493	417
УКУПНО	85468	93465	105711	130551	164823	180084	175802	179417

Извор: Републички завод за статистику

Структура становника

Структура становништва према полу

Графикон бр. 1.

У полној структури становништва, на свим посматраним пописима становништва, може се уочити већа бројност женске популације у односу на мушку. Интересантно је да се ова разлика најпре смањивала, у периоду од 1971. до 1981. године, да би према попису из 2002. однос мушке и женске популације износио 51,3 : 48,7 у корист женске популације. На последњем попису из 2011. године однос женског и мушког становништва је исти као у претходном периоду: 51,3 : 48,7 у корист женске популације (92.083 према 87.334 у корист жена).

Старосна структура становништва

Табела 2. Старосна структура становника града Крагујевца

Године старости	Година пописа становништва				
	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
0 - 4	8726	13490	11251	7473	8235
5 - 9	8480	12115	12789	8641	8705
10 - 14	9265	10163	13686	10720	8187
15 - 19	12279	10286	12673	12573	9620
20 - 24	12510	13855	11230	13300	11501
25 - 29	8611	17830	11860	12148	12905
30 - 34	11170	14837	14934	10746	13076
35 - 39	12281	9374	17637	11335	12224
40 - 44	11403	11790	14789	13665	11275
45 - 49	8987	12488	9228	16845	11978
50 - 54	4300	11286	11325	14428	13942
55 - 59	10883	12805	11768	8588	16535
60 - 64			10142	9710	13262
65 - 69	11225	13982	7426	9687	7740
70 - 74			3158	7559	8116
75 и више			5509	7345	12116
Непознато	/	/	22	1039	/

Извор: Републички завод за статистику

Основни контингенти становништва

Табела 3. Основни контингенти становништва у 2017. години

Територија	Укупно становништво		Основни старосни контингенти становништва										Очекивано трајање живота живоробене деце од 2015–2017	
			Радни 15–64		Пунолетни 18 и више		Предшколски 0–6		Школо – обавезни 7–14		Фертилни 15–49			
	Прос. старост	Индекс старења	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	М	Ж
Шумадија	43,53	152,5	188546	66,17	237018	83,18	17802	6,25	21919	7,69	61040	21,42	73,37	78,54
Поморавље	44,82	170,6	129638	64,17	169537	83,92	11490	5,69	14819	7,34	42112	20,84	72,74	77,81
Ш и П	44,18	240,0	318184	65,17	406555	83,55	29292	5,97	36738	15,03	103152	21,13	73,1	78,2
Крагујевац	42,79	142,1	118636	66,66	146994	82,59	12319	6,92	13634	7,66	39363	22,12	73,83	78,44

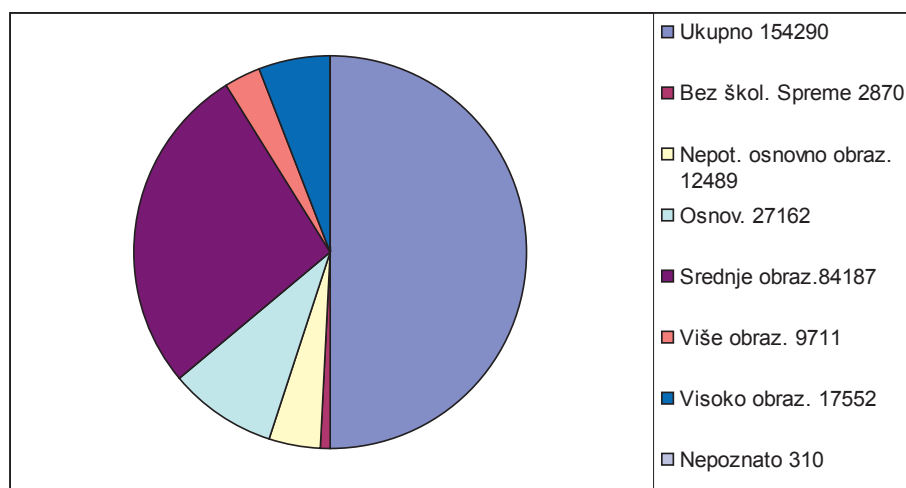
Извор: Републички завод за статистику – Ошштине у Србији

Образовна структура становништва

Табела 4. Становништво старије од 15 и више година према полу и школској спреми, по попису из 2011. године

Територија	Мушко/ женско	Укупно	Без школ. спреме	Непот. основно образ.	Основ. образ.	Средње образ.	Више образ.	Високо образ.	Непознато
Крагујевац	Укупно	154290	2870	12498	27162	84187	9711	17552	310
	Женско	74515	520	4083	12141	44288	5223	8119	141
	Мушко	79775	2350	8415	15021	39899	4488	9433	169

Извор: Републички завод за статистику

Извор: Републички завод за статистику

Графикон бр. 2.

Становништво према активности

Табела 5. Становништво према активности, по попису из 2011. године Град Крагујевац у односу на регион

Територија	Активно становништво					Неактивно становништво						
	Свега	Обављ. заним.	Незапослени			Свега	Деца млађа од 15.г	Пензионери	Лица са прих. од имов.	Ученици/ студенти	Домаћице	Остало
			Свега	Некад радили	Траже први посао							
Крагујевац	78273	56126	22147	13170	8977	101144	25127	39600	447	15099	11797	9074
Шумадија	123743	92124	31619	18950	12669	169565	40760	66554	1148	23054	23236	14813
Поморавље	81441	60824	20617	12307	8310	133095	28980	54683	953	15337	20817	12325
Регион	205184	152948	52236	31257	20979	302660	69740	121237	2101	38391	44053	27138

Извор: Републички завод за статистику

Домаћинства према броју чланова

Табела 6. Домаћинства према броју чланова

Година	Укупно	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више	Просечно
2002	59524	11476	14059	12211	14724	4237	2817	2,93
2011	59991	11523	14751	12568	12256	5004	3889	2,97

Извор: Републички завод за статистику – Ошштине у Србији

Табела 7. Витални догађаји у граду Крагујевцу

Година	Живорођени		Умрли		Природни прираштај		Бракови	
	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	закључени	разведени
2007.	1755	10.1	2196	12.6	-441	-2.5	1081	140
2008.	1647	9.4	2164	12.4	-517	-3.0	905	208
2009.	1726	9.9	2250	12.9	-524	-3.0	937	150
2010.	1682	9.7	2201	12.6	-519	-3.0	902	71
2011.	1777	12	2232	12.6	-455	-2.5	902	71
2012.	1777	10.2	2232	12.8	-455	-2.6	897	139
2013.	1746	9,8	2141	12,0	-395	-2,2	950	119
2014.	1882	10,5	2237	12,5	-355	-2,0	984	200
2015.	1842	10,3	2241	12,5	-399	-2,2	1016	137
2016.	1814	10,2	2150	12,1	-336	-1,9	881	147
2017.	1644	9,2	2277	12,8	-633	-3,6	980	64
2018.	1652	9,3	2246	12,7	-594	-3,3	908	153
2019.	1669	9,4	2282	12,9	-613	-3,5	941	170

Извор: Републички завод за статистику

На основу табеле 6. види се незнатно повећање броја домаћинстава у периоду између последња два званична пописа становништва. Видан је континуирани тренд негативног природног прираштаја. (Табела 7.)

Етничка припадност становништва

Табела 8. Етничка припадност становништва у граду Крагујевцу у 2011. години

Националност	Укупно	Срби	Црногорци	Македонци	Мађари	Роми	Румуни	Русини	Хрвати	Југословени	Словенци	Словаци	Албанци	Бугари	Остали	Нису се изјаснили	Регионална припадност	Непознато
Број	179417	172052	645	297	37	1482	17	6	192	175	34	16	27	41	231	2033	211	1613

Извор: Републички завод за статистику

Религијска припадност становништва

Табела 9. Религијска припадност становништва у граду Крагујевцу у 2011. години

Религија	Укупно	Свега ¹	Православци	Католици	Протестанти	Исламисти	Атеисти	Неопредељени	Друго	Непознато
Број	179417	173086	171353	336	55	665	918	2665	101	1991

Извор: Републички завод за статистику

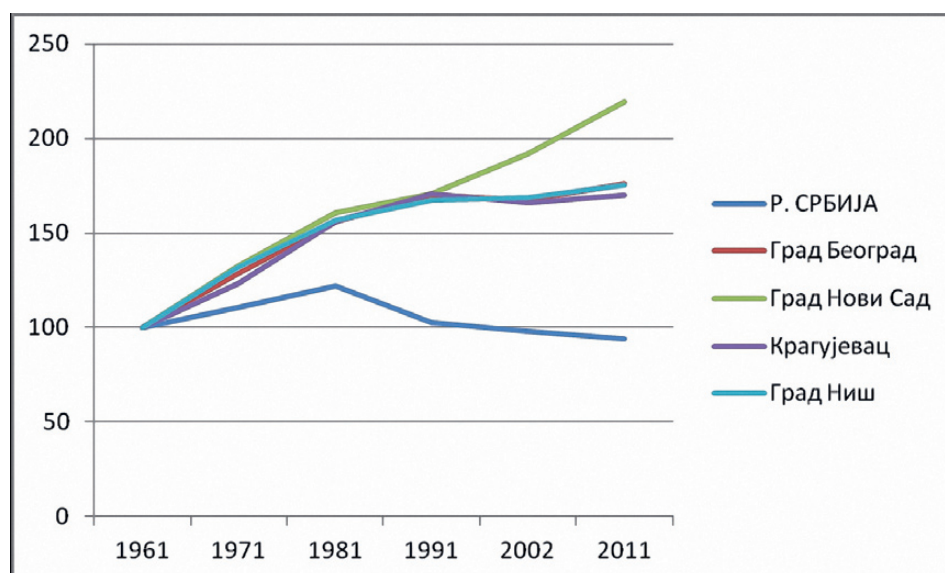
¹ Разлику од „свега“ чине лица која су се изјаснила као хришћани.

Табела 10. Број становника у Србији и већим градовима према пописаним подацима 1991–2011. године

Година	1961	1971	1981	1991	2002	2011	Промена у % 1961–2011.
Р. СРБИЈА	7.641.962	8.446.726	9.313.686	7.822.795	7.498.001	7.186.862	-6.0%
Град Београд	942.190	1.209.360	1470073	1.602.226	1.576.124	1.659.440	76.1%
Град Нови Сад	155.685	206.821	250.138	265.464	299.294	341.625	119.4%
Крагујевац	105.711	130.551	164.823	180.084	175.802	179.417	69.7%
Град Ниш	148.354	195.362	232.563	248.086	250.518	260.237	75.4%

Извор: Републички завод за статистику

Из табеле бр.10 и графика бр.3 се може уочити да су се у већим градовима Србије дешавале врло сличне промене у кретању броја становника, које карактерише убрзани раст до 1991. године, који је затим праћен стагнацијом или благим падом до 2001. године, да би затим поново дошло до пораста до 2011. године (изузетак је Нови Сад, где се број становника континуирано повећавао). На нивоу Србије, број становника је растао нешто спорије него у градовима до 1981. године, да би затим уследио значајан пад броја становника.

Графикон бр.3. Промена броја становника у периоду 1961–2011, индекс 1961=100

Промена броја становника на територији Града Крагујевца приказана је у табели бр. 11, а индекс кретања броја становника на графикону бр. 4. Може се закључити да се број становника на територији града повећавао искључиво повећањем броја становника у градским насељима, док се број становника у сеоским насељима истовремено смањивао. Тако је број становника у градским насељима порастао 2,38 пута у педесетогодишњем периоду 1961–2011, док је у истом периоду број становника на сеоском подручју опао за 32,5%.

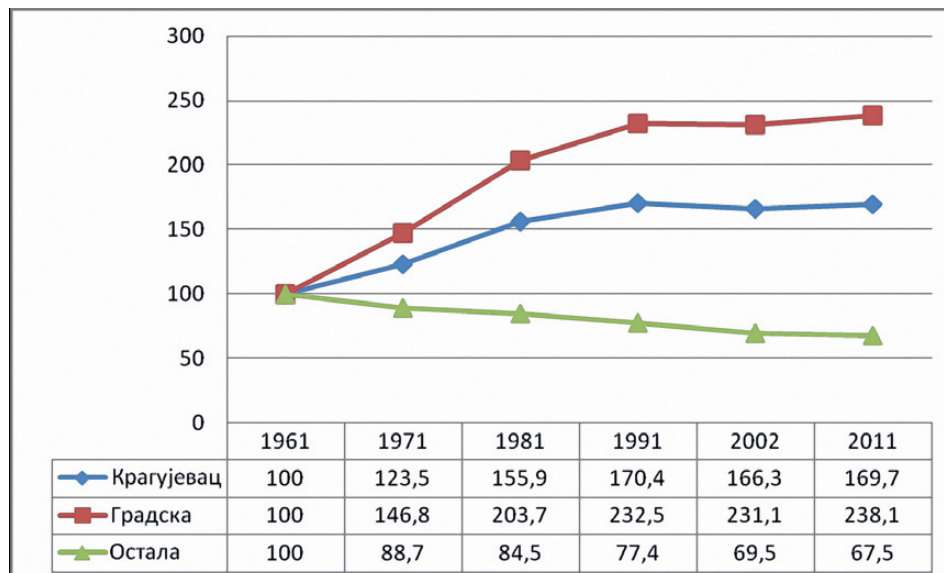
Табела 11. Број становника у градским и осталим насељима у Крагујевцу и Србији, 1991–2011. г.

	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Крагујевац	105.711	130.551	164.823	180.084	175.802	179.417
Градска насеља	63.347	92.985	129.017	147.305	146.373	150.835
Остала насеља	42.364	37.566	35.806	32.779	29.429	28.582
Р. СРБИЈА	7.641.962	8.446.726	9.313.686	7.822.795	7.498.001	7.186.862
Градска насеља	2.574.244	3.505.997	4.390.358	4.214.698	4.218.479	4.271.872
Остала насеља	5.067.718	4.940.729	4.923.328	3.608.097	3.279.522	2.914.990

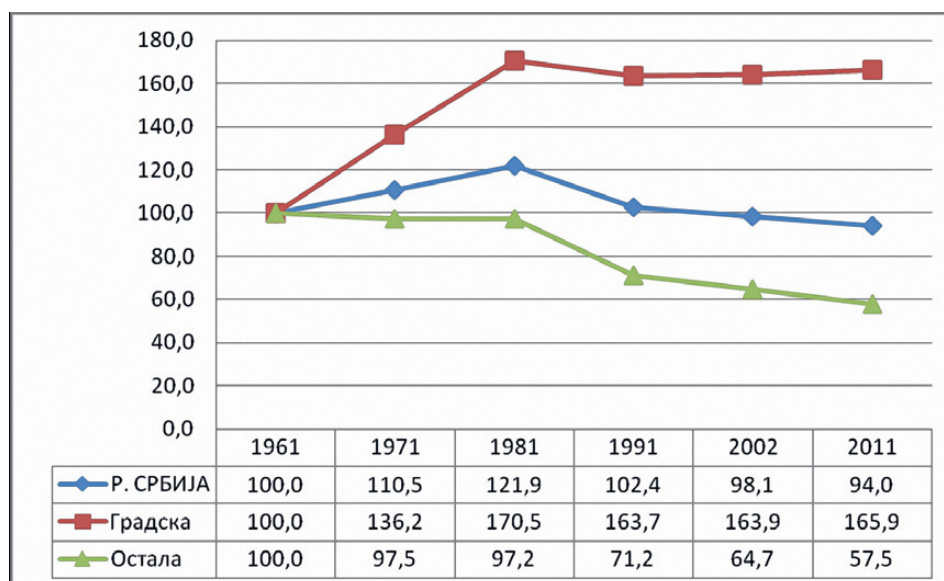
Извор: Републички завод за статистику

Сличан процес урбанизације се одригава на територији читаве Србије (графикон бр.5). Међутим, у посматраном периоду је број становника у градским насељима у Србији порастао за 65%, што је значајно мање од пораста од 138% у урбаном делу Крагујевца, па се може закључити да се Крагујевац интензивније урбанизовао у поменутом педесетогодишњем периоду од остатка Србије, као и да Крагујевцу није гравитирало само становништво са сеоских подручја Града, већ читави регион, али и других делова Србије.

Графикон бр. 4. Промена броја становника у Крагујевцу и његовим градским и осталим насељима у периоду 1961–2011, индекс 1961=100

Графикон бр. 5. Промена броја становника у Србији и градским и осталим насељима у периоду 1961–2011, индекс 1961=100

У годинама од последњег пописа, Крагујевац бележи благи пад броја становника – 0,6%, са 179.417 у 2011. години на 176.699 у 2019. години. Сличан тренд се бележи у Нишу. Градови са позитивним трендом у кретању броја становника у посматраном периоду су Београд и Нови Сад. У периоду од 2011. до 2019. године наставља се интензивна депопулација Србије, започета још у деветој деценији двадесетог века. Тако укупан број становника у Србији од 2011. до 2019. године опада са 7.236.519 на 6.945.235. Табела бр.12 пружа детаљне информације о промени броја становника у последњих девет година.

Табела 12. Број становника у Србији и већим градовима, у периоду 2011–2019. године

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Р. СРБИЈА	7.236.519	7.201.497	7.166.553	7.131.787	7.095.383	7.058.322	7.020.858	6.982.604	6.945.235
Град Београд	1.659.440	1.664.218	1.669.552	1.675.043	1.679.895	1.683.962	1.687.132	1.690.193	1.694.056
Град Нови Сад	341.625	343.648	346.163	348.540	350.930	353.525	356.126	358.572	360.925
Крагујевац	179.417	179.274	179.030	178.847	178.610	178.368	177.977	177.383	176.699
Град Ниш	260.237	259.790	259.125	258.500	257.883	257.348	256.825	256.381	255.901

Извор: Републички завод за статистику

Структура становништва према полу

Посматрајући полну структуру становника (према подацима прузетим из пет пописа), може се уочити већа бројност женске популације сваке пописне године. Према последњем попису из 2011. године, женска популација је за 4,31% бројнија у односу на мушку, док је осталих година, доминација, изражена у процентима, мања, осим 2011. године, када је износила 6,4%.

Старосна структура становништва

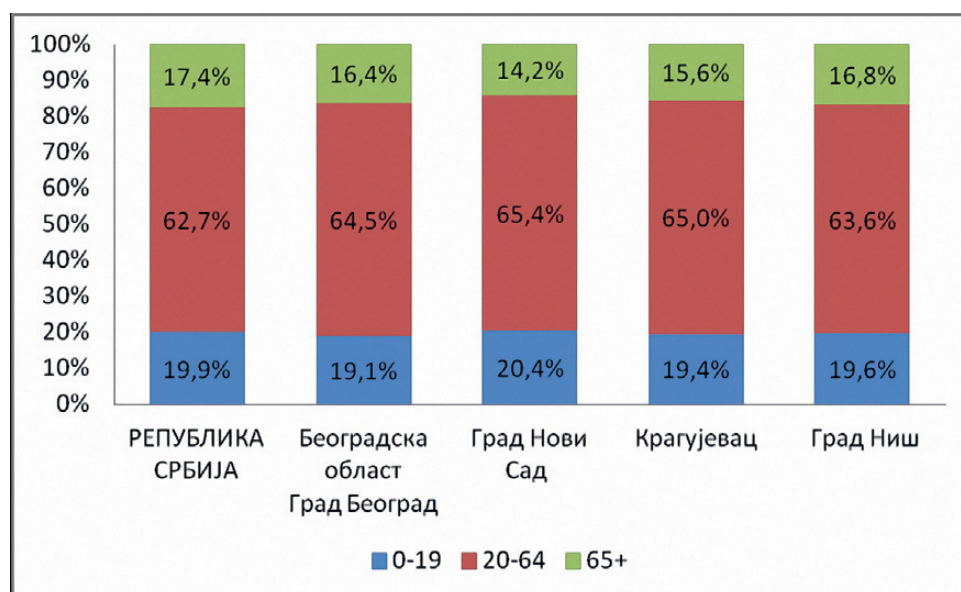
Старосна структура становништва је демографска карактеристика битна за све аспекте развоја, а старење становништва представља појаву са потенцијално негативним ефектима на развој. Старосна структура становништва, према пописним подацима из 2011. г. у Републици Србији и њеним највећим градовима је приказана у табели 13. и на графикону бр.6.

Табела 13. Старосна структура становништва у Србији и њеним већим градовима, према подацима пописа 2011. године

	Р. СРБИЈА		Град Београд		Град Нови Сад		Град Крагујевац		Град Ниш	
Укупно	7.186.862		1.659.440		341.625		179.417		260.237	
0–4 год.	328.255	5%	82.075	5%	18.369	5%	8.235	5%	11.846	5%
5–9	350.154	5%	77.473	5%	17.212	5%	8.705	5%	12.218	5%
10–14	346.869	5%	73.182	4%	15.845	5%	8.187	5%	12.132	5%
15–19	401.994	6%	84.528	5%	18.347	5%	9.620	5%	14.731	6%
20–24	439.741	6%	98.239	6%	22.752	7%	11.501	6%	16.084	6%
25–29	480.286	7%	124.931	8%	28.646	8%	12.905	7%	18.606	7%
30–34	496.362	7%	133.595	8%	29.366	9%	13.076	7%	19.132	7%
35–39	493.934	7%	123.423	7%	26.299	8%	12.224	7%	18.733	7%
40–44	469.928	7%	110.513	7%	23.449	7%	11.275	6%	17.509	7%
45–49	483.986	7%	108.033	7%	22.657	7%	11.978	7%	17.805	7%
50–54	520.344	7%	114.042	7%	22.577	7%	13.942	8%	17.993	7%
55–59	596.279	8%	134.576	8%	25.139	7%	16.535	9%	20.506	8%
60–64	528.414	7%	123.068	7%	22.588	7%	13.262	7%	19.200	7%
65–69	339.444	5%	72.536	4%	13.498	4%	7.740	4%	12.555	5%
70–74	354.142	5%	77.625	5%	14.470	4%	8.116	5%	12.460	5%
75–79	298.612	4%	63.768	4%	11.039	3%	6.675	4%	10.337	4%
80–84	176.568	2%	38.089	2%	6.186	2%	3.719	2%	5.726	2%
85 и више год.	81.550	1%	19.744	1%	3.186	1%	1.722	1%	2.664	1%
Пунолетни	5.923.734	82%	1.376.783	83%	279.528	82%	148.733	83%	215.381	83%
Радни контингент (15–64 године)	4.744.534	66,9%	1.133.715	67,5%	217.988	68,8%	121.854	68,2%	174.108	67,5%
Просечна старост	42.2		41.8		40		41.8		41.9	

Извор: Републички завод за статистику

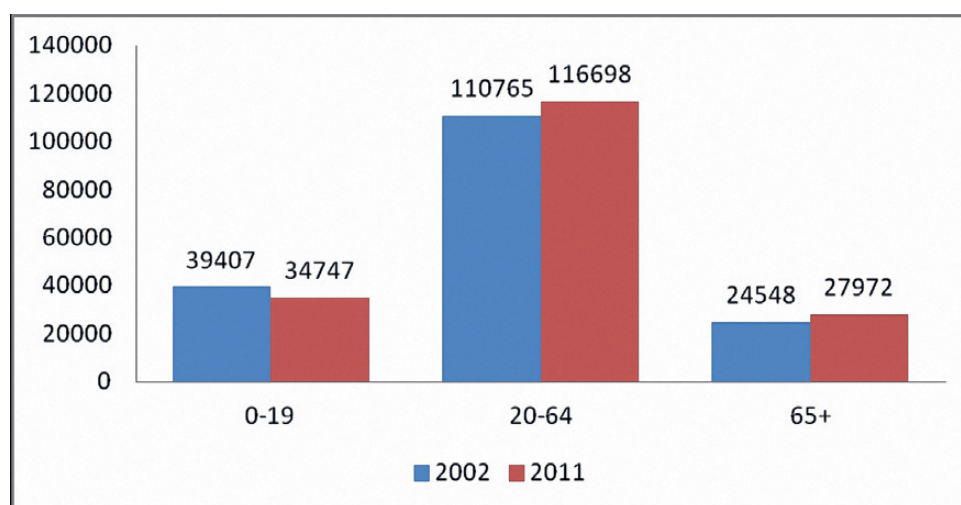
Са становишта економских анализа, од посебног значаја је учешће радног контингента у укупном становништву, односно групација становништва од 15 до 64 године из које се регрутује радна снага. У Крагујевцу 68,2% становништва припада овој групацији. Већи проценат ове групе становника је само у Новом Саду, 68,8%, док је у Београду и Нишу 67,5%. Републички просек износи 66,9%.

Графикон бр. 6. Удео становника млађег, средњег и старијег животног доба у популацији Србије и њеним већим градовима, 2011. година

На основу података приказаних на графикону бр. 7 уочава се да је Крагујевац са просечном старосћу становника од 41,8 година и приказаном старосном структуром (19,4% становника од 0–19 година, 65% становника 20–64 године и 16,8% становника старијих од 65 година) веома сличан Нишу и Београду, изнад просека Републике (просечна старост 42,2 године), али и лошији од Новог Сада који има већи проценат младих до 20 година (20,4%) и мањи проценат старих преко 65 година (14,2%).

Промене у старосној структури у Крагујевцу у периоду између два последња пописа указују на смањивање броја младог становништва за 4660, што је пад са 22,4% на 19,3% укупне популације. Истовремено се број старих преко 65 година повећао за 3424, што представља пораст са 14% на 15,6% (графикон бр. 7).

Графикон бр. 7. Старосна структура становништва Крагујевца према пописним подацима 2002. и 2011. године

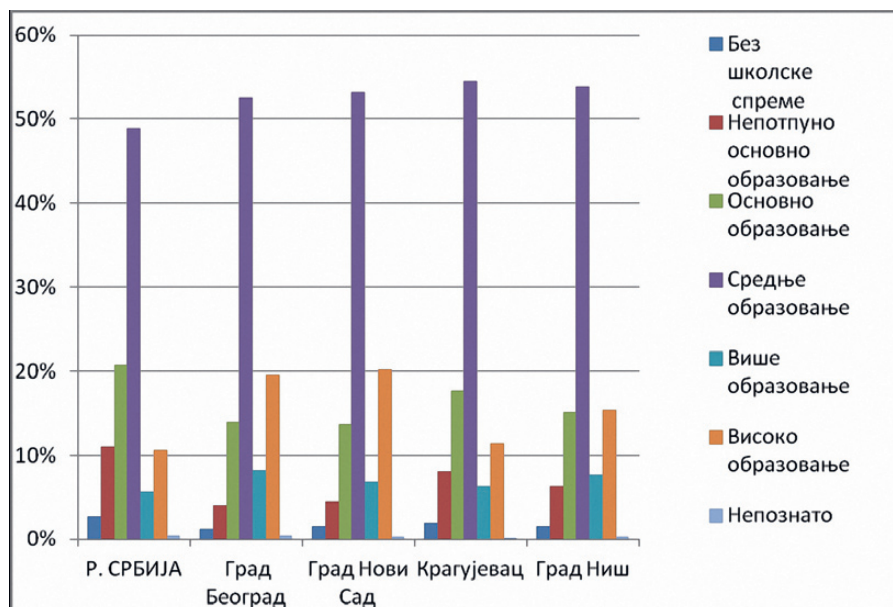
Образовна структура становништва

Битан аспект у анализи људског потенцијала и перспектива економског и друштвеног развоја представља образовна структура становништва. Њени основни параметри су писменост и ниво школске спреме.

Табела 14. Образовна структура становништва старијег од 15 година у Србији и њеним већим градовима према пописним подацима из 2011. године

		Укупно	Без школске спреме	Непотпуно основно	Основно	Средње	Више	Високо
Р. СРБИЈА	с	6.161.584	164.884	677.499	1.279.116	3.015.092	348.335	652.234
	%	100%	3%	11%	21%	49%	6%	11%
	м	48%	19%	36%	46%	54%	50%	47%
	ж	52%	81%	64%	54%	46%	50%	53%
Град Београд	с	1.426.710	16.751	58.259	198.842	749.079	117.137	279.642
	%	100%	1%	4%	14%	53%	8%	20%
	м	47%	20%	25%	41%	51%	47%	46%
	ж	53%	80%	75%	59%	49%	53%	54%
Град Нови Сад	с	290.199	4.362	13.026	39.577	154.227	19.807	58.508
	%	100%	2%	4%	14%	53%	7%	20%
	м	47%	26%	27%	43%	51%	47%	45%
	ж	53%	74%	73%	57%	49%	53%	55%
Крагујевац	с	154.290	2.870	12.498	27.162	84.187	9.711	17.552
	%	100%	2%	8%	18%	55%	6%	11%
	м	48%	18%	33%	45%	53%	54%	46%
	ж	52%	82%	67%	55%	47%	46%	54%
Град Ниш	с	224.041	3.309	14.185	33.801	120.562	17.062	34.409
	%	100%	1%	6%	15%	54%	8%	15%
	м	48%	20%	24%	41%	52%	56%	50%
	ж	52%	80%	76%	59%	48%	44%	50%

Извор: Републички завод за статистику

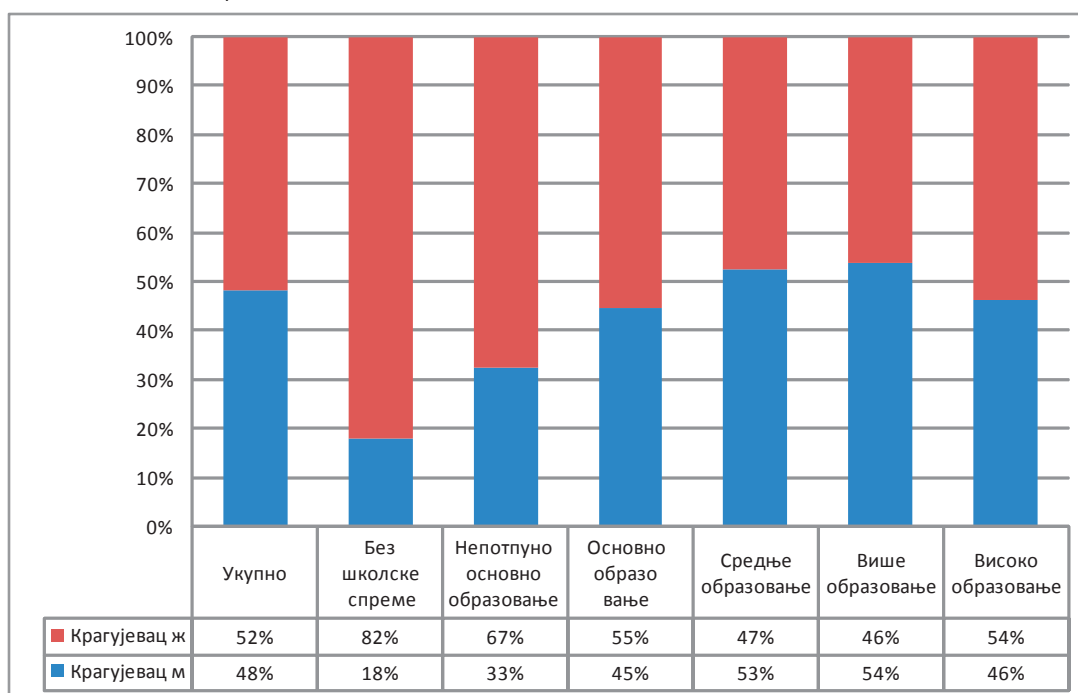

Графикон бр. 8. Удео становништва старијег од 15 година по нивоима образовања, према подацима пописа 2011. године

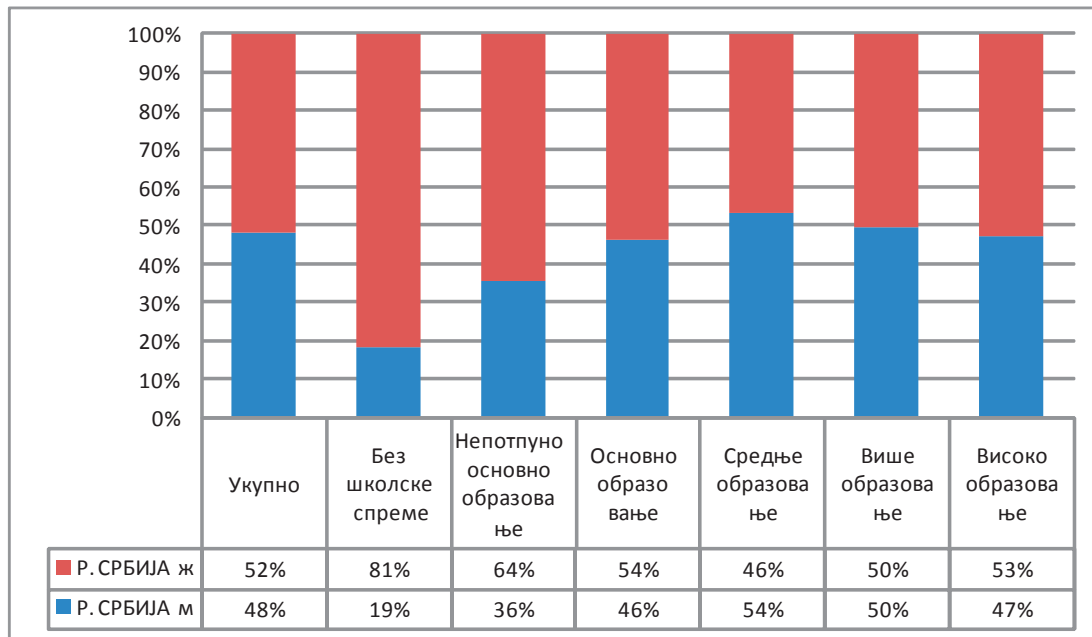

Образовна структура становништва града Крагујевца је релативно повољна. Највећи проценат становништва има средње образовање (55%), затим следе они који су завршили основну школу (18%), а на трећем месту су они који имају високо образовање (11%). Уопштено гледано, образовна структура становништва Крагујевца се статистички не разликује значајно од просека Србије.

Када се посматра образовна структура становништва четири највећа града у Србији уочава се да убедљиво највећи удео у укупном становништву, како у Републици, тако и у већим градовима, има становништво са средњошколским образовањем. Процент особа са високим образовањем је у Крагујевцу једнак оном у Републици, док је он у Нишу, Новом Саду и Београду значајно већи. Удео становништва без школске спреме и са непотпуним основним образовањем је нижи у свим посматраним градовима него у просеку у Србији. На графиконима бр.9 и бр.10 приказан је удео полова у појединим сегментима образовних структура становништва у Крагујевцу и у Србији. Уочљиво је да и у овом погледу Крагујевац прати републички просек. Може се такође приметити да међу становништвом Крагујевца са нижим нивоима образовања доминирају жене (без школске спреме – 82%, са непотпуним основним образовањем – 67% и са основним образовањем – 55%), али и да је међу особама са високим образовањем такође више жена – 54%.

Графикон бр. 9. Полна структура становништва Крагујевца према нивоима образовања, према подацима пописа 2011. године

Графикон бр.10. Полна структура становништва Србије према нивоима образовања, према подацима пописа 2011. године

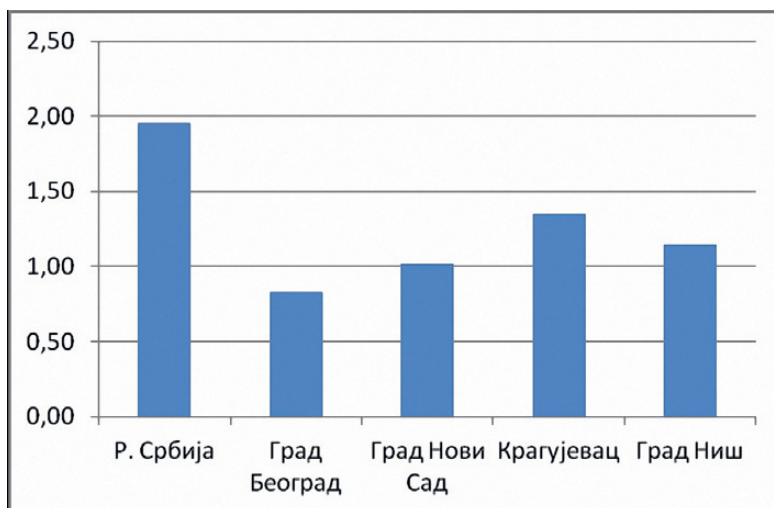
Писменост становништва

Висок степен писмености становништва је неопходан услов за економски развој сваке средине. У погледу процентуалне заступљености неписменог становништва, Крагујевац је са 1,35% бољи од републичког просека који износи 1,96% укупне популације старије од 10 година, али је у неповољнијем положају у односу на Ниш, Нови Сад и нарочито Београд, који је према попису из 2011. године имао најмањи проценат неписмених међу посматраним градовима – 0,83% (Табела 15. и графикон бр.11).

Табела 15. Број неписмених међу становништвом старијем од 10 година, према подацима пописа становништва 2011. године

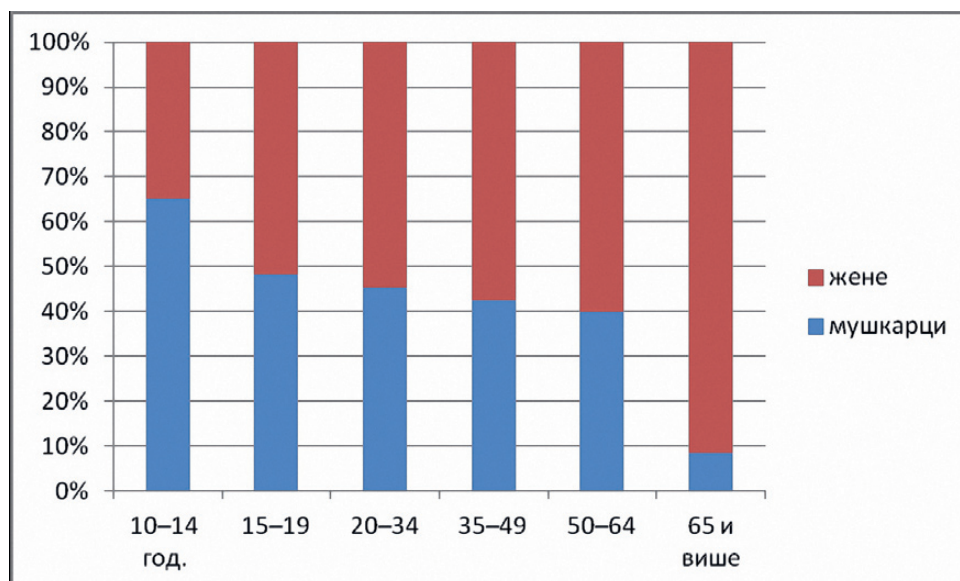
	број неписмених	учешће у укупном становништву (%) старијем од 10 год.
Р. Србија	127.463	1.96
Град Београд	12.429	0.83
Град Нови Сад	3.099	1.01
Крагујевац	2.198	1.35
Град Ниш	2.697	1.14

Извор: Републички завод за статистику

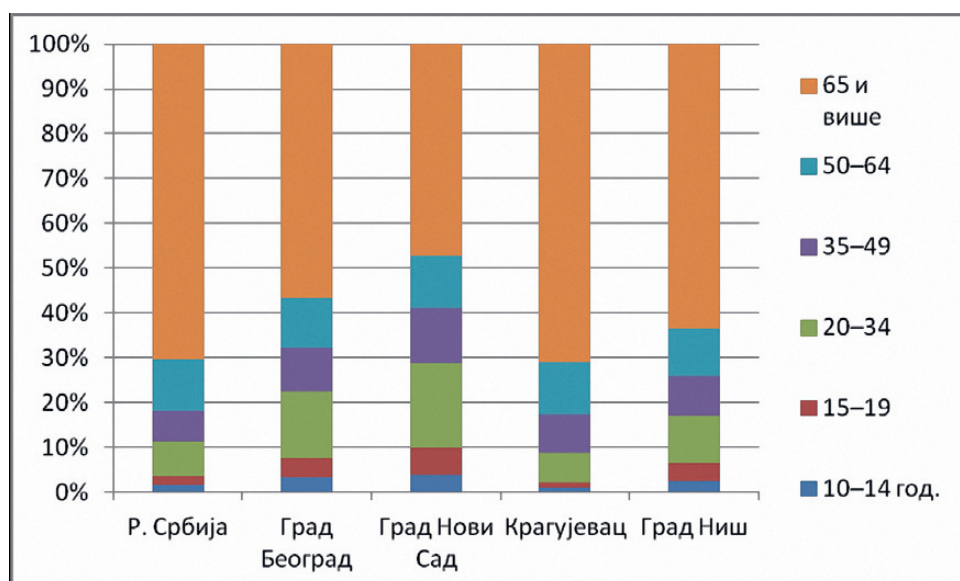
Графикон бр.11. Процентни удео неписмених међу становништвом старијем од 10 година, према подацима пописа становништва 2011. године

На графикону бр.12 је приказана полна структура неписменог становништва у Крагујевцу. Приметно је да се са повећањем старости повећава и удео женске популације међу неписменим становништвом. Тако је међу популацијом старијом од 65 година у укупном броју неписмених било 71% жена. Све ово указује да се одвија процес развоја родне равноправности, чији је саставни део омогућавање једнаког образовања за жене и мушкарце.

Графикон 12. Полна структура неписменог становништва према старосним групама у Крагујевцу 2011. године

Приказ старосне структуре неписмених у већим градовима Србије дат је у табели бр.16 и на графикону бр. 13. Анализа старосне структуре неписменог становништва показује да је далеко највећи проценат неписмених међу популацијом старом 65 и више година, како у Крагујевцу (71%), тако и у остатку Србије. Што је становништво млађе, његов проценат међу неписменима опада, што је добар индикатор да се неписменост у Крагујевцу, али и Србији смањује.

Графикон бр. 13. Старосна структура неписменог становништва, 2011. година

Табела 16. Старосна структура неписменог становништва, 2011. година

	10–14 год.	15–19	20–34	35–49	50–64	65 и више
Р. Србија	2%	2%	8%	7%	11%	71%
Град Београд	3%	4%	15%	10%	11%	57%
Град Нови Сад	4%	6%	19%	12%	12%	47%
Крагујевац	1%	1%	7%	9%	12%	71%
Град Ниш	2%	4%	11%	9%	11%	64%

Извор: Републички завод за статистику

Тренд смањења удела неписменог становништва, како у целој Србији, па тако и у Крагујевцу може се уочити кроз податке приказане у табели бр.17. У Србији се проценат неписмених у периоду између два последња пописа смањило са 3,45% на 1,96%, а у Крагујевцу са 2,12% на 1,35%.

Табела 17. Полна и старосна структура неписмених у Крагујевцу у 2002. и 2011. години.

		укупно	%	10–14 год.	15–19	20–34	35–49	50–64	65 и више
2002	Свега	3383	2.12	23	23	155	323	366	2480
	%			0.7%	0.7%	4.6%	9.5%	10.8%	73.3%
	Мушкарци	506	0.65	9	9	72	131	96	189
	Жене	2877	3.50	14	14	83	192	270	2291
2011	Свега	2198	1.35	20	27	143	188	259	1561
	%			0.9%	1.2%	6.5%	8.6%	11.8%	71.0%
	Мушкарци	405	0.51	13	13	65	80	103	131
	Жене	1793	2.14	7	14	78	108	156	1430

Извор: Републички завод за статистику

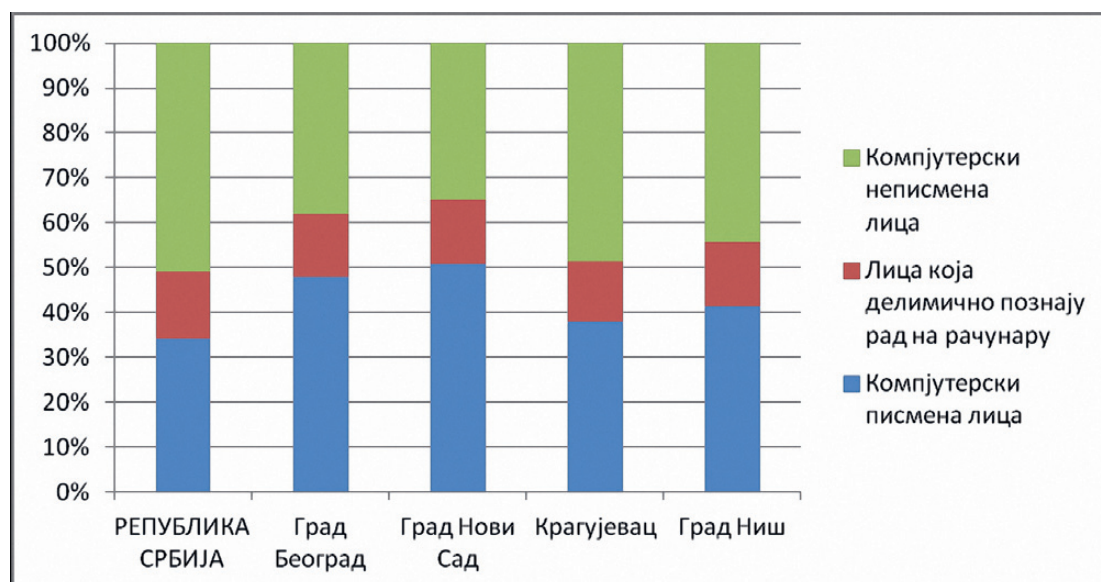
Компјутерска писменост

Посебно битан аспект писмености становништва у савременом друштву је компјутерска писменост, која се статистички прати за особе старије од 15 година. У погледу компјутерске писмености Крагујевац је слично позициониран у Србији као и код основне писмености, тј. подаци показују боље стање од републичког просека, али нешто неповољније у односу на Ниш и значајније лошије од Београда

и Новог Сада. Тако је у Крагујевцу компјутерски писмених и делимично писмених 2011. године било 51,4%, у Новом Саду 65,1%, док је републички просек 49% (табела бр. 18 и графикон бр.14).

Табела 18. Становништво старо 15 и више година према компјутерској писмености по градовима у 2011. години

	Укупно	Компјутерски писмени	Делимично познају рад на рачунару	Компјутерски неписмени
Р. СРБИЈА	6.161.584	2.108.144	910.586	3.142.854
%		34.2%	14.8%	51.0%
Град Београд	1426.710	685.603	198.611	542.496
%		48.1%	13.9%	38.0%
Град Нови Сад	290.199	147.433	41.518	101.248
%		50.8%	14.3%	34.9%
Крагујевац	154.290	58.311	21.000	74.979
%		37.8%	13.6%	48.6%
Град Ниш	224.041	92.489	32.028	99.524
%		41.3%	14.3%	44.4%

Графикон бр. 14. Становништво старо 15 и више година према компјутерској писмености по градовима у 2011. години

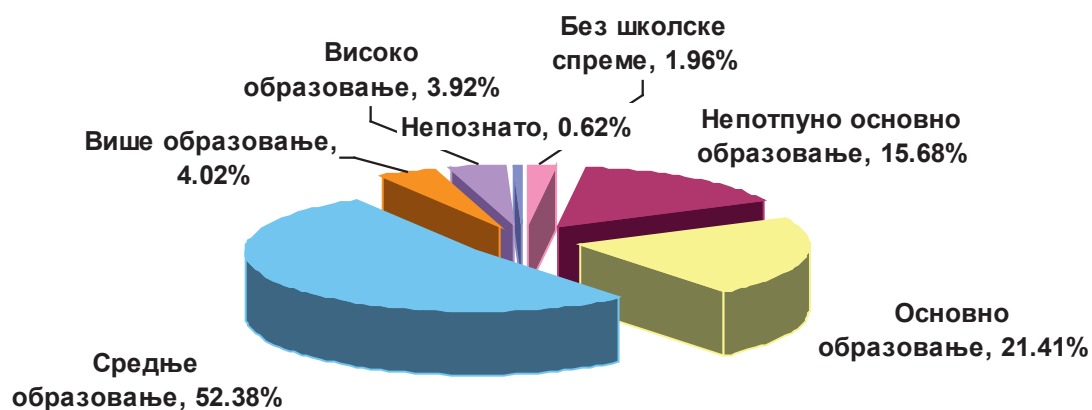
Табела 19. Становништво старије 15 и више година према полу и школској спреми, по попису из 2011. године

Територија	Мушко/женско	Укупно	Без школ. спреме	Непот. Оsn. Образ.	Оsn. Образ.	Средње образ.	Више образ.	Високо образ.	Непознато
	Укупно	6785	133	1064	1453	3554	273	266	42
	Женско	3491	102	717	886	1510	127	130	19
	Мушко	3294	31	347	567	2044	146	136	23

Извор: Републички завод за статистику

У образовној структури становништва старијег од 15 година уочава се да најбројнију групацију чине особе са средњим образовањем (52,38%). Само основно образовање има 21,4%, док је 17,64% посматране популације без основног образовања. На основу ових података, уочава се доминантност женске популације у групацијама са нижим образовањем, односно без школске спреме или са

завршених 3 разреда основне школе. Женска популација, у обема групама, чини преко 68% овог дела популације.

Графикон бр. 15. Становништво старије 15 и више година према школској спреми, по попису из 2011. године

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Организација локалне самоуправе успостављена је у складу са Законом о локалној самоуправи, Статутом и другим законским актима и одлукама Скупштине.

Органи Града, су Скупштина, Градоначелник, Градско веће и Градска управа. Скупштина има 87 одборника. Одборници се бирају на четири године.

Градоначелника бира Скупштина, из реда одборника, на време од четири године, тајним гласањем, већином гласова од укупног броја одборника.

Градоначелник има заменика који га замењује у случају његове одсутности и спречености да обавља своју дужност. Ради пружања стручне помоћи у одређеним областима Градоначелник може да има до пет помоћника.

Председник Скупштине предлаже кандидата за Градоначелника.

Градско веће је извршни орган Града кога чине: Градоначелник, заменик Градоначелника и 11 чланова Градског већа.

Чланове Градског већа бира Скупштина, на период од четири године.

За потребе вршење управних послова у оквиру права и дужности Града и одређених стручних и административно-техничких послова за потребе Скупштине, Градоначелника и Градског већа образују се градске управе. Градском управом руководи начелник Градске управе.

У Градској управи се, за вршење сродних послова, образују унутрашње организационе јединице. Руководиоце унутрашњих организационих јединица у Градској управи распоређује начелник.

Остали органи града, у складу са посебним законима су: градско правобранилаштво, локални омбудсман, служба за интерну ревизију, служба за буџетску инспекцију, главни градски урбаниста и енергетски менаџер.

За обављање послова из надлежности рада управа, образује се пет управа, и то:

4. Градска управа за послове органа Града;
5. Градска управа за јавне приходе и инспекцијске послове;
6. Градска управа за развој;
7. Градска управа за друштвене делатности и послове са грађанима;
8. Градска управа за заједничке послове.

Радом управе руководи начелник управе.

Руководилац унутрашње организационе јединице, поред послова руковођења унутрашњом организационом јединицом, обавља и послове запосленог на одређеном радном месту у складу са актом о унутрашњем уређењу и систематизацији.

Јавна предузећа и установе

На основу Закона о Локалној самоуправи и Статута града, град Крагујевац преко својих органа обавља послове од непосредног интереса за грађане, везане за развој комуналних делатности, уређење и коришћење грађевинског земљишта и пословног простора, управљање, коришћење и одржавање локалних путева и улица, развој градског и приградског саобраћаја, задовољавање грађана у области образовања, здравствене и социјалне заштите, друштвене бриге о деци, културе, спорта, заштите и унапређења животне средине, и друге активности у области економског и друштвеног живота.

Јавна комунална и јавна предузећа

- ЈКП „Шумадија Крагујевац” у оквиру предузећа послују Чистоћа, Зеленило, Паркинг сервис, Градска гробља и Тржнице
- ЈКП „Водовод и канализација”

Јавна предузећа:

- ЈП Урбанизам
- ЈП Путеви
- ЈП Јавно стамбено предузеће-Крагујевац
- Градска Агенција за саобраћај д.о.о.

Установе:

- Установа за децу „Нада Наумовић”
- Установа за децу „Ђурђевдан”
- Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица”
- Народни музеј Крагујевац
- Књажевско српски театар
- Спомен парк ”21. октобар”
- „Дом омладине” Крагујевац
- Народна библиотека „Вук Караџић”
- Центар за социјални рад Крагујевац
- Позориште за децу „Крагујевац”
- Историјски архив Шумадије
- Завод за заштиту споменика културе
- Градска туристичка организација „Крагујевац”
- Д.О.О. „Шумадија сајам”
- Бизнис иновативни центар д.о.о.
- Установа „Спортско рекреативни центар Младост”
- Музички центар Крагујевац
- Центар за неговање традиционалне културе Абрашевић
- Установа Кораџи

Саобраћајно - географски положај

Преовлађујућа карактеристика саобраћајно-географског положаја Крагујевца, у односу на централни део Србије, испољава се кроз положај града у саобраћајно повољном коридору којим се повезују јужни, југозападни и западни делови земље са североисточним и северним подручјима Србије.

Посматрано у географском смислу северни и североисточни делови ослањају се на простор великоморавске долине, док се западни, југозападни и јужни ослањају на брдско-планински појас централне Србије (Гледићке планине и Рудник). У ширем простору Крагујевац је природно отворен Лепеничком долином и целим североисточним делом и по природним својствима приближан је карактеристикама Поморавља што је резултирало да отвореност простора и инфраструктурне везе буду најразвијеније на овом простору. Када се посматрају везе према Јагодини и Горњем Милановцу, ове везе су остварене под неповољнијим теренским условима.

Битна карактеристика саобраћајно - географског положаја одражава се и кроз постојање природног наставка два природно погодна коридора за саобраћај и то Ибарског са југа и Западно-равског са југозапада и запада, који се директно настављају на Великоморавски правац ка северу и на Тимочки правац према истоку.

Друмске везе са окружењем Крагујевац данас остварује државним путевима IV реда бр.15 Крагујевац – Баточина и IV реда бр.16 Крагујевац- Младеновац и II реда бр.155 Равни Гај- Мрчајевци, као и државним путевима II реда бр.158 Крагујевац - Крушевац и бр.176 Крагујевац – Горњи Милановац. Државним путем IV реда бр.15 Крагујевац – Баточина остварује се значајна веза са најважнијим аутопутским коридором у Србији, који представља деоницу једног од основних европских путева (IA реда бр.1) као и деоницу пута који је осовина мреже трансевропских магистрала (тзв. ТЕМ путева). Саобраћајно - географски положај Крагујевца у значајној мери се побољшао изградњом пруге нормалног колосека од Крагујевца до Краљева (1929. год.) и од Краљева до Косовске Митровице (1931.год.). И данас овај железнички правац представља једину везу Шумадије и Косова и Метохије као и везу осталог дела Србије и Београда са Косовом и Метохијом. Генерално гледано може се констатовати да су саобраћајно - географски положај града Крагујевца и саобраћајна приступачност повољни, при чему ће географски и природно погодан положај Крагујевца доћи до пуног изражаја када се комплетира целокупна мрежа државних путева свих видова саобраћаја.

Подручје града Крагујевца повезано је са осталом путном мрежом Републике Србије основном путном мрежом, односно државним путевима I и II реда, док су сеоска насеља у највећој мери повезана општинским путевима.

На територији града Крагујевца постоји следећа категорисана путна мрежа:

- државни путеви I реда – два путна правца,
- државни путеви II реда три путна правца и
- општински путеви - 36 (+1) * путних правца.

* Деоница бившег Р215 од државног IV реда бр.16 Влакча - административна граница града Крагујевца, на основу Уредбе о категоризацији путева („Службени гласник Републике Србије”, број 14/2012)

Путна мрежа

Укупна дужина путева на територији града Крагујевца је 440 km, од чега је 309 km или 70% савремени коловоз. Од укупне дужине путне мреже на територији града 74 km је дужина државног пута I реда, док је дужина II државног пута 52 km.

Укупна дужина локалних путева је 304,50 km од чега је савремени коловоз 251,65 km или 82%. У категорисаној путној мрежи града Крагујевца приметно је изразито велико учешће општонских путева 74,2% у односу на остали део категорисане мреже. Такође, учешће коловоза са савременим

коловозним застором износи 82,7% на локалној путној мрежи, што је знатно изнад републичког просека. Међутим, квалитет коловоза, елемената трасе и стање саобраћајне сигнализације нису на одговарајућем нивоу.

Табела 20. Преглед путне мреже на територији Града

Година	Укупно (km)	Савремени коловоз (km)	Државни путеви I реда (km)		Државни путеви II реда (km)		Општински путеви (km)	
			Свега	Савремени коловоз	Свега	Савремени коловоз	Свега	Савремени коловоз
2010.	411	362	54	54	52	52	305	255
2011.	411	362	54	54	52	52	305	255
2012.	411,03	361,68	54,43	54,43	52,1	52,1	304,5	255,150
2013.	399,210	349,860	50,320	50,320	44,390	44,390	304,5	255,150
2014.	426,21	376,86	55,98	55,98	65,73	65,73	304,5	255,15
2015.	412,71	363,36	55,98	55,98	52,23	52,23	304,5	255,15
2016.	404,263	354,913	49,996	49,996	49,767	49,767	304,5	255,15
2017.	404,263	354,913	49,996	49,996	49,767	49,767	304,5	255,15
2018.	404,263	354,913	49,996	49,996	49,767	49,767	304,5	255,15
2019.	414,763	363,563	49,996	49,996	49,767	49,767	315,0	263,8

Извор: Републички завод за статистику

Наведени подаци о стању категорисане путне мреже указују на чињеницу да је заступљеност државних путева I и II реда испод просека Републике Србије, а да је развијеност и заступљеност општинских путева изнад републичког просека. На основу напред наведеног може се закључити да локална путна мрежа у једном делу преузима и опслужује део саобраћаја, који би по свом карактеру требао да припадне путној мрежи вишег функционалног ранга. На посматраном подручју постоји и значајан број некатегорисаних путева у укупној дужини од око 1000 km, од чега је са савременим коловозом преко 100 km некатегорисане путне мреже.

За локалну мрежу путева нема података о саобраћајном оптерећењу, а на уличној мрежи града Крагујевца вршена су сегментно периодична бројања саобраћаја, која указују да је и на уличној мрежи дошло до пораста саобраћајног оптерећења.

Улична мрежа у градском подручју је у значајној мери са неодговарајућим профилима, који онемогућавају да се на одговарајућем нивоу услуге опслуже улазно - излазни правци и да се омогући адекватно повезивање различитих градских садржаја. Недостатак адекватних саобраћајних површина за пешачки и бициклички саобраћај утиче у великој мери на квалитет живота и на безбедност саобраћаја у целини.

Пошта и телекомуникације

Табела 21. Поштанске активности и телекомуникације 2014 - 2019. године

Крагујевац	Поште	Телефонски претплатници
2014	28	56976
2015	27	48529
2016	31	41330
2017	31	36784
2018	45	33886
2019	29	33158

Водопривреда

Хидрографију Града чини подземна (изданска) вода и површинске воде (извори, реке, баре и вештачка језера).

Изданска вода се јавља на различитим дубинама на подручју града. Најплића је издан у долиносним равнинама река, где се јавља на дубини од 2 до 5 метара (Белошевац, Драгобраћа, Јовановац и Петровац). На узвишењима дубине издане знатно варирају. На пример, у Драчи од 5 m до 30 m, у Драгобраћи 1 m до 39 m, у Трешњеваку 1 m до 29 m, у Аџиним Ливадама 6 m до 28 m, у Поскурицама 6 m до 32 m итд. Изданске воде има и на далеко већим дубинама, где се бушењем може установити, јер бунари се обично копају до највеће дубине од 40 m.

Извора на подручју града има преко 400. Може се рећи да у просеку на један квадратни километар површине долази један извор. У погледу капацитета воде извори су махом слаби, а многи пресушују у току сушних лета. Села планинског карактера, и по ободу Крагујевачке и Горњолевачке котлине, богатија су изворима од равничарских села по дну Крагујевачке котлине. Река на подручју града, због вододржљивог терена, има доста, али услед недовољних падавина сиромашне су водом. Конфигурација терена утиче на правац токова. Зато реке претежно теку од југа према северу и од запада према истоку. Лепеница је највећа и најзначајнија река града. Извире на Гледићким планинама код брда Столице у Голочелу, а улива се у Велику Мораву као лева притока код Миљковог манастира. Дужина тока Лепенице је 48 km. На подручју града, Лепеница прима своје највеће притоке у Крагујевачкој котлини: Драчку реку, Дивостински поток, Ердоглијски поток, Сушички поток, Петровачку реку и Цветојевачки поток с леве стране, а Грошничку реку, Ждраљицу, Бреснички поток и Кормански поток с десне стране. Од осталих река које једним делом теку кроз подручје града значајне су: Дуленска река, Белица и Осаница.

Стање вода

У погледу стања вода, присутна су два основна проблема - неравномерни водни режим водотокова као последица девалвације и девастације вегетацијског покривача тла, посебно у горњим токовима притока и различити видови загађивања воде (различити чврсти и течни отпади и дивље депоније смећа, одвођење фекалија и отпадних вода из насеља). Посебно јако угрожавање вода од комуналних и индустријских отпадних материја је присутно у доњем сливу Лепенице. Бонитет воде реке Јасенице је такође евидентно угрожен јер је присутна велика количина јаловишта азбеста дуж обале. Не мање редак случај је присуство депонија комуналног отпада на обалама других вода. Стајаћи водени екосистеми на територији градског подручја немају задовољавајући бонитет јер је присутна интензивна еутрофизација, због прилива различитих загађивача из насеља. Квалитет површинских и подземних вода је битан параметар у оцени стања животне средине.

Према Уредби о категоризацији водотокова („Службени Гласник Републике Србије” бр.5/68), на територији града, може се приказати следеће: Лепеница до уласка у Крагујевац- II класа, Лепеница низводно од Крагујевца- IV класа.

Сапробиолошка анализа природних површинских вода на територији града Крагујевца:

- Гружа, Рибеш и Липница - II класа
- Голочело, Козујевски поток - II класа
- Грошничко језеро, Грошничка река - II класа
- Ждраљица - II класа;
- Бресничка река - II и III класа
- Угљешница- IV и V класа;
- Лепеница - III и IV класа
- Рача- III класа;
- Вољавча- II класа
- Дрезга II и III класа
- Јабучка река- II и III класа; Сребрница - I и II класа.

Стање канализационе и санитарне инфраструктуре на подручју града Крагујевца је незадовољавајуће у ванградском подручју. Посебно је деликатно питање санитарних отпадних вода свих сеоских насеља, која отпадним водама могу трајно да загаде земљиште и подземне воде.

На територији града, у Цветојевцу је крајем 80-их година прошлог века изграђено постројење за пречишћавање отпадних вода. Постоји двоструки проблем који утиче на његово правилно функционисање. Многи производни погони испуштају отпадне воде без третмана у канализациону мрежу (нарочити проблем стварају прехрамбени погони) која доспева у постројење. Са друге стране, само постројење захтева ревитализацију технолошког поступка, зато што не може да пречисти воду у прописаним границама.

Снабдевање водом за пиће

Крагујевац је познат по проблемима са којима се суочавао везаним за водоснабдевање, не само када је у питању квалитет, већ и довољне количине за потребе како становништва, тако и за друге потребе (привредне и сл.).

У свом досадашњем развоју град Крагујевац је прошао све фазе снабдевања водом, од коришћења извора и бунара до савремених водоводних система.

За снабдевање водом Крагујевца данас се користе:

9. Изворишта у систему за водоснабдевање ЈКП „Водовод и канализација”, Крагујевац, за 87% становништва и то: - површинске воде из сливова река Грошнице и Груже акумулиране у акумулацијама „Грошница” и „Гружа” („Туцачки напер”), и подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан.
10. Алтернативна изворишта за водоснабдевање које користи око 26.000 становника (13%) углавном приградских и сеоских насеља. Од постојећих изворишта два се налазе на територији других општина („Морава” на територији СО Баточина и „Гружа” на територији СО Кнић), на међусобној удаљености од око 60 km, док се извориште „Грошница” налази на удаљености 10 km од града Крагујевца.

Са регионалног водоводног система „Гружа” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Краљево и потрошаче са територије општине Кнић (насељима Пајсијевић, Грабовац, Гружа, Честин, Губеревац, Балосава, Кнић и Вучковица).

Са водоводног система „Морава” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Баточина (насељима Баточина, Бадњевац, Никшић и Прњавор).

Поред градских насеља Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Грошница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац и Цветојевац.

Водоснабдевање Гружа

Влада Републике Србије је на седници одржаној 09.06.2011. године донела „Одлуку о изради Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације Гружа” („Службени Гласник РС”, бр. 44/11).

Циљ доношења Просторног плана је:

- утврђивање концепције, планских решења, режима и услова коришћења, организације, уређења и заштите простора слива акумулације „Гружа”;
- рационално коришћење и очување природних ресурса;
- заштита и унапређење животне средине, природних и непокретних културних добара;
- валоризација компаративних погодности подручја за развој;
- просторни, саобраћајни, привредни и други облици интеграције подручја са окружењем.

Табела 22. Подаци о водоводној мрежи 2019. године

Број прикључака	Дужина водоводне мреже (km)
57470	607

Извор: ЈКП „Водовод и канализација“

Јавно комунално предузеће „Водовод и канализација“ Крагујевац снабдева водом грађане Крагујевца и већег броја приградских насеља, као и привреду и друге делатности Града. Крагујевачки водовод снабдева водом и грађане Кнића, Баточине и Краљева.

Просечни капацитети изворишта воде могу годишње да произведу око 44,8 милиона m^3 воде.

- Моравски систем капацитета 7,9 милиона m^3 ,
- Грошнички систем капацитета 5.43 милиона m^3 ,
- Гружански систем капацитета 31.5 милиона m^3 , на чије капацитете је прикључено више суседних општина, што му даје регионални значај.

Инсталисани капацитети за производњу воде могу максимално дневно да прераде:

- постројења за производњу воде из акумулације „Гружа“ 1200 l/s
- постројење за производњу воде „Морава“ 480 l/s,
- постројења за производњу воде из акумулације „Грошница“ 326 l/s

Број корисника који су обухваћени водоводном мрежом је 35934 домаћинстава. Дужина водоводне мреже је 607 km. За снабдевање водом Крагујевца данас се користе три изворишта: површинске воде из сливова река Грошнице и Груже акумулиране у акумулацијама „Грошница“ и „Туцачки напер“ и подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан. Од постојећих изворишта два се налазе на територији других општина (Баточина и Кнић), на међусобној удаљености од око 60 km, док се извориште „Грошница“ налази на територији Града Крагујевца, на удаљености од око 12 km.

Поред самог града Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Грошница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац, Цветојевац и Никшић.

Остала сеоска насеља се снабдевају водом из бунара и локалних сеоских водовода. Значајнији водовод изграђен је за потребе водоснабдевања Страгара.

Грошнички водоводни систем састоји се из бране лучногравитационог типа, постројења за припрему воде, непосредно низводно од бране, и довода \varnothing 500 и \varnothing 350 mm до резервоа Р 11 на Ћави, из кога се вода дистрибуира ка граду. У периоду 2013–2017. година просечна производња је била 117 l/s, у 2017. години грошнички водоводни систем је произвео 2.912.710 m^3 , односно просечно 92 l/s.

Моравски водоводни систем састоји се из 14 „Рени“ бунара на левој обали реке Велике Мораве, код села Брзан. Бунари су опремљени бунарским пумпама различитог капацитета. Пумпе су повезане на заједнички цевовод \varnothing 700 mm којим се вода транспортује ка Крагујевцу. На брду Жировница налази се црпна станица за међупрепумпавање, која је прикључена директно на цевовод. У Крагујевцу, на Кошутњаку је изграђено постројење за припрему воде за пиће и резервоар Р 1 „Кошутњак“ из кога се вода дистрибуира ка граду. Пројектован капацитет система је 480 l/s, али он није никада достигнут. У 2017. години моравски водоводни систем је произвео 2.962.792 m^3 , односно просечно 94 l/s. У периоду 2013–2017 година просечна производња је била 104 l/s.

Гружански водоводни систем састоји се из лучне бране, постројења за припрему воде, потисног цевовода \varnothing 1000 mm, резервоара „Вучковица“, гравитационог цевовода од 1000 mm и резервоара Р 14 „Станово“. У 2017. години гружански водоводни систем је произвео 14.368.736 m^3 , односно просечно 456 l/s. Пројектовани максимални капацитет изворишта водоснабдевања Крагујевца је 1200 l/s. У периоду 2013–2017. година просечна производња је била 387 l/s. Грошнички водоводни систем је гравитациони, врло економичан и сигуран. Моравски водоводни систем треба ревитализовати да би достигао свој пројектован капацитет, а на гружанском водоводном систему требало би побољшати технологију пречишћавања.

До сада је у оквиру дистрибутивног система града Крагујевца изграђено око 204 km магистралних цевовода пречника од 150 mm до 1100 mm, рачунајући и доводе од изворишта водоснабдевања до рубних резервоара. Разводне мреже пречника до 150 mm у граду је изграђено око 403 km. Сви

делови града нису покривени дистрибутивним системом. Постојећи цевоводи могу да допреме сву прерађену воду до резервоара на рубу града. У дистрибутивном систему постоје уска грла.

Остала сеоска насеља се водом снабдевају из бунара и локалних сеоских водовода. Највећи број ових водовода је рађен без пројектне документације, у лошем стању, одређен број повремено пресушује сушним годинама, па се може рећи да је водоснабдевање сеоских насеља незадовољавајуће, како у квалитативном, тако и у квантитативном погледу. Прегледи воде врше се на водоводима са којих се снабдевају школе.

Комунална инфраструктура

Табела 23. Водоснабдевање и испуштање отпадних вода

Година	Укупне захваћене воде (хиљада m^3)	Испоручене воде за пиће (хиљада m^3)	Укупне испуштене отпадне воде (хиљада m^3)	Испуштене отпадне воде системом одвођења отпадних вода (хиљада m^3)	Пречишћене отпадне воде (хиљада m^3)	Број домаћинстава прикључених на водоводну мрежу	Број домаћинстава прикључених на канализациону мрежу
2010.	18232	12238	9866	9740	9740	57149	47853
2011.	19513	12407	10092	9966	9966	59749	50801
2012.	20737	13027	12777	10527	10527	59749	52234
2013.	19693	12232	11988	9794	9794	59958	51168
2014.	18379	11293	11110	9463	9367	59960	53051
2015.	19116	11266	11093	9539	9391	59960	54175
2016.	19134	10927	10762	9275	9124	62307	54804
2017.	20244	11372	11189	9537	9379	62307	55367
2018.	20383	10882	10707	9127	9127	62307	56642
2019.	19898	11108	11092	10948	7137	62307	56642

Отпадне воде

Одвођење отпадних вода града Крагујевца засновано је на сепарационом систему, тј. посебно се одводе санитарне отпадне воде, а посебно атмосферске воде.

Санитарне отпадне воде системом канализационе мреже, терцијалних и секундарних колектора одводе се до примарног фекалног колектора, који иде долином Лепенице, и њиме до централног градског постројења за пречишћавање отпадних вода, које се налази у Цветојевцу. Инсталисани капацитет Централног постојења за пречишћавање отпадних вода је 1520 l/s. Примарни градски колектор је укупне дужине 19,5 km и пречника од 300 mm до 1300 mm. Укупна дужина изграђених секундарних и терцијалних фекалних колектора је 54,6 km и то пречника од 250 mm до 800 mm. Мрежа фекалних колектора покрива највећи део градске територије. Мрежа фекалне канализације на територији града изграђена је у дужини од око 380 km. Поједини делови градске територије нису каналисани што је последица скорашње изградње фекалних колектора и недостатка материјалних средстава.

У сеоским насељима санитарне отпадне воде се одводе у септичке и обичне јаме. Фекална канализација је делимично рађена у Страгарима.

Систем одвођења атмосферских вода је сепаратан, али у једном мањем броју улица кишне воде се упуштају у фекалну канализацију. Старост изведених кишних колектора је различита па према томе и њихово стање. Димензије колектора се крећу од 250 mm до јајастих 2.200/1.800 mm. Стари кишни колектори су зидани циглом, док су новији, као и сабирна мрежа од керамичких, бетонских и азбестцементних цеви.

Кишна канализација покрива углавном старије, централне делове града. У новијим деловима града, кишна канализација је углавном изведена где је колективно становање. Кишна канализација се ради углавном са реконструкцијом саобраћајница.

Приградска насеља су углавном без кишне канализације. Све већом урбанизацијом се повећава и коефицијент отицаја па поједини старији колектори немају довољну пропусну моћ. Атмосферске воде се најкраћим путем воде до најближих водотокова. Поједини мањи повремени водотокови су зацељени и служе као кишни колектори. То се односи на мали Ердоглијски и Палилулски поток. На сеоским подручјима атмосферске воде отичу површински до најближих реципијената.

Одржавање чистоће

Управљање отпадом

На територији Града Крагујевца званично постоји само једна депонија, односно сметлиште, „Јовановац“, док је депонија „Витлиште“ стављена ван употребе јер је коришћена за депоновање грабевинског отпада у време генерисања великих количина те врсте отпада (период изградње FIAT-а).

Комунални отпад

Делатност прикупљања отпада се обавља 365 дана у години у три смене и овом услугом је Начин поступања отпадом на територији Града Крагујевца базира се на Одлуци о одржавању чистоће („Службени лист Града Крагујевца” бр. 4/2002, 35/2009, 29/2010, 16/2011, 8/2014 и 18/2014).

Депонија Јовановац се користи за одлагање неопасног отпада са територије Града Крагујевца, али висинска кота која је предвиђена пројектом санације и рекултивације депоније, је одавно превазиђена и неопходно је израдити нови пројекат санације и рекултивације депоније, као и затварање депоније.

Сакупљање и транспорт амбалажног отпада

У типизираним посудама одлаже се:

- папирна и картонска амбалажа
- пластична амбалажа
- стаклена амбалажа и
- метална амбалажа.

Јавно комунално предузеће врши откуп папирне и картонске амбалаже од правних и физичких лица, а осталу амбалажу само преузима.

Врши се и откуп старих гума од правних и физичких лица.

Сакупљање и транспорт опасног отпада

Од 2011. године ЈКП „Чистоћа” / „Шумадија Крагујевац” се бави сакупљањем електричног и електронског отпада као и истрошених акумулатора у складу са дозволом коју поседује издату од стране овлашћеног Министарства.

Енергетика

Топлотна енергија

Опис тренутног стања

Град Крагујевац има 21.966 корисника прикључених на топоводну мрежу. Топловодном мрежом су покривена градска насеља. У склопу мреже је и 2.115 подстанца. Покривеност даљинским системом грејања је 28%.

У топлификацији постоји 6 изворишта топлотне енергије и то:

1. Матична локација 304MW,
2. Котларница Ердоглија 40.1MW,
3. Котларница у Клиничком центру 34MW,
4. Котларница Централна радионица 15MW,

5. Котларница Аеродром 34.5MW и
6. Котларница Станово 5MW

Из изворишта Матична локација се греје највећи део конзума са претварањем паре високог притиска 35 bar, на 16, па на 6bara, помоћу које се у Термоцентрали бр.2 загрева вода за грејање града. Укупна инсталисана снага код потрошача која се греје из Матичне локације је 161.51MW.

Што је могуће јефтинија енергија, остваривање високог енергетског стандарда за максимизирани број становништва и привреде, уз одржив развој су главни задаци при планирању и реализацији енергетских пројеката.

Повољност целог конзума је у томе што стоје на располагању оба система: даљинско грејање и природни гас. Правило је да се даљинско грејање уводи у зоне високе густине потрошње, а гас у оне релативно разређене. Уз то, посматрајући енергију као робу, морају се ова два система ставити на тржиште, чиме ће се постићи максималан развој у сваком смислу. Стога, нема граница нити одвојених подручја у којима се један од ова два система укључује. Немогуће је да даљинско грејање буде примењено у рубним руралним зонама ниске густине, јер би то било вишеструко скупље од гасификације.

У зонама у којима је заступљено даљинско грејање не би смело дозвољавати прикључење корисника, посебно не вишестамбених и јавних објеката, на гас, већ искључиво на даљинско грејање.

У вишестамбеним и јавним објектима, као и у тржним центрима који добију дозволу да се прикључе на систем за дистрибуцију природног гаса, не сме се дозволити уградња појединачних извора топлоте (гасних котлова за сваку јединицу или целину објекта), већ се мора инсистирати на обавезној уградњи централног извора (гасни генератор или котларница).

ЗАПОСЛЕНОСТ

Табела 24. Број запослених у Србији и већим градовима, 2008–2019. година (у хиљадама)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019.
Р. СРБИЈА	2.081,6	1.984,7	1.901,2	1.866,2	1.865,6	1.864,8	1.845,5	1.989,6	2.009,8	2.062,6	2.131,1	2173,1
Београд	665,6	656,3	642,3	626,9	626,4	627,3	623,5	670,3	669,8	691,6	717,9	742,1
Нови Сад	153,8	146,1	141,0	141,5	139,0	137,7	135,9	137,7	137,6	141,6	141,8	152,2
Крагујевац	47,5	43,5	42,5	42,1	43,4	46,3	45,3	47,1	49,7	50,5	51,9	53,1
Ниш	84,5	80,9	74,2	70,4	70,3	72,9	70,6	69,3	75,5	77,1	79,3	82,2

Извор: РЗС

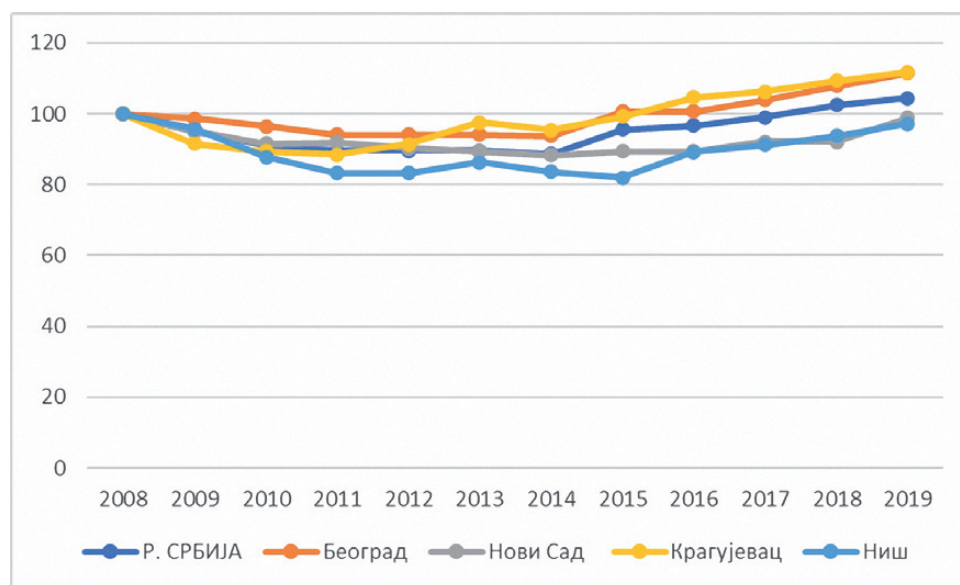
У табели број 24. приказано је кретање броја запослених по годинама, у апсолутним вредностима. Из табеле се види да је читава Србија, као и сви већи градови у поменутом периоду била погођена падом броја запослених, док су једино Београд 2015. и Крагујевац 2016. године били незнатно изнад просека а раст се наставио и у наредним годинама, тј. са већим бројем запослених него 2008.

У Крагујевцу је почетком посматраног периода, 2008. године, број запослених био у опадању, а најгора ситуација била је 2011. године, када је број запослених био готово 11,4% мањи и износио је 42.065. Од тада је број запослених има тенденцију раста, тако да је у 2018. години било 51.947 запослених тј. 9,3% више него 10 година раније.

Табела 25. Број запослених у Србији и већим градовима, 2008–2019. година, индекс 2008=100

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Р. СРБИЈА	100	95,3	91,3	89,7	89,6	89,6	88,7	95,6	96,6	99,1	102,4	104,4
Београд	100	98,6	96,5	94,2	94,1	94,2	93,7	100,7	100,6	103,9	107,9	111,5
Нови Сад	100	95,0	91,7	92,0	90,4	89,5	88,4	89,5	89,5	92,1	92,2	98,9
Крагујевац	100	91,6	89,5	88,6	91,4	97,5	95,4	99,2	104,6	106,3	109,3	111,8
Ниш	100	95,7	87,8	83,3	83,2	86,3	83,6	82,0	89,3	91,2	93,8	97,3

Кретање индекса је графички приказано на графикону број 16.

Графикон бр. 16. Кретање индекса броја запослених у периоду 2008–2018. година, индекс 2008=100

Структура запослених према врсти послодавца

У смислу поделе запослених на запослене у правним лицима и приватне предузетнике, структура запослених у Крагујевцу анализирана је, због промене методологије и немогућности праћења промена, у два периода: 2008–2014. и 2015–2019. година.

Приказ стања је дат у табели број 26 и на графикону број 17. Уочљиво је да је број приватних предузетника и њихових запослених кроз године прилично константан, уз бележење пада броја 2010. године, док је број запослених у правним лицима падао од 2009. до 2012, да би од 2013. године овај број почео да расте.

Табела 26. Структура запослених у Крагујевцу према врсти послодавца, у периоду 2008–2019. година

Година	Запослени		Запослени у правним лицима	Приватни предузетници
	укупно	од тога: жене, %		
2008	45.265	42,7	34.692	10.573
2009	41.192	44	32.075	9.119
2010	40.037	45,3	31.764	8.273
2011	39.497	47,8	30.721	8.776
2012	40.755	48,1	30.714	10.041
2013	43.015	46	33.510	9.505
2014	42.148	47	32.967	9.181
2015	47087	–	37755	8038
2016	49708	–	40110	8451
2017	50541	–	40556	8868
2018.	51.947	25560	41399	9519
2019.	53130	26008	42267	9935

Извор: Републички завод за статистику

Подаци за 2015. годину говоре да је у Крагујевцу у правним лицима било запослено 37.755 лица, док је у 2016. години тај број повећан на 40.110. Број запослених у предузетничким радњама је такође порастао са 8.308 до 8.451 у 2016. години. Због повећања укупног броја запослених, удели у укупном броју запослених у привредним друштвима и код предузетника остали су готово непромењени. Тренд раста настављен је и у периоду 2017- 2019. док је удео у укупном броју запослених у привредним друштвима и код предузетника незнатно промењен.

Табела 27. Структура запослених у Крагујевцу према врсти послодавца, у периоду 2015–2019. година

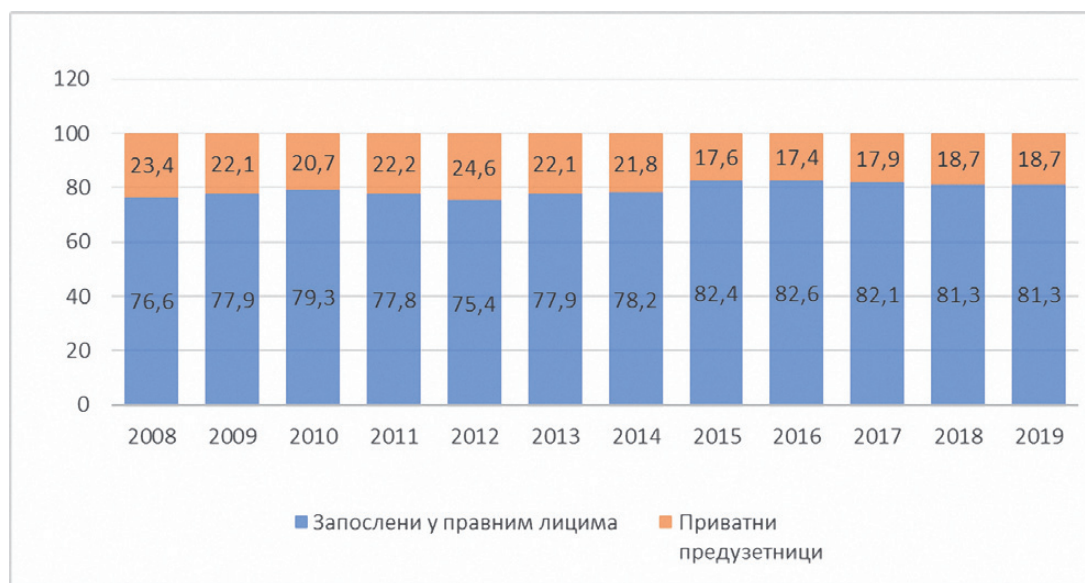
Година	Укупно	Запослени у правним лицима	Приватни предузетници и запослени код њих	Регистр.Индивидуални пољопривредници	Удео у укупном броју запослених у друштвима и код предузетника	
					Запослени у правним лицима	Приватни предузетн.
2015	47.087	37.755	8.038	1.294	82,4%	17,6%
2016	49.708	40.110	8.451	134	82,6%	17,4%
2017	50.541	40.556	8.868	1.117	82,1%	17,9%
2018	51.947	41.399	9.519	1.029	81,3%	18,7%
2019	53.130	42.267	9.935	928	81,3%	18,7%

Извор: Републички завод за статистику

Оно што се може пратити кроз период 2008–2019. година је удео запослених код предузетника и у привредним друштвима, што је приказано на графикону број 17. Запажа се да је код приватних предузетника било запослено до 20% (минимум 17,4% 2016. године) укупног броја запослених 2015,

2016, 2017. и 2018. године, док је у периоду 2008–2014. било преко 20% (до 24,6% 2012. године). Такође се може приметити да у овом погледу нема великих варијација од године до године.

Графикон бр. 17. Удео запослених у правним лицима и код приватних предузетника у %, у Крагујевцу, у периоду 2008–2019. година

Структура запослених према врсти делатности

Праћење структуре запослених према делатностима кроз године је веома тешко јер су у последњих 10 година подаци прикупљани по три различите методологије. До 2015. године су из разврставања по секторима били изостављени приватни предузетници, па је у табели број 28. приказана структура запослених од 2015. до 2019. године у апсолутним вредностима и као процентни удео у укупном броју запослених. Регистрованих самосталних пољопривредних произвођача је у посматраном периоду било око 2%, док су остали били запослени у правним лицима (привредним друштвима, предузећима, установама, задругама и другим организацијама) и предузетници (лица која самостално обављају делатност и запослени код њих). Посматрано по појединачним делатностима, највише запослених у 2019. години је у прерађивачкој индустрији (29,5%), затим у сектору трговине и поправке моторних возила (15%), здравству (9,2%) и просвети (8,4%). Што се тиче промена у броју запослених од 2015. до 2019. године, број регистрованих индивидуалних пољопривредника је смањен за 366, док је број осталих запослених повећан за преко 6000.

Гледано по секторима, до 2019. године, највећи број људи је запослен у прерађивачкој индустрији, 2744 што је пораст од 18,1% у односу на 2015. годину, затим у сектору трговине где је број запослених порастао за 835, односно 10,8%. Процентуално посматрано, највећи пораст од 91% (64 запослена више) је постигнут у сектору пословања некретнинама. Највећи пад броја запослених забележен је у сектору здравства и социјалне заштите, 484 или 9,8%, а затим у снабдевању водом и управљању отпадним водама – 366 или 33,3%, што је уједно и највећи процентуални пад међу секторима.

Табела 28. Структура запослених према врсти делатностиу Крагујевцу 2015. - 2019. години

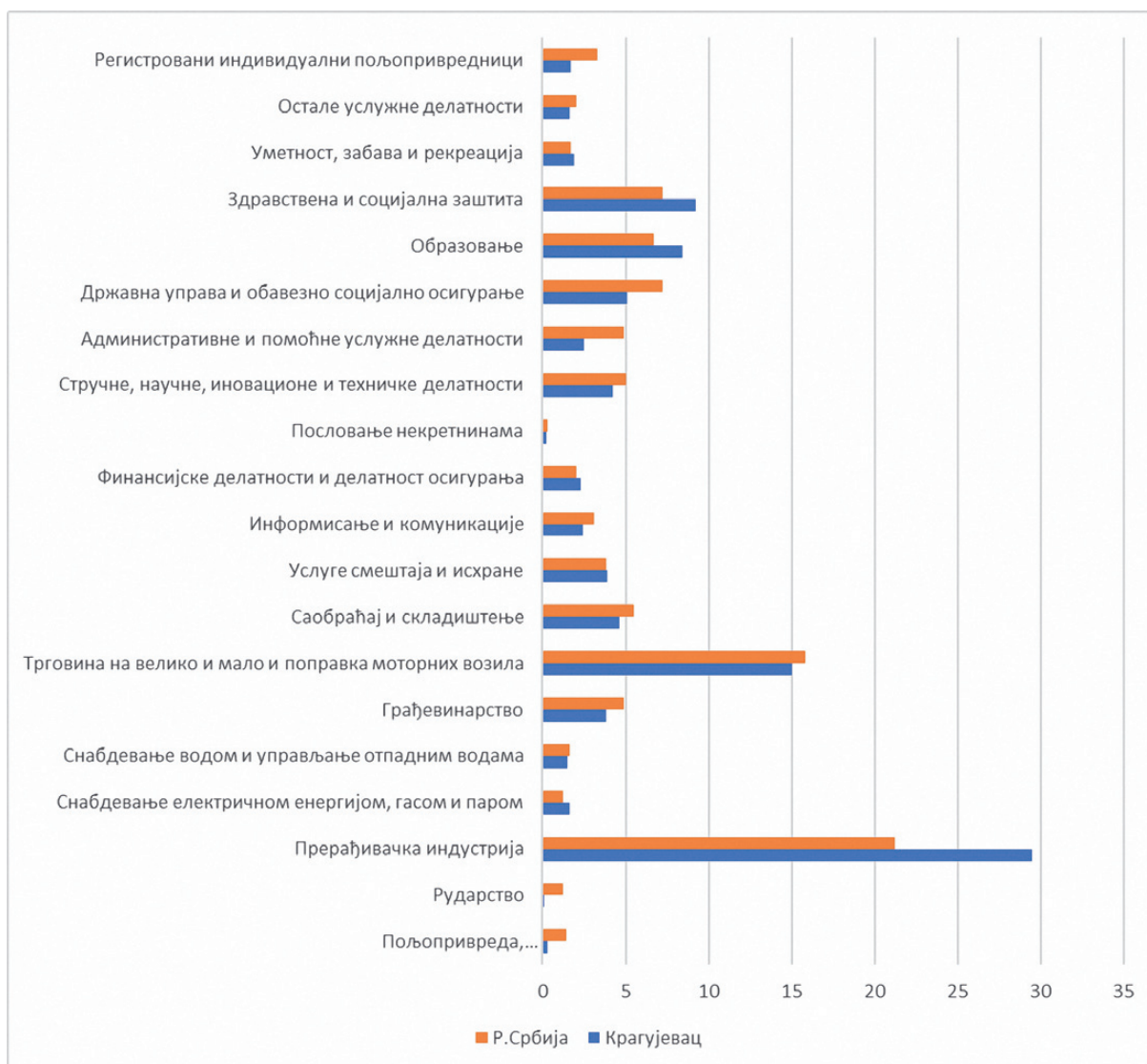
	2015.	2015. удео	2016.	2016. удео	2017.	2017. удео	2018.	2018. удео	2019.	2019. удео	
Укупно	47087	100	49708	100	50541	100	51947	100	53130	100,0	
Запослени у правним лицима (привредна друштва, предузећа, установе, задруге и друге организације) и предузетници, лица која самостално обављају делатност и запослени код њих	Свега	45793	97,3	48560	97,7	49424	97,8	50198	98	5220	98,3
	Пољопривреда, шумарство и рибарство	119	0,3	119	0,2	126	0,2	141	0,3	163	0,3
	Рударство	5	0,0	10	0,0	11	0,0	9	0,0	56	0,1
	Прерађивачка индустрија	12400	26,3	13746	27,7	14027	27,8	15144	29,2	15673	29,5
	Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром	1115	2,4	1031	2,1	1001	2,0	976	1,9	875	1,6
	Снабдевање водом и управљање отпадним водама	1097	2,3	783	1,6	770	1,5	731	1,4	809	1,5
	Грађевинарство	1643	3,5	1831	3,7	1850	3,7	1923	3,7	2044	3,8
	Трговина на велико и мало и поправка моторних возила	6894	14,6	7501	15,1	7748	15,3	7729	14,9	7946	15,0
	Саобраћај и складиштење	1735	3,7	2199	4,4	2167	4,3	2547	4,9	2424	4,6
	Услуге смештаја и исхране	1454	3,1	1652	3,3	1765	3,5	1913	3,7	2094	3,9
	Информисање и комуникације	941	2,0	1144	2,3	1224	2,4	1318	2,5	1274	2,4
	Финансијске делатности и делатност осигурања	1196	2,5	1074	2,2	1079	2,1	1018	2,0	1218	2,3
	Пословање некретнинама	70	0,1	143	0,3	128	0,3	134	0,3	91	0,2
	Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	1764	3,7	1802	3,6	1823	3,6	1931	3,7	2222	4,2
	Административне и помоћне услужне делатности	1312	2,8	1755	3,5	1687	3,3	1612	3,1	1353	2,5
	Државна управа и обавезно социјално осигурање	2713	5,8	2702	5,4	2679	5,3	2645	5,1	2717	5,1
	Образовање	4057	8,6	4202	8,5	4341	8,6	4351	8,4	4461	8,4
	Здравствена и социјална заштита	5408	11,5	4959	10,0	5060	10,0	4924	9,5	4914	9,2
	Уметност, забава и рекреација	968	2,1	889	1,8	931	1,8	948	1,8	999	1,9
Остале услужне делатности	901	1,9	1016	2,0	1009	2,0	925	1,8	869	1,6	
Регистровани индивидуални пољопривредници	1294	2,7	1148	2,3	1117	2,2	1029	2,0	928	1,7	

Извор: Републички завод за статистику

У Србији је број запослених, посматрано у апсолутним вредностима поредећи 2017, 2018. и 2019, највише растао у секторима прерађивачке индустрије и административне и помоћне услужне делатности, док у Крагујевцу у секторима прерађивачке индустрије и саобраћај и складиштење. Процентуално, до 2019. године, је највиши раст запослених у Србији постигнут у секторима админи-

стративних и помоћних услужних делатности, 14,7% и услуге смештаја и исхране 9,4%. Највећи пад броја запослених у Србији се бележи у сектору државна управа и обавезно социјално осигурање 1069 (0,6%), пољопривреда, шумарство и рибарство 388 (1%) а у Крагујевцу највећи процентуални пад међу секторима је здравствена и социјална заштита 136 (2,7%) и остале услужне делатности 88 (7,8%), такође је значајно да је тренд пада забележен и у сектору регистровани индивидуални пољопривредници у Србији 6698 (7,8%) и Крагујевцу 88 (7,8%). Упоредна структура запослених у Србији и Крагујевцу у 2019. години је приказана на графикону број 18.

Графикон бр. 18 Структура запослених према врсти делатности у Крагујевцу и Србији 2019. години

НЕЗАПОСЛЕНОСТ

Број незапослених лица варирао је у посматраном периоду од 2008. до 2019. године. Положај Крагујевца по незапослености у односу на републички просек и веће градове се може уочити из табеле број 29. у којој је приказано кретање броја незапослених у апсолутним бројевима, графикану број 19. и пратећој табели где је приказана промена броја незапослених са 2008. годином као базном, док је у табели бр. 30 приказано кретање броја незапослених на 1000 становника.

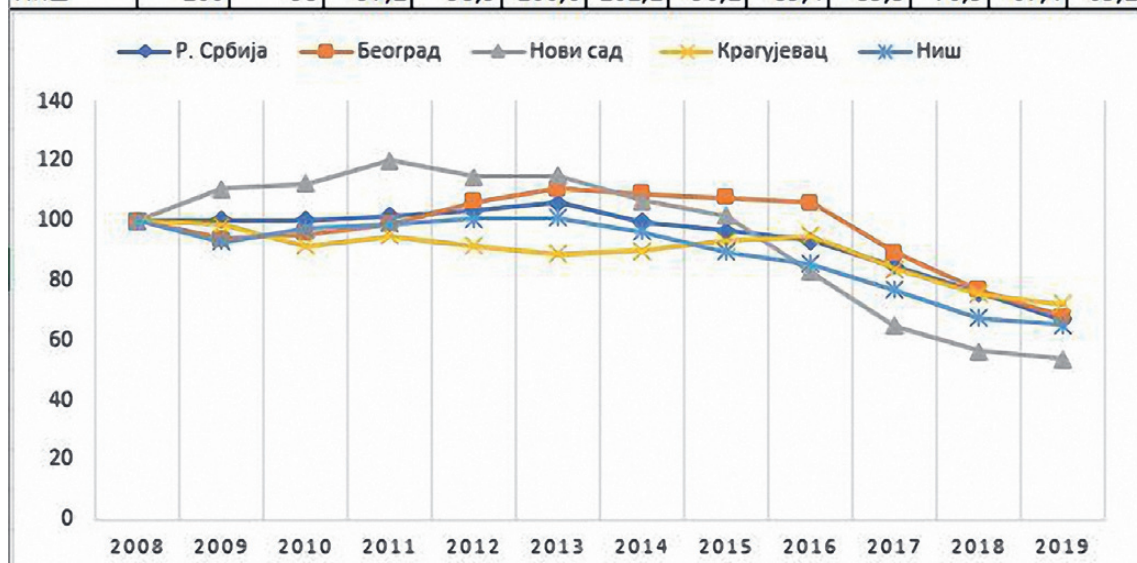
У свим срединама, осим у Крагујевцу, од 2009. до 2013. долази до пораста незапослености, а од 2014. се бележи поновна тенденција пада броја незапослених. Промена броја незапослених у Крагујевцу имала је другачији ток: 2008. и 2009. година су биле сличне, затим следи пад све до 2013, уз изузетак 2010. када је поново дошло до благог пораста, док се у 2014. и 2015. и 2016. години број незапослених повећава, за разлику од осталих посматраних средина. У 2017, 2018. и 2019. години број незапослених је поново падао и на крају 2019. износио је 17.165. Оно што је заједничко је да је у свим градовима и у Републици број незапослених на крају посматраног периода значајно нижи него на почетку: Крагујевац има приближно 27,8%, Ниш 34,8%, Београд 32,4%, а Нови Сад чак 46,5% мање незапослених него 2008.

Табела 29. Број незапослених у Србији и њеним већим градовима у периоду 2008–2019. године у хиљадама

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Р. СРБИЈА	727.6	730.4	729.5	738.7	754.6	769.5	723.6	703.0	679.1	618.8	552.5	485.4
Град Београд	98.1	92.2	93.8	97.0	104.4	108.7	107.0	105.7	104.1	87.6	75.4	66.3
Град Нови Сад	26.0	28.8	29.2	31.2	29.8	29.9	27.7	26.4	21.5	16.8	14.6	13.9
Крагујевац	23.7	23.4	21.7	22.5	21.7	21.1	21.3	22.1	22.5	19.9	17.9	17.1
Град Ниш	35.9	33.4	34.9	35.5	36.1	36.3	34.5	32.1	30.7	27.6	24.2	23.4

Извор: Републички завод за статистику

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Р. Србија	100	100,4	100,3	101,5	103,7	105,8	99,5	96,6	93,3	85	75,9	66,7
Београд	100	94	95,6	98,9	106,4	110,8	109	107,7	106,1	89,3	76,9	67,6
Нови сад	100	110,8	112,3	120	114,6	115	107	101,5	82,7	64,6	56,2	53,5
Крагујевац	100	98,7	91,6	94,9	91,6	89	89,9	93,2	94,9	84	75,5	72,2
Ниш	100	93	97,2	98,9	100,6	101,1	96,1	89,4	85,5	76,9	67,4	65,2

Графикон бр. 19. Индексиран број незапослених у Србији и њеним већим градовима у периоду 2008–2019. године, индекс 2008=100

Ако се посматра број незапослених на 1000 становника, Крагујевац и Ниш су читавом посматраном периоду у неповољнијем положају од републичког просека, а у знатно неповољнијем од Београда и Новог Сада.

Приликом тумачења приложених података треба посебно напоменути да одређен број незапослених лица није евидентиран на тржишту рада, док је, са друге стране, један број лица пријављених на тржиште рада радно ангажован у зони „сиве” економије.

Структура незапослених

Према структури незапослености током посматраног периода, удео лица која први пут траже посао опада у целом периоду осим 2009. години када је износио 48,9%, што указује на чињеницу да се повећава број лица која су претходно била у радном односу. Број незапослених лица без квалификација бележи пад у апсолутном и процентуалном износу. Њихов удео у укупном броју незапослених креће се од 33,5% у 2008. години, до 26,7% у 2018. Међу незапосленима је више жена, у просеку око 57%. Иако проценат незапослених жена у посматраном периоду веома мало варира, бележи се пад њиховог броја, са 13.658 у 2008. години на 10.517 у 2018. години. Структура незапослених у Крагујевцу табеларно је приказана у табели број 30.

Табела 30. Структура незапослених у Крагујевцу у периоду 2008–2020. године

Град Краг. год.	Укупно	Први пут траже запослење		Без квалификација		Жене		На 1000 стан.
		свега	%	свега	%	свега	%	
2008	23711	10410	43,9	7952	33,5	13658	57,6	136
2009	23517	11499	48,9	7395	31,4	13517	57,5	133
2010	21660	7902	36,5	6313	29,1	12246	56,5	124
2011	22461	7851	35,0	6198	27,6	12511	55,7	129
2012	21676	7036	32,5	6203	28,6	12289	56,7	121
2013	21091	6562	31,1	5952	28,2	12221	57,9	118
2014	21348	6595	30,9	5968	28,0	12041	56,4	119
2015	22121	6458	29,2	6032	27,3	12536	56,7	124
2016	22511	6179	27,5	6057	26,9	12618	56,1	125
2017	19900	5517	27,7	5447	27,4	11536	58	112
2018	17994	4.878	27,11	4798	26,7	10517	58,4	100
2019	17.169	6.498	37,85	4727	27,53	10.443	60,82	
2020	16.108	6.472	40,18	4566	28,35	9.983	62	

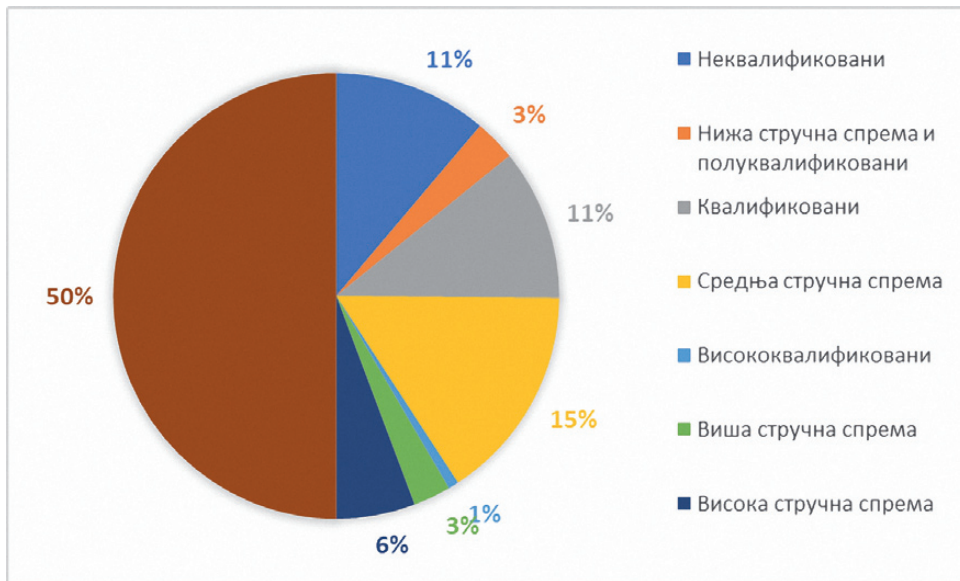
Извор: Билтен НСЗ

У структури незапослених лица према стручној спреми (табела 31.) највећи удео (графикон бр.20) имају лица са средњом стручном спремом – приближно 15%, затим квалификована лица – приближно 11% и неквалификовани приближно 11%. Незапослени који имају виши ниво образовања од средње школе чине укупно 4 % незапослених, а 6 % је са високом стручном спремом.

Табела 31. Квалификациона структура незапосленог становништва у Крагујевцу, 2014–2020. година

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Неквалификовани	4.402	4.493	4.516	4.132	3.643	3.660	3.600
Нижа стручна спрема и полуквалификовани	1.566	1.539	1.538	1.324	1.155	1.067	966
Квалификовани	5.279	5.376	5.358	4.705	4.099	3.841	3.533
Средња стручна спрема	6.357	6.761	6.989	6.159	5.737	5.443	5.048
Висококвалификовани	474	472	464	375	316	268	242
Виша стручна спрема	737	787	757	677	621	955	877
Висока стручна спрема	2.533	2.693	2.889	2.537	2.423	1.935	1.842
Укупно	21.348	22.121	22.511	19.900	17.994	17.169	16.108

Извор: Национална служба за запошљавање (обрада АГПР)

Графикон бр. 20. Удео незапослених према стручној спреми, у Крагујевцу, 2020. година

ЕКОНОМИЈА

Економски показатељи

Стр. 136

Анекс 1
Преглед и оцена постојећег стања

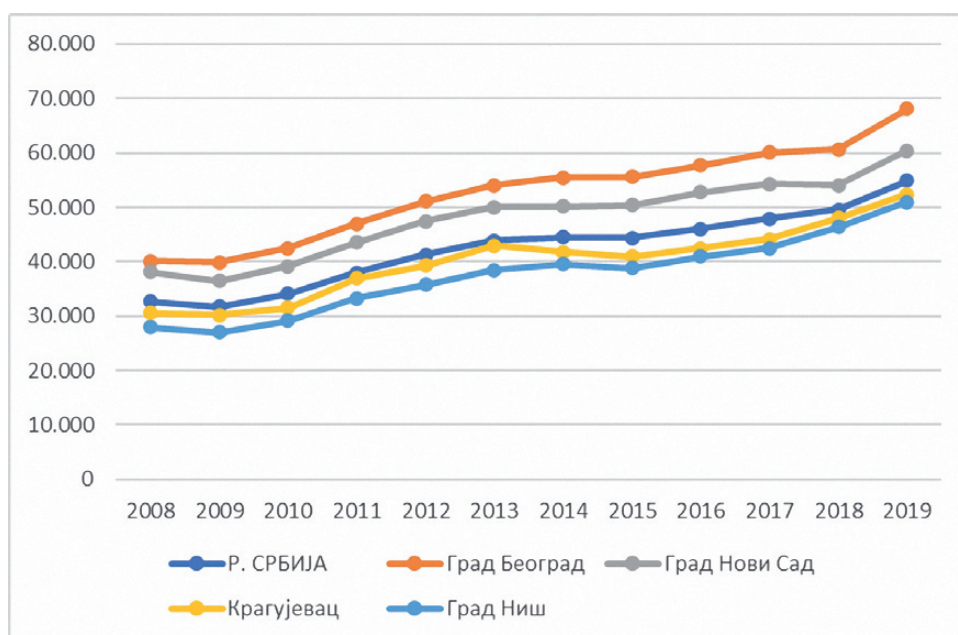
Зараде

Просечна зарада у Крагујевцу у 2019. години је износила 52.453 динара, што је испод републичког просека који је износио 54.919 динара. Зараде у Новом Саду и Београду су биле изнад републичког просека (54.075 и 60.689 динара, респективно), док је су запослени у Нишу такође зарађивали мање од републичког просека, 46.383 динара. Износ зарада без пореза и доприноса у Републици Србији и њеним највећим градовима у периоду 2008–2019. година је приказан у табели 32. и на графикаону број 21.

Табела 32. Зараде без пореза и доприноса у Републици Србији и њеним највећим градовима у периоду 2008–2019. година

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Р. СРБИЈА	32.746	31.734	34.142	37.976	41.377	43.932	44.530	44.432	46.097	47.888	49.643	54.919
Град Београд	40.089	39.862	42.489	46.986	51.121	54.103	55.429	55.551	57.717	60.133	60.676	68.140
Град Нови Сад	38.128	36.500	39.240	43.600	47.502	50.043	50.175	50.441	52.799	54.353	54.066	60.466
Крагујевац	30.530	30.209	31.570	36.918	39.282	43.011	41.744	40.964	42.479	44.172	48.067	52.453
Град Ниш	28.026	27.007	29.132	33.275	35.765	38.460	39.492	38.822	40.987	42.451	46.379	51.009

Извор: Републички завод за статистику

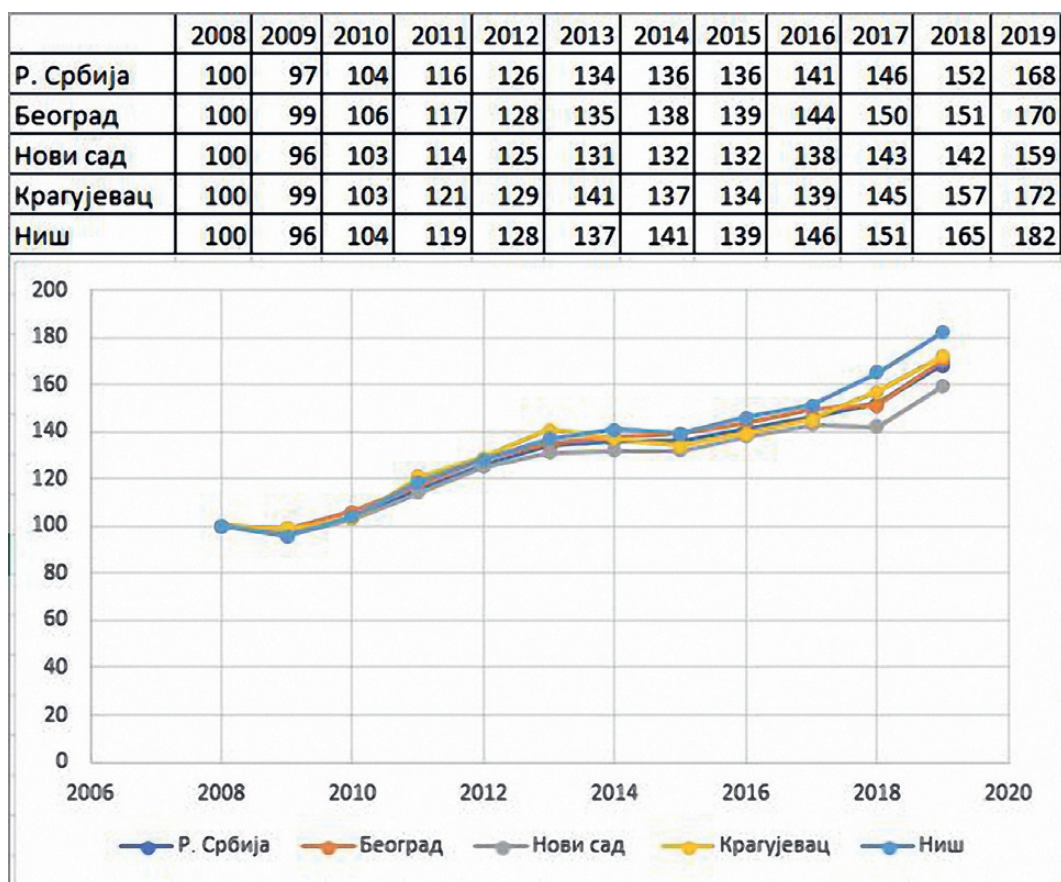

Графикон бр.21. Зараде без пореза и доприноса у Републици Србији и њеним највећим градовима у периоду 2008–2019. година

Кретање зарада у динарима без пореза и доприноса и положај Крагујевца у односу на Ниш, Нови Сад, Београд и републички просек у периоду 2008–2019. година може се посматрати и са графикаона број 22. Уочљиво је да су трендови промена зарада готово идентични и да сви градови задржавају своју позицију у односу на просек Србије.

Треба издвојити да су зараде у Крагујевцу најбрже расле све до 2013. године када је просечна зарада била 140% виша него 2008. године. У 2014. и 2015. години вредност просечне зараде у Крагујевцу је падала, да би у 2016. била поново виша и износила 42.479 динара, при чему ниво из 2013. године још није постигнут, да би за последње три године расла и у 2019. години била 52.453 динара. У осталим посматраним градовима, зараде у динарима су само расле, уз изузетак благог пада у Нишу

2009. и 2015. године и Београду 2009. Индекси зарада са 2008. годином као базном могу се видети на графикану број 22. и пратећој табели.

Графикон бр.22. Индекси зарада без пореза и доприноса у Републици Србији и њеним највећим градовима у периоду 2008–2019. година, индекс 2008=100

Потрошачка корпа и куповна моћ

Просечна потрошачка корпа се односи се на потрошњу производа и услуга личне потрошње просечног домаћинства. Анализа је вршена за период 2011–2020. година. Вредности нове просечне потрошачке корпе по годинама и градовима се могу видети у табели број 33. Министарство трговине, туризма и телекомуникација Републике Србије публикује месечне извештаје о потрошачкој корпи. За сваку од наведених година је узета вредност потрошачке корпе за јул одговарајуће године.

Табела 33. Износ нове просечне потрошачке корпе у Србији и њеним највећим градовима, у периоду 2011–2020. година

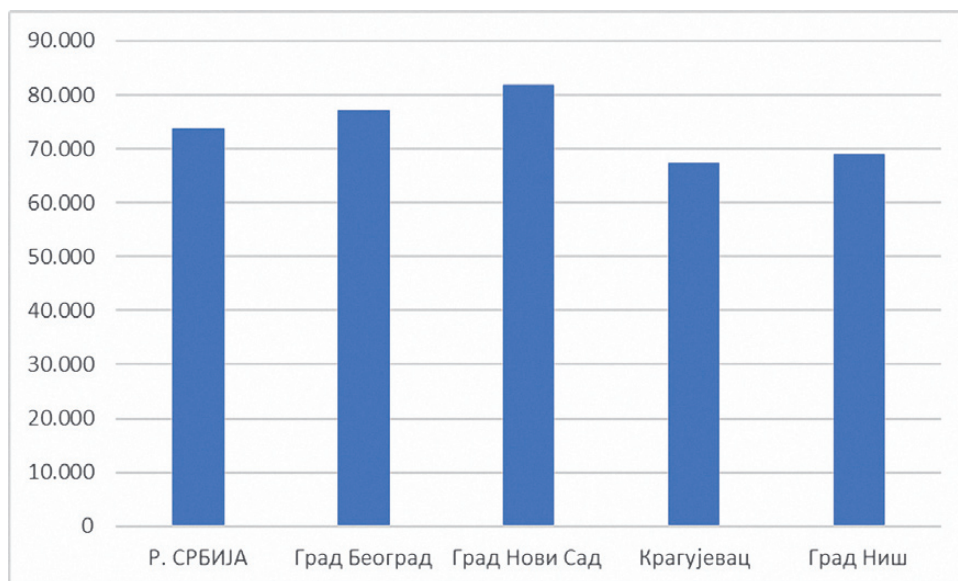
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Р. СРБИЈА	55876	58926	64824	66000	66807	67143	69.511	70.957	71.352	73.725
Град Београд	58935	61943	68079	69342	70663	70641	72.882	74.663	74.750	77.226
Град Нови Сад	62144	65454	71955	73258	74203	74857	77.575	78.883	79.442	81.965
Крагујевац	51421	53857	59150	60823	61773	61961	64.345	65.380	65.392	67.319
Град Ниш	53120	56131	62571	62409	62618	62542	65.522	66.730	67.237	69.004

Извор: Министарство трговине, туризма и телекомуникација

Заједно са порастом зарада расле су и вредности потрошачке корпе. Међутим пошто цене, а нарочито цене услуга зависе од висине плата, то је и просечна потрошачка корпа виша у оним градовима где су и плате више. У 2020. години, највиша потрошачка корпа, у анализираним срединама, забележена је у Новом Саду и износила је 81.965. Нешто нижа вредност је била у Београду, 77.226

динар. По вредности просечне потрошачке корпе, испод републичког просека (73.725 динара) нашли су се Ниш (69.004 динара) и Крагујевац (67.319 динар). Односи ових вредности се лако могу уочити са графикана број 23.

Графикон бр. 23 .Вредности просечне потрошачке корпе у 2020.години

Као однос просечне зараде и просечне потрошачке корпе рачуна се куповна моћ грађана. Просечан грађанин Крагујевца је 2020. године могао, иако са нижом зарадом, купити колико и просечан грађанин Србије, нешто више него просечан Нишлија, нешто мање него Новосађанин, а значајно мање него просечан Београђанин.

Економски агрегат

Најчешће примењивани и најпоузданији економски индикатор је бруто домаћи производ по глави становника (БДП per capita). Међутим, од 2005. године у Републици Србији се не мери овај индикатор, већ је, као алтернатива, преузет један од, такође често примењиваних индикатора, тзв. економски агрегат. Економски агрегат се израчунава из производа укупног броја запослених на посматраној територији и просечне бруто зараде по једном запосленом. Он је збирни показатељ јер даје заједничку вредност приказану у еврима, која представља резултат економске активности града. Предности економског агрегата као индикатора су: веома је јасан, лако се израчунава и пружа упоредивост. Главни недостатак је што се заснива на просечним вредностима (бруто зарада запослених), па је и мање прецизан од бруто домаћег производа по глави становника који представља укупну продукцију роба и услуга по глави становника остварену на нивоу града, без обзира на власништво.

У периоду 2007–2017. година, највиша вредност економског агрегата у Крагујевцу достигнута је 2017. године и износила је 25.472.664 евра, што је 7% више него 2016. године. Година са највишим ланчаним растом, који је износио 26% је била 2007, док је други по вредности раст, од 16% остварен у 2008. и 2011. години.

Вредности просечних бруто плата у еврима у Крагујевцу са ланчаним индексима, као и вредности економског агрегата са ланчаним индексима, приказане су у табели број 34, док су вредности агрегата за Крагујевац по годинама, ради боље прегледности приказане и на графикану број 24.

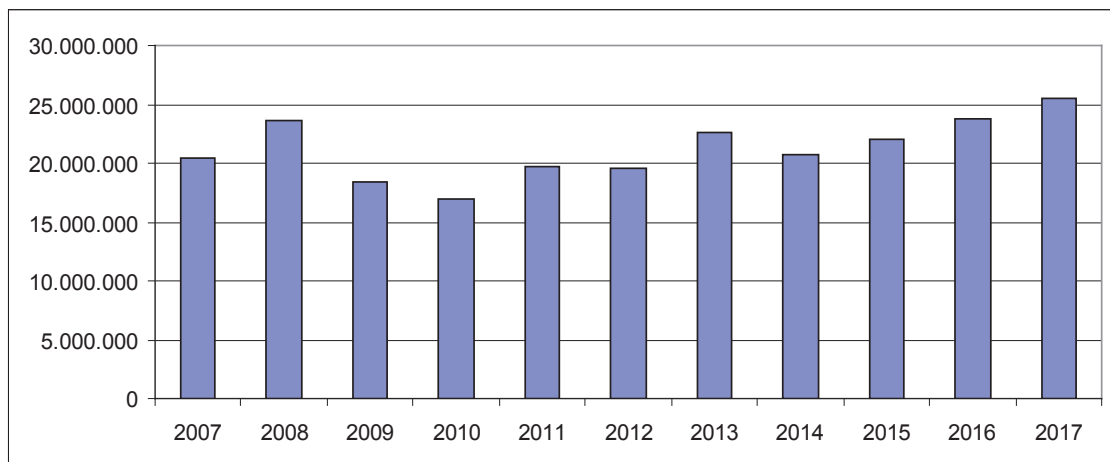
Табела 34. Вредност економског агрегата у еврима са ланчаним индексом, за Крагујевац у периоду 2007–2017.

Година	Укупан број запослених	Просечна бруто зарада (ЕУР*)	Ланчани индекс зарада у односу на претх. год.	Економски агрегат	
				Укупно (ЕУР*)	Ланчани индекс
2007	49044	417.2	126	20462800	126
2008	45265	522.5	125	23652650	116
2009	41192	447.7	86	18441586	78
2010	40037	425.1	95	17017933	92
2011	39496	497.8	117	19662068	116
2012	40755	479.9	96	19556890	99
2013	43014	524.9	109	22576840	115
2014	42148	490.9	94	20689549	92
2015	47087	469.2	96	22092897	107
2016	49708	477.4	102	23728788	107
2017	50541	504	106	25472664	107

Извор: Прорачун аутора „Студије економског развоја града Крагујевца“

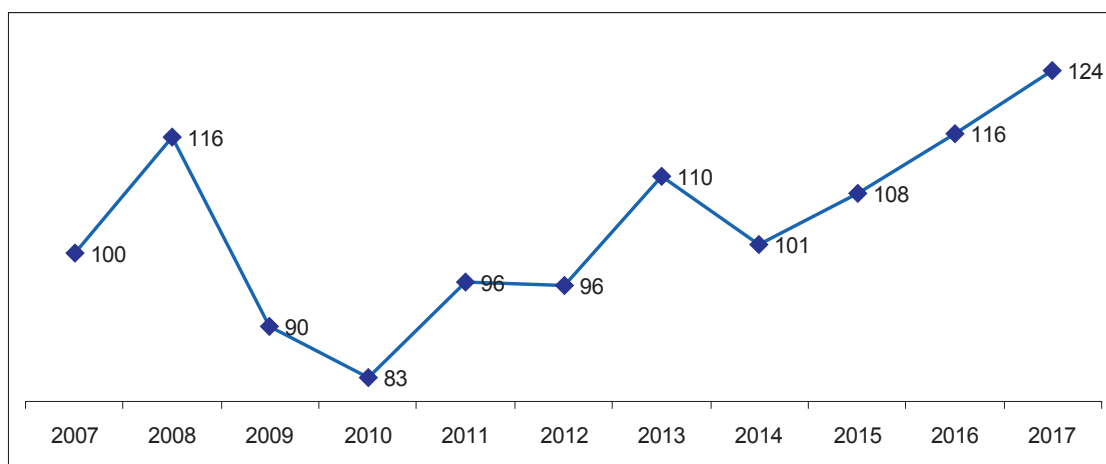
* За прорачун је коришћена вредност просечног курса евра према динару за наведену годину, према подацима Народне банке Србије.

Са графикана се лако уочава да је вредност агрегата расла у току 2007. и 2008. године, након чега следи фаза двогодишњег пада. Од 2011. до 2017. године вредност економског агрегата у Крагујевцу расте, уз нешто више вредности 2011. и 2013. године од оних које би биле постигнуте растом једнаког интензитета.

Графикон бр.24. Вредност економског агрегата у еврима за Крагујевац у периоду 2007–2017.

Промене вредности економског агрегата у Крагујевцу се могу сагледати и са графикана број 25 у коме је вредност у 2007. години узета као базна, са индексом 100. Лако се уочава да је вредност агрегата расла у току 2008. године, чак до 146% вредности. Затим следи фаза двогодишњег пада - у 2010. години вредност готово вратила на ниво пре 2007. године. Од 2011. до 2013. године вредност економског агрегата у Крагујевцу расте, у 2014. имамо пад од неких 10% него у 2013. У наредним годинама је раст по стопи од 8 % годишње. Тек 2016. године достигнут је ниво агрегата из 2008.

Графикон бр. 25. Индексирана вредност економског агрегата Крагујевца, у периоду 2007–2017. година, индекс 2007=100

Инвестиције

У Србији је току 2017. године у нова основна средства, према подацима Републичког завода за статистику, уложено 606,7 милијада динара, што је номинално 13,7% више него у 2016. години. Од укупних инвестиција у нова основна средства у Србији, током последњих десет година око 50% се издваја за четири највећа града. Удео српских инвестиција који се улаже збирно у Ниш, Нови Сад, Београд и Крагујевац, као и удео који се у протеклом периоду издвајао за Крагујевац приказан је у табели 35.

Табела 35. Процентни удео српских инвестиција у основне фондове у 4 највећа града Србије и у Крагујевцу, у периоду 2007–2017. година

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
4 највећа града	48.5	50.9	49.8	62.6	56.2	56.4	47.1	43.3	53.5	52.1	45.1	44	58.1
Крагујевац	2.5	3.3	2.3	3.8	10.6	43.9	11.4	5.8	3.0	1.9	2.0	1.3	1.4

Уочљиво је да Крагујевац добија од године до године врло варијабилне уделе српских инвестиција у основне фондове, од 2,5% 2007. године што је мањи удео, до читавих 43,9% 2012. године, што је највећи удео. Ово је година у којој је у компанији Фијат Крајслер аутомобили Србија стартовала серијска производња новог модела „fiat 500L”.

У табели 36. је приказана вредност инвестиција у основне фондове у Србији и у њеним највећим градовима изражена у хиљадама евра у десетогодишњем периоду 2007–2019. година. Може се приметити да је у Крагујевцу највише инвестирано 2011, 2012. и 2013. године када су уложена средства била вишеструко већа него 2007. године, при чему се мора издвојити 2012. година.

Табела 36. Укупне инвестиције по градовима у хиљадама евра, у периоду 2007–2019. година

	Р. СРБИЈА	Град Београд	Град Нови Сад	Град Крагујевац	Град Ниш
2007	6.031.975,49	2.416.169,65	336.255,09	60.273,17	115.540,59
2008	6.960.134,78	2.826.658,86	465.949,50	94.182,89	153.078,35
2009	4.848.078,83	1.919.090,91	340.155,19	44.992,02	112.371,80
2010	4.128.369,59	2.042.435,85	395.597,26	77.276,88	67.913,40
2011	4.836.675,47	2.011.765,89	404.802,02	213.807,17	88.942,59
2012	5.378.950,54	1.770.492,60	436.537,71	776.934,43	52.295,41
2013	4.432.796,02	1.521.479,01	345.612,43	173.168,50	49.286,87
2014	4.084.577,53	1.117.746,98	541.438,94	65.373,95	43.152,87

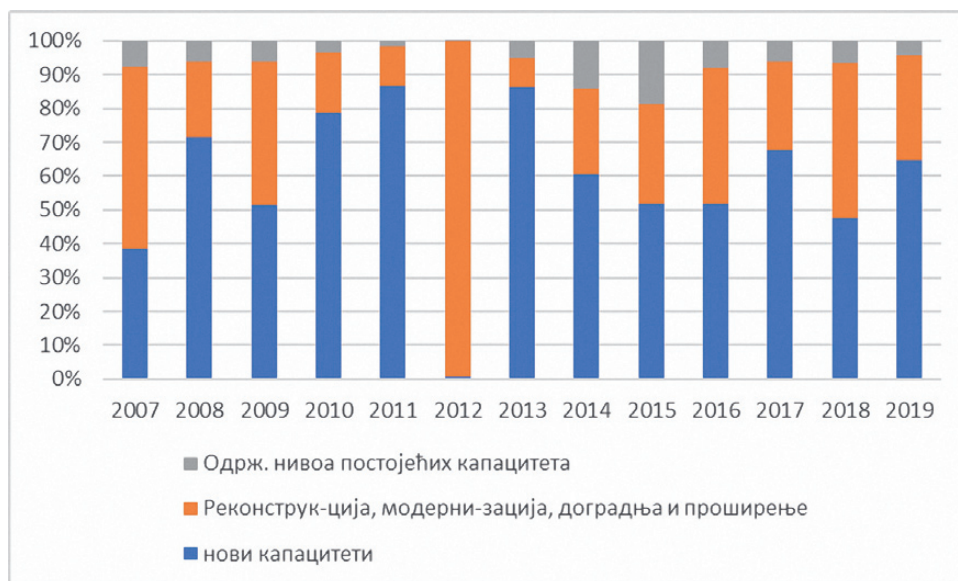
	Р. СРБИЈА	Град Београд	Град Нови Сад	Град Крагујевац	Град Ниш
2015	4.200.276,98	1.691.899,25	444.011,90	50.931,65	59.789,48
2016	4.334.096,67	1.681.220,50	420.740,53	83.668,71	73.217,82
2017	5.000.557,22	1.751.310,80	283.789,80	101.774,51	120.245,88
2018	6.345.415,7	2.136.760,95	467.083,33	83.560,03	106.635,43
2019	7.883.939,8	3.230.502,31	1.148.502,91	111.132,39	89.059,46

Извор: Републички завод за статистику

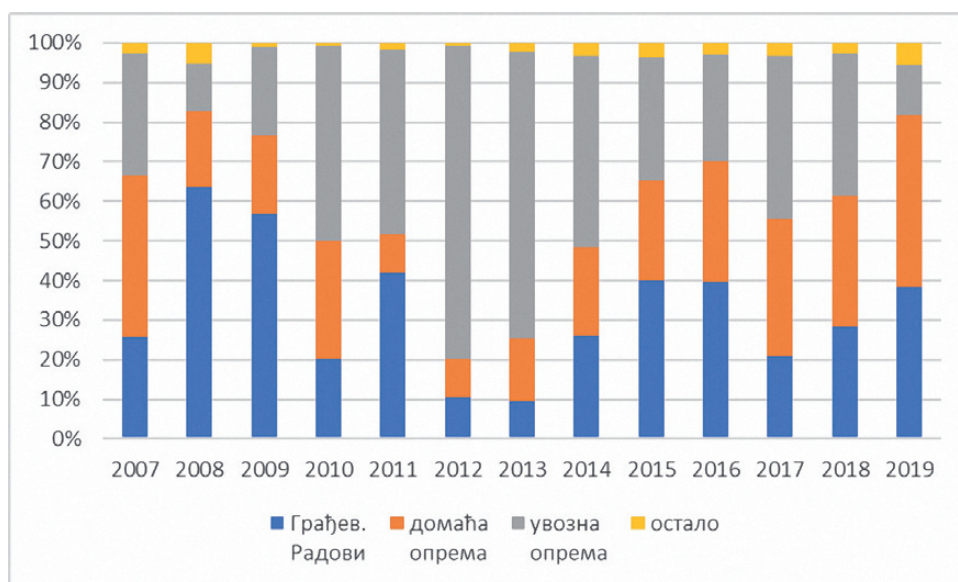
Подаци о Структури инвестиција у основне фондове, по карактеру изградње и техничкој структури, у Крагујевцу, у периоду 2007–2019. године дате су у табели бр. 37 и на графиконима бр. 26 и бр. 27. У Крагујевцу је у току 2019. године уложено 8,48 милијарди динара у изградњу нових капацитета, 4,02 милијарде у реконструкцију, модернизацију, доградњу и проширење, а 570 милиона у одржавање нивоа постојећих капацитета. Са графикона бр. 26 се види да је у посматраном периоду сваке године преко 50% средстава инвестирано у изградњу нових капацитета. Издваја се 2012. година у којој је у сваком погледу инвестирано највише средстава која су безмало комплетно инвестирана у реконструкцију, модернизацију, доградњу и проширење постојећих капацитета. Структура инвестиција према техничкој структури у Крагујевцу се веома разликује од године до године што се може уочити са графикона бр.27.

Табела бр.37. Остварене инвестиције у основне фондове, по карактеру изградње и техничкој структури, у Крагујевцу, у хиљадама динара, у периоду 2007–2019. године

	Укупно	Карактер изградње			Техничка структура			
		нови капацитети	Реконструкција, модернизација, доградња и проширење	Одрж. нивоа постојећих капацитета	Грађев. радови	опрема с монтажом		остало
					домаћа опрема	увозна опрема		
2007	4819684	1856251	2594549	368884	1237491	1976893	1486717	118583
2008	7670302	5478014	1731426	460862	4886505	1472456	922576	388765
2009	4227077	2170420	1791968	264689	2409009	829226	950226	38616
2010	7962849	6277648	1423603	261598	1613939	2368014	3922880	58016
2011	21797684	18913010	2507792	376882	9124164	2149207	10173986	350327
2012	87892805	589578	87263107	40120	9267198	8634184	69415641	575782
2013	19591747	16913597	1743570	934580	1839624	3109345	14185925	456853
2014	7668757	4633631	1960317	1074809	1999445	1707458	3717907	243947
2015	6149121	3184367	1827896	1136858	2468423	1551125	1917392	212181
2016	10301116	5332065	4151258	817793	4089565	3134991	2781373	295187
2017	12348983	8361862	3221059	766062	2588558	4259178	5114364	386883
2018	9860083	4691036	4538926	630121	2784422	3264822	3537077	273762
2019	13080282	8488014	4021311	570957	5019252	5696291	1626732	738007

Графикон бр.26. Структура инвестиција према карактеру изградње у Крагујевцу, по годинама, за период 2007–2019. година

Графикон бр.27. Структура инвестиција према техничкој структури у Крагујевцу, по годинама, за период 2007–2019. година

Из приказане процентуалне структуре инвестирања у поједине секторе у Крагујевцу у периоду 2010–2019⁹. године, види се да је највећи проценат инвестиција отишао у сектор прерађивачке индустрије, у коју је 2012. уложено чак 94,7% целокупних инвестиција. Од тада процентуални удео инвестиција у основне фондове који се улаже у прерађивачку индустрију постепено опада (65,8% или 8,1 милијарди динара у 2017. години). Други сектор по величини инвестиција је трговина (14,2% или 1,7 милијарди динара у 2017. години), а затим следе државна управа и обавезно социјално осигурање (12,9% или 1,3 милијарди динара у 2016. години и снабдевање водом и управљање отпадним водама (11,9% или 1,2 милијарди динара у 2016. години). Веома неповољан индикатор у погледу будућих развојних могућности Крагујевца је рекордно ниска вредност инвестиција у стручним, научним, иновационим и техничким делатностима од само 3 милиона динара.

⁹ До 2009. године се у Републичком заводу за статистику користила друга методологија поделе на секторе, па је стога посматран период 2010–2017. година у коме је могуће упоредно пратити резултате.

Табела 38. Удео инвестиција у Крагујевцу по секторима, у периоду 2010–2017. година

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Прерађивачка индустрија	67.0	88.4	94.7	83.0	70.1	64.0	49.7	65.8
Трговина на велико и мало и поправка моторних возила	12.4	2.4	1.3	0.9	5.5	11.2	8.2	14.2
Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром	5.0	2.2	0.4	0.9	2.8	3.2	2.4	4.8
Снабдевање водом и управљање отпадним водама	1.8	0.1	0.0	0.2	3.6	3.9	11.9	2.5
Грађевинарство	0.6	0.0	0.0	0.0	0.7	0.5	1.8	2.3
Саобраћај и складиштење	0.2	0.5	0.2	0.5	2.6	3.4	5.5	2.2
Услуге смештаја и исхрана	0.4	0.4	0.1	0.1	0.2	0.7	0.7	0.3
Информисање и комуникације	0.6	0.3	0.1	6.0	2.0	1.4	1.9	1.1
Финансијске делатности и делатност осигурања	2.0	1.3	0.2	0.7	0.6	0.9	0.7	0.3
Пословање некретнинама	0.0	0.0	0.1	1.4	0.3	0.0	0.0	0.4
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	3.2	1.7	0.0	2.7	1.3	0.0	0.0	0.0
Административне и помоћне услужне делатности	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Државна управа и обавезно социјално осигурање	1.4	1.5	2.5	1.7	6.4	4.0	12.9	3.5
Образовање	1.2	0.3	0.1	0.8	0.6	1.2	1.3	0.8
Здравствена и социјална заштита	4.2	0.8	0.2	0.7	2.7	5.4	2.8	1.3
Уметност, забава и рекреација	0.1	0.0	0.0	0.2	0.4	0.2	0.2	0.4
Остале услужне делатности	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Извор: Републички завод за статистику, обрада аутора „Студије економској развоја града Крагујевца“

Стране директне инвестиције (СДИ)

Улагање напора Града Крагујевца да се створи повољно пословно окружење, довело је до тога да се спроведе низ системских промена које су позитивно деловале на привлачење страних директних инвестиција, раст предузетништва и стварање повољне климе за пословање. Структура СДИ према земљи порекла инвеститора је таква да је најзначајнија земља по вредности инвестиција Италија, чији удео у укупној вредности СДИ износи 83%. Преосталих 17% чине инвестиције из Израела, Словеније, САД, Немачке, Аустрије, Норвешке, Грчке, Швајцарске и Бугарске. Сматра се повољном ситуацијом уколико прилив СДИ долази из што већег броја земаља, јер је у том случају земља прилива страног капитала у мањој мери под утицајем негативних конјунктурних кретања на појединачним тржиштима. Структура СДИ према начину њихове реализације је таква да, захваљујући компанији „Fiat Automobili Србија“, највећи удео припада „заједничким улагањима“ (77%). Следе гринфилд инвестиције (18%), па аквизиције (3%), а затим браунфилд инвестиције (2%). Кроз гринфилд инвестиције, Крагујевац се уврстио међу осам градова у Србији који су привукли највише страних инвестиција.

Структура СДИ по секторима привреде је таква да убедљиво највећи удео припада прерађивачкој индустрији (пре свега аутомобилској индустрији, а доста мање машинама и опреми, металургији и прехранбеној индустрији), а затим грађевинарству, трговини, финансијском посредовању, транспорту и логистици.

Преглед прилива страних директних инвестиција у Крагујевац (од 2005. год.) дат је у табели бр. 39.

Табела 39. Стране директне инвестиције у Крагујевцу, у периоду 2005–2015. година

	компанија	земља порекла	сектор	врста улагања	вредност улагања (у мил. еура)
1	Фиат Аутомобили Србија	ITA	аутомобилска индустрија	заједничко улагање	1300,0
2	Plaza Centers	ISR	трговина	greenfield	85,0
3	Nova KBM	SLO	финансијско посредовање	аквизиција	30,0
4	Proma - MA	ITA	аутомобилска индустрија	greenfield	27,0
5	Magneti Marelli	ITA	аутомобилска индустрија	greenfield	23,0
6	Рода центар - Меркатор	SLO	трговина	greenfield	22,0

	компанија	земља порекла	сектор	врста улагања	вредност улагања (у мил. еура)
7	Johnson Controls - Magneti Marelli	USA	аутомобилска индустрија	greenfield	15,0
8	Sigit	ITA	аутомобилска индустрија	greenfield	14,0
9	Meggle	GER	прехрамбена индустрија	аквизиција	10,0
10	Johnson Controls - FAS seats	USA	аутомобилска индустрија	greenfield	7,8
11	Tesnila TPV	SLO	аутомобилска индустрија	greenfield	6,0
12	Global Gold Colony	GRE	грађевинарство	greenfield	5,64
13	Hoedlmayr Zastava	AUT	транспорт и логистика	заједничко улагање	5,0
14	Unior Components	SLO	машине и опрема	brownfield	4,9
15	RAPP Застава машине	NOR	машине и опрема	brownfield	4,5
16	Супернова	AUT	трговина	greenfield	3,4
17	HT&L Fitting	ITA	аутомобилска индустрија	greenfield	3,3
18	Intertrust Застава Ковачница	BUL	аутомобилска индустрија	brownfield	3,2
19	Fori Group - Застава Тапацирница	SLO	аутомобилска индустрија	brownfield	3,0
20	Global Gold Colony	GRE	грађевинарство	greenfield	3,0
21	Meier Mechanic	SUI	металургија	brownfield	2,6
22	Magneti Marelli Automotive	ITA	аутомобилска индустрија	brownfield	2,2
23	Fori Product	SLO	аутомобилска индустрија	brownfield	1,4
24	Becchis Osiride	ITA	аутомобилска индустрија	аквизиција	1,3
25	Delta Generali	ITA	финансијно посредовање	greenfield	1,04
26	Almet s.r.l.	ITA	аутомобилска индустрија	brownfield	0,5
УКУПНО					1.219,78

Извор: NALED

Табела 40. Директне инвестиције у Крагујевцу, у 2018. години

	компанија	земља порекла	сектор	врста улагања	вредност улагања (у мил. еура)
1	Градинг ДОО Параћин	SRB	грађевинска индустрија	greenfield	0,4
2	БК Тесла ДОО Београд	SRB	грађевинска индустрија	greenfield	0,7
3	ТП Морава ДОО Крагујевац	SRB	трговина	greenfield	0,09
4	Ауто кућа Тасић ДОО Јагодина	SRB	трговина	greenfield	0,3
5	Флуид комерц ДОО Крагујевац	SRB	некретнине	greenfield	0,02
6	Дуо Про Инжињеринг ДОО Ђупруја	SRB	грађевинска индустрија	greenfield	0,04
7	Брковић група ДОО Крагујевац	SRB	грађевинска индустрија	greenfield	0,01
8	Wacker Neuson ДОО Крагујевац	SRB/GER	аутомобилска индустрија	greenfield	3,6
9	ЦТП Делта ДОО Београд	SRB/LUX	аутомобилска индустрија	greenfield	1,8

У јесен 2008. у Крагујевац стигла једна од највећих светских аутомобилских компанија - италијански FIAT, која је до априла 2012. на темељима бивше Заставине фабрике аутомобила, изградила једну од најсавременијих компанија Фијат Крајслер аутомобили Србија. У периоду од 2010. до априла 2012. изграђене су и фабрике главних Фијатових добављача, компаније Magneti Marelli Automotive, Johnson Controls - FAS seats, Sigit, PMC и HTL, које су лоциране у кругу некадашње војне касарне у насељу Грошници. Застава Ковачница је 2005. године купила бугарска компанија Интетруст, али је фабрика у фебруару 2016. године прогласила банкрот.

Мултинационална компанија RAPP Marine Group, са седиштем у Норвешкој, купила је Заставу-Машине, која је најпре у кругу Заставе, а потом у некадашњем погону Заставине фабрике "21. Октобар" у Грузи, организовала производњу делова за нафтне платформе и танкере.

Од пре десетак година у Шумадији послује и огранак аустријско-немачког концерна Wacker Neuson, који у закупљеним погонима крагујевачке Индустрије „Филип Кљајић”, производи делове

за грађевинске машине и механизацију, док је Застава Тапацирницу купила словеначка фирма МТУ из Словен Градеца, коју је касније преузела компанија Fori Product. Уз то, Група Фори у Крагујевцу производи и делове за Горење, а недавно је у овдашњој Индустијској зони Складиште отворила нову фабрику за производњу медицинских помагала за инвалидне особе, намењене искључиво светским тржиштима.

Словеначке фирме Union и Gorenje купиле су и Застава Алатницу, у којој су наставиле производњу алата за домаће и инострана тржишта. Почетком деценије (2011), позната немачка компанија MEGGLE купила овдашњу Млекару „Младост” и створила једну од најуспешнијих српских фирми те врсте, у чије се проширење, осавремењавање, побољшање квалитета и повећање производног асортимана континуирано улажу. У Крагујевац је стигла и израелска компанија Плаза која је у центру Шумадије 2012. Године отворила један од највећих тржних центара у Србији и региону.

Компанија „Siemens Mobility” д.о.о. Церовац као правно лице постоји од децембра 2000. године, а под овим називом послује од 1. фебруара 2018. године, аквизицијом компаније Siemens AG и некадашње фирме „Милановић инжењеринг” и део је Siemens Rolling Stock дивизије. Компанија Siemens Mobility д.о.о. Церовац бави се инжењерингом, конструкцијом и производњом алуминијумских и челичних компоненти и помоћних алата за индустрију шинских возила, као и дизајнирањем технолошких решења. Пословно - производни простор простире се на око 25.000 квадратних метара, а закључно са 30. 09. 2019. године у компанији Siemens Mobility д. о.о. Церовац запослена су 654 радника. Писмом о намерама најављује да своје пословање настави у режиму Слободне Зоне Шумадија, при чему ће се проширити подручје Слободне зоне.

За 2020. годину планиран је почетак реализације нових пројеката - комплетна монтажа трамваја „Авенио Бремен” и „Авенио Минхен”. Нова производна хала налази се у склопу Индустијске зоне „Собовица - Лужнице”, на удаљености три километра од компаније Siemens Mobility д.о.о. Церовац. Укупна бруто површина новог производног објекта износи нешто више од 11.300 квадратних метара. У погледу осталих инвестиционих активности, предузеће Siemens Mobility д.о.о. Церовац уложиће значајна средства у набавку машина, имплементацију новог информационог система, неопходне опреме за нове производне хале у вредности које прелазе износ од 8 милиона ЕУР.

Прва компанија која почиње са радом на подручју слободне зоне Шумадија у новембру 2019, „Yanfeng Global Automotive Interior System” Co. Ltd. је интернационална компанија која се бави производњом компоненти које се уграђују у унутрашњост аутомобила, као што су панели врата, инструмент табле, комплетан кокпит и подне конзоле. Данас је један од водећих произвођача у свету у овој бранши. Циљ пројекта је да се изгради најмодерније аутомобилско производно постројење које ће након петогодишњег периода инвестирања запошљавати више од 700 стално запослених радника. Укупна површина изградње је 25.000 m² на 5ha на парцели површине 5 ha. Укупна вредност улагања износи 25,63 милиона ЕУР.

Привредни раст Града веома зависи од прилива инвестиција, међу којима веома значајно место заузимају стране директне инвестиције. Повећање износа СДИ и начин употребе тих средстава ће и у наредном периоду представљати значајан фактор убрзања привредног развоја града. Прилив ових средстава треба форсирати у форми гринфилд инвестиција, у предузећа која ће бити производно и извозно оријентисана. Осим спровођења низа системских промена у циљу стварања повољног пословног окружења (што је град до сада и чинио), за привлачење СДИ неопходно је имати и добру инфраструктуру, адекватну структуру привреде, задовољавајућу динамику раста и монетарну стабилност у великој мери, ови услови још увек нису испуњени.

Слободне Зоне

ФАС Слободна зона – Крагујевац

Основана 2009. године, формирана од стране Града Крагујевца и компаније „ФИАТ аутомобили Србија” (ФАС), намењена је аутомобилској индустрији, тј. кооперантима фабрике аутомобила ФИАТ.

Обухвата комплетан простор фабрике аутомобила (око 147 ha) и територију некадашњег војног комплекса „Грошница (око 31 ha).

У комплексу фабрике аутомобила налазе се производни капацитети три кооперанта (Johnson Controls MM; Magneti Marelli; Magneti Marelli Automotive), док су у „Грошници” четири кооперанта (HTL, Adient, Sigit, PMC), у оквиру засебних функционалних целина.

У комплексу „Грошница” планирано је активирање 9 ха земљишта за нове кооперанте, у другој фази реализације.

Слободна зона Шумадија

Основана одлуком скупштине града 15.03.2019. године. Слободном зоном на територији града Крагујевца, управља привредно друштво са ограниченом одговорношћу „Слободна зона Шумадија”.

Подручје Слободне зоне Шумадија обухвата укупну површину од 10 ха 76 а 37 м² и обухвата две функционално повезане локације:

- Локација 1 - Кп. бр. 10430/15 и 10436/16 КО Крагујевац 4
- Локација 2 - Кп. бр. 1516/6 , 1516/11 , 1516/40 , 1516/45 и 1516/72 КО Крагујевац 1

Прва компанија која почиње са радом на подручју слободне зоне Шумадија „Yanfeng Global Automotive Interior System” Co. Ltd. (у даљем тексту YFAI Global), интернационална компанија која се бави производњом компоненти које се уграђују у унутрашњост аутомобила, као што су панели врата, инструмент табле, комплетан кокпит и подне конзоле.

Укупна површина изградње је 25.000 м² на парцели површине 5 ха. Укупна вредност улагања износи 25,63 милиона ЕУР.

Компанија „Siemens Mobility” д.о.о. Церовац Писмом о намерама најављује да своје пословање настави у режиму Слободне Зоне, при чему ће се проширити подручје Слободне зоне Шумадија.

Бави се инжењерингом, конструкцијом и производњом алуминијумских и челичних компоненти и помоћних алата за индустрију шинских возила, као и дизајнирањем технолошких решења. Пословно - производни простор простире се на око 25.000 квадратних метара, а закључно са 30. 09. 2019. године у компанији Сиенс Мобилити д.о.о. Церовац запослена су 654 радника.

Радне Зоне

„Радна зона Крагујевац и зона пословања”

План генералне регулације „Радне зоне Крагујевац и зона пословања” обухвата површину од сса 1.308.00 ха, која је подељена на следеће целине:

ЦЕЛИНА 1 – „Стара варош-Сајмиште”, (површине 778,34 ха).

ЦЕЛИНА 2 – Пивара-Корман поље (површине 431,26 ха).

ЦЕЛИНА 3 – Аеродром-северна (површине 98,40 ха).

Посматрано планско подручје обухвата делове Радне зоне I - Индустријске зоне Крагујевац (више од 50% укупне површине), као и Радне зоне II - „Лепеница” око 15% од укупне површине плана.

Радна зона „Институт за стрна жита - радна зона Феникс”

Површина обухвата плана детаљне регулације је сса 153 ха.

Површине јавне намене обухватају око 35 ха, а употребљавају их институције високог образовања, културе и науке, здравства, комуналних делатности. У ових 35 ха улази и саобраћајна и комунална инфраструктура са укупном површином 14,7 ха. Површине остале намене обухватају око 23 ха, од чега је око 98% намењено пословању, а остатак становању средњих густина. Неизграђено земљиште се простире на површини од око 95 ха.

Радна зона „Институт за стрна жита - радна зона Феникс”, плански је подељена на две зоне:

- површина и објекта јавне намене – ЗОНА 1
- површина и објекта остале намене – ЗОНА 2

Радна зона „Собовица 1”

Планом детаљне регулације радне зоне „Собовица 1” обухваћена је површина од око 27ха. Комплекс ове радне зоне се налази северо-западно од централног градског подручја Крагујевца, уз Државни пут II реда 157.

У границама Плана ове радне зоне налази се индустријски комплекс „Милановић инжењеринг” и пољопривредно земљиште. Грађевинско подручје ове радне зоне тренутно обухвата

око 10ha, што је 37,21% површине. Од тога су 9,77 ha површине радне зоне, док остатак припада саобраћајној инфраструктури. Остало подручје ван грађевинског земљишта представља пољопривредно земљиште површине 17,14 ha или 62,78%. Планом је предвиђено да се читаво подручје обухваћено планом претвори у грађевинско земљиште, подељено на две целине:

ЦЕЛИНА 1 „Радна зона постојећа” (9.48 ha) - обухвата постојећу индустријску зону саразличитим програмима производње и са свим потребним основним, пратећим и помоћним објектима – халама, платоима, интерним саобраћајним површинама (приступне саобраћајнице,. У склопу ове Целине налазе се и пратећи садржаји јавних намена саобраћајне и комуналне инфраструктуре и комерцијалних садржаја.

ЦЕЛИНА 2 „Радна зона” (17.82 ha) - обухвата планирану проширену индустријску зону са различитим програмима производње и са свим потребним основним, пратећим и помоћним објектима – халама, платоима, интерним саобраћајним површинама (приступне саобраћајнице).

Радна зона „Собовица – Лужнице”

Простире се на површини од 663 ha и обухвата северозападне делове атара насеља Церовац и Лужнице око 5 km северно од границе ГУП-а Крагујевац. Локација има изузетно повољан географски положај и добре саобраћајне везе са окружењем. Налази се уз Државни пут I Б реда бр. 25 Крагујевац - Топола – Београд, Државни пут II А реда бр. 157 Десимиrowaц-Рача и општински пут бр. 302 Церовац-Г. Јарушице.

Постојеће грађевинско земљиште, површине око 20 ha, састоји се од површина за јавне намене (укупно 11,6 ha) – саобраћајна и комунална инфраструктура и осталих намена - постојећих зона становања ниских густина, укупне површине око 8,40 ha. План је да се грађевинско земљиште прошири на 280 ha, тј. да заузима 42,2% радне зоне. Од тога ће путна и комунална инфраструктура заузимати простор од 15 ha, а површине осталих намена 265 ha. Не планира се промена површина за становање, али ће се зато радна зона простирати на 256,6 ha.

Остало земљиште, ван грађевинског подручја, чини пољопривредно и водно земљиште у комасационом подручју, чија је тренутна површина 643 ha. Предвиђено је смањење ове површине на 383 ha.

Радна зона „Собовица-Лужнице” дели се на следеће целине:

ЦЕЛИНА 1 „Радна зона” (265,00 ha) - обухвата планирану индустријску зону са различитим програмима производње и са свим потребним основним, пратећим и помоћним објектима – халама, платоима, интерним саобраћајним површинама (приступне саобраћајнице, полетно-слетна писта, интерна железничка пруга).

ЦЕЛИНА 2 „Остало земљиште” (383,00 ha) - Обухвата земљиште између планиране радне зоне и границе плана - пољопривредно земљиште са мрежом и објектима саобраћајне и комуналне инфраструктуре и постојећом зоном становања ниских густина.

У оквиру радне зоне Собовица-Лужнице налази се МИНД Парк, индустријски парк усмерен на компаније из железничке, аеро и високотехнолошке индустрије. Читав комплекс простире се на 160 ха и до 2020. године укупно је изграђено 50.387m², од чега 35.288m² производног простора, 15.099m² канцеларијског простора и социјалног садржаја, као и 2.8km интерних саобраћајница. Индустријски и пословни комплекс чине модерне зграде, а поред производног и канцеларијског простора садржи кантину, као и вртић за децу запослених, али и грађане Крагујевца. У наредном периоду планирана је изградња додатних производних хала, Научно-технолошког парка, аеродромске писте са свим пратећим објектима који обезбеђују несметано функционисање карго транспорта и железничке пруге. У каснијим фазама развоја у оквиру комплекса биће изграђен спортски терен, хотел, ресторан и поликлинички центар.

Опис железничке индустрије у Крагујевцу:

Како је Крагујевац индустријски град, као посебан, а врло значајан моменат у његовом развоју истиче се појава и долазак железничке индустрије. У оквиру радне зоне Собовица-Лужнице 2018. године постављен је камен темељац за изградњу индустријског парка тог типа. Новоонсовани индустријски парк, под називом МИНД Парк, са свим својим садржајима посебно је значајан за развој Крагујевца, али

и развој Србије те је од стране државе Србије препознат као пројекат од националног значаја. Развој железничке индустрије значајно доприноси диверсификацији, односно смањењу зависности од ауто индустрије. Поред тога железничка индустрија отвара могућности за велики број нових инвестиција, нарочито у пост Ковид периоду када железничка индустрија бележи раст широм света. Предност железничке индустрије је и ацикличан тренд који се показао и у току пандемије, те приступност железничке индустрије иде у прилог стабилизацији развоја Крагујевца док је долазак нових инвеститора посебно значајан са аспекта отварања нових радних места за раднике из Крагујевца и околине.

Спољнотрговинска размена

Промене које прате спољну трговину Крагујевца, у периоду од 2005. до 2019. године се могу окарактерисати као позитивне, а приказане су у табелама број 41–43.

Табела 41. Спољнотрговинска размена Крагујевца, у периоду 2005–2019. година, у милионима USD

година	увоз	извоз	Спољно-трговинска размена	Ланчани индекс спољно-трговинске размене
2005	91.91	48.33	140.24	100
2006	142.51	67.44	209.96	149.71
2007	220.10	98.38	318.49	151.69
2008	207.32	124.07	331.39	104.05
2009	248.92	85.41	334.33	100.89
2010	286.11	116.62	402.73	120.46
2011	268.21	165.83	434.04	107.77
2012	226.73	263.04	489.76	112.84
2013	2074.65	2252.02	4326.67	883.42
2014	1573.22	2027.16	3600.37	83.21
2015	1135.90	1511.80	2647.70	73.54
2018	574.74	661.82	1236.56	
I-VI 2019	385.85	480.96	866.81	

Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

У табели 42. могу се пратити показатељи спољнотрговинске размене, као што су: спољнотрговински салдо, покривеност увоза извозом и ланчани индекс покривености увоза извозом.

Табела 42. Параметри спољнотрговинске размене Крагујевца, у периоду 2005–2015/2018,19. година

година	Спољно-трговински салдо (мил. USD)	Покривеност увоза извозом (%)	Ланчани индекс покривености увоза извозом
2005	-43.57	52.6	100
2006	-75.07	47.3	90.0
2007	-121.7	44.7	94.4
2008	-83.24	59.8	133.9
2009	-163.51	34.3	57.3
2010	-169.49	40.8	118.8
2011	-102.38	61.8	151.7
2012	36.31	116.0	187.6
2013	177.37	108.5	93.6
2014	453.94	128.9	118.7
2015	375.90	133.1	103.3
2018	87.08	115.2	
I-VI 2019	95.11	124.7	

Табела 43. Економска размена са иностранством по земљама, у милионима динара, 2011–2019. година

Година	УВОЗ						ИЗВОЗ					
	2011	2012	2013	2014	2018	2019	2011	2012	2013	2014	2018	2019
Немачка	1309	1792	7001	5891	2563	2240	1889	2820	2982	3173	5179	4389
Италија	9182	6750	94112	80985	23705	14165	2946	12678	168686	156076	48154	31460
Аустрија	606	1002	3222	1683			419	436	584	596	1513	1256
Мађарска	227	358	2814	2501	966	826	174	384	234	297		
БиХ	632	922	453	694			989	1283	1690	1795	1487	1700
Француска	486	552	976	835	1133	918	490	535	639	684	1068	901
Грчка	50	53	70	57			110	157	203	242		
Македонија	380	390	390	575			236	239	288	373		
Словенија	1695	1650	3306	3002	1363	936	1356	1281	1214	1305	1210	926
Хрватска	191	335	280	306			349	421	398	476		

Највећи извозници у Крагујевцу су следећа предузећа: „FCA”, „Форма Идеале”, „Застава Оружје”, „Агромаркет”, „RAPP Marine”, „Fori Textile Ser”, Wacker Neuson”, „Милановић Инжењеринг”, „Unior Components”, „PMC Automotive”...

Највећи увозници су: „FCA”, „PMC Automotive”, „Johnson Controls Automotive”, „Агромаркет”, „Adlerital Plastic”, „Magnetti Marelli”, „Форма Идеале”, „Застава Тапацирница”, „RAPP Marine”, „Баки”...

Структура привреде

Крагујевачку привреду у 2018. години чини 9369¹⁰ предузећа, односно 2047 привредна друштва и 7322 предузетника.

У крагујевачкој привреди доминира металопрерађивачка индустрија, а у оквиру ње производња саобраћајних средстава, као традиционално препознатљив носилац привреде Града. Аутоиндустрија је грана у коју је уложено највише инвестиција и која је доминантна у увозу и извозу града, док су остале гране мање заступљене..

Велики привредни системи, носиоци некадашњег привредног развоја

Развој крагујевачке привреде почиње још средином 19. века, оснивањем војне фабрике, чиме започиње индустријализација града. Ова фабрика постаје једана од највећих производних фабрика у Краљевини Југославији пред Други светски рат, а временом и један од водећих произвођача оружја у Европи. Привреда Крагујевца након Другог светског рата била је у највећој мери везана за пословање великих привредних система у металском комплексу, као што су „Заводи Црвена Застава” (Група Застава) и „Филип Кљајић”. Значајни капацитети су били заступљени у прехранбено-прерађивачкој индустрији (Индустрија меса „Црвена звезда”, „Житопродукт”, Млекара „Младост”), у текстилној индустрији («22.децембар» и „Диорк”). Кључни извозни програми били су аутомобили, наоружање и галови ланци. Фабрике „Црвена застава” и „Застава аутомобили” имале су највећи утицај на прерастање „Групе Застава” у велики производни и пословни систем, који ће крајем 1980-тих достићи 30.000 запослених. Развој крагујевачке индустрије претежно је био извозно усмерен. Захваљујући индустријализацији, Крагујевац је поред економског постао и урбани, образовни, здравствени и културни центар Централне Србије.

У периоду 1991–2000. година због распада бивше државе СФРЈ и међународних економских санкција, дошло је до највећег пада индустријске производње. У бомбардовању 1999. године фабрике „Заводи Црвена Застава” су претрпела огромна оштећења, што је додатно погоршало већ довољно тешку ситуацију. У наредним годинама металски комплекс је, са произвођачима саобраћајних средстава, смањео производњу више од 10 пута, а степен искоришћења капацитета у овом сектору је пао испод 10%. Пад производње остварен је и у текстилној индустрији (3,5 пута), коже (5,1

¹⁰ Податак Агенције за привредне регистре Србије (АПР)

пута), меса и млека, док је програм наменске индустрије („Застава оружје”) смањен за 70% у односу на некадашњи обим производње.¹¹

Сам процес терцијаризације и модел приватизације у оквиру друге фазе транзиције (од 2001. године), а на које се надовезала светска економска криза (2008 године), утицали су на даљи пад апсолутног броја запослених у индустрији Крагујевца (од 36.233 у 1990. год. до 13.746 у 2016. години, тј. 2,6 пута). У 2001. години долази до реструктурирања Групе „Застава”, тако да настаје читав низ самосталних привредних друштава, као што су: „Застава оружје”, „Застава Тапацирница”, „Застава Ковачница”, „Застава алати”, „21. октобар”, „Застава машине” и др. док су у Групи „Застава возила” остали „Застава аутомобили”, „Застава камиони” и прометне куће. Илустративан пример за кретање броја запослених је пример Застава аутомобила. Пре реструктурирања „Застава аутомобили” су имали 11.364, да би број запослених 2009. године износио 2.796. Трендом кретања показатеља индустријализације (густина запослености у индустрији, коефицијент значаја индустрије и коефицијент индустријализације), може се приказати деиндустријализација и девастација индустрије Крагујевца у посматраном периоду (1990–2011. година). Густина запослености у индустрији (однос броја запослених у сектору индустрије Крагујевца и сектору индустрије Србије) има тенденцију константног смањења. Коефицијент значаја индустрије (однос броја запослених у сектору индустрије Крагујевца у односу на укупан број запослених у привреди Крагујевца), указује да индустрија има двоструко мањи допринос у укупној запослености Крагујевца у истом периоду. Коефицијент индустријализације (однос броја запослених у сектору индустрије Крагујевца и броја становника Крагујевца) има најлошији тренд и скоро је 5 пута мањи у 2011. у односу на 1990.

Табела 44. Индикатори развијености индустрије Крагујевца

	Густина запослености у индустрији	Коеф. значаја индустрије	Коеф. индустријализације
1990	3,6	52,6	20,5
2001	3,3	48,6	12,2
2008	2,7	34,7	6,9
2011	2,3	26,3	4,5
2016	3,5	27,6	7,7

Извор: прорачун В. Мићића и аутора, „Студије економског развоја града Крагујевца” на основу података РЗС

Пад апсолутног броја запослених у Крагујевцу био је праћен и оштрим смањењем релативног учешћа броја индустријских радника у укупној запослености, који је смањен са 52,6% (1990. године) на 26,3% (2011. године). Пад релативног учешћа није био компензован отварањем довољног броја нових радних места у другим делатностима, већ је и тај број смањен. Деиндустријализација привреде Крагујевца се одразила на функционисање укупне српске привреде, у чијим оквирима је Крагујевачки металски комплекс био важан покретач производње, запослености и извоза. Услед деинвестирања, деструкције капитала, смањене оперативне способности опреме и технолошког заостајања, индустрија је постала девестирана, израбована, застарела и прилагођена структури тржишта у претходном периоду. Деиндустријализација се крајње неповољно одразила на економски развој Крагујевца, утичући на стварање бројних социјалних проблема, а посебно на пораст сиромаштва и социјалне искључености становништва. Током 2008. године компанија „Fiat Chrysler Automobiles” долази у Крагујевац и оснива се фарбика „Fiat Automobili Srbija”, у којој се запошљава око 1.000 радника „Застава аутомобила”. У 2012. години у фабрици започиње производња новог модела Фиата, 500L, чиме се значајно подстиче поновни развој индустрије, а уз то у град и околину долазе и кооперанти који производе делове за Фиат. У 2018. години број запослених у ФСА¹² је износио 2280¹³. Процес реиндустријализације привреде Крагујевца, што потврђују и индикатори развијености индустрије Крагујевца у 2016, који су у порасту у односу на 2011. годину.

11 В. Мићић, 2014, Деиндустријализација привреде града Крагујевца и перспективе развоја индустрије; Зборник радова: Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.

12 Компанија FIAT Automobili Serbia је 2014. године променила назив у FIAT Chrysler Automobiles Serbia (FCAS)

13 Податак из АПР-а

Може се констатовати да се деиндустријализација привреде Крагујевца десила као резултат друштвено-економских догађаја у последњој декади 20. века и погрешно одабраног модела привредног развоја Србије у првој декади 21. века.

Може се констатовати да се деиндустријализација привреде Крагујевца десила као резултат друштвено-економских догађаја у последњој декади 20. века и погрешно одабраног модела привредног развоја Србије у првој декади 21. века.

Приватизација, стечај и ликвидација

Велику улогу у девастацији индустрије Крагујевца имала је и приватизација и начин на који је спроведена. Највећи део приватизација остварен је после Закона о приватизацији из 2001. године. Од 2002. године кроз процес приватизације прошло је више од 50 предузећа у Крагујевцу. Услед приватизације, број запослених радника у индустријским предузећима је значајно смањен у односу на период пре приватизације. Осим тога:

- неке приватизације су поништене услед непоштовања уговорних обавеза - неисплаћивања целокупне купопродајне цене или непоштовања инвестиционог плана (Југомедика, Никола Николић, Кошутњак, Партизан);
- нека предузећа се након неуспешне приватизације поново приватизована (Диорк, Млекара Младост);
- у неким је покренут стечај (Партизан);
- нека су обрисана из Регистра привредних субјеката АПР, зато што су престала да послују као самостална правна лица, услед припајања, стечаја или ликвидације (Црвена звезда, два од четири дела „подељеног” Филипа Кљајића);
- нека су изузета из приватизације (предузећа у друштвеном власништву која запошљавају лица са инвалидитетом - Шумадија ДЕС, Застава Импро);
- нека су реструктурирана (Застава оружје);
- нека су још увек у реструктурирању, са неизвесном даљом судбином.

Без помоћи државе ова предузећа нису имала скоро никакву шансу да преживе. Уместо тога, преовладало је мишљење да ће велике индустријске системе заменити добро организована и ефикасна приватна предузећа, чиме су велики индустријски системи препуштени лаганом пропадању. FAS је формиран 2008. као мешовито предузеће FIAT (67% власништва) и државе Србије (33%), чиме је на посебан начин приватизован и реструктуриран некадашњи покретач развоја централне Србије. Велики производни систем, после година посртања, своју развојну шансу нашао је кроз партнерство и глобализацију пословања. Тиме је обезбеђен постприватизациони развој и побољшана позиција на тржишту, повећањем инвестиција и поправљањем перформанси пословања. У приватизацији крагујевачких друштвених предузећа учествовао је домаћи и инострани капитал. По правилу, више успеха су остварила предузећа у иностраном власништву.

Након више од 15 година спровођења, може се оценити да процес приватизације није искоришћен за реструктурирање, технолошку модернизацију и ревитализацију доброг дела индустријских капацитета у Крагујевцу, што је требало да резултира повећањем производње, извоза и запослености. У процесу приватизације делом су понуђена и инд. предузећа са вишком запослених, технолошки заостала и без обртног капитала. Приватизована су она успешнија, углавном по продајној цени нижој од књиговодствене вредности. Међу приватизованим предузећима има и оних која су успешно пословала, где су нови власници остварили још боље пословне резултате, али и таквих које су нови власници довели до стечаја и пропасти. Очигледно да је у једном броју случајева превасходни интерес купаца био куповина земљишта и објеката, а не бизниса. Последица таквог предузетништва је да су штете и будући трошкови за реструктурирање неуспешно приватизованих предузећа значајно већи од остварених прихода од продаје.

Иако је рок за завршетак приватизације, утврђен Законом о приватизацији („Службени Гласник РС”, 83/14 и 46/15) истекао, приватизација привредних друштава у Крагујевцу није окончана. После више неуспелих покушаја продаје имовине, последње Друштвено предузеће, „21. октобар” д.о.о. Крагујевац отишло је у стечај, тако да у граду нема више друштвених предузећа.

Потенцијални субјекти приватизације су 3 привредна друштва: „Шумадија” д.о.о (МБ 7166206), „Рад-Шумадија” – Рад група д.о.о. (МБ 17258117) и „Радио-телевизија Крагујевац” д.о.о. (МБ 6875793), над којим је оснивачка права привремено преузела Скупштина града Крагујевца.

У поступку стечаја налази се укупно 48 привредних друштава, а у процесу ликвидације 126 (подаци АПР 2017. год.)

У планском периоду потенцијални велики субјекти приватизације могу бити градска јавна предузећа, уколико се за такву промену власничке структуре одлучи Република Србија.

Носици реиндустријализације и привредног развоја

Најзаступљеније привредне делатности у Крагујевцу су:

- Аутомобилска индустрија
- Индустрија хране и пића, пољопривреда
- Индустрија одеће и обуће
- Пословне услуге
- Софтвер и информационо-комуникационе технологије
- Намештај и дрвна индустрија
- Текстилна индустрија
- Индустрија машина и опреме

У Крагујевцу послују привредни субјекти који су носиоци, не само локалног, већ и регионалног, али и привредног развоја Србије. Ово потврђују и листе најбољих предузећа Србије, које приређују различите организације које се баве кретањима у привреди Србије.

У публикацији „100 највећих 100 најбољих 2008–2015“ у издању „Business Info Group“ Београд, нашло се два крагујевачка предузећа: „FCA Srbija d.o.o.“ и „Друштво за производњу промет и услуге Агромаркет Доо Крагујевац“. Публикација се бави оним предузећима у Србији која су у периоду 2008–2015. остварила раст по разним основама, а пре свега по укупном приходу, профиту, приносу на уложени капитал и броју запослених. Међу 100 привредних друштава са највећом просечном нето добити 2008–2015. год, на 33. месту нашло се предузеће „Агромаркет“ из сектора Трговина на велико и мало и поправка моторних возила.

Табела 45. 100 привредних друштава са највећом просечном нето добити, 2008–2018. год, (у милионима динара)

	просечна нето добит	Нето добит										
		2008–2015	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
33. AGROMARKET DOO KRAGUJEVAC	836	1.553	1.808	1.530	1.409	860	1.143	1.409	542	422	399	506
просечан ранг	ранг	ранг	профит по запосленом		просечни пословни приход		број запослених					
2008–2015	2015	2008	2015	2008	2008–2015		2018	2017	2016	2015	2008	
33	30	50	4.269	2.543	10.255		408	390	363	330	199	

Извор: „100 највећих 100 најбољих 2008–2015“

Табела 46. 100 привредних друштава са највећим просечним пословним приходом, 2008–2018. године (у милионима динара)

	просечни пословни приход	пословни приход											раст
		2008–2015	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
4. FCA Srbija d.o.o.	77110	88322	111748	132567	139588	156064	171604	40849	7634	13319	7713	0	
73. AGROMARKET	10255	18854	17782	17325	15437	14134	13370	11511	8654	7241	5549	6146	151%

Табела 47. Пословни подаци крагујевачких привредних друштава међу „Сто најбољих..” у 2018. години (у хиљадама динара)

Матични број и пословно име	Пословни приходи	Број запослених	Нето добитак	Нето губитак	Пословна имовина	капитал	Губитак
20468122 FCA Србија д.о.о. Крагујевац	88.321.819	2.280	1.514.314.	0	76.750.554	36.610.555	0
07593252 Агромаркет д.о.о. Крагујевац	18.854.450	408	1.553.294	0	18.006.996	13.051.422	0
07249845 Застава оружје А.Д. Крагујевац	5.658.038	2.506	0	1.262.040	15.530.488	9.087.490	883.255

Табела 48. Аутомобилска индустрија у Крагујевцу, 2016. године

Назив привредног друштва	Производ	Број запослених (2016)
FCA Srbija	Путничка возила	2833
Fori Textile Ser	Навлаке за седишта	442
Sigit	Гумени делови	197
PMC Automotive	Делови тела аутомобила	195
Adient Seating	Седишта	150
Gomma Line	Кедери за оквир врата	135
Magneti Marelli	Пластични делови	131
SCGM	Пластични делови	98
Becchis Osiride	Звучна изолација	97
TPV Šumadija	Заптивачи	96
Tekina	Метални и пластични делови	35

Извор: Привредна комора Србије, Агенција за привредне реинџинџере

Носиоци привредних активности Града су свакако велика привредна друштва (преко 250 запослених) која успешно послују. Најзначајнији примери распоређени према броју запослених у 2016. години су приказани у табели број 49.

Табела 49. Велика привредна друштва

Назив привредног друштва	Делатност	Број запослених (2016)	Број запослених (2018)
FCA Србија д.о.о.	Производња путничких возила	2833	2.280
Застава оружје А.Д.	Производња и промет возила	2375	2.506
Форма идеале д.о.о.	Производња и промет намештаја	1217	1.509
Fori Textile Ser doo	Производња и промет унутрашње опреме за возила	442	411
Агромаркет д.о.о.	Производња, промет и услуге	363	408
Милановић Инжењеринг д.о.о. SIEMENS MOBILITY doo	Производња, промет, инжењеринг и услуге	297	544
Wacker Neuson doo	Производња машина за подизање и преношење и израда варених констуркција за грађевинске машине	275	339
Енергетика д.о.о. Крагујевац	Снабдевање паром и климатизација	471	458

Извор: Агенција за привредне реинџинџере

Поред великих предузећа, у Крагујевцу послују и мала и средња предузећа која успешно послују и представљају добре примере за развој крагујевачке привреде (табела бр.50).

Табела 50. Мала и средња производна предузећа у Крагујевцу – примери

Назив привредног друштва	Делатност	Број запослених (2016)	Број запослених (2018)
Sigit	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	197	210
PMC Automotive	Обрада и превлачење метала	195	166
Kuč company	Прерада млека и производња сирева	180	238
Unior componets AD	Производња алата	159	160
Agro Jevtić doo	Производња млинских производа	155	190
Adient Seating	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	150	146
MEGGLE Srbija doo	Прерада млека и производња сирева	143	146
Gomma Line doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	135	191
Magneti Marelli doo FCA PLASTISC SRBIJA	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	131	103
SANEL doo	Трговина на велико деловима и опремом за моторна возила	121	171
SCGM doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	98	136
Becchis Osiride doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	97	114
TPV Šumadija doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	96	102
Žitoprodukt AD	Производња хлеба и пекарских производа	94	
ČAR EXPORT-IMPORT doo	Производња средстава за припремање боја и пигмената	84	47
PRIZMA doo	Производња медицинских и стоматолошких инструмената и материјала	78	80
Sunce Marinković doo	Производња металних врата и прозора	76	80
Nikom doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	53	61
Sena doo	Производња расхладне и вентилационе опреме	40	43
Teknia doo	Производња осталих делова и додатне опреме за моторна возила	35	64
Joker Plus	Производња зачина и других додатака храни	32	24
Tara doo	Резање и обрада дрвета – производња паркета	16	22
AMM MANUFACTURING DOO	Машинска обрада метала	–	95
Mind Real Estate	Изградња стамбених и нестамбених зграда	–	18
Milanovic Tretman Voda	Скупљање, пречишћавање и дистрибуција воде	–	43

Извор: Агенција за привредне рејисџре

Структура привредних субјеката у Крагујевцу

У Крагујевцу у 2017. године послује 8.306 предузећа, што је 290 или 3,6% више него 2016, а чак 965 или 13,1% више него 2014. године. Укупан број новооснованих предузећа се повећава из године у годину, па је тако у току 2016. године основано 1178 предузећа (108 више него 2015. године). Из регистра је у току 2016. године избрисано 602 предузећа, па је тако 2016. година, међу посматраним, година са највећом разликом између новооснованих и угашених предузећа.

Табела 51. Укупан број предузећа у Крагујевцу, у периоду 2014–2019. година

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
укупно	АКТИВНА	7341	7482	8016	8306	8.699	9.435
	Новооснована	946	1070	1178	/	/	/
	угашена	735	938	602	/	/	/

Извор: Агенција за привредне регистре

Број привредних друштава и предузетника

Највећи број привредника у Крагујевцу представљају предузетници, док је мањи број регистрованих привредних друштава. Тако је у јуну 2017. године пословало 1993 привредних друштава и 6313 предузетника. У табели 52. се уочава да су у укупном повећању броја привредника учешће узели како новорегистровани предузетници тако и привредна друштва. У 2019. години активно је 2101 привредно друштво и 7334 предузетника.

Табела 52. Број привредних друштава и предузетника у Крагујевцу, у периоду 2014–2019. година

		2014	2015	2016	2017	2018	2019
привредна друштва	АКТИВНА	1779	1878	1957	1993	2.019	2.101
	Новооснована	137	146	160	/	/	/
	Угашена	43	49	40	/	/	/
предузетници	АКТИВНА	5562	5604	6059	6313	6.680	7.334
	Новооснована	809	924	1018	/	/	/
	Угашена	692	889	562	/	/	/

Структура привредних друштава према облику организовања

По облику организовања преовлађују друштва са ограниченом одговорношћу (ДОО), чија заступљеност незнатно варира последњих година, али се увек креће преко 91%, док је заступљеност 2019. године 96,4%. У веома малом проценту су заступљена акционарска друштва (АД), ортачка друштва (ОД), задруге и други облици организовања. Подаци о броју појединих облика привредних друштава се могу пронаћи у табели број 53.

Табела 53. Преглед броја предузећа по облику организовања, 2019. година

	ДОО	АД	ОД	Задруге	Остали облици	УКУПНО
Број	2.026	11	10	41	13	2.101
Удео	96.4%	0.6%	0.5%	1.9%	0.6%	100%

Извор: Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката

Структура привредних друштава према величини

Према подацима Агенције за привредне регистре о броју предузећа према њиховој величини (АПР), уочава се да највећи број предузећа на подручју Града припада сектору микро предузећа, затим следе мала предузећа док најмање има средњих и великих предузећа. Подаци о овоме су приказани у табели бр. 54.

Табела 54. Број предузећа у Крагујевцу према величини, 2010–2017. година

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Микро	1362	1366	1357	1277	1226	1264	1.381	1.418
Мала				181	169	164	166	175
Средња	50	53	56	25	25	25	29	28
Велика	20	22	23	11	12	8	9	7

Извор: Агенција за привредне рејистре – Рејистар привредних субјеката

Мала и средња предузећа (МСП) упошљавају 55–58% свих запослених, са растућим трендом (повећање броја МСП и учешћа у извозу), који је последица процеса приватизације, константног пораста броја предузетника и расположивости националних програма за подршку МСП сектору. Овај део привреде сматра се највиталнијим и најиновативнијим, тако да чини кључни сегмент за интензивну подршку у процесима развоја.

Критеријуми за разврставање предузећа по величини за 2018. су дати у табели 55.

Табела 55. Критеријум за разврставање правних лица према величини, за 2018. г.

Граничне вредности у хиљадама динара		
МИКРО ПРАВНО ЛИЦЕ		
просечан број запослених ≤		10
пословни приход ≤		82.736
просечна вредност пословне имовине ≤		41.368
МАЛО ПРАВНО ЛИЦЕ		
10	< просечан број запослених ≤	50
82.736	< пословни приход ≤	1.040.112
41.368	< просечна вредност пословне имовине ≤	520.056
СРЕДЊЕ ПРАВНО ЛИЦЕ		
50	< просечан број запослених ≤	250
1.040.112	< пословни приход ≤	4.136.811
520.056	< просечна вредност пословне имовине ≤	2.068.406
ВЕЛИКО ПРАВНО ЛИЦЕ		
	просечан број запослених >	250
	пословни приход >	4.136.811
	просечна вредност пословне имовине >	2.068.406

Извор: Агенција за привредне рејистре

Секторска структура привреде Крагујевца

Посматрајући секторе којима припадају привредна друштва (табела бр.56), уочавамо да је по броју предузећа најзаступљенији сектор трговине на велико и мало, док велики број предузећа послује у сектору прерађивачке индустрије. Остали сектори су мање заступљени (стручне, научне, иновационе и техничке делатности, грађевинарство, саобраћај и складиштење).

Табела 56. Број активних привредних друштава по секторима, 2015. и 2019. година

Редни бр.	СЕКТОР	VI 2015	VIII 2017	VIII 2018	IV 2019
1.	ТРГОВИНА НА ВЕЛИКО И ТРГОВИНА НА МАЛО; ПОПРАВКА МОТОРНИХ ВОЗИЛА И МОТОЦИКАЛА – G	590	631	632	543
2.	ПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА – С	427	472	484	498
3.	СТРУЧНЕ, НАУЧНЕ, ИНОВАЦИОНЕ И ТЕХНИЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ – М	117	169	183	186
4.	ГРАЂЕВИНАРСТВО – F	132	154	156	161

Редни бр.	СЕКТОР	VI 2015	VIII 2017	VIII 2018	IV 2019
5.	САОБРАЋАЈ И СКЛАДИШТЕЊЕ – Н	108	137	140	145
6.	УСЛУГЕ СМЕШТАЈА И ИСХРАНЕ – I	64	87	88	92
7.	ИНФОРМИСАЊЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ – J	76	79	85	88
8.	АДМИНИСТРАТИВНЕ И ПОМОЋНЕ УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ – N	64	76	84	86
9.	ПОЉОПРИВРЕДА, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО – А	41	45	49	51
10.	ПОСЛОВАЊЕ НЕКРЕТНИНАМА – L	21	25	27	30
11.	ОБРАЗОВАЊЕ – P	28	26	28	31
12.	СНАБДЕВАЊЕ ВОДОМ; УПРАВЉАЊЕ ОТПАДНИМ ВОДАМА, КОНТРОЛИСАЊЕ ПРОЦЕСА УКЛАЊАЊА ОТПАДА И СЛИЧНЕ АКТИВНОСТИ – E	18	20	18	18
13.	СНАБДЕВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ, ГАСОМ, ПАРОМ И КЛИМАТИЗАЦИЈА – D	16	18	20	20
14.	УМЕТНОСТ; ЗАБАВА И РЕКРЕАЦИЈА - R	11	16	18	17
15.	ФИНАНСИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ И ДЕЛАТНОСТ ОСИГУРАЊА	11	12	11	12
16.	ОСТАЛЕ УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ - S	15	11	11	10
17.	РУДАРСТВО - B	7	6	7	7
18.	ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА – Q	5	6	6	7
19.	Непознато	60	1	0	2
20.	ДРЖАВНА УПРАВА И ОДБРАНА; ОБАВЕЗНО СОЦИЈАЛНО ОСИГУРАЊЕ – O	0	0	0	0
21.	ДЕЛАТНОСТ ДОМАЋИНСТВА КАО ПОСЛОДАВЦА; ДЕЛАТНОСТ ДОМАЋИНСТАВА КОЈА ПРОИЗВОДЕ РОБУ И УСЛУГЕ ЗА СОПСТВЕНЕ - U	0	0	0	0
22.	ДЕЛАТНОСТ ЕКСТЕРИТОРИЈАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ТЕЛА - T	0	0	0	0
	Σ	1811	1991	2.047	2.101

Извор: Агенција за привредне рејистре

Када су у питању предузетници и ортачке радње, највећи број субјеката у Крагујевцу припада истим секторима као и највећи број привредних друштава: сектору трговине и сектору прерађивачке индустрије. Следећи по заступљености је сектор обрађаја. Остали сектори су по броју привредних субјеката којима припадају заступљени са учешћима нижим од 10%.

Табела 57. Број активних предузетника и ортачких радњи по секторима

Редни бр.		VII 2015	VIII 2017	VIII 2018	IV 2019
1.	ТРГОВИНА НА ВЕЛИКО И ТРГОВИНА НА МАЛО; ПОПРАВКА МОТОРНИХ ВОЗИЛА И МОТОЦИКАЛА – G	1,385	1,451	1542	1448
2.	ПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА – С	915	1,013	1152	1135
3.	САОБРАЋАЈ И СКЛАДИШТЕЊЕ – Н	704	786	840	839
4.	УСЛУГЕ СМЕШТАЈА И ИСХРАНЕ – I	496	564	671	640
5.	ОСТАЛЕ УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ – S	495	566	544	605
6.	СТРУЧНЕ, НАУЧНЕ, ИНОВАЦИОНЕ И ТЕХНИЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ – M	442	562	660	687
7.	ГРАЂЕВИНАРСТВО – F	438	523	607	668
8.	ИНФОРМИСАЊЕ И КОМУНИКАЦИЈЕ – J	170	267	353	423
9.	АДМИНИСТРАТИВНЕ И ПОМОЋНЕ УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ - N	211	257	300	300
10.	ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА - Q	94	122	139	141
11.	ФИНАНСИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ И ДЕЛАТНОСТ ОСИГУРАЊА - K	60	73	84	77
12.	УМЕТНОСТ; ЗАБАВА И РЕКРЕАЦИЈА – R	11	73	89	89
13.	ОБРАЗОВАЊЕ – P	35	56	74	73
14.	ПОЉОПРИВРЕДА, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО – А	43	48	55	58

Редни бр.		VII 2015	VIII 2017	VIII 2018	IV 2019
15.	СНАБДЕВАЊЕ ВОДОМ; УПРАВЉАЊЕ ОТПАДНИМ ВОДАМА, КОНТРОЛИСАЊЕ ПРОЦЕСА УКЛАЊАЊА ОТПАДА И СЛИЧНЕ АКТИВНОСТИ – Е	19	44	64	103
16.	ПОСЛОВАЊЕ НЕКРЕТНИНАМА – L	40	35	44	45
17.	РУДАРСТВО – В	1	1	1	1
18.	СНАБДЕВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ, ГАСОМ, ПАРОМ И КЛИМАТИЗАЦИЈА – D	2	2	2	2
19.	ДРЖАВНА УПРАВА И ОДБРАНА; ОБАВЕЗНО СОЦИЈАЛНО ОСИГУРАЊЕ – O	0	0	0	0
20.	ДЕЛАТНОСТ ДОМАЋИНСТВА КАО ПОСЛОДАВЦА; ДЕЛАТНОСТ ДОМАЋИНСТАВА КОЈА ПРОИЗВОДЕ РОБУ И УСЛУГЕ ЗА СОПСТВЕНЕ - T	0	0	0	0
21.	ДЕЛАТНОСТ ЕКСТЕРИТОРИЈАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ТЕЛА - U	0	0	0	0
22.	Непознато	42	0	101	0
	Σ	5,603	6,443	7.322	7.334

Извор: Агенција за привредне регистре

Пословне перформансе привредних друштава

Пословне перформансе привредних друштава посматране су у периоду од 2014. до 2017. године¹⁴ и приказане у табели 58.

Табела 58. Финансијске перформансе привредних друштава у Крагујевцу, 2014–2017. година (износи у хиљадама динара)

	2014	2015	2016	2017
01. Број привредних друштава	1.452	1.496	1.585	1.628
02. Број запослених	22.539	21.845	21.783	22.314
03. Пословни приходи	272.220.408	266.990.200	270.522.482	254.821.873
Просечан пословни приход по запосленом	12077.8	12222.0	12419.0	11.419,8
04. Нето добитак	7.907.470	9.881.037	10.834.404	11.514.789
05. Број привредних друштава са нето добитком	883	911	1.005	1.253
Просечан нето добитак, по друштву са добитком	8.955	10.846	10.781	9.190
06. Нето губитак	13.290.347	8.460.754	7.889.539	2.337.685
07. Број привредних друштава са нето губитком	417	405	347	375
Просечан нето губитак, по друштву са губитком	31.871	20.891	22.736	6.234
08. Укупна средства	295.760.538	264.228.655	256.525.502	256.869.935
09. Капитал	95.393.705	88.918.049	98.175.665	108.205.209
10. Губитак	116.332.424	124.624.039	80.437.217	139.872.251
11. Број привредних друштава са губитком изнад висине капитала	338	346	334	338

Извор: Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката

¹⁴ Подаци су методолошки усаглашени са Законом о рачуноводству („Службени Гласник РС”, број 62/13) и одговарајућим подзаконским актима

Пословне перформансе предузетника

Табела 59. Финансијске перформансе предузетника у Крагујевцу, 2014–2017. година (износи у хиљадама динара)

	2014	2015	2016	2017
01. Број предузетника	160	125	114	115
02. Број запослених	482	432	430	461
03. Пословни приходи	2086008	1759648	1817001	1.992.292
Просечан пословни приход по запосленом	4327.82	4073.26	4225.58	4.321,67
04. Нето добитак	54411	60715	87981	84.228
05. Број предузетника са нето добитком	113	94	97	96
Просечан нето добитак, по друштву са добитком	481.5	645.9	907.0	877,4
06. Нето губитак	45585	7785	4542	12.416
07. Број предузетника са нето губитком	41	25	13	22
Просечан нето губитак, по друштву са губитком	1111.8	311.4	349.4	564,4
08. Укупна средства	1096009	963244	849301	963.237
09. Капитал	198754	207834	247169	276.841
10. Губитак	99880	63823	38994	50.321
11. Број предузетника са губитком изнад висине капитала	37	26	21	23

Извор: Агенција за привредне рејистре – Рејистар финансијских извештаја, обрада аутора

Кластери и удружења

Искуство ЕУ говори да се конкурентност појединих грана може значајно повећати повезивањем предузећа у кластере, нарочито у зрелим и традиционалним индустријским гранама. Развој кластера је препознат као једна од мера за развој конкурентности, што је од стране домаћих и међународних развојних агенција и организација подржано одговарајућим програмима подршке.

Влада подржава оне кластерске иницијативе које окупљају најмање 12 привредних субјеката (девет предузећа и минимум три институције). У структури кластера МСП мора да учествују са мин. 60%, и мора да је укључена минимум једна научно-истраживачка институција. Недостатак институционалне подршке програмима за развој кластера у Србији донекле су испуниле регионалне развојне агенције. Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља из Крагујевца је покренула неколико кластер иницијатива.

Проблеми који ометају формирања кластера: непостојање географске концентрације компанија које послују у одређеној области; непостојање кластера који би био чврсто повезан са универзитетом, који се бави истраживањем у одређеним научним областима или је оријентисан на развој технологије.

Кластери који окупљају привредне субјекте Града Крагујевца и региона су приказани у табели бр. 60.

Табела 60. Оперативни кластери у Крагујевцу

Кластер	Делатност	Година оснивања	Број чланова	Број институција подршке
„Netwood”	производња намештаја	2008	5	2
„Шумадија текстил”	текстилна индустрија	2009	10	4
„Грађевински кластер”	грађевинарство	2010	31	9
„Регионални ауто кластер”	аутоиндустрија	2010	31	/
„Регионални кластер ИКТ”	ИКТ	2013	18	4
„ИКТ кластер”	ИКТ	2013	17	2
„Кластер креативних индустрија Централне Србије”		2017		4

Извор: Агенција за привредне рејистре

Иницијатива формирања ових кластера кренула је од привреде, пословних субјеката и њихових асоцијација, а превасходно уз помоћ Регионалне агенције за економски развој Шумадије и Поморавља, Регионалне привредне коморе, Удружења предузетника из Крагујевца и Града Крагујевца, а делом и уз подршку капитала међународних организација и пројеката, уз доста мању подршку државних фондова. Кластери на добровољној основи укључују образовне, научно-истраживачке и локалне институције, али ово укључивање није суштинско већ формално и своди се на информисање. Генерално, може се оценити да су кластери лоцирани у Крагујевцу још увек млади и у фази недовољне развијености.

Трговина, туризам и угоститељство

Терцијарни сектор (услужни сектор) обухвата пре свега делатности из области трговине, угоститељства и туризма, саобраћаја и веза, стамбено-комуналне делатности, услужног занатства, финансијских и других услуга. Развој овог сектора је посебно важан имајући у виду да је терцијарни сектор постао најважнија област за апсорбовање вишка радне снаге који исказује секундарни сектор.

Предузећа из области терцијарног сектора чини 60,4% привредних друштава и 68,5% предузетничких радњи у граду Крагујевцу. И код једних и код других претежни удео чини трговина. Од укупног броја запослених у оквиру привредних делатности, само 43% је запослено у предузећима из области терцијарног сектора.

Према заступљености у сектору услуга у Крагујевцу, издвајају се инжењеринг, консалтинг, менаџмент послови, рачуноводство и послови контроле, који обухватају око 50% од укупног броја привредних субјеката у сектору услуга.

Трговина и трговинска мрежа

Последњих десетак година у Крагујевац су почели да пристижу велики трговински ланци утичући на смањење броја традиционалних трговинских радњи у којима се продавала прехрана и роба широке потрошње. Повећало се учешће модерних малопродајних објеката (супермаркети, хипермаркети и др.).

Табела 61. Велики трговински ланци у Крагујевцу, 2017. година

Р. бр.	Назив	Седиште	Облик	Број обј. у ланцу	Врста асортимана
1	ИДЕА доо за унутрашњу и спољну трговину Београд (Нови Београд)	Општина: Београд-Нови Београд Место: Београд-Нови Београд Улица и број: Аутопут За Загреб 11А	Неспецијализована трговина на велико	190	роба широке потрошње
2	UNIVEREXPORT EXPORT-IMPORT доо Нови Сад	Општина: Нови Сад - град Место: Нови Сад Улица и број: Сентандрејски Пут 165	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	42	роба широке потрошње
3	Предузеће за трговину МЕТРО CASH & CARRY доо Београд	Општина: Београд (град) Место: Београд (град) Улица и број: Аутопут за нови сад 120	Трговина на велико месом и производима од меса	9	роба широке потрошње
4	Привредно друштво за пословне услуге MERCATOR-S доо, Нови Сад	Општина: Нови Сад - град Место: Нови Сад Улица и број: Темерински пут 50	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	137	роба широке потрошње

Р. бр.	Назив	Седиште	Облик	Број обј. у ланцу	Врста асортимана
5	Предузеће за производњу и промет и услуге «VEROPOULOS» доо Београд	Општина: Београд (град) Место: Београд (град) Улица и број: Милутина Миланковића 86а	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	5	роба широке потрошње
6	Производно и трговинско предузеће ДИС доо Крњево	Општина: Велика Плана Место: Крњево Улица и број: Булевар Ослобођења 16	Остала трговина на мало у неспецијализованим продавницама	16	роба широке потрошње
7	DELHAIZE SERBIA доо Београд, Нови Београд	Општина: Београд-Нови Београд Место: Београд-Нови Београд Улица и број: Јурија Гагарина 14	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	381	роба широке потрошње
8	СДЕ S доо привредно друштво за трговину и услуге Београд, Нови Београд	Општина: Београд-Нови Београд Место: Београд-Нови Београд Улица и број: Тошин Бунар 172	Трговина на мало хлебом, тестенином, колачима и слаткишима у специјализованим продавницама	9	роба широке потрошње
9	Друштво са ограниченом одговорношћу GOMEX за унутрашњу и спољну трговину и услуге, Зрењанин	Општина: Зрењанин Место: Зрењанин Улица и број: Милетићева 27а	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	91	роба широке потрошње
10	Привредно друштво за спољну и унутрашњу трговину и услуге АМАН доо Сурчин	Општина: Београд-Сурчин Место: Сурчин Улица и број: Виноградска 52а	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама, претежно храном, пићима и дуваном	139	роба широке потрошње

Извор: Министарство трговине, туризма и телекомуникација

Веома важан део трговинске мреже Крагујевца представљају трговинска предузећа која се баве трговином робе широке потрошње на велико и мало, имају више пословних објеката и запошљавају велики број радника.

Такво предузеће је „Трнава Promet doo”. Обављајући трговину на велико и мало прехранбеним и непрехрамбеним производима, са широким асортиманом робе са преко 10.000 артикала, предузеће снабдева у највећем делу трговинске радње и има развијен промет са производним и услужним предузећима. Предузеће располаже сопственим продајним капацитетима за трговину, магацинским простором као и више малопродајних објеката у Крагујевцу. Асортиманом робе, квалитетом услуге, условима продаје и ценом робе предузеће је конкурентно осталим познатим трговинским кућама у Србији.

Још једно велико крагујевачко трговинско предузеће је „MORAVA doo”. Основна делатност предузећа је снабдевање малопродајних објеката робом широке потрошње на територији града Крагујевца и централне Шумадије. Седиште фирме је у Крагујевцу. Поседује велепродајни комплекс до 6400 м² опремљеног складишног простора, а и у свом саставу има 16 малопродајних објеката, са тенденцијом ширења малопродајне мреже.

Туризам

Иако никада доминантна или истакнута грана, туризам се развијао у Крагујевцу све до 1990-тих и кроз статистичке податке бележи се пораст броја гостију. Ово се доводи у везу са општим стањем развоја туризма у Србији, као и са организованим посетама Спомен парку у Шумарицама. Криза деве-

десетих година, као и промена друштвено-политичких околности учинили су промену и у туристичкој промоцији и интересовању. Док је 1988. год. забележено 63.000 посетилаца и 124.000 ноћења годишње, 2000.год. број туриста износио је свега 13.000 (20.000 ноћења), да би уследио раст који је 2018. године Крагујевац посетило 49.127 туриста који су у Крагујевцу остварили укупно 100.664 ноћења.

Туристичка организација Крагујевца која је настала 1995. године из Туристичког Савеза (основан 1963. године), пословала је самостално, све док одлуком Скупштине града, 2005. године није основана Градска туристичка организација (ГТО) „Крагујевац”.

Комплекс „Милошев венац”, простор некадашње прве престонице модерне Србије, постаје простор који заузима приоритет у промоцији града, а не мање значајни су и комплекси „Војнотехнички завод” (посебно након преласка дела овог простора у власништво Града) и Спомен парк „Крагујевачки октобар” (који је био симбол града Крагујевца кроз деценије после Другог светског рата). Ови простори представљају јединствене антропогене целине на подручју Србије.

Последњих година уочава се пораст броја туриста и броја ноћења, што се доводи у везу и са бољом привредном климом у граду и држави, али и са појачаним радом на побољшању туристичке понуде града. Појачана привредна функција града (пре свега отварање фабрика „FCA Србија d.o.o.” и развијање пословне зоне Собовица), развој универзитетске, здравствене и културне функције града, повећање броја и квалитета смештајних капацитета и угоститељских објеката, отварање „Шумадија сајма”, организовање бројних спортских догађаја, конгреса, семинара и културних манифестација итд, утицали су на то да се број посета и ноћења вишеструко увећа. Анализиран је туристички промет у Крагујевцу у периоду 2000–2018. година, а подаци су приказани у табелама бр.62 и 63. и на графикаону бр. 30.

Табела 62. Туристички промет у Крагујевцу, 2000–2019. година

Година	Домаћи туристи			Страни туристи			Укупно		
	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења
2000	11226	16716	1.5	1561	3189	2	12787	19905	1.6
2001	12467	18187	1.4	2162	3824	1.7	14629	22011	1.5
2002	12406	20055	1.6	2877	6320	2.2	15283	26375	1.7
2003	9472	15082	1.6	2471	5141	2.1	11943	20223	1.7
2004	8078	15174	1.9	2577	4715	1.8	10655	19889	1.9
2005	9524	17803	1.9	4200	10043	2.4	13724	27846	2.0
2006	9472	15082	1.6	2471	5141	2.1	11943	20223	1.7
2007	12830	28938	2.3	7543	16165	2.1	20373	45103	2.2
2008	15710	40952	2.6	7795	18905	2.4	23505	59857	2.5
2009	14554	30583	2.1	9684	22825	2.4	24238	53408	2.2
2010	16559	32464	1.9	10449	23231	2.2	27008	55695	2.1
2011	16606	39526	2.4	13896	44784	3.2	30502	84310	2.8
2012	14726	33276	2.3	20328	82145	4	35054	115421	3.3
2013	16292	31834	2	15808	50634	3.2	32100	82468	2.6
2014	17833	32236	1.8	15660	33761	2.2	33493	65997	2.0
2015	21686	38967	1.8	17501	37272	2.1	39187	76239	1.9
2016	23798	46236	1.9	19434	40298	2.1	43232	86534	2.0
2017	26245	49034	1.9	21495	48448	2.2	47740	97483	2.0
2018	26884	51819	1.9	22243	48845	2.2	49127	100664	2.0
2019	30004	59608	2,0	23522	47601	2,0	53526	107209	2.0

Извор: Републички завод за статистику

У поменутом периоду се број туриста који на годишњем нивоу посете Крагујевац увећао са 12.787 на 49.127 што је увећање 3,8 пута. По укупном броју посета, мање успешне од 2000. године биле су 2003 и 2006. година, а убедљиво најлошија 2004. година када је остварено само 10.665 посета, односно 17% мање него 2000. године. Остале године су биле све успешније и број посета је од 2007. до 2018. године континуирано растао. Континуитет ремети година почетка производње новог Фијатовог

модела када је Крагујевац посетио велики број италијанских гостију и када је остварено 4500 или 15% посета више него 2011. године. Резултат из 2012. је превазиђен 2015. године, а до 2018. године укупан број посета се у односу на 2012. годину увећао за око 14.000.

Туристички промет Крагујевца индексиран на 2000. годину као базну, приказан је у табели бр.78 и на графиконима бр.31, 32 и 33.

Табела 63. Туристички промет у Крагујевцу, 2000–2018. Година, индексиран, индекс 2000=100

Година	Домаћи туристи			Страни туристи			Укупно		
	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења
2000	100	100	100	100	100	100	100	100	100
2001	111	109	93	139	120	85	114	111	97
2002	111	120	107	184	198	110	120	133	111
2003	84	90	107	158	161	105	93	102	109
2004	72	91	127	165	148	90	83	100	120
2005	85	107	127	269	315	120	107	140	130
2006	84	90	107	158	161	105	93	102	109
2007	114	173	153	483	507	105	159	227	142
2008	140	245	173	499	593	120	184	301	164
2009	130	183	140	620	716	120	190	268	142
2010	148	194	127	669	728	110	211	280	132
2011	148	236	160	890	1404	160	239	424	178
2012	131	199	153	1302	2576	200	274	580	212
2013	145	190	133	1013	1588	160	251	414	165
2014	159	193	120	1003	1059	110	262	332	127
2015	193	233	120	1121	1169	106	306	383	125
2016	212	277	130	1245	1264	104	338	435	129
2017	233	293	127	1377	1519	110	373	489	125
2018	239	310	127	1425	1531	110	384	505	125

Извор: Прорачун аутора, „Студије економској развоја града Крагујевца“ на основу података Републичкој завода за статистику

Ако се упореди број посета домаћих и страних туриста може се уочити да је сваке године доминирао домаћи туризам, осим поменуте 2012. године, када је Крагујевац посетило око 5500 више страних него домаћих гостију. Домаћи туристи су најмање посећивали Крагујевац од 2003. до 2006. године (2004. је остварено чак 28% мање посета него 2000. год.), а највише 2017. и 2018. када је број домаћих туриста био око 2,4 пута већи него 2000. године.

Број посета страних туриста никада није пао испод нивоа из 2000. године, а био је највећи 2018. године. Те године је 22.243 страних гостију посетило Крагујевац. Тај број гостију превазилази чак и, до тада рекордну, 2012. годину, а у односу на 2000. годину број страних гостију је повећан за 14,2 пута.

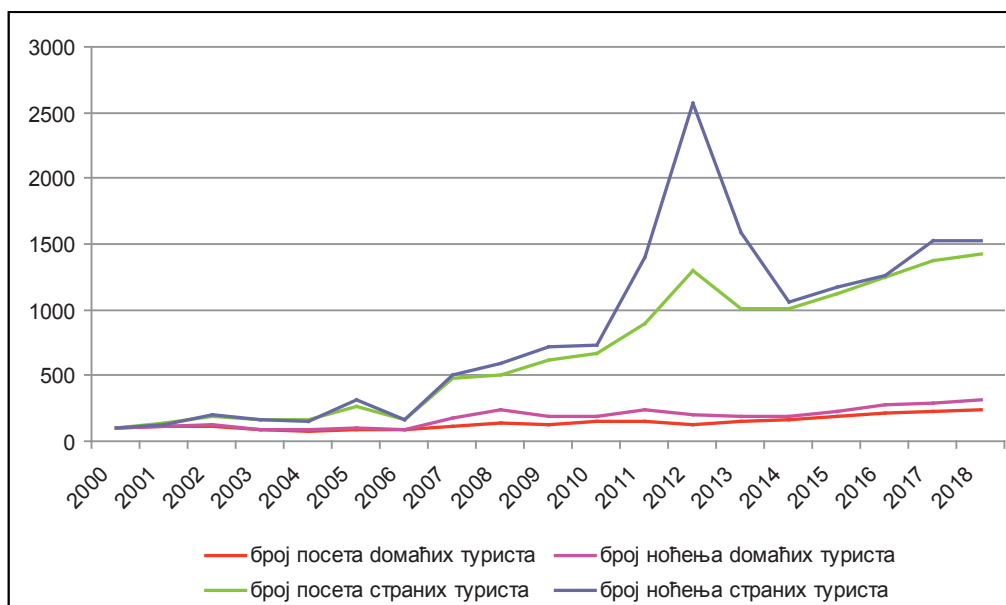
Графикон 28. Број посета домаћих и страних туриста Крагујевцу, 2000–2019. година

У 2018. години је у Крагујевцу остварено 100.664 ноћења (5 пута више него 2000. године), а од тога 51.819 од стране домаћих и 48.845 од стране страних туриста. Године са најмањим бројем остварених ноћења су године од 2003. до 2006, а до 2007. је број ноћења страних туриста био готово занемарљив. Као изузетно добре се могу оценити 2008. година, као и период од 2015. до 2018. године, по броју ноћења домаћих туриста, а 2012. и 2018. година по броју ноћења страних туриста. Може се приметити да је број ноћења страних туриста 2012. године био двоструко већи од укупног броја ноћења остварених 2010. године, што је илустровано графиконом бр. 29.

Графикон 29. Укупан број ноћења домаћих и страних туриста у Крагујевцу, 2000–2019. година

Негативни аспект досадашњег туристичког развоја Крагујевца је просечан остварени број ноћења. У периоду 2000–2018. година просечни домаћи туриста је провео 1,9 ноћи, а просечан страни туриста 2,3 ноћи. У 2018. години просечан остварени број ноћења је 2. Једина година са просеком преко 3 ноћи је 2012. година – развојна година за крагујевачку фабрику аутомобила. Дакле, Крагујевац неумитно привлачи све већи број туриста, али не успева да их задржи да остану дуже. И поред побољшања стања у туризму, у односу на период најбољег туристичког промета оствареног у Крагујевцу (80-те године двадесетог века), број туриста и број ноћења је и даље знатно мањи.

Графикон 30. Туристички промет у Крагујевцу, 2000–2018. година, индексиран, индекс 2000=100

Из овога се може закључити да туристичка дестинација Крагујевац бележи интензивнији раст туристичких долазака и остварених ноћења ако се упореди са целом територијом Србије. Међутим, ове показатеље морамо да узмемо са одређеном дозом резерве, из следећих разлога:

- доста ниска стартна основа, тј. доста скромни полазни подаци о оствареном туристичком промету у базној години посматраног периода (2000. год.)
- непоузданост у погледу прихватања показатеља, нарочито везаних за иностране туристе који Крагујевац посећују превасходно из пословних разлога, па долазимо у парадоксалну ситуацију да је 2012. год. у Крагујевцу боравио за око 30% већи број иностраних од домаћих туриста, као и да је број остварених ноћења иностраних туриста већи око 2,5 пута.

Што се тиче постојећих смештајних капацитета, Крагујевац располаже са 6 хотела, 10 гарни хотела (ноћење са доручком), 4 преноћишта и 30 приватних смештаја у граду. Поред три хотела и гарни хотела са 4 звездице већина смештајних капацитета категорисана је са 3 и мање звездица. Попуњеност капацитета у смештајним објектима у централној градској зони протеклих година кретала се између 5 и 30%. Листа категорисаних објеката дата је у табели бр. 64.

Табела 64. Категорисани објекти у Крагујевцу, 2019. година

Назив објекта	Адреса	Категорија објекта	Врста објекта	Број апартмана	Број соба	Број см. јед.	Број лежаја
Гарни хотел „Президент де лукс”- са депандасом	Јанка Веселиновића 52	**	Гарни хотели	2	15	17	28
Гарни хотел „Лазаревић”	Краља Петра I 29а	**	Гарни хотели	0	24	24	32
Гарни хотел „Вива”	Војводе Мишића 1	**	Гарни хотели	0	9	9	17
Гарни хотел „Три 0”	Војислава Калановића 3	**	Гарни хотели	0	15	15	23
Гарни хотел „Анђелика”	Луја Пастера 13	***	Гарни хотели	0	14	14	17
Гарни хотел „Central lux”	Цетињска 4	***	Гарни хотели	0	8	8	8
Гарни хотел „Лама” - са деп. „Лама”	Београдска 75	****	Гарни хотели	0	23	23	28
Гарни хотел „Ема”	Јанка Веселиновића 91	****	Гарни хотели	14	1	15	32
Хотел „Женева”	Луја Пастера 19	**	Хотели	1	11	12	18

Назив објекта	Адреса	Категорија објекта	Врста објекта	Број апартмана	Број соба	Број см. јед.	Број лежаја
Хотел „Зеленгора“	Бранка Радичевића 22	***	Хотели	3	30	33	44
Хотел „Шумарице“ - са деп. „Шумарице“	Десанкин венац бб	***	Хотели	6	110	116	167
Хотел „Крагујевац“	Краља Петра I 18	****	Хотели	0	72	86	94
Хотел „Ženeva Lux“	Слободе б.б.	****	Хотели	7	6	13	33
Гарни хотел „Рубикон“	Вишњићева 21	****	Гарни хотели	2	15	17	27

Извор: Министарство туризму, туризма и телекомуникација, Сектор туризму

У погледу угоститељских капацитета, у граду се налази велики број угоститељских објеката који се разликују према типу, капацитетима и намени. У табели бр.65 су наведени ресторани који функционишу у Крагујевцу и њихови капацитети. Треба напоменути да се поред наведених ресторана у Крагујевцу и сврху организованих ручкова користе и ресторански простори градских хотела.

Табела 65. Ресторани у Крагујевцу, 2019. године

Назив	Локација	Категорија	Капацитети
Ловац	центар града	ресторан	40 места + 40 башта
Певац	периферија града, насеље Виногради	ресторан	70 места
Двориште	центар града	ресторан	40 места + 130 башта
Мустанг	Хиподром	ресторан	75 места + 50 башта
Палас	периферија, насеље Сунчев брег	ресторан	200 места
Кина Wok	центар града	интернационални ресторан	40 места
Ораница	Језеро у Шумарицама	ресторан	90 места
„Библиотека код Милутина“	3,5 km од центра града	кафана	100 места
Рујна Зора	шири центар града	кафана	70 места
Воденица	шири центар града	кафана	45 места
Стара Србија	центар града	кафана	120 места
Палигорић	центар града	кафана	240 места
Лаба Француска	центар града	кафана	120 места
Босна	центар града	кафана	100 места
Авала	4 km од центра града	ресторан	230 места
Балкан	центар града	кафана	120 места
Vega food store	центар града	ресторан	40 места
Нептун	шири центар града	ресторан	40 места
Језеро	центар града	ресторан	80 места
Панорама	центар града	интернационални ресторан	80 места
Хазард	центар града	интернационални ресторан	60 места
Танго	центар града	интернационални ресторан	150 места са баштом
Рим	центар града	интернационални ресторан	40 места
Одисеја	центар града	интернационални ресторан	60 места + 60 места башта

На територији Крагујевца постоји 9 категорисаних сеоских туристичких домаћинстава, највећим делом са 4 звездице.

Табела 66. Сеоска туристичка домаћинства 2019. година

Назив објекта	Адреса	Категорија објекта	Врста објекта	Број апартмана	Број соба	Број см. јед.	Број лежаја
Батавељић Бранка	Доње Грбице	***	Сеоско тур. домаћинство	0	2	2	4
Обрадовић Миланче	Лужнице	****	Сеоско тур. домаћинство	0	1	1	3
Тодоровић Љубиша	Каменица	****	Сеоско тур. домаћинство	0	1	1	2
Стаменковић Слободан	Поскурице	****	Сеоско тур. домаћинство	0	1	1	2
Цветковић Светлана	Петровац	****	Сеоско тур. домаћинство	0	3	3	7
Иван Димитријевић	Драча	****	Сеоско тур. домаћинство	0	2	2	6
Нана Шененбергер	Каменица	****	Сеоско тур. домаћинство	0	3	3	7
Степовић Игњатијевић Рада	Мала Врбица	****	Сеоско тур. домаћинство	0	6	6	13
Радовановић Марија	Горња Сабанта	**	Сеоско тур. домаћинство	0	1	1	2

Туристичка инфраструктура је недовољно развијена:

У центру града се налази Туристички информативни центар (ТИЦ), са основном функцијом сакупљања и пружања информација о граду и његовим знаменитостима, смештајним и угоститељским објектима и њиховој понуди, културним, забавним,

- спортским и другим дешавањима. Такође, за потребе туриста врши организацију стручног вођења.
- Крагујевац има постављену туристичку сигнализацију, на државним и другим јавним путевима, улицама и пешачким зонама. Сигнализацијом су обележене две културно-историјске целине, „Милошев венац” и Спомен парк „Крагујевачки октобар”, као и друге културно-историјске вредности града, природне атракције, спортски, јавни и други објекти од значаја за кретање туриста и хотели.

Сагледавајући идентификоване елементе, активности и факторе развоја туристичке дестинације Крагујевац, закључује се да он треба да иде у правцу фаворизовања: транзитног, пословног, излетничког и спортско-рекреативног туризма (висок степен атрактивности, низак степен конкурентности), односно манифестационог и културно-историјског туризма (средњи степен атрактивности и конкурентности). На основу овога, закључује се да највећи потенцијал има развој:

- типично урбаних облика туризма заснованих на антропогеним атрактивностима (транзитни, пословни, културно-историјски и манифестациони туризам), које могу да буду подједнако намењене домаћим и страним туристима.
- излетничког и спортско-рекреативног туризма, који су намењени превасходно домаћем, а нарочито локалном урбаном становништву.

Тек након изградње Крагујевца као дестинације и развоја претходно наведених облика туризма, усмерених на идентификованим сегментним групама туриста, могуће је извршити агресивнији наступ на домаћем и иностраном тржишту у правцу масовнијег привлачења туриста. На тај ће начин Крагујевац проћи иницијалне фазе у животном циклусу развоја туристичке дестинације, увидети и отклонити недостатке и моћи да конкурише развијеним конкурентским дестинацијама.

ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Територија Града Крагујевца спада у развијена подручја када је реч о привредним ресурсима и привредном развоју у коме централно место заузимају трговина и индустрија. Пољопривреда и рурални развоја поседују значајне ресурсе, потенцијале и погодности које могу позиционирати ову област као један од стубова развоја. Природне карактеристике Града Крагујевца (клима, рељеф, геолошки и педолошки састав земљишта) омогућавају одличне услове за развој пољопривредне производње. Пољопривредна површина заузима близу 63,83% територије Града. Рурално подручје у коме живи око 28.000 становника има огромне потенцијале у производњи и преради воћа по којој је и цела Шумадија препознатљива. Брдски рељеф представљен је огранцима планина Рудника, Црног Врха, Гледићких планина. Рељеф Града карактеришу валовити брежуљци и они представљају идеалну основу поред воћарства за развој и сточарства, у првом реду говедарства, овчарства и козарство. Низија је мало заступљена и углавном се налази у сливовима мањих река и њихових притока.

Социо-економска анализа пољопривреде и руралног развоја Града Крагујевца је базирана на подацима локалне самоуправе, регионалних институција, подацима Републичког завода за статистику и подацима Пописа пољопривреде из 2012. године.

Приступање ЕУ захтева значајне економске и организационе промене у агрокомплексу, не само на националном нивоу, већ и на нивоу локалних самоуправа. Један од честих проблема са којима се суочава агрокомплекс и на коме је потребно интервенисати у наредном периоду је одсуство интегралног наступа примарне пољопривредне производње са прерађивачким капацитетима. У том смислу обезбеђивање динамичног и одрживог развоја пољопривреде на територији Града Крагујевца треба да буде резултат синергетског процеса у коме кључну улогу има локална управа, уз пуно учешће регионалних институција, руралног становништва, правних субјеката и НВО из сектора аграра.

Опште карактеристике

Велика уситњеност катастарских парцела, амортизована опрема и машине, велики одлив радне снаге, застарела схватања и сваштарење у производњи, насупрот специјализованости за одређену врсту производа, довели су до производње која ни на који начин није конкурентна, како по ценама и приносима, тако и по квалитету који се тражи на тржиштима у европским земљама.

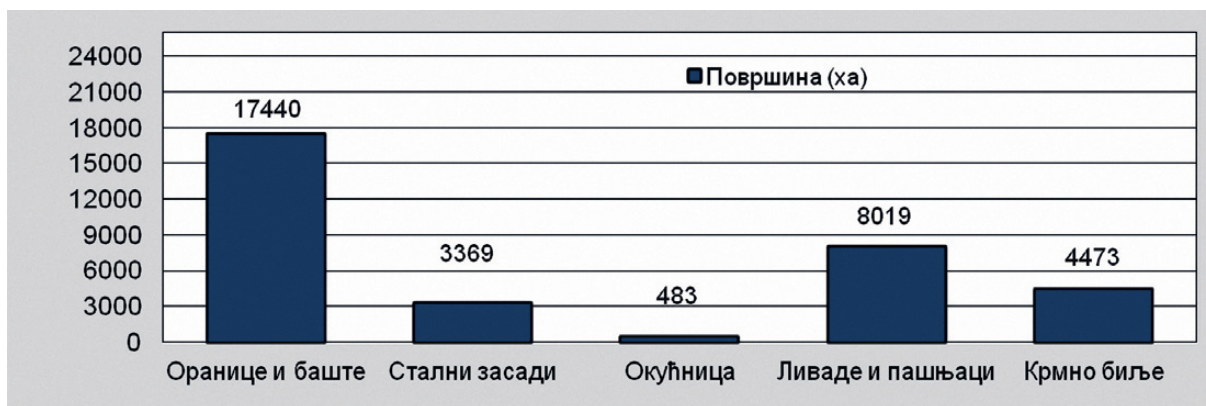
Највећи проблем пољопривредних произвођача је отежан пласман пољопривредних производа услед непостојања прерадних и складишних капацитета (хладњача, сушара), који би омогућили сигуран пласман пољопривредних производа, стимулативну цену и сигурну наплату.

Посебан проблем у претходних 20 –так година је гашење земљорадничких задруга преко којих би се организовано наступало како на локалном тржишту тако и на иностраном тржишту јер потенцијални купци захтевају велике количине робе коју индивидуални произвођачи не могу да произведу. Обнова земљорадничких задруга на принципу приватног удруживања ради заједничког наступа на тржишту, повољније набавке репроматеријала, складиштења пољопривредних производа, како би се роба продала у тренутку када је цена најповољнија, су основни услови унапређења пољопривредне производње којима треба посебно посветити пажњу. Доношењем новог Закона о задругама и доступни национални фондови су један корак у правцу ревитализације и обнове задругарства које је имало дугу и успешну традицију.

Пољопривредна површина

Табела 67. Пољопривредна површина – 2013. година (ха)

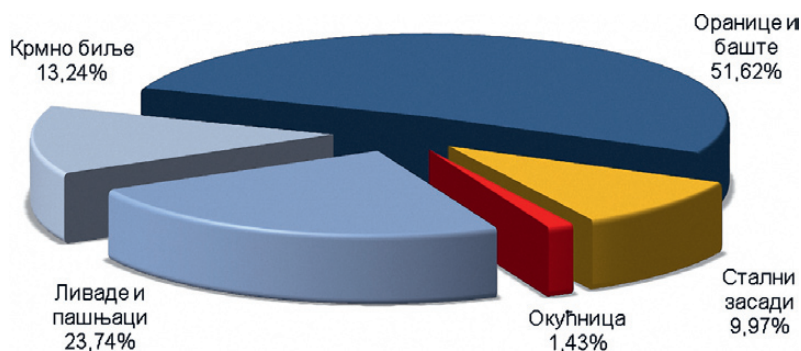
Број газдинстава	Коришћено пољопривредно земљиште	Оранице и баште	Стални засади	Окућница	Ливаде и пашњаци	Крмно биље
8786	33786	17440	3369	483	8019	4473

Графикон 31. Пољопривредна површина– 2013. година (ха)

Укупна пољопривредна површина на територији Града Крагујевца износи 47.250 ха. Када се упореде подаци о коришћеном пољопривредном земљишту које заузима 33.786 ха и земљишта које се користи по неком другом основу (шуме, рибњаци и остало земљиште) долази се до података да је неискоришћен 1.713 хектар пољопривредног земљишта. Стога је неопходно да се у наредном периоду смањи површина пољопривредног земљишта које је неискоришћено, пре свега подизањем сталних засада, воћњака и винограда.

На територији Града Крагујевца користи се 33.786 хектара пољопривредног земљишта. У структури коришћеног земљишта доминирају оранице и баште са укупно 21.914 ха, односно 64,86%. Стални засади (воћњаци, виногради) заузимају укупно 3.369 ха односно 9,97% од коришћеног пољопривредног земљишта, док површине под ливадама и пашњацима заузимају 8.019 хектара или 23,74%.

Графикон 32. Пољопривредна површина у %

Рурално становништво

Табела 68. Однос урбаног и руралног становништва по Попису из 2011. године

Општина	Укупно	Урбано	Рурално	Рурално (%)
Крагујевац	179417	150835	28582	15,93

Извор: Републички завод за статистику

У урбаном делу Крагујевца живи 150.835 становника, док остали део становника живи у сеоским месним заједницама и тај број је 28582, односно 15,93%. Од сеоских месних заједница највеће и најнасељенија села су Чумић и Лужнице, док села као што су Љубичевац, Ацине Ливаде и Трешњевак имају веома мали број становника.

Графикон 33. Однос урбаног и руралног становништва по Попису из 2011. године у %

У погледу демографије бележи се неповољне тенденције које се огледају у смањењу броја руралног становништва и повећању просечне старости. У односу на претходни попис становништва број становника мањи је за око 900. Рурална економија је и до сада било оптерећена неповољним старосним саставом радне снаге у пољопривреди као доминантној руралној делатности. Просечна старост становништва у руралним срединама је према последњем попису становништва 45 година. Демографски фактор ће и у будуће бити лимитирајући за развој пољопривреде, јер је све малобројнији прилив младих генерација који су носиоци економских активности на селу.

То упућује на чињеницу да ће пољопривреда као доминантне руралне делатност све више слабити, и не може бити једина окосница стратешких опредељења на којима ће се заснивати развој села и сеоске економије, већ је неопходно у оквиру процеса подршке економским активностима на селу развијати и непољопривредне делатности (стари и уметнички занати, домаћа радиност, трговина, прерада примарних пољопривредних производа, сеоски туризам, производња биогорива, органска производња, производња лековитог и зачинског биља, пчеларство, личне услуге, нега старих лица, остале занатске и професионалне услуге и др.).

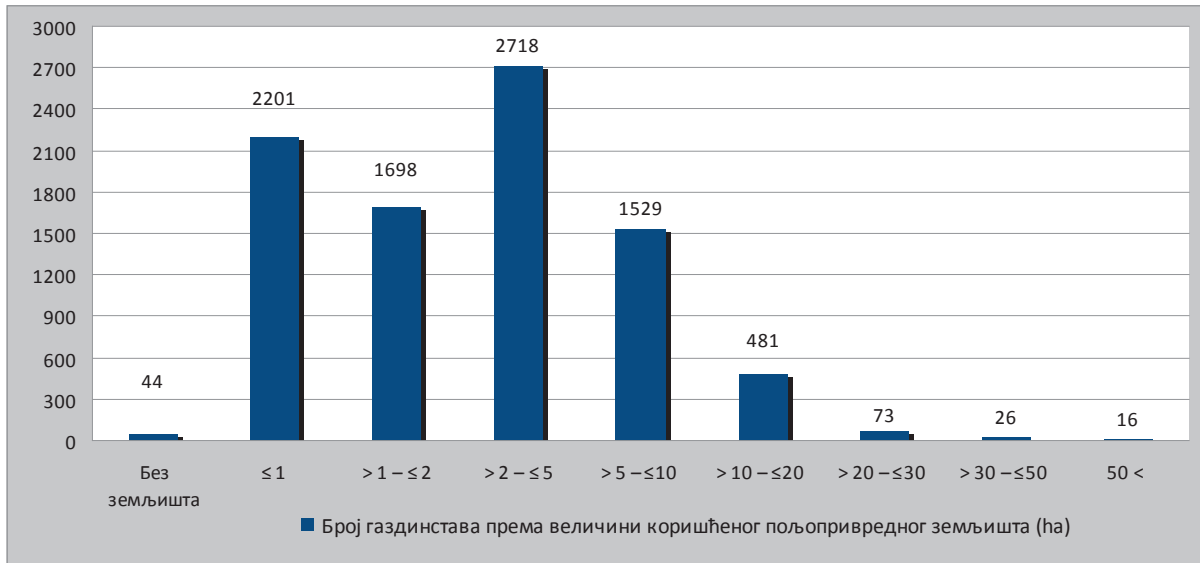
Пољопривредна газдинства

Табела 69. Газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта

Крагујевац	Укупно		Без земљишта	≤ 1 ha		> 1 – ≤ 2 ha		> 2 – ≤ 5 ha		> 5 – ≤ 10 ha	
	ПГ	ha		ПГ	ha	ПГ	ha	ПГ	ha	ПГ	ha
	8786	3786	44	2201	1287	1698	2491	2718	9042	1529	10630

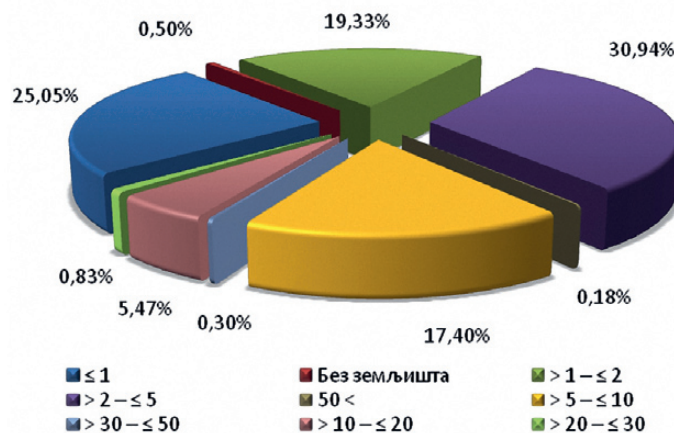
Крагујевац	> 10 – ≤ 20 ha		> 20 – ≤ 30 ha		> 30 – ≤ 50 ha		> 50 – ≤ 100 ha		100 < ha	
	ПГ	ha	ПГ	ha	ПГ	ha	ПГ	ha	ПГ	ha
	481	6399	73	1767	26	963	13	877	3	330

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 34. Газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта

На територији Града Крагујевца највише је газдинстава који користе између 2 и 5 ха пољопривредног земљишта и њихов проценат је нешто мање од 31%. Процент газдинстава које поседују између 1 и 2 ха је 17,40%, док је најмањи број пољопривредних газдинстава која имају пољопривредно земљиште изнад 50 ха и њих је укупно 16 односно само 0,18%. Одређен број газдинстава, тачније 0,50% нема пољопривредно земљиште које би користило за производњу.

Графикон 35. Газдинства према величини коришћеног пољопривредног земљишта у %

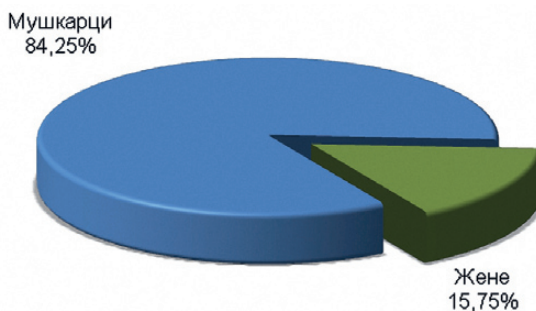
Када се сабере укупан број газдинстава која имају до 5 ха пољопривредних површина, долази се до податка да је готово 76% тих газдинстава што указује на знатну уситњеност пољопривредних парцела, што отежава развој интензивне производње.

Управљачка структура домаћинства

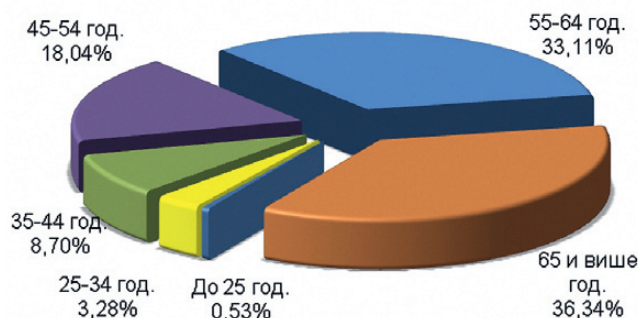
Табела 70. Управљачка структура домаћинства према старости и полу

Година	Број газдинстава	Мушкарци	Жене
До 25	47	43	4
25–34	288	268	20
35–44	764	678	86
45–54	1585	1402	183
55–64	2909	2470	439
65 и више	3193	2541	652
Укупно	8786	7402	1384

Уколико се посматра управљачка структура пољопривредних газдинстава према старости и полу може се закључити да највише мушкарци старијег старосног доба од 65 и више година управљају газдинством и доносе кључне одлуке. Укупан проценат таквих газдинстава је 36,34%. Уколико се сабере укупан број газдинстава којима управљају лица која имају више од 55 година долази се до бројке од 5011 лица, што је готово 70% свих пољопривредних газдинстава на територији Града Крагујевца.

Графикон 36. Управљачка структура домаћинства према полу у %

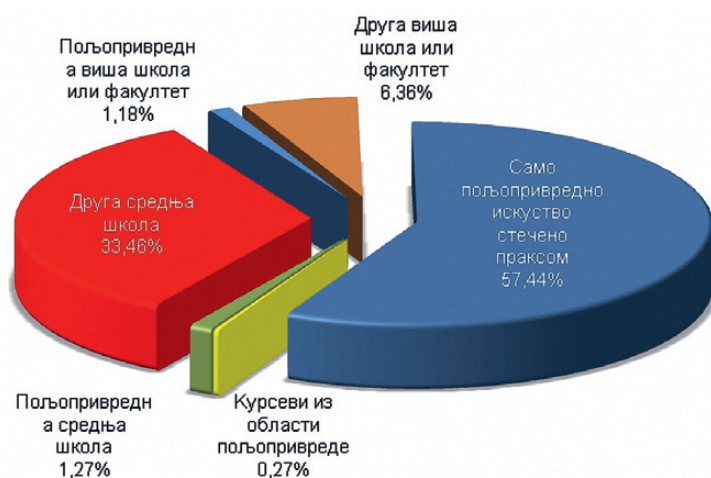
Графикон 37. Управљачка структура домаћинства према старосном добу у %

Укупно 84,25 % мушкараца управља газдинством, док је само 15,75 % жена одговорно за управљање пољопривредним газдинством. Чињеница која доводи до оваквих резултата посебно у делу старосне структуре управљања газдинством је и та што су доминантна старачка домаћинства у руралним срединама.

Табела 71. Ниво обучености менаџера газдинства

Ниво обучености	Број газдинстава
Само пољопривредно искуство стечено праксом	5047
Курсеви из области пољопривреде	24
Пољопривредна средња школа	112
Друга средња школа	2940

Ниво обучености	Број газдинстава
Пољопривредна виша школа или факултет	104
Друга виша школа или факултет	559

Графикон 38. Ниво обучености менаџера газдинства у %

Извор: Републички завод за статистику

Ова мера мора да обухвати поред стручних едукација из различитих видова производње и посебну врсту едукације која укључује «Фарм менаџмент». Носиоци газдинства (менаџери) су углавном старији чланови газдинства којима је потребно пружити едукативну подршку за управљање газдинством како би газдинства била економски одржива. У систем едукација је потребно укључити и млађе чланове газдинства. Анализа управљачке структуре пољопривредних газдинстава према годинама старости и према степену обучености јасно указује на неопходност развоја програма едукација у сеоским срединама за носиоце газдинстава.

Пољопривредна производња

Ратарство

Производња жита је најзаступљенији вид примарне производње и одвија се на 15.062 ха што је 44,6% од укупно коришћених површина, што говори о скромним економским могућностима фармера и недостатку обртног капитала. Кукуруз најбоље успева у алувијалним равнинама река, пшеница на оцедитијим теренима, мада обе културе срећемо и на вишим теренима. Повољни климатски и земљишни услови су довели до значајне производње кукуруза и пшенице која је утицала у великој мери и на развој сточарства.

Високо учешће жита у ратарској производњи потврђује чињеницу да на територији Града Крагујевца нема довољно прерадних капацитета у другим секторима. Практично, ратарска производња одређена је минималним улагањима и производњом жита за сопствене потребе са ретким примерима примене потпуних агротехничких мера што доводи до ниских приноса ратарских култура.

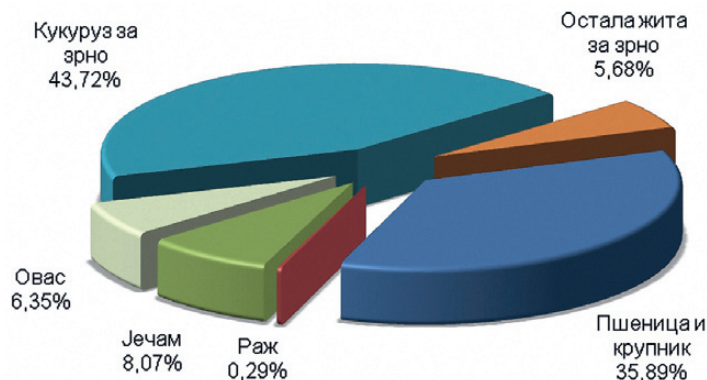
Табела 72. Производња жита у општини према попису пољопривреде из 2012. године

Врста производње	Пшеница и крупник		Раж		Јечам		Овас		Кукуруз за зрно		Остала жита за зрно		Жита укупно	
	ха	Број газд.	ха	Број газд.	ха	Број газд.	ха	Број газд.	ха	Број газд.	ха	Број газд.	ха	Број газд.
Укупно	5405	4459	43	57	1216	1595	956	1308	6585	5313	856	879	15062	6227

Извор: Републички завод за статистику

У структури ратарских култура у односу на укупне засејане површине доминирају кукуруз за зрно (43,72%) и пшеница (35,89%), док се јечам (8,07%) и овас (6,35%) сеју на знатно мањим површинама. Јечам заузима 1216 ха, а овас 956 ха од укупних засејаних површина под ратарским културама. Раж је у претходним годинма у просеку сејало само 21 газдинстава на укупној површини од око 43 ха, док остала жита зумирају 5,68% површина под ратарским културама.

Графикон 39. Структура ратарских култура у односу на укупне засејане површине у %

Производња крмног биља

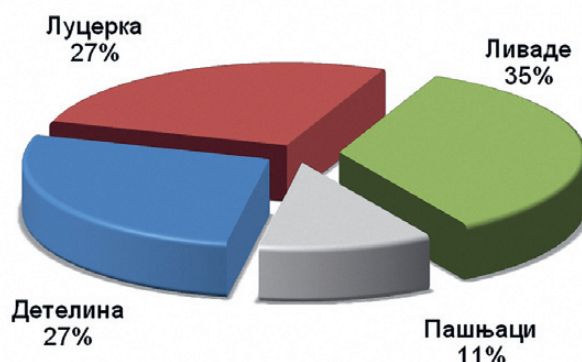
Табела 73. Принос крмног биља на територији Града Крагујевца

Детелина		Луцерка		Ливаде		Пашњаци	
принос		принос		принос		принос	
укупан, t	по хектару, kg	укупан, t	по хектару, kg	укупан, t	по хектару, kg	укупан, t	по хектару, kg
15756	4261	15738	4679	20434	2190	6657	1172

Извор: Републички завод за статистику

Производња крмног биља учествује са приближно 14% од укупно коришћеног пољопривредног земљишта. Ова производња пре свега директно зависи од стања и потреба сточног фонда. Ливаде су најзаступљеније по приносу у укупној производњи крмног биља са 35%. Детелина и луцерка су по приносу у тонама учествују са по 27%. Пашњаци имају посебан значај у овом виду производње и заступљени су са приносом сена од укупно 6657 тона, односно 11% у укупној производњи крмног биља.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 40. Принос крмног биља на територији Града Крагујевца у %

Воћарство

Производњом воћа се углавном баве пољопривредници на имањима просечне површине од 3 до 5 хектара, која су често даље подељена у већи број мањих и одвојених парцела. Карактеристика

руралних средина на територији Града Крагујевца је да постоје села која су се већ специјализовала у производњи воћа и у којима постоје домаћинства која производе воће за тржиште на укупним површинама већим од 15 ха.

Од воћарских култура најчешће се срећу: шљива, јабука и бресква и у последње време нови засади лешника, ораха и крушке. Приметна је и већа производња малина и боровница у последњих неколико година. У брежуљкастим пределима на територији Крагујевца, остварује се највећа производња шљиве, где постоји и дуга традиција гајења овог воћа, док је број стабала јабуке у благом порасту услед подизања нових, интензивних засада.

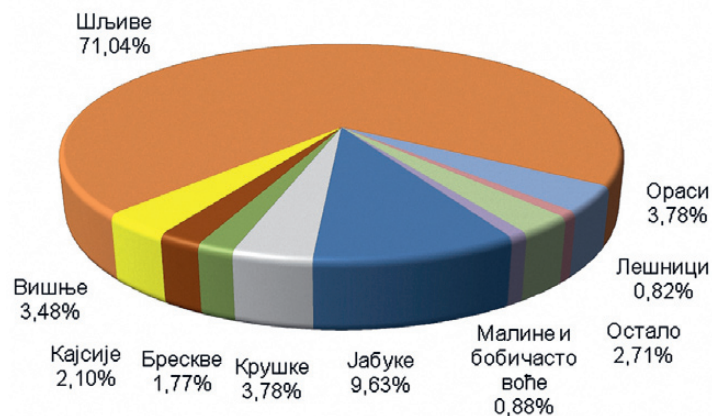
Иако је ово поднебље изузетно погодно за воћарску производњу у последњим годинама била је приметна стагнација у производњи воћарских култура. Један од разлога је проблем у несигурном пласману производа услед непостојања хладњача и капацитета за прераду воћа. Са друге стране ни постојеће тржиште примарног садног материјала не испуњава високе захтеве савремене, интензивне воћарске производње.

Табела 74. Површине под воћним врстама

ПГ	Воћне врсте, ха										
	Укупно	Јабуке	Крушке	Брескве	Кајсије	Вишње	Шљиве	Ораси	Лешници	Остало	Малине, купине и бобичасто воће
5551	3264	316	124	58	69	114	2330	124	27	89	29

Под воћњацима се налази укупно 3.280 ха, што је само око 9,70% укупно коришћених пољопривредних површина, од чега засади шљиве заузимају 2.330 ха односно 71,04% укупних површина под воћем.

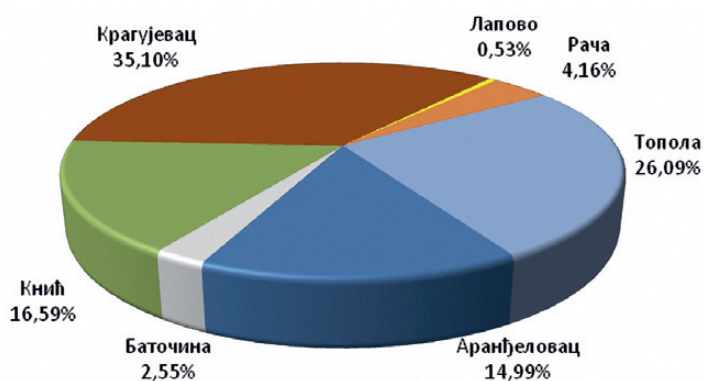
Под засадима јабуке је 316 ха, засади крушака су на 124 ха, брескви на 9 ха, засади вишања 114 ха, засада ораха и лешника има на 151 ха, док засада малина и купина има око 29 ха. Посебно треба напоменути да је у последњих неколико година дошло до експанзије засада под малином и боровницом и да су засади под овим воћем на нешто већим површинама у односу на последњи попис пољопривреде.

Графикон 41. Површине под воћним врстама у %

Табела 75. Површине под шљивом

Територија	Површина (ха)	Број родних стабала
Аранђеловац	995	535500
Баточина	169	110160
Кнић	1101	792770
Крагујевац	2330	1357400
Лапово	35	35200
Рача	276	259050
Топола	1732	882710
Шумадијски округ	6637	3972790

Графикон 42. Површине под шљивом у %

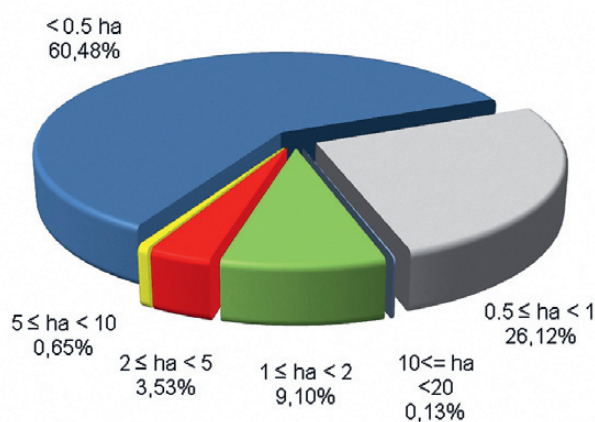
Шљива је доминантна воћна врста и на подручју Крагујевца има веома дугу традицију. Производња варира из године у годину. На приближно 1,4 милиона стабала на територији Крагујевца, просечно годишње роди између 18.000 и 22.000 тона шљиве, док у повољним климатским годинама за производњу укупан род достиже и 30.000 тона. Још увек је најзаступљенија сорта Стенлеј, као толерантна на „шарку“, али је сортимент све више усмерен према другим сортама које имају већу тржишну вредност (Чачанска рана, Чачанска родна, Чачанска лепотица ...).

Табела 76. Број газдинстава према величини површине под воћем и бобичастим воћем

Укупно		< 0.5 ха		0.5 ≤ ха < 1		1 ≤ ха < 2		2 ≤ ха < 5		5 ≤ ха < 10		10 ≤ ха < 20	
(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.	(ха)	Број газд.
3264	5551	848	3357	937	1450	642	505	515	196	229	36	92	7

Извор: Републички завод за статистику

Према подацима РС, 5551 газдинство је имало засаде под воћем у укупној површини од 3264 ха. Највећи број газдинстава има засаде до 0.5 ха и таквих газдинстава је укупно 3357, што чини чак 60,48% свих газдинстава. Засаде на површинама између 0,5 и 1 ха има 1450 газдинстава, односно 26,12%, а засаде између 1 и 2 ха има 505 газдинстава односно 9,10%. Засаде под воћем између 2 и 5 ха има само 196 газдинстава што је само 3,53% од укупног броја газдинстава. У 2012. години газдинстава са више од 5 ха под воћем било је 43, односно само 0,78%.

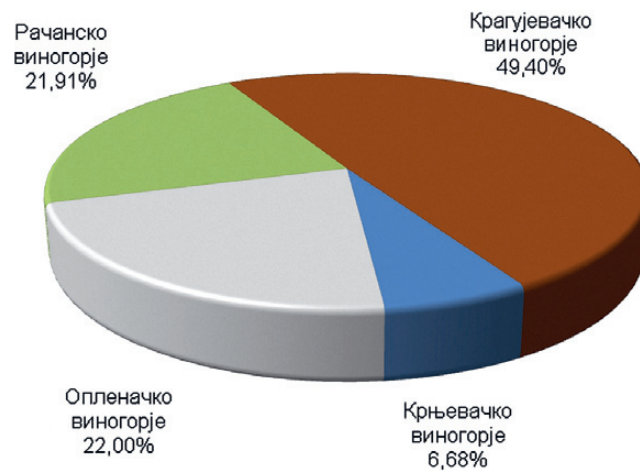
Графикон 43. Број газдинстава према величини површине под воћем и бобичастим воћем у %

Виноградарство и производња вина

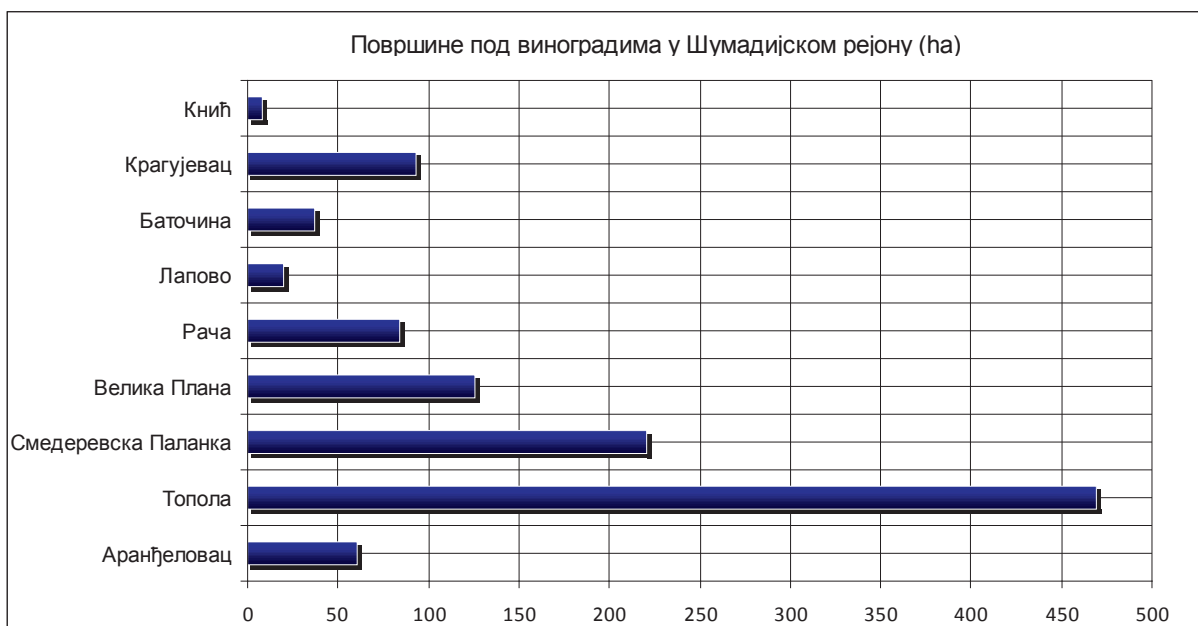
Крагујевачко виногорје има изузетно добре климатске и земљишне услове за гајење винове лозе. За виноградарство, ова регија пружа одличне могућности јер има висок степен осунчаности, високе температурне разлике између дана и ноћи у периоду сазревања грозђа, и добар годишњи распоред падавина.

Територија Шумадијског виноградарског рејона обухвата територију општина Аранђеловац, Топола, Смедеревска Паланка, Велика Плана, Рача, Лапово, Баточина, Крагујевац и Кнић, односно део брдовитих виноградарских терена Шумадије, од планине Рудник до реке Велике Мораве. У оквиру Шумадијског виноградарског рејона издвајају се 4 подрејона, односно виногорја и то: Крагујевачко, Крњевачко, Опленачко и Рачанско.

Шумадијски рејон заузима површину од 248.282 ha, где је највеће Крагујевачко виногорје са површином од 82.749 ha што чини око 49% Шумадијског рејона. Иако Крагујевачко виногорје има највећу површину, производња грозђа и вина заостаје за другим виногорјима која имају знатно мање расположиве пољопривредне површине. Опленачко виногорје заузима само 22% Шумадијског рејона али има пет пута већу површину под виноградима од Крагујевачког виногорја што указује да постоје знатни и неискоришћени потенцијали за производњу грозђа и вина.

Графикон 44. Површина Крагујевачког виногорја у односу на површину Шумадијског рејона у %

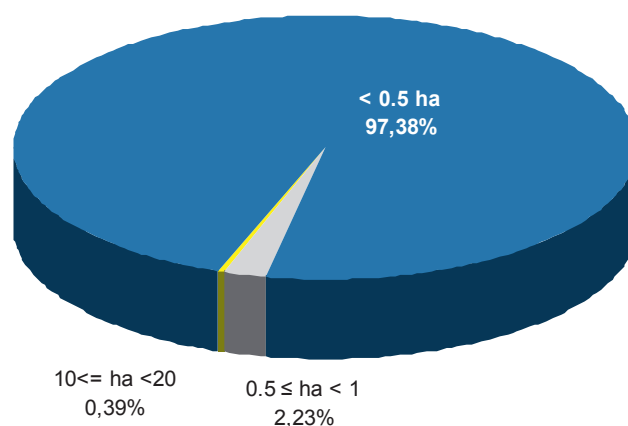
Графикон 45. Површине под виноградима у Шумадијском рејону у ha

Табела 77. Број газдинстава и површина према величини површине под виноградима

	Укупно		< 0.5 ha		0.5 ≤ ha < 1		1 ≤ ha < 2		2 ≤ ha < 5	
	Површ. (ha)	Број газд.	Површ. (ha)	Број газд.	Површ. (ha)	Број газд.	Површ. (ha)	Број газд.	Површ. (ha)	Број газд.
Укупно	105,20	762	81,75	743	8,95	17	4,50	3	5	1

Извор: Републички завод за статистику

Према подацима укупно је 762 газдинстава имало засаде под виновом лозом на површини од 105,5 ha. Највећи број газдинстава има засаде до 0.5 ha и таквих газдинстава је укупно 743, што чини чак 97,38% свих газдинстава која имају засаде винове лозе. Засаде на површинама између 0,5 и 1 ha има 17 газдинстава, односно 2,23%, а засаде између 1 и 2 ha има само 3 газдинства, што је само 0,39% од укупног броја газдинстава која имају засаде под виновом лозом. Само једно газдинство има засаде под виновом лозом од 5 ha.

Графикон 46. Број газдинстава и површина према величини површине под виноградима у %

Када је у питању производња вина на територији Града Крагујевца постоје према последњим подацима 4 регистроване винарије, Artwine, Винарија Катанић, Винарија Рујевица и Подрум Певац који се осим производње ракије бави и производњом вина.

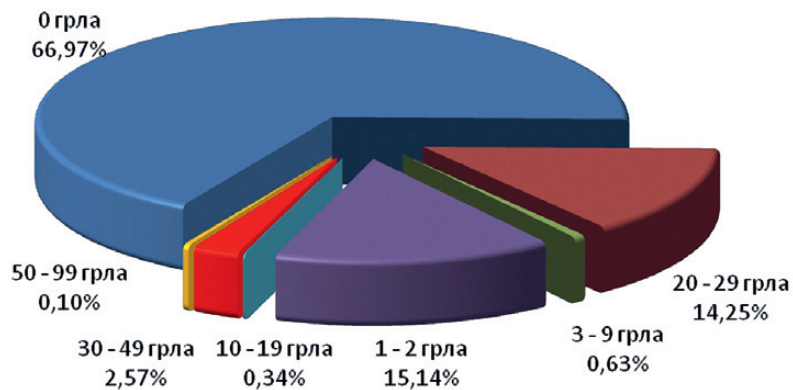
Наведени подаци и анализе указују на потребу у наредном периоду за знатно већом подршком газдинствима у подизању плантажних засада под виновом лозом, посебно имајући у виду повољне природне карактеристике и високу профитабилност сектора производње грозђа и вина. Винова лоза се успешно може гајити на сиромашним земљиштима у брдским подручјима по којима је препознатљива територија Крагујевца, па самим тим може значајно допринети руралном развоја ове области.

Сточарство

Сточарство је једна од најзначајнијих грана пољопривредне производње, али без обзира на повољне добре географске и климатске услове за развој сточарства и расположивих пашњака и обрадивих ливада за производњу крмног биља и ратарских култура, последњих година показује стални тренд опадања.

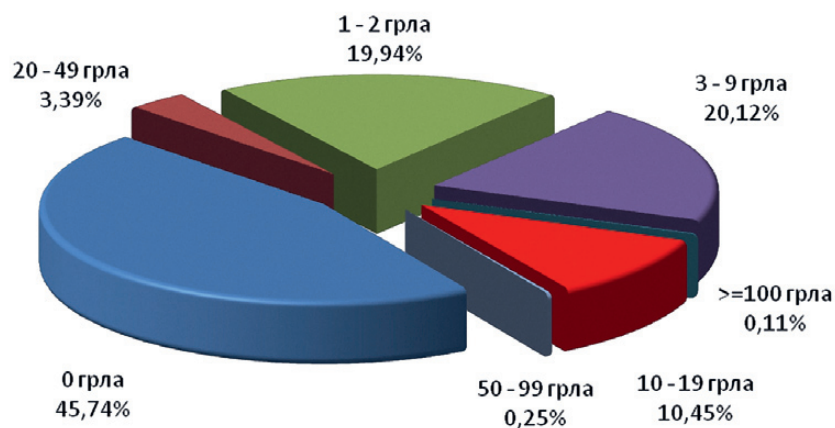
Табела 78. Број газдинстава и грла према величини стада говеда

Број грла	Укупно грла говеда	Број газдинстава
0	0	5884
1–2	1911	1252
3–9	6246	1330
10–19	2968	226
20–29	1337	55
30–49	1091	30
50–99	561	9
Укупно	14114	8786

Графикон 47. Број газдинстава и грла према величини стада говеда у %

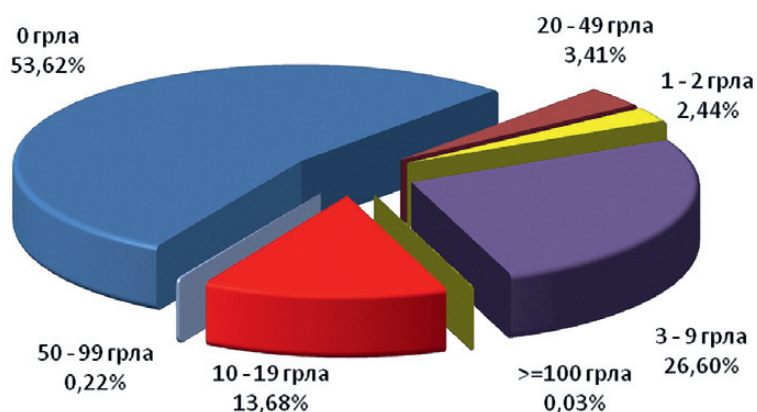
Табела 79. Број газдинстава и грла према величини стада оваца

Број грла	Укупно грла оваца	Број газдинстава
0	0	4711
1–2	407	214
3–9	13650	2337
10–19	15287	1202
20–49	7764	300
50–99	1278	19
≥100	379	3
Укупно	38765	8786

Графикон 48. Број газдинстава и грла према величини стада оваца у %

Табела 80. Број газдинстава и грла према величини крда свиња

Број грла	Укупно грла свиња	Број газдинстава
0	0	4020
1-2	2681	1752
3-9	8621	1768
10-19	12257	918
20-49	7852	298
50-99	1320	22
≥100	2116	10
Укупно	35260	8786

Графикон 49. Број газдинстава и грла према величини крда свиња у %

Сточарска производња је присутна у свим сеоским заједницама и у великом броју газдинстава. Ипак, преовлађује екстензивна производња са малим бројем грла, бројним грешкама у исхрани, незимаци, репродукцији и селекцији. Из овакве производње просечни производни резултати су незадовољавајући, посебно они по производном грлу. Посебно је неповољна ситуација у говедарству, али и у свињарству и овчарству. У сектору говедарства 5884 газдинстава односно 66,97% газдинстава немају нити једно грло, у овчарству је тај број 4711, односно 45,74%, док је у свињарству број газдинстава које немају нити једно грло 53,62%.

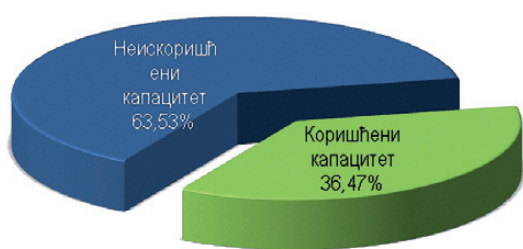
У структури стада смањује се процентуални удео приплодних грла, где је број грла у односу на 1983. па и 1990. годину готово преполовљен. Да би се последице негативног тренда ублажиле потребно је радити на успостављању реда на нарушеном тржишту и откупу грла, повећати прерађивачке капацитете и смањити трошкове производње. Ови подаци о негативним трендовима односе се на пре свега на говедарство и свињарство. Резултати су нешто бољи у овчарској производњи, при чему би требало имати у виду да је последњих 10-15 година дошло до значајног ширења расе Виртемберг.

Објекти за смештај сточе

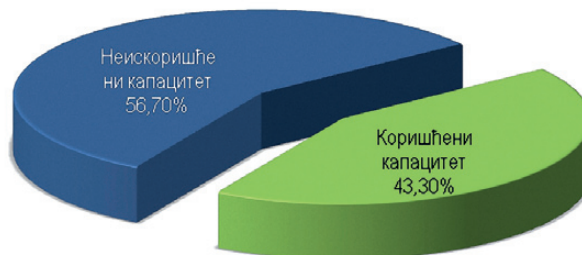
Табела 81. Коришћени капацитети - објекти за смештај говеда и свиња

	Објекти за смештај говеда				Објекти за смештај свиња			
	ПГ	број	Капацитет, број места		ПГ	број	Капацитет, број места	
			власити	коришћени у 2011/2012			власити	коришћени у 2011/2012
Крагујевац	4762	4952	34359	12531	5150	5348	76329	33060

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 50. Коришћени капацитет објеката за смештај говеда у %

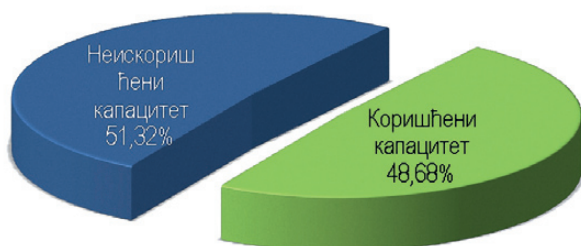

Графикон 51. Коришћени капацитет објеката за смештај свиња у %

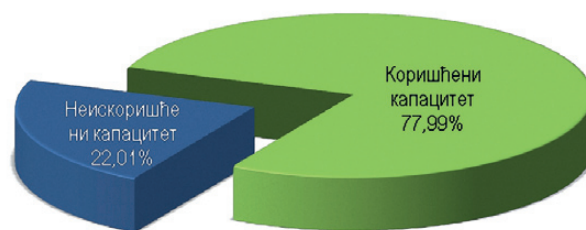
Табела 82. Коришћени капацитет објекти за смештај кока носилца и остале стоке

	Објекти за смештај кокошака носилца				Објекти за смештај остале стоке			
	ПГ	број	Капацитет, број места		ПГ	број	Капацитет, број места	
			властити	коришћени у 2011/2012			властити	коришћени у 2011/2012
Крагујевац	5246	5375	436114	212296	3493	3640	102245	79739

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 52. Коришћени капацитет објеката за смештај кокошака носилца у %

Графикон 53. Коришћени капацитет објеката за смештај остале стоке у %

У руралним срединама Града Крагујевца постоје знатни капацитети за смештај стоке. Када говоримо о капацитетима за смештај говеда и свиња, Град Крагујевац поседује највећи капацитет од свих општина Шумадијског округа. Проблем је у степену искоришћености капацитета објеката. Према последњим званичним подацима степен искоришћености објеката за смештај говеда је само 36.47%, објеката за смештај свиња 43.30%, а кока носилца 48.68%. Стање смештајних капацитета за стоку је такво да постоји вишак објеката, које је неопходно адаптирати, опремити и модернизовати у складу са постојећим стандардима и захтевима који су на снази у Европској Унији.

Највећи проблем на којем треба радити у будућности је унапређење расног састава говеда који се може решити увозом квалитетних грла говеда. Оно што је неопходно за узгој висококвалитетних раса говеда је и унапређење и адаптација постојећих смештајних капацитета за стоку, механизовање производње, побољшање квалитета сточне хране и рада ветеринарске и матичне службе.

Пчеларство

На подручју Крагујевца у последњих неколико година дошло је до повећања броја пчелара и броја кошница за приближно 20%, уз напомену да су се пчелари из Кнића припојили крагујевачком друштву пчелара. На бази просечног приноса (20 кг/кошници), претпоставља се да је просечна годишња производња на територији Крагујевца око 240 тона меда у зависности од повољних ме-

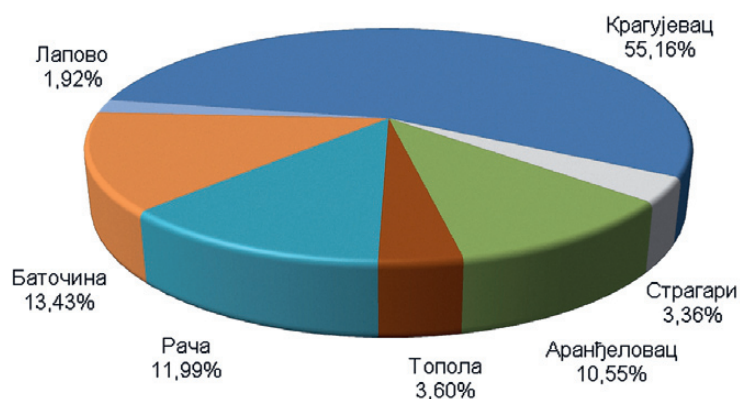
теоролошких услова. Просечан принос меда по кошници код професионалних пчелара је и до 40 кг, што указује на неискоришћени потенцијал за знатно већу производњу уколико се осавремени и интензивира производња.

Оно што је посебно значајно истаћи јесте чињеница да се око 15% пчелара, професионално бави овим послом. То су најчешће породичне фирме које се упоредо баве одређеним видом производње и паковања производа на бази меда или производњом квалитетне опреме за пчеларство. То су пчелари који најчешће селе своја пчелиња друштва у друге крајеве, па је и њихова понуда меда разноврснија.

Табела 83. Преглед сектора пчеларства у Шумадијском округу

Град/ Општина/ Место	Друштво	Број чланова		Број кошница		Принос по кошници (kg)	Број пчелара савише од 50 кошница	Пчелаи који селе друштва (%)
		2002. год.	2015. год.	2002. год.	2015. год.			
Крагујевац	Крагујевац	151	234	6.967	11500	15	60	5
Страгари	Сребрница	/	34	/	700	22	3	0
Аранђеловац	Аранђеловац	82	62	2.112	2200	20–22	11	20
Топола	Матица	37	33	1.134	750	12–15	11	2
Рача	Матица	34	24	1.854	2500	15	14	30
Баточина	Баточина	44	58	1.734	2800	20–30	15	40
Лапово	Лапово	25	17	460	400	15–20	3	70
Кнић	Кнић	6	/	127	/	/	/	/
Укупно у Шумадији		379	462	14.388	20.750	20	117	167

Према статистичким подацима и подацима СПОС-а на територији Крагујевца се налази између 11.500 и 12.000 кошница и то је око 55 % од укупног броја кошница на територији Шумадијског округа. Углавном су пчелари са територије Крагујевца чланови Друштва пчелара Крагујевац, које је једно од најбројнијих како по броју чланова тако и по броју кошница у Србији.

Графикон 54. Број кошница у Шумадијском округу у односу на укупан број изражено у %

На овом подручју најчешће се производе багремов и ливадски мед, док се код професионалних пчелара могу наћи и друге врсте меда: липов, сунцокретов и др. Извоз је могуће повећавати пласманом изузетно квалитетне пчеларске опреме („Минели“, „Пчелињаци Умељић“), извозом квалитетног хомогенизованог меда на традиционална тржишта и извозом производа на бази воска, меда, млеча и прополиса, уз поштовање високих техничких норми и прехранбених стандарда ЕУ. У овом тренутку највеће количине меда из Шумадије се извозе у ЕУ (Италија, Норвешка, Немачка, Шведска).

Прерађивачки и складишни капацитети

Производња млечних производа

Производња млека је једна од најважнијих пољопривредних грана на територији Крагујевца, а тако би требало да буде и на даље, у процесу приступања ЕУ. Значај овог сектора огледа се у томе што производња млека остварује највећу вредност примарне производње, што директно доприноси руралном развоју. Ово је и најзахтевнији сектор по стандардима које би требало испунити у процесу приступања ЕУ, па зато може бити и једна од највећих препрека.

Значајне инвестиције последњих 15 година знатно су повећале продуктивност и конкурентност овог сектора. На територији Крагујевца постоје 2 регистрована предузећа за производњу млечних производа и то су: Мленара Куч компани и MEGGLE Србија. Прерадни капацитети ове две компаније могу прерадити на дневном нивоу око 150.000 литара сировог млека. Међутим, приметно је да постојећи капацитети на данашњем слободном тржишту сировог млека, превазилазе могућности примарне производње, што додатно заоштрава међусобну конкуренцију мленара. Наравно, она ће бити све већа, ако се наставе негативни трендови у сточарској и говедарског производњи и ако у наредним годинама не буде значајнијих подстицаја и субвенција на државном нивоу. Развој сточарства и производња млека су од стратешког значаја за опстанак руралног становништва, мленарског сектора и домаће производње.

Производња и прерада меса

Проблеми који прате производњу и прераду меса данас, везани су за пад сточарске производње, али и пад потрошње. Све то прате проблеми примарног сектора, који са малих породичних фарми све теже задовољава захтеве кланичара у смислу квалитета и континуитета. Примера дугорочне, уговорене и планиране производње нема већ дуго година. Резултат таквог стања је да на територији Крагујевца функционише само једно правно лице и то је кланица и прерада меса „Будућност” са капацитетом прераде од око 50.000 кг говеђег и око 40.000 кг свињског меса месечно.

Производња вина, ракије и воћних сокова

У овој области постоји велики потенцијал имајући у виду сировинску базу када говоримо о производњи воћних ракија, али и о неискоришћеним природним и земљишним потенцијалима за производњу грозђа и вина.

Према подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде само четвртина ракије на тржишту Републике Србије долази од регистрованих произвођача, што указује на чињеницу да се на тржишту прода и до четири пута више ракије. Шумадија је традиционално подручје за производњу воћа и природних воћних ракија, а посебно ракије шљивовице. Чачанска лепотица, Стенлеј, Чачанска рана, Пожегача и Црвена ранка најчешће су сорте шљиве од којих се у Шумадији, али и на територији Крагујевца прави шљивовица. Најквалитетнија и најтраженија шљивовица добија се од Пожегаче и Црвене ранке.

Значајна количина ракије шљивовице која је произведена на пољопривредним газдинствима због недостатка технологије и стручних лица за контролу процеса производње је неуједначених квалитативних и безбедносних параметара прописаних за природне воћне ракије. Тако произведена ракија складишти се у сеоским домаћинствима и путем сивог тржишта долази до потрошача и продаје се по знатно нижим ценама од ракије произведене у регистрованим дестилеријама. Просечна продајна цена ракије која је произведена на РПГ достиже цену на тржишту између 3.00 и 3.2 ЕУР. Ракија шљивовица произведена у регистрованим дестилеријама достиже цену од 8–20 ЕУР.

Највећа количина ракије која се прода је из нерегистрованих дестилерија и са сеоских пољопривредних газдинстава која имају производњу воћа. Од укупне производње шљиве око 20–25% воћа се прода у свежем или сушеном стању, док се преостало воће у количинама од 75 - 80 % преради у ракију. Годишње се у просеку на 6.637 ха произведе од 55.000–60.000 тона шљиве, од чега се око 10.000–15.000 тона прода као свежа или сушена шљива, док се преостала шљива преради у природну воћну ракију.

На годишњем нивоу на територији Шумадијског округа укупно се произведе између 6.200.000 и 6.800.000 литара ракије шљивовице, од чега је само око 15 - 20% произведено у регистрованим дестилеријама и контролисаним условима. Имајући у виду да се 35% засада под шљивом у Шумадији,

налази на територији Крагујевца то нам указује на податак да се на теиторији Крагујевца годишње произведе око 2.300.000 литара шљивовице. Ако је минимална извозна цена шљивовице 10 ЕУР/лит, јасно нам тај податак показује да је годишњи извозни потенцијал само у ракији шљивовици око 23.000.000 ЕУР. Овом треба додати и знатне количине ракије која се произведе и од другог воћа.

У сектору производње ракија и алкохолних пића најзначајније капацитете поседују „Флорес” Дивостин и „AD Swisslion Miloduh». Посебну пажњу треба обратити и на мање прерадне капацитета за производњу воћних ракија које су основане у руралним срединама: Дестилерија Завичај из Чумића, Дестилерија Чолић из Кутлова, Подрум Певац из Цветојевца, Шљивопродукт из Шљивовца и Подрум Драмић из Цветојевца. Наведене дестилерије су чланице Регионалне асоцијације произвођача ракије «Шумадијска ракија» која је покренула процес заштите ознаке гео порекла за воћну ракију «Шумадијска шљивовица».

Када је у питању производња вина на територији Града Крагујевца функционишу 4 регистроване винарије: Artwine из Groшнице, Винарија Катанић из Каменице, Винарија Тривал из Драче и Подрум Певац из Цветојевца који се осим производње ракије бави и производњом вина.

Производња воћних сокова ограничена је на неколико мањих занатских радњи који своју делатност везују искључиво за производњу у руралном подручју и из сировина са локалног подручја, од којих посебно треба истаћи «Марела доо» из Десимировца. Производња сокова, џемова и других производа од воћа поседује изузетан потенцијал који није довољно искоришћен као једна од могућности за диверзификацију економских активности у руралним срединама на територији Крагујевца.

Складишни капацитети и капацитети за сушење воћа

Као један од највећих проблема у воћарству и повртарству сами произвођачи наводе пласман производа. Приоритет у решавању проблема је успостављање мреже хладњача, складишта за воће и поврће и погона за прераду.

Пољопривредни произвођачи се не могу више ослањати на велика друштвена предузећа која су престала с радом у периоду транзиције или очекивати да ће држава откупити све њихове производе. Они сами или удружени у асоцијације, користећи кредитну подршку или подстицајна средства инсталирају мини – хладњаче или складишта на својим газдинствима. На територији Крагујевца постоје само неколико мањих складишних капацитета који се углавном користе за сопствене потребе и откуп мањих количина производа од коопераната. Наведени складишни капацитети се налазе у селима Чумић, Страгари и Маслошево. Поред хладњача у овим селима се налазе и капацитети за сушење воћа, од којих мањи број функционише као правни субјект, док већи број сушара функционише у оквиру регистрованих пољопривредних газдинстава.

Услуге за пољопривреднике

Услуге за пољопривреднике спроводе се преко институција и организација као што су Одељење за пољопривреду Града Крагујевца, Пољопривредна и саветодавна стручна служба Крагујевац, ЈКП „Градске тржнице”, Регионална привредна комора Крагујевац, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, Агробизнис Центар Кутлово, Удружење одгајивача говеда сименталске расе „Шумадија”, Центар за стрна жита, ветеринарских станица, удружења пољопривредника, пољопривредних задруга и осталих институција чија је делатност пољопривреда.

ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

Табела 84. Лекари, стоматолози и фармацеути у здравственој служби

Крагујевац	Лекари	Опште медицине	На специјализацији	Специјалисти	Стоматолози	Фармацеути	Број становника на једног лекара
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2013.	789	79	124	586	52	68	227
2014.	784	80	107	597	54	65	228
2015.	721	70	76	575	49	60	248
2016.	758	73	63	622	48	59	235
2017.	764	76	62	626	47	57	233
2018.	768	75	52	641	44	57	231
2019	743	70	71	602	44	53	238

Здравствена заштита се одвија на више нивоа здравствене заштите - примарна, секундарна, терцијална и примордијарна превенција. У складу са Законом о здравственој заштити град Крагујевац спроводи мере друштвене бриге за здравље, које подразумевају следеће активности:

- праћење здравственог стања становништва и рада здравствене службе на својој територији, као и старање о спровођењу утврђених приоритета у здравственој заштити;
- стварање услова за приступачност и уједначеност коришћења примарне здравствене заштите на својој територији;
- координирање, подстицање, организацију и усмеравање спровођења здравствене заштите која се остварује делатношћу органа јединица локалне самоуправе, грађана, предузећа, социјалних, образовних и других установа и других организација;
- планирање и остваривање сопственог програма за очување и заштиту здравља од загађене животне средине и што је проузроковано штетним и опасним материјама у ваздуху, води и земљишту, одлагањем отпадних материја, опасних хемикалија, изворима јонизујућих и нејонизујућих зрачења, буком и вибрацијама на својој територији, као и вршење систематских испитивања животних намерница, предмета опште употребе, минералних вода за пиће, воде за пиће и других вода које служе за производњу и прераду животних намирница и санитарно-хигијенске рекреативне потребе, ради утврђивања њихове здравствене и хигијенске исправности и прописаног квалитета;
- обезбеђивање средстава за вршење оснивачких права над здравственим установама чији је оснивач у складу са законом и Планом мреже здравствених установа, а које обухвата изградњу, одржавање и опремање здравствених установа, односно инвестиционо улагање, инвестиционо- текуће одржавање просторија, медицинске и немедицинске опреме и превозних средстава, опреме у области интегрисаног здравственог информационог система, као и за друге обавезе одређене законом и актом о оснивању;
- сарадња са хуманитарним и стручним организацијама, савезима и удружењима, на пословима развоја здравствене заштите.
- обезбеђење услова за рад мртвозорника.

Установе здравствене заштите

Преглед здравствених установа:

- Дом здравља Крагујевац - школски диспанзер, студентска поликлиника, саветовалиште за ментално здравље
- Институт за јавно здравље
- Клинички центар, Крагујевац
- Завод за здравствену заштиту радника „Застава”

- Апотека Крагујевац
- Завод за стоматологију Крагујевац
- Завод за хитну медицинску помоћ

Дом здравља Крагујевац

Дом здравља Крагујевац чини окосницу примарне здравствене заштите, како за урбано, тако и за рурално становништво и представља први елемент у континуираном процесу здравствене заштите, први ниво контакта појединца и породице са системом, односно капију здравственог система.

Дом здравља Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која пружа превентивне, дијагностичке и терапијске услуге становништву на територији града Крагујевца из следећих области здравствене заштите:

- здравственог васпитања;
- здравствене заштите одраслог становништва;
- здравствене заштите жена;
- здравствене заштите деце;
- поливалентне патронаже;
- кућног лечења и здравствене неге;
- специјалистичко - консултативне делатности (интерне медицине, медицине рада, пнеумофтизиологије, психијатрије, офталмологије, дерматовенерологије, оториноларингологије, медицине спорта и социјалне медицине);
- лабораторијске и рентген дијагностике.

У Дому здравља су образоване следеће организационе јединице: Огранци:

- Огранак Аеродром коме организационо припадају здравствена станица Страгари и здравствене амбуланте Чумић, Угљаревац, Десимировац, Грбице, Јарушице и Лужнице.
- Огранак Станово коме организационо припадају здравствена станица бр.2 Палилула, здравствене амбуланте Ердеч, Грошница и Драгобраћа.
- Огранак Бресница коме организационо припадају здравствена станица бр.3 и здравствене амбуланте у Горњој Сабанти и Великим Пчелицама
- Огранак Ердоглија коме организационо припадају здравствена станица бр.1 и здравствена станица бр.4, здравствене амбуланте у Илићеву, Доњим Комарицама, Горњим Комарицама и Реснику.

Поред наведених Огранака, у Дому здравља Крагујевац постоје и централни објекти следећих служби:

- Службе за здравствену заштиту предшколске деце;
- Службе за здравствену заштиту школске деце;
- Службе за здравствену заштиту жена;
- Службе за специјалистичко- консултативну делатност.

Институт за јавно здравље Крагујевац

Институт за јавно здравље Крагујевац је установа са јавно-здравственом функцијом, која обједињује бројне делатности превентивног рада на територији Шумадијског округа. Поред пружања превентивних здравствених услуга грађанима и рада на промоцији здравља, Институт је и научна и наставна установа у оквиру које се образују студенти у оквиру превентивних грана медицине. У складу са улогом и потребама оснивача – Влада РС, установа успоставља сарадњу са корисницима услуга из привреде, здравства, локалне самоуправе, образовних институција, невладиног сектора и у оквиру своје делатности доприноси остварењу заједничког циља – очувања и унапређења здравља популације.

У складу са законом Институт обавља: социјално - медицинску, хигијенско - еколошку, епидемиолошку и микробиолошку здравствену делатност. Делатност Института за јавно здравље је:

- прати, процењује и анализира здравствено стање становништва и извештава надлежне органе и јавност;
- прати и проучава здравствене проблеме и ризике по здравље становништва;
- предлаже елементе здравствене политике, планове и програме са мерама и активностима намењеним очувању и унапређењу здравља становништва;
- врши информисање, образовање и обуку становништва за бригу о сопственом здрављу;
- врши процену ефикасности, доступности и квалитета здравствене заштите;
- планира развој стручног усавршавања здравствених радника и здравствених сарадника;
- подстиче развој интегрисаног здравственог информационог система;
- врши примењена истраживања у области јавног здравља;
- сарађује и развија партнерство у друштвеној заједници на идентификацији и решавању здравствених проблема становништва;
- обавља друге послове, у складу са законом.

У Институту се организују следеће основне организационе јединице:

- Центар за промоцију здравља;
- Центар за анализу, планирање и организацију здравствене заштите;
- Центар за информатику и биостатистику у здравству;
- Центар за контролу и превенцију болести;
- Центар за хигијену и хуману екологију;
- Центар за микробиологију;
- Служба за економско-финансијске послове;
- Служба за опште и правне послове.

Клинички центар Крагујевац

Клинички центар Крагујевац је основан 3. марта 2005. године, Одлуком Владе Републике Србије, као једна од четири здравствене установе у земљи, која пружа услуге терцијарног нивоа здравствене заштите, што подразумева пружање најсложенијих облика здравствене заштите и обављање специјалистичко-консултативне и болничке здравствене делатности, научно истраживачку и образовну делатност, као и фармацеутску здравствену делатност у болничкој апотеци.

Клинички центар располаже са 1118 постеља, а у установи се годишње лечи око пола милиона пацијената. Установа пружа здравствену заштиту становништву са ширег подручја централне Србије (шумадијски, поморавски, моравички, рашки, расински и златиборски округ), на којем живи преко два милиона становника. Јединствен је ургентни и болнички центар за град Крагујевац.

У оквиру Клиничког центра постоји 12 клиника, 7 центара и 14 стручних медицинских и немедицинских служби и то:

Клинике за: интерну медицину; хирургију; гинекологију и акушерство; педијатрију; психијатрију; инфективне болести; урологију, нефрологију и дијализу; отоларингологију; ортопедију и трауматологију; офталмологију; дечју хирургију; неурологију

Центри за: ургентну медицину; онкологију и радиологију; нуклеарну медицину; дерматовенерологију; анестезију и реанимацију; физикалну медицину и рехабилитацију; операциони центар, и 14 служби за медицинске и немедицинске послове.

На територији града Крагујевца развијена је здравствена делатност и у приватном сектору, који чини 15 приватних стоматолошких ординација, 1 зубо-техничка лабораторија, 14 приватних апотека које у свом саставу имају већи број објеката, 16 приватних специјалистичких ординација, 3 амбуланте, 1 специјална уролошка болница, Центар за негу коже и Естетско-пластичнохируршки центар. У наведеним здравственим установама приватног сектора се организују и акције едукативног карактера који се односе на промоцију здравља и превенцију болести.

Изузетно велики значај у оквиру здравственог система Града има Црвени Крст Крагујевац. Као хуманитарна организација, у сарадњи са здравственим установама са територије Града, Црвени крст

ради на популисању добровољног давалаштва крв и организује акције добровољног давања крви, ради на промоцији здравља, спровођењу активности за унапређење здравља појединих групација становништва и превенцију болести од већег социјално-медицинског значаја, а такође ради и на организовању, обучавању и припремању екипа за прву помоћ, хигијенско- епидемиолошку заштиту и негу повређених и оболелих лица.

Завод за стоматологију Крагујевац

Завод за стоматологију Крагујевац обавља стоматолошку делатност на примарном нивоу из области превентивне и дечије стоматологије и опште стоматологије. Такође обавља и специјалистичко-консултативну делатност на подручју Шумадијског управног округа из области ортопедије вилица, стоматолошке протетике, пародонтологије и оралне медицине, болести зуба са ендодонцијом и оралне хирургије. Делатност Завода обухвата нарочито:

- заштиту и унапређење оралног здравља становништва, спречавање и рано откривање урођених аномалија и обољења, лечење и рехабилитацију;
- превентивну здравствену заштиту деце, трудница и збрињавање особа са посебним потребама;
- хитну стоматолошку помоћ;
- стручну сарадњу са стоматолошким службама на подручју округа и пружање специјалистичких и консултативних услуга на захтев доктора стоматологије примарног нивоа.

У Заводу су организоване следеће организационе јединице:

- Служба за дечију и превентивну стоматологију;
- Служба за општу стоматологију;
- Одсек за хитну стоматолошку помоћ;
- Служба за специјалистичко-консултативну делатност;
- Одељење за ортопедију вилица;
- Одсек зуботехничког лабораторијума за ортопедију вилица;
- Одељење за оралну хирургију;
- Одељење за болести зуба и пародонтопатије;
- Одељење за стоматолошку протетику;
- Одсек зуботехничког лабораторијума за стоматолошку протетику;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове;
- Одељење за правне послове;
- Одељење за економско-финансијске послове;
- Одељење за техничке послове.

Апотека Крагујевац (за град Крагујевац и општине Баточина, Лапово, Рача, Топола и Кнић)

Апотека Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која обавља фармацеутску здравствену делатност на територији града Крагујевца и општине са подручја Шумадијског округа. Након два века постојања фармацеутске делатности у Крагујевцу, Апотека Крагујевац израсла је у водећу фармацеутску установу у региону и спада међу четири највеће државне апотеке у Србији.

У Апотеци Крагујевац се обавља фармацеутска здравствена делатност која обухвата:

- промоцију здравља, превенцију болести, здравствено васпитање и саветовање за очување и унапређење здравља правилном употребом лекова и медицинских средстава;
- промет на мало лекова и медицинских средстава, биљних, традиционалих и хомеопатских лекова, ортопедских помагала, дијететских производа, предмета опште употребе, мерних инструмената и других производа значајних за здравље људи;
- израду магистралних лекова и галенских препарата;
- праћење савремених стручних и научних достигнућа у области фармакотерапије и пружање грађанима и здравственим радницима, другим здравственим установама и приватној

практи, као и другим заинтересованим субјектима информације о лековима и другим медицинским средствима;

- издавање и справљање лекова по рецептима

У циљу ефикаснијег и рационалнијег обављања делатности у Апотеци су организоване следеће организационе јединице:

- Сектор апотека;
- Централна лабораторија Апотеке;
- Централни магацин резерве;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове.

Апотека Крагујевац у свом раду примењује стандарде Добре апотекарске праксе, који су усвојени од стране Фармацеутске коморе Србије. Имплементацијом ових, као и стандарда ISO 9001, OHSAS 18001 и ISO 14001 Апотека Крагујевац се по ефикасности и квалитету услуге сврстала међу водеће установе овог типа у Републици Србији.

Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац

Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац је основан 31. јануара 2007. године након издавања Службе хитне медицинске помоћи из Дома здравља Крагујевац. Завод обезбеђује указивање хитне медицинске помоћи за грађане са подручја града Крагујевца, а по позиву, екипе Завода интервенишу и ван подручја града Крагујевца на територији Шумадијског округа, на аутопуту и ван подручја Региона.

У Заводу се нарочито обављају следеће делатности:

- пружање хитне медицинске помоћи код акутно оболелих и повређених – на лицу места, у току транспорта и у здравственој установи и пружање медицинских савета на захтев пацијената;
- обављање санитетског превоза акутно оболелих и повређених у друге одговарајуће здравствене установе и на заказане специјалистичке прегледе и интервенције;
- превоз непокретних, ограничено покретних и пацијената на дијализи;
- здравствено обезбеђење јавних скупова и манифестација;
- снабдевање лековима који се дају у хитним случајевима...

У Заводу су организоване следеће организационе јединице:

- Служба здравствене оперативе;
- Одељење здравствене оперативе за пружање услуга на терену и у амбуланти;
- Педијатријски одсек;
- Диспечерски центар;
- Служба за правне и економско-финансијске послове;
- Служба за техничку подршку.

Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању у садашњој фази развоја је зависно друштво чији је оснивач и власник капитала Група Застава Возила а.д. Крагујевац - у реструктурирању. Сагласно Закону о здравственој заштити и Уредби о плану мреже здравствених установа из 2006.године, Завод добија статус државне здравствене установе чији је оснивач град Крагујевац. Активности на регистрацији Завода у статусу државне установе су у току.

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању представља специјализовану установу за здравствену заштиту радника, безбедност и здравље на раду. Завод је конципиран тако да обавља послове:

- примарне здравствене заштите радно активног становништва у свим њеним облицима (општа медицина, гинекологија, стоматологија и специјалистичко-консултативна медицина);
- специфичне здравствене заштите у свим њеним облицима (медицина рада, безбедност и здравље на раду, заштита радне и животне средине).
- Завод се кроз посебну организациону целину бави научно-истраживачким радом и наставна је база Медицинског факултета.

Организациону структуру Завода чине:

- Диспанзер I;
- Диспанзер II;
- Сектор за медицину рада;
- Сектор за научно-истраживачки рад;
- Сектор специјалистичко-консултативне медицине;
- Сектор стоматологије;
- Сектор лабораторије;
- Профитни центар заштите на раду и заштите животне средине;
- Сектор за економско-финансијске и маркетинг послове;
- Служба за кадровске и друштвене послове.

Поред наведених установа примарне здравствене заштите чији је оснивач локална самоуправа, у Крагујевцу постоји и Институт за јавно здравље Крагујевац и Клинички центар Крагујевац, чији је оснивач Република.

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Град Крагујевац у области социјалне заштите посебну пажњу поклања најрањивијим категоријама грађана и кроз акта дефинише права и услуге које су намењене следећим циљним групама: деца и млади, породица, особе са инвалидитетом, старије особе, Роми, избегла, прогнана и интерно расељена лица и повратници по основу Споразума о реадмисији. Од значаја за развој социјалне политике Града су и усвојена документа: Стратегија социјалне заштите града Крагујевца, Одлука о финансијској подршци породици са децом, Одлука о социјалној заштити, Одлука о остваривању права на превоз повлашћених категорија грађана на територији града Крагујевца, Локални акциони план запошљавања, Локални акциони план за Роми, Локални акциони план за унапређење положаја миграната на територији града Крагујевца, Локални акциони план за унапређење положаја особа са инвалидитетом града Крагујевца.

Права и услуге у социјалној заштити дефинисане су усвојеним документима (Одлука о социјалној заштити града Крагујевца и др.) и средства за њихову реализацију се обезбеђују у буџету Града.

Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца утврђује се право на материјалну подршку и пружање услуга социјалне заштите. Појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба могу остварити право на социјалну заштиту у складу са наведеном одлуком.

У Граду су заступљени институционални и ванинституционални облици заштите угрожених категорија. Реализација многих активности одвија се на бази успостављене сарадње локалне самоуправе, институција социјалне заштите и невладиног сектора. За одређене области између умрежених институција и организација које партнерски реализују активности постоје дефинисане процедуре о поступању и протоколи о сарадњи. Континуираном сарадњом локалне самоуправе и осталих актера друштвене заједнице успостављен је систем тимског и мултисекторског рада у циљу ефикасније заштите грађана.

Центар за социјални рад „Солидарност”

У вршењу јавних овлашћења Центар за социјални рад, као установа социјалне заштите и као орган старатељства врши јавна овлашћења и обезбеђује остваривања права од општег интереса, обавља послове које су му стављене у надлежност.

Центар у складу са Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца реализује права предвиђена Одлуком, и то:

11. Једнократне новчане помоћи;
12. Право на опрему корисника за смештај у установу или другу породицу;
13. Право на путне трошкове и исхрану пролазника;
14. Право на трошкове сахране;
15. Право на бесплатан оброк.

Центар за социјални рад је пружалац за 2 услуге у области социјалне заштите по Одлуци о социјалној заштити града Крагујевца:

1. Социјално становање у заштићеним условима и
2. Становање уз подршку за младе који се осамостаљују.

Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица” Крагујевац

Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица” Крагујевац је установа социјалне заштите, која се бави пружањем услуга социјалне заштите за децу, младе, одрасле и старије особе на подручју града Крагујевца.

Услуге које се по Одлуци о социјалној заштити организују у Центру „Кнегиња Љубица”, а, које у већем делу Центар „Кнегиња Љубица” непосредно реализује:

3. Дневни боравак за децу из породица у ризику
4. Дневни боравак за децу са проблемима у понашању
5. Прихватилиште за децу и младе
6. Прихватилиште за жртве насиља у породици
7. Помоћ и нега у кући за одрасле и старије особе
8. Дневни боравак за старије особе
9. Саветовалиште за брак и породицу

У складу са одредбама Закона о социјалној заштити („Службени Гласник Републике Србије” бр.24/11), којима је прописано да се услуге социјалне заштите које обезбеђује јединица локалне самоуправе, а не могу их обезбедити у потребном обиму установе социјалне заштите које је основала Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, набављају од пружаоца услуга социјалне заштите који је за то лиценциран кроз поступак јавне набавке услуга социјалне заштите, као и да је Наручилац услуге министарство надлежно за социјалну заштиту, односно орган аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе надлежан за социјалну заштиту, спроведен је поступак јавне набавке за услуге:

- дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју
- дневни боравак за одрасле особе са сметњама у развоју
- прихватилиште за одрасле и старије особе и
- персонална асистенција.

Кључни актери

Кључни актери у области социјалне заштите града Крагујевца су: Центар за социјални рад „Солидарност”, Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица” Крагујевац, Геронтолошки центар, Завод за смештај одраслих „Мале Пчелице”, Црвени крст, Комесаријат за избеглице и миграције РС као и удружења грађана.

Институције социјалне заштите у Крагујевцу су:

- Центар за социјални рад „Солидарност” Крагујевац;
- Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица” Крагујевац;
- Геронтолошки центар Крагујевац;
- Завод за смештај одраслих „Мале Пчелице”;
- Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац;
- Црвени крст Крагујевац.

Центар за социјални рад „Солидарност”

Центар за социјални рад „Солидарност” Крагујевац основан је 14.10.1961. године Центар за социјални рад „Солидарност” обавља делатности које су у основи одређене Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Кривичним законом, Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних учинилаца кривичних дела, Законом о медијацији, Законом о прекршајима, Законом о финансијској подршци породици са децом и Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца за следеће групе корисника: деца и младе особе, одрасле и старије особе.

Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица”

Основан је Одлуком Скупштине града Крагујевца маја 2011. године као установа социјалне заштите ради успостављања, развијања и пружања услуга социјалне заштите из надлежности локалне самоуправе. Делатност Центра се односи на пружање услуга социјалне заштите за децу, младе,

одрасле и старије особе и особе са инвалидитетом. У оквиру Центра пружају се дневне услуге, услуге подршке за самостални живот и друге услуге из надлежности локалне самоуправе у складу са Законом о социјалној заштити.

Геронтолошки центар

Први дом за стара лица „Дом милосрђа” Крагујевац је добио 1920. године. Крајем педесетих година прошлог века Дом је престао са радом да би 1962. године дошло до реализације Одлуке о оснивању Дома за старе и пензионере који почиње са радом 1963. године. Геронтолошки центар данас представља установу социјалне заштите у надлежности Министарства рада и социјалне политике РС. Делатност ове установе је пружање услуга институционалног збрињавања одраслих и старих лица. Основне услуге које пружа Геронтолошки центар су: смештај, исхрана, одевање, програми социјалног рада (психосоцијална и радно-окупациона терапија), здравствена заштита (превентивна заштита, лечење, нега, општа и лична хигијена, лабораторијске услуге, услуге физиотерапије). Делатност и капацитет Установе дефинисан је Законом о социјалној заштити и Уредбом о мрежи установа социјалне заштите. Основна делатност Установе је пружање услуга домског смештаја за одрасла и старија лица. Сврха услуге домског смештаја одраслих и старијих састоји се у одржању или унапређењу квалитета живота, њихове самосталности, односно припреме за одржив независан живот. Корисници услуга су пунолетна лица са навршених 26 до навршених 65 година (одрасли) и пунолетна лица старија до 65 година (старији) када је њихово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних околности.

Завод за Смештај одраслих „Мале Пчелице”

Основан 1972. године као установа која збрињава душевно оболела лица и лица са менталном ретардацијом.

Делатност у Заводу организована је по систему служби које се старају о унутрашњем уређењу установе, раду са корисницима и њиховој здравственој неги и то: Здравствена служба спроводи превентивну и куративну заштиту корисника.

- Служба социјалног рада, здравствене заштите, неге корисника и рехабилитације спроводи групни и индивидуални рад са корисницима.
- Служба рехабилитације ангажује кориснике у различитим активностима ради њихове што потпуније социјализације и повратка у свакодневни живот. У оквиру службе рехабилитације постоје четири радионице: кројачка, домаће радиности, столарска и радионица картонаже.

Центар за породични смештај и усвојење

Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац је установа/пружалац услуге у систему социјалне заштите. Делатност Центра је дефинисана Законом о социјалној заштити, Одлуком о мрежи установа социјалне заштите и Правилником о хранитељству. Центар је формиран за територију пет Управних округа: Шумадијски, Моравички, Рашки, Расински и Златиборски управни окрузи.

Центар у складу са Законом о социјалној заштити, породичним законом и пратећим подзаконским актима:

1. врши припрему, процену и обуку будућих хранитеља и усвојитеља;
2. пружа подршку хранитељима односно породицама које пружају услугу породичног смештаја и усвојитељима;
3. извештава центре за социјални рад о раду хранитеља и функционисању породица које пружају услугу породичног смештаја и предлаже мере ради отклањања евентуалних пропуста;
4. обавља и друге послове у складу са законом и другим прописима.

Црвени крст Крагујевац

У складу са Законом о црвеном крсту у граду Крагујевцу реализује се програм „Ђачке кухиње” и програм „Народне кухиње”.

Право на ужину у Ђачкој кухињи се обезбеђује за око 3000 ученика из социјално угрожених породица на територији града Крагујевца на месечном нивоу, а која похађају основну школу.

Право на бесплатан оброк у Народној кухињи обухвата бесплатан оброк који се састоји од топлог obroка који се дистрибуира на више локација у Граду, шест дана у недељи у времену од 09–12 часова. Број топлих obroка утврђује се према броју чланова породице, а максималан број топлих obroка у вишечланним породицама које имају и више од 6 чланова је 4 obroка у укупном износу до 870 obroка на дневном нивоу.

Наведена права се остварују у складу са са Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца и Правилником о ближим условима, поступку и начину остваривања права на материјалну подршку и коришћење услуга у области социјалне заштите.

Град Крагујевац и Комесаријат за избеглице и миграције РС спроводи програме који имају за циљ побољшање услова живота интерно расељених лица, избеглица и повратника по основу Споразума о реадмисији и то кроз доделу помоћи при куповини сеоских кућа са окућницом и додатне помоћи намењене за грађевински материјал за поправку или адаптацију предметне сеоске куће са окућницом.

Међусекторска сарадња

У јулу 2014. године је закључен Споразум о поступању и сарадњи установа, органа и организација на подручју града Крагујевца у ситуацијама насиља у породици и другим случајевима насиља према деци као мултисекторски документ чији су потписници све кључне институције у области социјалне заштите, полиције, правосуђа, образовања, здравства и цивилног друштва. Споразум о поступању и сарадњи установа, органа и организација на подручју града Крагујевца у ситуацијама насиља у породици и другим случајевима насиља према деци потписали су: Град Крагујевац, Основно јавно тужилаштво, Полицијска управа Крагујевац, Дом здравља Крагујевац, Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац, Клинички центар Крагујевац, Школска управа Крагујевац, Центар за породични смештај и усвојење, Центар за развој услуга социјалне заштите „Кнегиња Љубица”, Геронтолошки центар Крагујевац, Основна адвокатска комора Крагујевац, Национална службе за запошљавање Крагујевац, НВО „Оаза Сигурности”, НВО „Алтернативни круг” и Центар за социјални рад „Солидарност” у Крагујевцу.

Центар за социјални рад, обзиром на своју стварну надлежност за поступање у ситуацијама насиља у породици, прихватио је координативну улогу у реализацији и евалуацији споразумом дефинисаних облика сарадње.

Наведени Споразум представља корак даље у унапређењу сарадње институција у ситуацијама насиља у породици. Овим документом је замењен Локални протокол о интерсекторској сарадњи у заштити жртава насиља у породици потписан у октобру 2008. године.

Град Крагујевац и Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац, закључили су Меморандум о разумевању на реализацији пројекта „Међусекторска сигурносна мрежа за активно укључивање младих у хранитељским породицама”. Предмет Меморандума о разумевању (MoP) је интерсекторска сарадња која је формализована кроз формирање Локалне мреже подршке младима из хранитељских

породица, која ће окупити организације, институције и компаније у циљу сарадње на активнијем укључивању младих у друштво, подизању њихове запошљивости и интеграције на тржиште рада.

Број корисника у систему социјалне заштите

Табела 85. Број корисника корисничких група за пунолетна лица у 2019. години.

КОРИСНИЧКЕ ГРУПЕ	БРОЈ
Особе под старатељством	477
Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања	1356
Особе које се споре око вршења родитељског права	253
Особе са инвалидитетом	897
Особа са друштвено неприхватљивим понашањем	253
Материјално угрожене особе	8365
Особе које имају потребе за смештајем	905
Бескућници	7
Жртве трговине људима	1
Остали	1861

Извор: Извештај о раду Центра за социјални рад „Солидарност“

– У структури корисничке групе пунолетних лица доминирају као претходних година материјално угрожена лица, корисници новчаних давања (НСП, увећана новчана помоћ, једнократне) - око 45% од укупног броја пунолетних корисника. Следеће по бројности корисничке групе су: Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања, Особе са инвалидитетом, Лица која имају потребу за домским смештајем и особе са друштвено неприхватљивим понашањем (у 2018. број лица у овој групи корисника је опао у односу на претходне године).

Проширена права у области социјалне заштите

У оквиру проширених права у области социјалне заштите реализују се:

- право на превоз повлашћених категорија грађана на територији града Крагујевца
- право на превоз специјализованим комби возилом
- право за коришћење обележеног паркинг места на јавним паркиралиштима за особе са инвалидитетом и друга лица.

Уредбом о енергетски угроженом купцу прописан је поступак за стицање статуса енергетски угроженог купца. Право на стицање статуса енергетски угроженог купца могу остварити лица са најнижим примањима у складу са Правилником о усклађеним износима оствареног укупног месечног прихода домаћинства као услова за стицање статуса енергетски угроженог купца, корисници новчане социјалне помоћи као и лица којима је због здравственог стања неопходно коришћење електричне енергије (стицање статуса енергетски угроженог купца због здравственог стања).

У циљу унапређења положаја особа са инвалидитетом, на територији града Крагујевца формиран је Савет за унапређење положаја особа са инвалидитетом на територији града Крагујевца са задатком да: 1) остварује континуирану сарадњу са институцијама и удружењима особа са инвалидитетом у циљу утврђивања приоритетних потреба и решавања актуелних проблема особа са инвалидитетом; 2) међусекторским деловањем допринесе подизању нивоа осетљивости заједнице на проблеме и потребе особа са инвалидитетом; 3) доприноси унапређењу квалитета живота особа са инвалидитетом кроз активно међусекторско деловање у решавању социјалних, здравствених, образовних, културних и др. питања; 4) успостави сарадњу са релевантним институцијама у другим градовима и општинама у циљу формирања упоредне слике о положају особа са инвалидитетом у

области социјалне заштите; 5) обавља и друге послове од значаја за укључивање особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота у заједници.

Борачко-инвалидска заштита

Стр. 196

Анекс 1
Преглед и оцена постојећег стања

Послови у области борачко-инвалидске заштите су послови поверени од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије уз примену закона, правилника, уредби и инструкција министарства из ове области, као и једне градске одлуке.

У борачко-инвалидској заштити кроз вануправни поступак корисницима се издају потврде и уверења за потребе остваривања права код других органа и институција.

Борачко-инвалидска заштита организује рад Првостепене лекарске комисије за прегледвојних инвалида и осталих корисника борачко-инвалидских примања, припрема и обрађује предмете за 29 општина. У поступку за остваривање основних и изведених права из борачко-инвалидске заштите Првостепена лекарска комисија, коју чине секретар и три лекара изабраних специјалности, ради по Правилнику о раду лекарских комисија, Правилнику о утврђивању процента војног инвалидитета и других правилника за појединачна права.

ОБРАЗОВАЊЕ

Предшколско образовање

Предшколско васпитање и образовање је организовано васпитање и образовање деце предшколског узраста регулисано законом о друштвеној бризи о деци и има за циљ да у складу са развојним потребама и могућностима деце, интересима родитеља и друштва као целине, доприноси остваривању општег и јединственог образовања и васпитања. Овим програмом се обезбеђују услови за нормалан физички, интелектуални, емоционални и морални развој деце, припрема за школу и успешно укључивање деце у живот у својој друштвеној средини.

Установе за децу предшколског узраста

Предшколске установе

Назив институције	Локација
ПУ Нада Наумовић	Саве Ковачевића 30
ПУ Ђурђевдан	Кнеза Милоша 21а

На подручју Града Крагујевца налази се Предшколска установа „Ђурђевдан” Крагујевац која се бави негом, васпитањем и образовањем деце до 7. године.

Настала је издвајањем седам вртића из Предшколске установе „Нада Наумовић”, која је почела са радом 1948. године са неколико група деце. Од тада до данас, израсла је у васпитно – образовну установу која је под својим окриљем имала 15 објеката у различитим деловима града.

Предшколска установа „Ђурђевдан” Крагујевац, основана је на основу одлуке Скупштине града Крагујевца, 17.11.2014. године.

Предшколска установа „Ђурђевдан,” Крагујевац тежи, да кроз стручно усавршавање у свим областима, кроз континуирани процес учења, као и кроз праћење и примену нових методичких, педагошких и друштвених тенденција, подиже квалитет рада.

Предшколска установа „Ђурђевдан” Крагујевац, свој рад темељи на потребама, интересовањима и могућностима деце, својим кадровским и материјалним капацитетима, трудећи се да стекне и одржи поверење родитеља и друштва као целине.

Табела 86. Корисници предшколских установа

Крагујевац	Број објеката	Деца корисници	До 6 часова дневно	Од 9–12 сати дневно	У ППП који траје 4 сата дневно	У ППП цео дан	Запослени	Васпитачи
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега		
2014/15	45	4523	–	2963	940	620		
2015/16	45	4789		3230	855	704	596	388
2016/17	53	5380	1	3786	855	738	687	448
2017/18	56	5622	0	1708	845	827	734	473
2018/19	67	5832	0	4286	747	799	782	516

Табела 87. Корисници предшколских установа „Нада Наумовић” и „Ђурђевдан” у 2018/2019 години

	Број целодневних група	Број деце у целодневним групама	Број четворочасовних група у вртићима (ппп)	Број деце у четворочасовним групама у вртићима (ппп)	Број деце који ппп похађају у основним школама	Број запослених
Нада Наумовић	78,5	1845	3	79	272	317
Ђурђевдан	70	1515	3	56	342	281
Укупно:	148,5	3360	6	135	614	598

Извор: предшколске установе

У радној 2018/2019. години, по завршетку јединственог јавног конкурса за пријем деце на целодневни боравак у ПУ „Нада Наумовић” и „Ђурђевдан”, утврђени су спискови примљене деце, према којима је у установе могло да се упише 586 деце. Након спроведеног уписа, због попуњености капацитета на Листи чекања остало је више од хиљаду деце (1123).

У предшколским установама „Нада Наумовић” и „Ђурђевдан” укупно борави 4109 деце. Целодневним боравком је обухваћено 3360 деце.

Четворочасовним припремним предшколским програмом је обухваћено 749 деце. Број деце која похађају припремни предшколски програм у целодневном трајању је 694.

Основно образовање

Динамичан привредни развој у претходном периоду условио је развој образовних институција. Основно образовање је организовано у 22 основне школе.

Основно образовање

Табела 88. Основни подаци о ученицима основних школа

Крагујевац	Школе	Одељења	Ученици	Завршили	Основна школа за ученике са сметњама у развоју – школе-одељења	Ученици	Завршили школу	Основне школе за образовање одраслих	Бр. школа	Ученици	Завршили
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2014/15	63	569	13792	1604	3	103					–
2015/16	63	579	13796	1693	2	99	5	1		12	–
2016/17	62	576	13710	1687	2	109	6	1		75	–
2017/18	60	575	13689	1790	2	114	19	1		76	28
2018/19	61	571	13466	1731	2	106	22	1		75	12

Средње образовање

Крагујевац је центар средњег образовања шумедијског округа, а настава се изводи у 7 средњих школа и то:

- Прва крагујевачка гимназија,
- Друга крагујевачка гимназија,
- Економска школа,
- Медицинска школа „Сестре Нинковић” са домом ученика,
- Прва техничка школа,
- Средња стручна школа,
- Трговинско - угоститељска школа „Тоза Драговић” са домом ученика,

Развијена мрежа средњег образовања даје потребну образовну структуру за привреду, ванпривреду и за универзитетско образовање.

У граду постоје и три специјалне школе за основно и средње образовање:

- Школа за ученике оштећеног слуха са домом ученика
- Музичка школа „Милоје Милојевић”
- Специјална школа „Вукашин Марковић”

Табела 89. Средње образовање, 2014/15, 2015/16, 2016/17, 2017/18, 2018/19
Крај школске године

Крагујевац	Редовне средње школе	Одељења	Ученици гимназија	Који су завршили школу	Ученици четворогодишње средње школе	Завршили	Ученици трогодишње средње школе	Завршили	Средње школе за ученике са сметњама у развоју	Ученици	Завршили
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2014/15	11	299	1982	492	5155	1201	506	188	2	56	19
2015/16	11	288	2005	484	4994	1281	536	119	2	102	10
2016/17	11	279	2045	452	4715	1154	673	160	2	49	13
2017/18	10	274	2098	507	4553	1118	786	213	2	46	15
2018/19	10	272	2107	518	4529	1113	823	204	2	56	19

Табела 90. Наставници у редовним основним и средњим школама 2015/16, 2016/17, 2017/18, 2018/19

Крај школске године

Крагујевац	Укупно	Жене	Са пуним радним временом	Жене	Крагујевац	Укупно	Жене	Са пуним радним временом	Жене
Основне школе					Средње школе				
Основне школе	Укупно	Жене	Са пуним радним временом	Жене	Средње школе	Укупно	Жене	Са пуним радним временом	Жене
2015/16	1153	919	771	662	903	604	662	440	
2016/17	1110	889	755	646	899	591	652	421	
2017/18	1127	910	736	634	870	575	645	415	
2018/19	1163	951	769	662	914	600	683	449	

Неформално образовање

Табела 91. Преглед центара и организација које обезбеђују неформално образовање

Назив	Локација	Број предавача	Област деловања
РБЦ – Развојни бизнис центар	Николе Пашића 7/II – 9	20	Локално економски развој, подршка у запошљавању и самозапошљавању младих и других рањивих група
Центар за младе	Ул. Чика Матина 5	5	Центар за младе је место где млади Крагујевца могу бесплатно да се информишу о дешавањима у граду, користе садржаје бројних едукативних, креативних и превентивних радионица, користе интернет и теретану и проведу своје слободно време уз дружење и разоноду.
Интерактив	Саве ковачевића 5	30	Активизам и волонтеризам, мобилност здрави стилови живота, спорт и вежбање у природи, учење страних језика. Организовање кампова, омладински рад у заједници, пројект менаџмент.
Јазас	Др Зорана Ђинђића 5	20	Превенција ХИВ-а, људска права, дискриминација, омладински рад у заједници, превенција болести зависности, дискриминација, омладински рад у заједници, родна равноправност неформална едукација и омладинска политика.
Сунце	Луја Пастера 17	7	Запошљавање, израда бизнис плана, јавни наступ, маркетинг и продаја, брендирање, развој пословних вештина.
АЕГЕЕ	Јована Цвијића 1 –	4	Мобилност, активизам, волонтеризам, хуманитарни рад,

Високо образовање

На нивоу високог образовања у Крагујевцу, као самосталне високошколске установе постоје:

1. Универзитет у Крагујевцу, чији је оснивач Република Србија
2. Академија струковних студија Шумадија, чији је оснивач Република Србија

Академија струковних студија „Шумадија“ основана је Одлуком Владе Републике Србије, број 022–5674/2019–2 од 29. августа 2019. године, тако што је извршена статусна промена спајања: Високе техничке школе струковних студија у Крагујевцу, Високе технолошке школе струковних студија - Аранђеловац у Аранђеловцу, Високе техничке машинске школе струковних студија Трстеник и Високе техничко-технолошке школе струковних студија у Крушевцу. На Академији Шумадија студира више од 2.000 студената, а у радном односу има 136 запослених.

Академија струковних студија „Шумадија“ своју делатност обавља на ширем подручју Централне Србије, школујући високотручни кадар у следећим одсечима:

- Одсек Крагујевац,
- Одсек Аранђеловац,
- Одсек Трстеник,
- Одсек Крушевац.

Универзитет је основан 21. маја 1976. године, али су прве високошколске институције у Крагујевцу почеле са радом 1960. године, као одељења београдских факултета. Корени Универзитета у Крагујевцу и високог школства у Србији сежу до далеке 1838. године, када су у Крагујевцу, тада престоном граду обновљене Србије, никле прве просветне, културне и привредне институције и основана прва високошколска институција – Лицеј Кнежевине Србије – који је 1841. године пресељен у Београд и прерастао у Универзитет у Београду. При изради концепције Универзитета усвојен је модел разубијеног универзитета, који се развија на принципу децентрализације, а према потребама привреде и друштвених делатности Шумадије и Поморавља, подручја које има око 600 000 становника.

Данас у састав Универзитета у Крагујевцу улази 12 факултета, и то:

- Машински факултет у Крагујевцу
- Економски факултет у Крагујевцу
- Правни факултет у Крагујевцу
- Природно-математички факултет у Крагујевцу
- Технички факултет у Чачку
- Медицински факултет у Крагујевцу
- Педагошки факултет у Јагодини
- Агрономски факултет у Чачку
- Машински факултет у Краљеву
- Учитељски факултет у Ужицу
- Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
- Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи

Поред тога, у саставу Универзитета у Крагујевцу су: Универзитетски рачунарски центар, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу, Центар за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања и Центар за развој каријере и саветовање студената.

Највећи проблем Универзитета у Крагујевцу је непостојање зграде Филолошко- уметничког факултета, тако да се настава за студенте овог факултета одвија у другим образовним институцијама, са којима Факултет закључује уговоре о коришћењу простора. Дефицит наставног особља постоји на Филолошко – уметничком факултету, где је половина професора са других високошколских установа.

Студентски дом „Вита Јанић“, основан 1961. године у Крагујевцу ради обављања делатности смештаја и исхране студената, од 1990. године послује под називом Студентски центар, са седиштем у Крагујевцу. Примарна делатност установе Студентски центар у Крагујевцу је регулисање питања стандарда студената крагујевачког Универзитета, која у данашњим условима захтева знатно шири и свеобухватнији програм рада и деловања прилагођен савременим тенденцијама у развоју града као привредног, здравственог, културног и универзитетског седишта централног дела Србије.

Табела 92. Уписани студенти на високим школама и факултетима, 2014/15, 2015/16, 2016/17, 2017/18, 2018/19 школска година

Крагујевац	Укупно	Мушкар.	Жене	Високе школе	Студенти	Студенти који су на буџету	Факултети и академије уметности (школе)	Студенти	Студенти на буџ.
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2014/15	12685	4658	8027	1	564	306	6	12121	6150
2015/16	12128	4443	7685	1	586	335	6	11542	6046
2016/17	12203	4535	7668	1	598	338	6	11605	6007
2017/18	11472	4066	7406	1	531	333	6	10941	5802
2018/19	10944	3945	6999	1	512	312	7	10432	5646

Табела 93. Дипломирани студенти на високим школама и факултетима, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Крагујевац	Укупно	Жене	Дипломирани на студијама I степена	Дипломирани на студијама II степена	Дипломирани на студијама I степена	Дипломирани на студијама II степена	Дипломирани на студијама III степена	Дипломирани по старом програму
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2014	2107	1354	116	44	405	1450	92	
2015	1940	1222	123	48	945	677	79	68
2016	2004	1269	143	18	837	710	108	188
2017	1730	1079	141	28	741	649	87	84
2018	1587	1057	113	0	774	561	59	80

Табела 94. Наставници и стручни сарадници у високо школским установама, 2014/15, 2015/16, 2016/17, 2017/18, 2018/19.

Крагујевац	Укупно	Жене	Са пуним радним временом	Жене	Наставници	Жене	Сарадници	Жене
година	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега	свега
2015/16	864	462	838	452	527	251	337	211
2016/17	838	449	822	442	528	258	310	191
2017/18	900	477	872	463	558	274	342	203
2018/19	869	456	847	444	566	288	303	168

За културну политику једне локалне или регионалне заједнице је од великог значаја степен отворености према укупном националном и међународном простору. Кроз комуникацију са ужим и ширим окружењем препознају се токови, садржаји и вредности културе и посебно уметничког стваралаштва на глобалној равни, облици и начини организовања и финансирања културе, а кроз размену, сарадњу и копродукцијску активност, пореде се сопствени потенцијали и остварења са онима у свету. То има подстицајно значење за ствараоце а корисно је и за оне који брину о креирању културне политике.

Крагујевац на том плану има изванредну предност у чињеници да је град са највећим бројем партнерстава у Србији са иностраним градовима. Код већине градова партнера постоји добра воља за сарадњу у области културе, како кроз размену културних програма, од традиционалних (фолклор и изворно стваралаштво) до савремених (књижевно, позоришно, ликовно и музичко стваралаштво), тако и на пољу копродукцијске делатности. Међународној сарадњи допринос дају и установе културе и међународни фестивали, тако што успостављају нове линије комуникације и препознавања по стваралачком сензибилитету и креативној енергији. Трећи канал међународне културне сарадње постоји преко програма културних центара или амбасада страних земаља у Србији, и то превасходно преко установа културе и организација цивилног друштва као организатора и носилаца датих програма у граду. Досадашња искуства у овој области довела су до солидних резултата и допринела афирмацији крагујевачких културних потенцијала и стваралаца у иностранству и обогатила програмску понуду нашој публици. Истовремено, досадашња сарадња је показала да је на овом плану потребно дугорочније планирање јер је за реализацију бројних програма потребно и неколико година. У следећем периоду неопходно је обратити пажњу на пројекте који се у партнерству са градовима из Европске уније могу реализовати уз подршку претприступних фондова ЕУ. Као што је у претходној стратегији закључено, један од битних елемената културног идентитета сваког града су устаљене манифестације, које имају одјека код домаће публике и у широј јавности.

Крагујевац је профилисао мапу културних манифестација и програма који чине део његовог идентитета.

Савет Мреже установа културе је крајем октобра 2019. године расписао Јавни позив за подношење предлога за избор сталних манифестација. Предлози су пристигли од стране установа културе, других заинтересованих субјеката из јавног и цивилног сектора, стручњака у култури, уметника и заинтересованих појединаца. Чланови Савета Мреже су на основу анализе предлога издвојили и предложили 25 традиционалних манифестација које својим статусом у друштву, постигнутим квалитетом, професионалном организацијом, оценама у стручној јавности, одзивом публике, као и самим значајем за позиционирање Крагујевца на културној мапи Србије, могу бити носиоци развоја културе како у Крагујевцу, тако и целом региону који на њему гравитира. Скупштина града Крагујевца усвојила је ову Одлуку 2019. године

Преглед сталних културних манифестација

Сталне манифестације у области културе од значаја за Град, у смислу одредби Одлуке о манифестацијама, програмима и пројектима у области културе од значаја за град Крагујевац („Службени лист града Крагујевца” бр. 33/19 и 36/20) су оне манифестације које својом вишегодишњом традицијом одржавања, квалитетом, стеченим угледом, својим значајем и садржајем афирмишу Град, доприносе остваривању општег интереса у култури и задовољавању потреба грађана у области културе и то су:

- „Дан Града Крагујевца” је манифестација која се сваке године традиционално одржава за Ђурђевдан. Састоји се од великог броја културних програма – концерата на трговима, концерата класичне музике, изложби, дечјег карневала, као и других пратећих пригодних програма са нагласком на историју Крагујевца и његову улогу у стварању модерне српске државе, односно прву престоницу модерне Србије. Организатор манифестације је град Крагујевац.

- „Велики школски час”, „Бдење”, „Доста су свету једне Шумарице”, „Октох” и „Међународни салон антиратне карикатуре”, „Артија” представљају традиционалне манифестације које су настале из потребе обележавања пијетета према жртвама – родољубима стрељаним 21. октобра 1941. године. Овим манифестацијама се промовише мир, сећање на жртве страдале у ратовима широм планете, као и критика рата и деструктивних идеја. Организатор манифестација је установа Спомен-парк „Крагујевачки октобар” у Крагујевцу.
- „Госпојинске свечаности” представљају манифестацију којом братство Саборног храма Епархије Шумадијске обележава Успење пресвете Богородице. Ова манифестација има јасан културно-образовни карактер, будући да се у њеном склопу сваке године организује велики број важних програма посвећених историји српског народа, очувању његовог идентитета, као и његовој историји и традицији. Организатор манифестације је Епархија шумадијска и братство Саборног храма Успења Пресвете Богородице, у сарадњи са ГТО Крагујевац.
- Крагујевачки фестивал антиратног, ангажованог и академског филма „КРАФ”, је манифестација која као фестивал антиратног, ангажованог и академског филма има за циљ да упути поруке мира, укључи ангажоване друштвене теме и децентрализује кинематографију. Организатор манифестације је НВО Millenium из Крагујевца.
- „Дани крагујевачке књиге” је манифестација која има за циљ да кроз вишедневне разноврсне програме прикаже крагујевачку издавачку и стваралачку продукцију, која је библиографски обрађена у Завичајном одељењу библиотеке у претходној години. Данима крагујевачке књиге циљ је да се укаже на значај завичајне колекције, која треба да садржи све књижне и некњижне материјале, који се У и О Крагујевцу објаве током године. Ова манифестација не обухвата искључиво једну врсту стваралаштва изражену кроз књижну и некњижну грађу, већ и много шири дискурс завичајности – представља завичајне ауторе (појединце и удружења) који различитим интересовањима и хобијима баштине традицију и културу града и околине..
- „БАШТеАтар” је манифестација која као једини фестивал у региону, селекује представе искључиво настале ван институционалних позоришта и окупља уметнике који су одлучни да стварају и без финансијске и оперативне подршке позоришних кућа.
- Организатор манифестације је установа Дом омладине „Крагујевац” у Крагујевцу.
- „Златна искра” је манифестација – луткарски фестивал који се традиционално одржава од октобра 1994. године, када је одржан 1. међународни луткарски фестивал малих форми и када су се, по први пут, окупили ствараоци који у луткарској форми изражавају богатство сценског стваралаштва. Од 2001. године, овај фестивал се одржава под данашњим именом. Организатор манифестације је установа „Позориште за децу” Крагујевац.
- „ЈоакимФест” је манифестација која као фестивал савременог, модерног, друштвено, естетски и поетички референтног позоришта, има евро-регионални концепт и темељи се на избору представа које су у пуном сагласју са модерним извођачким позоришним праксама. Организатор манифестације је установа Књажевско српски театар у Крагујевцу.
- „Јоакимови дани” је манифестација која као фестивал има за циљ повезивање позоришта и уметника и афирмацију домаћег драмског стваралаштва. Традиционално се организује у оквиру Мајских свечаности. Организатор манифестације је установа Књажевско српски театар у Крагујевцу.
- „Позоришни сусрети ученика гимназија Србије” је манифестација која траје већ 20 година и представља званично такмичење ученика гимназија Србије, установљено Годишњим календаром Министарства просвете Републике Србије. Ова манифестација окупља ученике гимназија из целе Србије, промовише културу код младих и развој глумачких талената. Организатор манифестације је Прва крагујевачка гимназија.
- Међународни фестивал камерних хорова „Концепти” је манифестација основана 1995. године, одржава се бијенално и једини је хорски фестивал који од хорова захтева програмски концепт. Фестивал је и део уметничке асоцијације Европа за фестивале, фестивали за Европу (ЕФФЕ). Организатор манифестације је Музички центар у Крагујевцу. .

- „Интернационални фестивал уметника хармонике” је манифестација која се одржава скоро три деценије и традиционално окупља најбоље извођаче из целог света. На њему учествују победници највећих светских такмичења, те се на овај начин љубитељима ове музике највећа достигнућа у свету уметности у хармоници чине доступним, што је и један од разлога успешности познате крагујевачке школе хармонике у свету.
Организатор манифестације је ДОО „Ад либитум” из Крагујевца.
- Фестивал камерне музике „Convivium Musicum” је манифестација која кроз креативни програмски концепт, избор камерних састава и диверзитет музичких стилова, представља јединствену манифестацију на овим просторима. Фестивал камерне музике је једна од најмлађих манифестација, која је квалитетом својих програма допринела да Крагујевац буде препознатљив и по овој врсти музичког стваралаштва.
Организатор манифестације је Удружење грађана „Convivium Musicum” из Крагујевца.
- „Интернационални џез фестивал” је манифестација међународног карактера која постоји већ 20 година, са одржаних преко 120 концерата, на којима су наступала светски призната имена џез музике, од којих су нека први и једини пут у Србији наступала управо на овом фестивалу.
Организатор манифестације је Удружење „Арт кварта” из Крагујевца.
- „Шумадијски блуз и џез фестивал” је манифестација која има за циљ промоцију и развој блуза и џеза у Шумадији и шире.
Организатор манифестације је установа Дом омладине „Крагујевац” у Крагујевцу.
- „Арсенал фест” је манифестација која као један од највећих домаћих музичких фестивала окупља више хиљада љубитеља рок, поп и алтернативне музике из земље и иностранства. Један је од најпрепознатљивијих крагујевачких и шумадијских брендова, а на њему наступају познати музичари из целог света.
Организатор манифестације је Удружење грађана „Арсенал фест” из Крагујевца.
- „Шумадијски интернационални филмски фестивал” (ШИФФ) је манифестација на којој се приказују дебитантска остварења младих аутора, са фокусом на тематику за младе.
Организатор манифестације је Удружење „Арт кварт” из Крагујевца.
- „Фоторама” је манифестација која као међународни фестивал уметничке фотографије чији програм обухвата сва подручја уметничке фотографије укључује и међународни фото конкурс за учеснике из целог света.
Организатор манифестације је Фото-клуб „Аполо” из Крагујевца.
- Фестивал народне музике „Драгиша Недовић” је манифестација која има за циљ промоцију народне музике засноване на изворној народној музици и традиционалном музичком наслеђу. Манифестација носи име једног од најзначајнијих крагујевачких музичких стваралаца у овој врсти музике, човека који је аутор огромног броја песама које се данас сматрају народним, што је доказ њиховог квалитета.
Организатор манифестације је Удружење грађана „Крагујевац концерт” из Крагујевца.

Утврђена листа манифестација, програма и пројеката у области културе од значаја за град Крагујевац се финансира или суфинансира из буџета града Крагујевца.

Сталним манифестацијама управља Савет сталних манифестација града Крагујевца који образује Градско веће из реда стручних и јавних радника, познавалаца из области културе. Један од чланова Савета обавезно се именује из реда запослених у градској управи надлежној за област буџета и финансија.

Табела 95. Установе културе

Назив институције	Место	Врста институције	Опис делатности	Година оснивања
Народни музеј	Краг ујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1949.г.
Дом омладине „Крагујевац”	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, умет. и књижев. стваралаштво	1997.г.
Књажевско-српски театар	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	1835.г.
Позориште за децу Крагујевац	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	2003.г.
Народна библиотека „Вук Караџић”	Крагујевац	Установа културе	Делатност библиотека	1866.г.
Спомен парк „Крагујевачки октобар”	Крагујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1953.г.
Центар за нег. трад. култ. „Абрашевић”	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, уметн. и књижевно стваралаштво	2006.г.
Завод за заштиту споменика култура	Крагујевац	Установа културе	Заштита културних добара, непокр. и др знаменитости	1966.г.
Историјски архив Шумадије	Крагујевац	Установа културе	Делатност архива	1970.г.
Музички центар	Крагујевац	Установа културе	Дел. уметничких установа	2009.г.
Установа културе „Кораци”	Крагујевац	Установа културе	Рад уметничких установа	2017. г.
Студентски културни центар	Крагујевац	републичка установа	Остало образовање	1984.г.

Извор: Локална самоуправа

Табела 96. Преглед културних добара
Споменици културе

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Стара црква- Крагујевац	Уз саму, десну обалу реке Лепенице, као део старог Милошевог двора.	Изграђена 1818. год, као задужбина Милоша Обреновића.	Велики значај „Службени Гласник” бр.14/79 Р 1410 од 26.09.58. ЗЗНП СК Б
Кнез Михаилов конак –Крагујевац	Смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Зграда је подигнута половином деветнаестог века, са одликама грађанске архитектуре тога доба.	Велики значај „Службени Гласник” бр.14/79 - Р.447 од 28.10.47 ЗЗНП СК БГ
Стара ливница са великим димњаком и ковачницом – Крагујевац	У простору фабрике оружја и аутомобила, на платоу	Индустријска архитектура из 1882. године.	Велики значај „Службени Гласник” бр.14/79 - Р 309/53 од 29.04.53 ЗЗНПСК БГ
Зграда звана „Амицин конак” – Крагујевац	Смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Саграђен 1818. године, рађен у балканско-оријенталном стилу.	Велики значај „Службени Гласник” бр.14/79 - Р 446/47 од 28.10.47 ЗЗНПСК БГ
Зграда Туцаковића у ул. Кнеза Михаила бр.11 –Крагујевац	Смештена је непомредно уз улицу данас Кнеза Михаила.	Настала у првој половини деветнаестог века и у њој је живео војвода Петар Туцаковић.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 107/1 од 26.04.71 ЗЗСК КГ

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Кућа Светозара Марковића	Кућа се налази у ул. Светозара Марковића бр.23 -Крагујевац	Подигнута у првој половини деветнаестог века, као кућа проте Милоја Барјактаревића, а утврђена за културно добро.	Изузетан значај „Службени Гласник” Бр. 14/79Р 69/48 од 17.01.48. 33НПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.5 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Зграда је подигнута у првој четвртини 19. Века.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 66/48 од 17.01.4833НПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.19 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси	Подигнута је у првој половини XIX века. Сврстава се у ред највреднијих грађевина подигнутих у време кнеза Милоша.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 67/48 од 17.01.4833НПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.17 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Грађевина припада типу симетричних зграда за становање из прве половине деветнаестог века	Утврђено културно добро-споменик културе Р 68/48 од 17.01.4833НПСК БГ
Гимназија – Крагујевац	Смештена је на Ђачком тргу	Подигнута је у другој половини XIX века, од 1885. до 1887. године. Једна од најстаријих школских зграда у Србији.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник” бр.14/79 - велики значај Р 209/1 од 19.05.70.33СК КГ
Зграда у ул. Главна бр.121 – Крагујевац	Смештена је у центру града”	У овој згради је била смештена Крагујевачка друштвена штампарија, од 1873–1875, где је Светозар Марковић штампао „Јавност” и „Ослобођење”.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 956/49 од 11.06.4933НПСК БГ
Зграда окружног суда и начелства-Крагујевац	Смештена на тргу у центру града	Подигнута у периоду од 1902/04, у духу еkleктичког академизма.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник” бр.14/79 - изузетан значај Р 125/1 од 5.05.69.33СК
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.9 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Типична грађевина српске чаршије са почетка деветнаестог века.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 106/1 од 5.03.7133СК КГ
Стара школа у Крагујевцу – задужбина Милована Гушића	Смештена у улици Милована Гушића број 12	Подигнута као задужбина Милована Гушића, трговца, 1893. године у стилу грађанске архитектуре.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник” Бр. 21.04.970 633–1167/97–14 Од 9.04.97 Влада РС
Бетонски пешачки мост преко Лепенице	Повезује две обале, које спајају Стару цркву и део око Народне музеја	Подигнут је 1927. године, на месту старог дрвеног моста, који је повезивао двор кнеза Милоша. На средини моста је уклесана година градње.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник” Бр. 26.06.970 633–2231/97–002 Влада РС од 18.06.97
Бубањ чесма у Крагујевцу	Смештена је у непосредној близини Бубањ језера	Чесма је служила за напајање водом још у турско доба. Данашњи изглед је добила 1922. године.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник” Бр. 26.06.970 633–2231/97–002 Влада РС од 18.06.97

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Лучни мост бр.1 преко Лепенице у Крагујевцу	Налази се испред управне зграде „Заства“	Изграђен је 1923. године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	Утврђено културно добро - споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 26.06.970 633–2231/97–014 Влада РСОД 18.06.97
Лучни мост бр.2 преко Лепенице у Крагујевцу	Смештен у центру града, на тргу Народ-ног фронта и спаја две обале	Изграђен је 1923. године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 26.06.970 633–2231/97–015 Влада РСОД 18.06.97
Кућа у ул. Крагујевачког октобра бр.116 – Крагујевац	Налази се у центру града, у непосредној близини Саборне цркве.	Потиче са почетка XX века. Угаона је зграда са подрумом и приземљем.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 26.06.970 633–2231/97–026 Влада РСОД 18.06.97
Водоторањ - Крагујевац	Налази се поред надвожњана који спаја центар града са насељем Бресница.	Редак је пример индустријске архитектуре са краја деветнаестог века.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 05.09.970 633–3153/97–22 Влада РСОД 08.08.97
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.69 – Крагујевац	Налази се на поменутој адреси и у њој је смештен Медицински факултет.	Саграђена после Првог светског рата као интернат.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 05.09.970 633–3153/97–23 Влада РСОД 08.08.97
Управна зграда болнице – Крагујевац	Поред главног улаза у болнички круг	Подигнута је између два рата, са фасадом без украса.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 05.09.970 633–3153/97–11 Влада РСОД 08.08.97
Зграда железничке станице – Крагујевац	Налази се на железничкој станици	Саграђена је 1886. године, када је овај крак пруге отворен.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 05.09.970 633–3153/97–9 Влада РСОД 08.08.97
Споменик палим Шумадинцима – Крагујевац	У близини Лучног моста број 1 и пијаце	Дело је вајара Антуна Аугустинчића из 1932. године.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 27.07.010 633–6872/2001 Влада РСОД 17.07.2001.
Кућа легат сликарке Љубице Филиповић - Крагујевац	У улици Танаска Рајића у близини Великог парка	Зграда подигнута између два рата као простор за становање.	„Службени Гласник“ Бр. 17.07.010 633–6872/2001–2 Влада РСОД 27.07.2001.
Ватрогасни дом – Крагујевац	У самом центру града у оквиру „Старог градског језгра“	Саграђена је 1933. године, као задужбина породице Радојковић.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 27.07.010 633–6872/2001–3 Влада РСОД 17.07.2001.
Зграда Дечије библиотеке – Крагујевац	У улици Милована Глишића	Зграда је подигнута 1935/36. године, као породична кућа и легат професора музике Јована Ђ. Мирковића.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 17.07.010 633–6872/2001–4 Влада РСОД 27.07.2001.
Црква Успења Богородице – Крагујевац	У самом центру града, на месту некадашњег гробља	Подигнута по пројекту Андреје Андрејевића у периоду од 1869/84. године.	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник“ Бр. 108/16 од 6.12.2005.
Манастир Драча – Драча, Крагујевац –	Налази се у истоименом селу	Црква је добила данашњи изглед у XVIII веку, захваљујући Станиши Млатишуми.	„Службени Гласник“ бр.14/79 - велики значај Р 700/55 од 11.06.1955. ЗНПСК БГ

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Манастир Благо- вештење Рудничко – Страгари, Крагу- јевац	Смештен недалеко од Страгара, на оброн- цима Рудника и густе шуме	Саграђен крајем XIV века, у доба кнеза Лазара.	„Службени Гласник” бр.14/79 - ве- лики значај ЗЗНПСК БГР 1191/49 од 9.07.1949
Манастир Вољавча – Страгари	Смештен недалеко од Страгара, на оброн- цима Рудника и густе шуме	Почетком XV века је подигао властелин Михајло Кончи- новић.	„Службени Гласник” бр.14/79 - ве- лики значај ЗЗНПСК БГР 453/49 од 18.03.1949
Рушевине зване „Црквине” – Петко- вица, Страгари	Налази се на 4 кило- метара од Страгара	Данашња црква је потпуно реконструисана	„Службени Гласник” Бр. 21/83 - велики значај Р 962/3 од 18.12.49ЗЗНПСК БГ
Црква Светог Нико- ле – Рамаћа, Кра- гујевац	У селу Рамаћа на де- сетак километара од Страгара	Датира са краја XIV века.	“ Службени Гласник” Бр. 14/79-велики значај Р 699/55 од 11.06.55ЗЗНПСК БГ
Собрашице – Лу- жнице, Крагујевац	У центру села Лужни- це, у црквеној порти	Реч је о родопским трпеза- ма постављеним у порти	„Службени Гласник” Бр. 14/79 - изу- зетан значај Р 54/1 од 20.03.1968.
Кућа В. и М. Па- вловића – Дулене, Крагујевац	У селу Дулене	У овим зградама браће Павловић, 1941. године су били смештени штабови левачког и крагујевачког одрода	Утврђено културно добро-споменик културе „Службени Гласник НРС бр. 54/4
Воденица у Гро- шници – Крагујевац	Налази се на потезу Грошница	Саграђена је крајем XVIII века..	Утврђено културно добро - споме- ник културе Р 97/1 од 10.01.72ЗЗСК КГ
Средњовековни утврђени град Сре- бреница – Страгари	На узвишењу изнад реке Сребренице не- далеко од Страгара.	Подаци потичу са краја XIV века.	„Службени Гласник” бр.21/83 - ве- лики значај Р 95/1 од 19.03.69ЗЗСК КГ
Кућа Танаска Ра- јића у Страгарима – Крагујевац	У месту Страгари	Кућа у којој је рођен Танаско Рајић.	Утврђено културно добро - споме- ник културе „Службени лист реги- она Шумадије и Поморавља” 8 од 18.07.91.0 02–633–3/91
Етно двориште у Драчи – Крагујевац	У селу Драча	Потиче са почетка XX века.	Утврђено културно добро-споменик културе Опш. Службени Гласник 13/92 од 8. 9.92
Црква Светог Илије у Доњим Грбцима – Крагујевац	Налази се у помену- том селу	Подигнут је 1890. године, на темељима старе цркве.	Утврђено културно добро - споменик културе О 633–4693/9925.01.2000. Вл. РССЛ. ГЛ. РС Од 17.02.2000.
Спомен чесма у се- лу Дивостин – Кра- гујевац	У порти манастира Дивостин	Подигнута је 1.6.1901. у славу преминулом краљу Милану.	Утврђено културно добро - споме- ник културе О 633–6872/2001–80д 17.07.2001. Влада РССЛ. ГЛ. РС од 27.07.2001.
Црква Св. Петра и Павла у Грошници – Крагујевац	Налази се у самом центру села	Саграђена је 1857. године.	Утврђено културно добро - споме- ник културе О 633–16771/20020д 13.12.2002. год.

Просторно културно – историјске целине

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Старо градско језгро – Крагујевац	Градско језгро Крагујевца	У деветнаестом веку су саграђени први објекти, па кроз цео двадесети.	„Службени Гласник” бр.14/79 – велики значај; Р 28 од 14.7.1977.
Знаменито место Спомен парк „Крагујевачки октобар” Шумарице	На ободу града Крагујевца	У част стрељаним грађанима Крагујевца у октобру 1941.	„Службени Гласник” бр.18/79 – изузетан значај; Од 27.12.1979.
ПКИЦ Комплекса „Соколана” у Старој радничкој колонији у Крагујевцу	Налази се у истоименом градском насељу	Јединствена целина архитектонско - урбанистичког обликовања индустријског пејсажа у овом делу Европе (1924–1930.)	„Службени гласник РС”, бр. 102/201305 број 633–9867/2013Од 22. новембра 2013. године
ПКИЦ Комплекс Војно-техничког завода у Крагујевцу	Налази се на широком простору који се граничи са Старим градским језгром и Милошевим венцом, пружајући се до старог јагодинског друма	Комплекс наменских и административних зграда из 19. и 20. века.	„Службени гласник РС”, бр. 36/2014.05 број 633–2365/2014Од 25. марта 2014. године
Зграда „Уреда” у Крагујевцу	У централној градској зони	Саграђена је 1931. године и представља веома значајно архитектонско дело грађитељских токова	„Службени гласник РС”, бр. 84/2014.Од 08.08.2014

Археолошка налазишта

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Праисторијско насеље у Дивостину	У селу Дивостин	Праисторијско насеље откривено пуким случајем	Р 227/1–68 од 18. 3.69.
Тодорчево	На ободу града Крагујевца	Вишеслојни потез из старијег неолита (Старчевачка култура), старијег гвозденог доба и римске цивилизације.	„Службени Гласник” Бр 51/1119 од 13.11.97

Табела 97. Културно-уметничка друштва

Назив КУД-а	Година оснивања	Број чланова
КУД „Лепеница”	2002. г.	Преко 50
КУД „Шљивовац”	1988. г.	30
КУД „Свилен конач”	2005. г.	120
КУД „Илићево”	2006. г.	50
КУД „Рамаћанка”	2005. г.	30
Универзитетски КУД „Светозар Марковић”	1945. г.	120

Спорт као област од посебног друштвеног интереса, у граду Крагујевцу се остварује у складу са Законом о спорту, Стратегијом развоја спорта у Републици Србији за период 2014–2018 године и Акционог плана за њену примену, Правилником о одобравању и финансирању програма којим се остварује општи интерес у области спорта на територији града Крагујевца, Законом о привредним друштвима, Законом о буџетском систему, кроз финансирање/суфинансирање годишњих и посебних програма спортских организација са територије града Крагујевца и спортских привредних друштава чији је оснивач град Крагујевац, средствима буџета Града.

Финансирање спортских организација из буџета Града

Град Крагујевац у одређеној буџетској години, одобрава и финансира/суфинансира годишње/ посебне програме спортских организација/удружења/савеза/друштава и сл. на основу упућеног јавног обавештења (за годишње програме) односно на основу јавног отвореног позива (за посебне програме) који се објављују на званичној интернет страници града Крагујевца. Предлози годишњих програма достављају се Спортском савезу Крагујевца, на основу Јавног обавештења, којим се позивају све спортске организације /удружења/савези/друштва и сл. са територије града Крагујевца да доставе своје предлоге годишњих програма, одређује се рок за достављање, начин и поступак достављања, као и друга питања везана за подношење предлога годишњих програма, док се предлози посебних програма достављају у року утврђеном Јавним (отвореним) позивом, у току одређене буџетске године.

За вредновање годишњих / посебних програма у области спорта, Градоначелник образује Комисију за оцену годишњих и посебних програма организација / удружења у области спорта за финансирање /суфинансирање средствима из буџета Града за одређену годину која врши вредновање и оцену квалитета годишњих и посебних програма у области спорта у складу са Законом о спорту и Правилником о одобравању и финансирању програма којима се остварује општи интерес у области спорта на територији града Крагујевца. Одобравање предложеног програма од стране града Крагујевца – Градског већа, у складу са Предлогом акта комисије о расподели средстава, односно о финансирању/суфинансирању програма организација/удружења којима се остварују потребе и интереси грађана у области спорта средствима буџета града за одређену годину, са предложеном висином средстава, заснива се на значају реализације програма за остваривање општег интереса у области спорта на територији Града, конзистентности програма с циљевима програма развоја спорта у граду Крагујевцу, квалитету програма, очекиваним резултатима реализације програма, одрживости програма и рационалности, рангу спортских грана и рангу такмичења.

Финансирање спортских привредних друштава из буџета Града

Град Крагујевац у одређеној буџетској години финансира спортска привредна друштва чији је оснивач град Крагујевац на основу њихових Програма пословања са финансијским планом за текућу годину, и то:

- Спортско привредно друштво „Раднички” д.о.о. Крагујевац,
- Спортско привредно друштво „Фудбалски клуб Раднички 1923” д.о.о. Крагујевац и
- Спортско привредно друштво „Женски фудбалски клуб Раднички 1923” д.о.о. Крагујевац.

Град финансира Савез за школски спорт Крагујевца који постоји од 16.12.1997. године а правни је следбеник Општинског савеза школских друштава за физичку културу основаног 1974. године у Крагујевцу. Школска такмичења се одржавају по плану и програму Републичког савеза за школски спорт који обухвата учешће у 16 спортова од којих се у Крагујевцу одржавају такмичења у следећим спортовима: стони тенис, стрељаштво, одбојка, кошарка, спортска гимнастика, мали фудбал, рукомет, атлетика, џудо, карате, оријентиринг, 3х3 баскет, пливање, фудбал, мале олимпијске игре и Спортске игре младих. У њима учествују 22 основне и 9 средњих школа са територије града Крагујевца. Такмичења се одржавају на школском, општинском, окружном, међуокружном и републичком нивоу. Прве Олимпијске игре ученика Републике Србије одржане су у Крагујевцу 1980.године.

Спортски објекти су изграђени у 28 школа (фискултурне сале и отворени терени). У фискултурним салама се изводе наставне и ваннаставне активности, и обављају се тренажне и такмичарске активности спортских клубова са територије града Крагујевца.

Постоје и други отворени терени у оквиру месних заједница (17) како градских тако и сеоских који доприносе омасовљењу и популаризацији спорта и рекреације као здравих стилова живота.

Табела 98. Спортско-рекреативни објекти/терени на подручју града Крагујевца

Ред. бр.	Објект/ Место	Намена	Површина	Капацитет
1.	Спортска хала "Гордана Гоца Богојевић" са отвореним тереном за кошарку, постојећи на кп.бр. 895/24 КО Крагујевац 3. (СПД Раднички)	кошарка, одбојка, флор бол,бокс,карате,ритмичка гимнастика, атлетика	30*14	места за седење 900, места за стајање 150
2.	Отворени базени са припадајућим просторијама постојећи на кп.бр. 895/18 КО Крагујевац 3. (СПД Раднички)	пливање, ватерполо	50*25, 17*20, 36*18	места за седење 2000 места за стајање 2000
3.	Терен за одбојку на песку и тениски терени у Великом парку, постојећи на кп.бр. 895/11 КО Крагујевац 3. (СПД Раднички)	тенис	24*8	—
4.	Затворени базен, укупне површине од 5.678,92 м ² , постојећи на кп.бр. 895/18 КО Крагујевац 3. (СПД Раднички)	пливање, ватерполо, синхроно пливање	50*25	места за седење 1000 места за стајање 200
5.	Бокс сала – Велики парк	бокс	10*12	—
6.	Фудбалско игралиште – ФК Виногради	игралиште за тренажни процес и одигравање фудбалских утакмица	94*56,2	—
7.	Фискултурна сала Друге крагујевачке гимназије-подрумске просторије –стрељана и куглана (СПД Раднички)	Стрељаштво, куглање – такмичења, тренинг, обука и рекреација	352	—
8.	Градски стадион "Чика Дача" – Спортски центар			
	Главни фудбалски терен,	фудбал	105*70	места за седење 14.704, места за стајање 2.000
	Помоћни фудбалски терен 1,	фудбал	105*67	
	Помоћни фудбалски терен 2,	фудбал	95*64	
	Шљакасти фудбалски терен,	фудбал	99*60	
	вежбалиште,	фудбал	55*35	
	атлетска стаза	атлетика	400*8	
9.	Хиподром	Тренинзи и такмичења, као и рекреативни спорт	207.780	—

Ред. бр.	Објекат/ Место	Намена	Површина	Капацитет
10.	Објекат "Искра" изграђен у складу са Уговором о заједничкој реализацији пројекта изградње спортско-едукативног и рехабилитационог центра за особе са инвалидитетом у Крагујевцу, број 350-275/15-II од 19. марта 2015. године и Анексом уговора број 351-223/16-V од 23.06.2016. године, површине 600,23 m ² бруто, односно 557,23 m ² нето, изграђен по одобрењу Градске управе за просторно планирање, изграду и заштиту животне средине града Крагујевца-Одељења за обједињене процедуре-Служба за изградњу, број XVIII -3510-220 од 07.10.2015. године. (СПД Раднички)	Тренинзи и такмичења	20.979	—
11.	Спортска дворана хале "Језеро" површине 2.956 m ² са припадајућим свлачионицама, теретаном и 3 (три) помоћне просторије, као и 4 (четири) канцеларије у северном делу хале "Језеро" (приземље) и 6 (шест) канцеларија у јужном делу (спрат), објекат- део "Хале Језеро" (ресторан површине 200 m ² , кухињски простор површине 84,18 m ² , магацински простор површине 76,73 m ² , салон површине 40 m ² , спорт кафе површине 29 m ² , 12 (дванаест) соба, 2 затворене терасе и хол укупне површине 399,65 m ²), постојећи на кп.бр. 10825/6 КО Крагујевац 4 и кп.бр.10825/7 КО Крагујевац 4 на којој је изграђен отворен спорски терен. (СПД Раднички)	Игралиште за кошарку, рукомет, одбојку и мали фудбал Фитнес аеробик везбање борилачки спортови, корективна гимнастика и плес	52*25 17*7 11*6 19*7	Места за седење 3574

Систем јавног информисања у Граду Крагујевцу уређен је Законом о јавном информисању и медијима, којим је, поред осталог, дефинисан јавни интерес у јавном информисању, обезбеђивање и расподела средстава за остваривање јавног интереса и заштита медијског плурализма. У складу са чланом 15 овог Закона, јединица локалне самоуправе стара се о остваривању јавног интереса подстичући разноврсност медијских садржаја, слободу изражавања идеја и мишљења, слободан развој независних и професионалних медија, што доприноси задовољавању потреба грађана за информацијама и садржајима из свих области живота, без дискриминације.

У складу са одредбом члана 141. Закона о јавном информисању и медијима Агенција за привредне регистре Републике Србије води Регистар медија. Према подацима Агенције у ову базу је на крају марта 2020. године било уписано 38 медија са седиштем у Крагујевцу. Међу њима је чак 11 радио станица, 7 портала, 6 штампаних медија и 3 телевизије. Медији који не примају државну помоћ и/или не објављују огласе директних и индиректних буџетских корисника се често не уписују у Регистар медија, а постоје и бројне фирме које нису јавна гласила, али производе медијске садржаје које продају или уступају на објављивање медијима. Због тога су за стицање потпунијег увида у стање на медијској сцени у Крагујевцу релевантни и подаци Агенције за привредне регистре о правним лицима регистрованим за обављање медијске делатности. У регистру предузећа уписано је 18 привредних друштва и 43 предузетника који се баве издавањем новина, часописа и периодичних издања, производњом кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма. Треба напоменути да се подаци Регистра медија и базе привредних субјеката у извесном броју случајева подударају. Ипак, као што многа предузећа нису уписана у Регистар медија, у ову државну базу уписани су и медији цивилног сектора, односно они чији су оснивачи организације цивилног друштва и верске заједнице, о којима АПР води посебне регистре везане за њихову основну делатност, а не за информисање као додатну.

Средства информисања преко којих се грађани најчешће обавештавају о локалним актуелностима и темама јесу:

- ПД Радио-телевизија Крагујевац доо – емитује радијски и телевизијски програм, а поседује и интернет портал www.rtk.co.rs. Према подацима Регулаторног тела за електронске медије ова медијска кућа је у 100% власништву Скупштине града Крагујевца.
- Недељне новине Крагујевачке, чији је издавач предузеће за новинско издавачку делатност Јавност доо, основано 2009. године. Уз Крагујевачке новине, као једини штампани недељник у Крагујевцу, који од маја 2020. године излази двонедељно, Јавност доо је издавач интернет портала www.kragujevacke.rs.
- Интернет портали: www.glassumadije.rs (медиј цивилног друштва, издавач Удружење Глас грађана Шумадије); www.pressek.rs (издавач Рекламна агенција Герила АДВ); www.ucentar.rs; www.ritamgrada.rs (издавач Агенција за маркетинг и људске ресурсе Адинг хр медиа Крагујевац); www.izglave.rs (издавач Агенција за услуге рекламе и пропаганде Из Глаааве РСА Крагујевац); www.infokg.rs; www.ikragujevac.com; www.prviprvinaskali.com и др.
- Радио станице: Радио 034 (издавач Предузеће за радио емитовање Радио 34 доо), Радио Браво (издавач Радио дифузно друштво Браво плус доо), Радио 9 (издавач Друштво са ограниченом одговорношћу Радио 9 Крагујевац), Радио Стари град (издавач Радиодифузно друштво РСГ медиа груп доо Крагујевац), Радио Златоусти (издавач Епархија Шумадијска Српске православне цркве), Хуманитарни радио (медиј цивилног друштва, издавач Удружење грађана Експрес) и др.

Информисање се у одређеној мери обавља и преко друштвених мрежа, сајтова удружења грађана, установа културе и других институција и предузећа, који преко својих профила и страница информисају грађане о активностима и актуелностима у својој области деловања.

У Крагујевцу раде и организације које делују у области медија и јавног информисања, као што су Пословно удружење асоцијације независних локалних медија „Локал прес” (www.localpress.org.rs) и удружење грађана Шумадијски центар за грађански активизам Рес Публика (www.respublica034.rs) које се залаже за унапређење медијских слобода и квалитета јавног информисања у Крагујевцу.

Град Крагујевац од 2017. године, након раскида уговора о приватизацији Радио- телевизије Крагујевац, а на основу Уредбе о измени уредбе о преносу капитала без накнаде запосленима код издавача медија, преузима оснивачка права над РТК. Том Одлуком Град Крагујевац преузима удео и 100% оснивачког капитала над Привредним друштвом „Радио телевизија Крагујевац” доо и од тада кроз субвенције из буџета финансира редовно пословање ове медијске куће.

Од 2021. године, у складу са чланом 17 Закона о јавном информисању и медијима, град Крагујевац обезбеђује из буџета део средстава за остваривање јавног интереса у области јавног информисања и распоређује их на основу спроведених јавних конкурса и појединачним давањима, на основу принципа о додели државне помоћи и заштити конкуренције, без дискриминације.

АНЕКС 2

**Листа пројеката чија реализација
почиње у периоду 2021 - 2023. године**

Анекс 2

Листа пројеката чија реализација
почиње у периоду 2021 - 2023. године

ЛИСТА ПРОЈЕКТА ЧИЈА РЕАЛИЗАЦИЈА ПОЧИЊЕ У ПЕРИОДУ ОД 2021–2023. ГОДИНЕ

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)	
Приоритетни циљ: 1.1. Унапредити инвестициони амбијент у граду				
Мера 1.1.1 Обезбеђење добара и пружање услуга за искоришћавање инвестиционих локација				
1.	Инфраструктурно опремање радне зоне Феникс	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија/ Међународни фондови/ инвеститори/ девелопер	12.000.000
2.	Привођење намени индустријске зоне Корман поље	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	29.500.000
3.	Изградња логистичког центра са камионским и железничким терминалом	МИНД Група	МИНД Група / Република Србија	15.000.000
4.	Изградња аеродрома МИНД Крагујевац	МИНД Група/ Град Крагујевац	МИНД Група / Република Србија	15.000.000
5.	Развој слободне зоне	Предузеће Слободна зона Шумадија	Република Србија	300.000
6.	Развој индустријске зоне Цветојевац	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	4.000.000
7.	Унапређење инвестиционог амбијента у граду Крагујевцу	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ РАС/ РЕДАСП	40.000
Мера 1.1.2 Стручно оспособљавање радне снаге и подршка запошљавању				
8.	Регионални центар за континуирано образовање	Средња стручна школа	Република Србија/ Град Крагујевац/ међународни фондови	1.000.000
9.	Континуирана подршка запошљавању за најтеже запошљиве групе – Локални акциони план запошљавања	Град Крагујевац	Град Крагујевац	640.000
10.	«Знањем до посла»	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ донатор	77.000
Мера 1.1.3 Промоција и примена сарадње науке, привреде и образовања				
11.	Центар изврности Универзитета у Крагујевцу	Универзитет у Крагујевцу	Република Србија/ међународни фондови	18.000.000
12.	Станови за младе научнике	Универзитет у Крагујевцу	Република Србија	8.000.000
Приоритетни циљ: 1.2. Подићи ниво конкурентности и иновативности локалне привреде				
Мера 1.2.1. Подстицај оснивању и развоју пословања МСПП – финансијске и нефинансијске мере подршке				
13.	Научно технолошки парк	Универзитет у Крагујевцу/ MIND група	Република Србија/ међународни фондови	12.000.000
14.	Развој капацитета за подршку локалном бизнису и инвестицијама – Мрежа организација за подршку бизнису и агробизнису	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови	100.000
15.	Реализација програма рада Регионалног иновационог стартап центра Крагујевац за 2021. годину	Управа надлежна за инвестиције	Република Србија	20.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
16. Грантови за предузетнике	Управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	425.000
Мера 1.2.2. Промоција и унапређење туристичке понуде			
17. Ревитализација језера Бубањ као локалне туристичке атракције	Градска туристичка организација	Република Србија/ Град Крагујевац	1.000.000
18. Израда елабората за развој ботаничке баште, формирање акваријума, ревитализацију излетишта Кошутњак и Бешњаја као туристичких локалитета	Градска туристичка организација	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови	150.000
19. Гастро центар – унапређење компетенција радне снаге у угоститељству и развој гастрономске понуде града	ТУШ Тоза Драговић/ Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља/ Град Крагујевац	Град Крагујевац/ међународни фондови	50.000
20. Визиторски центар	Градска туристичка организација	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови	200.000
21. Израда Програма развоја туризма града Крагујевца	Град Крагујевац/Градска туристичка организација	Град Крагујевац	15.000
Мера 1.2.3. Формирање центра регионалне туристичке понуде у Крагујевцу			
22. Формирање Регионалне дестинацијске менаџмент организације у Крагујевцу	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Међународни фондови	160.000
Приоритетни циљ: 1.3. Унапредити услове за живот и рад у руралном подручју			
Мера 1.3.3. Развој институционалних капацитета за подршку у сектору аграра			
23. Развој агро бизнис зоне са зеленим инкубатором	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови	700.000
24. Јачање институционалних и техничких капацитета Центра за стрна жита	Центар за стрна жита	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови	300.000
Мера 1.3.4. Развој територијалног идентитета Шумадије у сектору аграра			
25. Шумадијска шљива – подршка развоју производње шумадијске ракије са заштићеним географским пореклом – 2. фаза	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Република Србија/ Град Крагујевац	200.000
Мера 1.3.5. Развој приватно-јавних партнерстава у сектору руралног развоја на LEADER принципима ЕУ			
26. Формирање локалне акционе групе Срце Србије	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља/ Центар за стрна жита	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде/ ИПАРД/ Град Крагујевац Општина Рача/ Општина Топола	150.000
Укупна вредност приоритета 1.			119.027.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
Приоритетни циљ 2.1: Осавремењавање постојећих енергетских капацитета града Крагујевца			
Мера 2.1.1. Потпуна замена угља и мазута као енергента у систему даљинског грејања и увођење аутоматизације у изворишта и подстанице			
27. Реконструкција централне котларнице са заменом котлова на угаљ котловима на гас	Енергетика	Република Србија/ међународни фондови	18.000.000
Приоритетни циљ 2.2: Унапређење саобраћајне инфраструктуре града Крагујевца			
Мера 2.2.1. Изградња Северне обилазнице			
28. Изградња Северне обилазнице	МГСИ	Република Србија	150.000.000
Мера 2.2.2. Изградња Гружанског коридора			
29. Изградња Гружанског коридора – саобраћајница Крагујевац–Мрчајевци	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија	200.000.000
Мере 2.2.3. Изградња „Петровачке магистрале“ и 2.2.4. Изградња нове и реконструкција постојеће градске путне инфраструктуре и објеката			
30. Изградња нових градских саобраћајница: 1. Изградња прве фазе улице Даничићеве и Позоришне, са изградњом кружног тока. 2. Изградња саобраћајнице – веза Милоја Радосављевића и Спасеније Цане Бабовић. 3. Проширење улице Владимира Роловића и Белодримске 4. Изградња улице 6. пука 5. Изградња 3 кружна тока са припремом документације: – Мала Вага – Палигорић – Саве Ковачевића	Градска управа надлежна за инвестиције / Република Србија	Град Крагујевац/ Република Србија	5.500.000
31. Изградња Трга Радомир Путник	Градска управа надлежна за инвестиције / Република Србија	Град Крагујевац/ Република Србија	2.500.000
Мера 2.2.4. Изградња нове и реконструкција постојеће градске путне инфраструктуре и објеката			
32. Изградња аутобуске станице	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац / ЈРР	6.000.000
33. Реконструкција путне инфраструктуре у градском подручју:			
1. Реконструкција улице Кнеза Михајла (Шест топола–петља Звезда)	Република Србија	Република Србија/ Град Крагујевац	150.000
2. Реконструкција раскрснице код Медицинске школе	Градска управа надлежна за инвестиције / Република Србија	Град Крагујевац/ Република Србија	500.000
3. Реконструкција раскрснице у Грошници.	Градска управа надлежна за инвестиције / Република Србија	Град Крагујевац/ Република Србија	100.000
4. Реконструкција путног правца Лепа Брена – Пиротехника	Република Србија	Република Србија/ Град Крагујевац	300.000
5. Реконструкција путних праваца у приградском подручју у дужини од 150 км	Република Србија	Република Србија/ Град Крагујевац	25.000.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
34. Реконструкција улица у градском подручју у оквиру реконструкције водоводне и канализационе мреже	Градска управа надлежна за инвестиције / Република Србија	Град Крагујевац / Република Србија	30.000.000
35. Реконструкција правца државног пута 1Б реда 24 Баточина-Крагујевац-Краљево на делу Медицинска школа – Козујево	Република Србија	Република Србија/ Град Крагујевац	1.100.000
36. Саобраћајница која повезује Палату правде и Лицеј Кнежевине Србије	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац / Република Србија	200.000
37. Саобраћајнице у кругу Стара Звезда	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац / Република Србија	255.000
38. Липарска улица	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац / Република Србија	430.000
39. Улица Божидара Масларића	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац / Република Србија	430.000
Мера 2.2.5. Изградња нове и реконструкција постојеће путне инфраструктуре на сеоском подручју			
40. Ревитализација путних праваца: Каменица – Рамаћа, Петровац- Ресник, Јовановац – Цветојевац, Крагујевац – Велике Пчелице, Кутлово – Страгари, Виногради-Поскурице-Шљивовац-Грбице, Ресник – Мало Крчмаре и приоритетних саобраћајница у селима Укупно 80 км	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац/ Република Србија	2.000.000
41. Изградња нових саобраћајница на сеоском подручју: Десиминовац – Нови Милановац, Поскурице – Опорница, Чумић	ЈКП Шумадија	Република Србија / Фондови	8.000.000
42. Унапређење и развој руралне инфраструктуре - снабдевање водом (Дреновац) и путна инфраструктура (Ресник)	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	180.000
Мера 2.2.6. Повећање капацитета стационарног саобраћаја			
43. Реконструкција свих аутобуских стајалишта на територији града	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац	1.000.000
Мера 2.2.7. Изградња нове и реконструкција постојеће железничке инфраструктуре и објеката			
44. Изградња пруге Собовица - Цветојевац	Железнице Србије	Република Србија	19.000.000
45. Електрификација пруге КГ – КВ	Железнице Србије	Република Србија	5.000.000
46. Реконструкција зграде железничке станице	Железнице Србије	Република Србија	900.000
Приоритетни циљ 2.3. Унапредити систем комуналне инфраструктуре			
Мера 2.3.1. Изградња нове водоводне мреже и реконструкција, замена постојећих азбестних цеви			
47. Реконструкција постојеће и изградња подостајуће водоводне мреже	ЈКП Водовод и канализација	Република Србија/ Град Крагујевац	10.000.000
Мера 2.3.2. Модернизација постојећих изворишта и повећање броја изворишта у сеоском подручју			
48. Модернизација система за водоснабдевање Гружа	ЈКП Водовод и канализација	Република Србија/ Град Крагујевац	5.000.000
49. Модернизација постројења за водоснабдевање на Водојажи	ЈКП Водовод и канализација	Република Србија/ Град Крагујевац	3.000.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
50. Изградња и легализација арте-шких бунара	ЈКП Водовод и кана-лизација	Град Крагујевац	650.000
51. Изградња резервоара за воду спратности П, на к.р.br.849/3 и 849/5 К.О. Дреновац	ЈКП Водовод и кана-лизација	Република Србија/ Град Крагујевац/	102.500
52. Водоводна линија у Дреновцу на к.п. бр. 172/1 и 172/2, К.О. Драго-браћа	ЈКП Водовод и кана-лизација	Република Србија/ Град Крагујевац/	164.000
53. Пројектовање и извођење хидро-техничких објеката за водоснабде-вање сеоских подручја на Тополи, Горњем Милановцу и Рековцу	ЈКП Водовод и кана-лизација	Република Србија/ Град Крагујевац/ ИПАРД	24.500.000
Мера 2.3.3. Реконструкција 4 постојећа градска гробља и изградња једног новог			
54. Реконструкција 4 гробља: Градско, Бозман, Палилулско и Становљанско	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац	1.000.000
55. Припрема за изградњу новог град-ског гробља Дебељак	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац	1.200.000
Мера 2.3.4. Реконструкција постојећих зелених пијаца и изградња нових			
56. Реконструкција зелене пијаце	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац	2.650.000
Мера 2.3.5. Реконструкција и изградња паркова и дечјих игралишта			
57. Кошутњак – градско излетиште, прва фаза	ЈКП Шумадија	Република Србија/ Град Крагујевац/ међуна-родни донатори / ЈПП	1.500.000
Мера 2.3.6. Модернизација јавне расвете у Крагујевцу			
58. Увођење ЛЕД расвете на територији целог града	ЈКП Шумадија	ЈПП	6.000.000
Мера 2.3.7. Изградња оперативно техничког центра комуналног сервиса			
59. Завршетак изградње оперативно техничког центра комуналног сер-виса	ЈКП Шумадија	Град Крагујевац	2.500.000
Укупна вредност приоритета 2.			534.811.500
Приоритетни циљ 3.1. Створити препознатљив културни идентитет града			
Мера 3.1.2. Реконструкција и ревитализација објеката установа културе и културног наслеђа и нови објекти			
60. Доградња мултифункционалне са-ле „Кућа Смака“ у Дому омладине	Градска управа надле-жна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	450.000
61. Израда пројектне документације Центра за експерименталну архео-логију „Драгослав Срејовић“	Градска управа надле-жна за инвестиције	Град Крагујевац/ Репу-блика Србија	40.000
62. Дечија библиотека (Летњи амфите-атар) реконструкција	Градска управа надле-жна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	40.000
63. Дечија библиотека - пројектовање, реконструкција фасаде и замена столарије	Градска управа надле-жна за инвестиције	Град Крагујевац	20.000
64. Легат Љубице Филиповић – про-јектовање, реконструкција	Градска управа надле-жна за инвестиције	Град Крагујевац	50.000
65. Реконструкција градске дворане Шумадија	Градска управа надле-жна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	5.000.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
66. Реконструкција Градске дворане Пионир, прва фаза (студија, пројектно техничка документација)	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	80.000
67. Музеј 21. октобар – регулисање термо-техничких и електро инсталација	Градска управа за друштвене делатности	Град Крагујевац	240.000
68. Изградња депоа за смештај архивске грађе – Историјски архив Шумадије	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	145.000
69. Санација димњака – Кнежев арсенал – пројектовање и санација	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	68.000
70. Прва фаза ревитализације комплекса ВТЗ (мастер план, решавање имовинских питања, пилот пројекти)	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија/ фондови	2.000.000
71. Позориште за децу – израда пројектно-техничке документације	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	35.000
72. Изградња споменика: Ђура Јакшић, Драгиша Недовић, Смак, Гордана Гоца Богојевић	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	70.000
73. Ватрогасни дом	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	2.500.000
74. Обнова фасада у старом градском језгру	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	2.500.000
3.1.3. Заштита и очување културног наслеђа			
75. Тонски студио ЦНТК „Абрашевић“	ЦНТК „Абрашевић“	Град Крагујевац	25.000
Приоритетни циљ 3.2. Унапредити квалитет образовања на свим нивоима			
3.2.1. Адаптација, реконструкција и опремање објеката предшколског и школског система			
76. Реконструкција простора Средње стручне школе (уједињене Политехничка и Друга техничка школа)	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	1.500.000
77. Реконструкција школе Драгиша Луковић Шпанац	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	1.900.000
78. Реконструкција школе Наталија Недељковић у Грошници	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	500.000
79. Реконструкција школе у Рамаћи и других издвојених одељења школа на сеоском подручју	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	200.000
80. Реконструкција и адаптација Медицинске школе са домом ученика „Сестре Нинковић“	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	750.000
81. Друга техничка школа, реконструкција	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	1.130.000
82. Вртић Зека- соларна електрана	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ донатор	10.000
83. Соларни колектори на обданишту Бамби	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	17.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
3.2.2 Изградња нових објеката			
84. Изградња зграде Филолошко-уметничког факултета	Министарство просвете, науке и технолошког развоја	Република Србија/ Град Крагујевац	8.500.000
85. О.Ш. Мирко Јовановић енергетска санација школе	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ Република Србија	640.000
3.2.3. Обезбеђивање смештаја у обдаништима за сву децу предшколског образовања на територији Града			
86. Изградња новог обданишта у насељу Ердеч	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	1.000.000
3.2.4. Реконструкција комплекса одмаралишта на Копаонику			
87. Реконструкција новог блока са кућињом и трпезаријом одмаралишта на Копаонику	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	500.000
3.2.5. Изградња капацитета за рекреативну наставу на Трмбасу и Бешњаји			
88. Реконструкција комплекса Бешњаја, прва фаза	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	300.000
Приоритетни циљ 3.3. Унапредити услове за очување јавног здравља и здравствену заштиту становништва			
3.3.1. Унапређење техничких и просторних капацитета сва три нивоа здравствене заштите			
89. Изградња опште болнице	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	21.000.000
90. Изградња, реконструкција и опремање Клиничког центра	Клинички центар Крагујевац	Република Србија	40.000.000
91. Изградња Завода за трансфузију крви	Дом здравља Крагујевац	Република Србија	1.000.000
92. Изградња/ реконструкција дечјег диспанзера и студентске поликлинике	Дом здравља Крагујевац	Република Србија/ Град Крагујевац/ међународни фондови	1.400.000
Приоритетни циљ 3.4. Унапредити систем социјалне заштите у граду			
3.4.1. Унапређење капацитета и осавремењавање пружалаца услуга социјалне заштите			
93. Реконструкција Центра за социјални рад	Центар за социјални рад	Република Србија/ Град Крагујевац	900.000
94. Вишепородична стамбена зграда са више од три стана за посебно осетљиве групе у насељу Белошевац у Крагујевцу	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	1.100.000
95. Завод за збрињавање одраслих Мале Пчелице-реконструкција објекта	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	636.000
3.4.2. Унапређење инклузије осетљивих и маргинализованих категорија становништва			
96. Израда Стратегије приступачности Града Крагујевца	Град Крагујевац и ФМСИ	Република Србија/ међународни фондови	25.000
97. Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији	Град Крагујевац/ Градска управа надлежна за друштвене делатности	Град Крагујевац/ међународни фондови	53.000
98. Кроз игру и дружење до правилног развоја – подршка инклузији ромске деце у предшколски систем васпитања и образовања	Град Крагујевац/ Градска управа надлежна за друштвене делатности	Град Крагујевац/ Министарство просвете	40.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
3.4.5. Заштита људских и мањинских права и промоција родне равноправности			
99. ROMACTED – 2	Град Крагујевац	ЕУ фондови/ Град Крагујевац	50.000
100. EXO	Град Крагујевац	ЕУ фондови/ Град Крагујевац	250.000
101. Заједно против дискриминације од раног узраста	Град Крагујевац	ЕУ фондови/ Град Крагујевац	260.000
3.5. Позиционирати град као регионални спортски центар			
3.5.1. Реконструкција и изградња објеката спортске инфраструктуре, школских физкултурних сала и јавних игралишта			
102. Реконструкција стадиона Чика Дача	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија	80.000.000
103. Изградња атлетског стадиона	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	2.000.000
104. Картинг стаза	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	1.000.000
105. Мултифункционална борилачка сала у Великом Парку	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	1.500.000
106. Потпуна реконструкција отворених и затворених базена	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија/ Град Крагујевац	2.000.000
107. Изградња Универзитетског спортског центра	Универзитет у Крагујевцу	Република Србија	750.000
108. Спортски терен у Десимировцу	Град Крагујевац	Град Крагујевац	450.000
Укупна вредност приоритета 3.			184.624.000
Приоритетни циљ 4.1: Створити услове за одрживо управљање отпадом и отпадним водама			
Мера 4.1.2. Формирање и изградња регионалног центра за управљање чврстим отпадом			
109. Израда студије изводљивости и припрема тендерске документације за регионални центар за управљање чврстим отпадом	Градска управа надлежна за инвестиције	Република Србија	400.000
110. Формирање и изградња регионалног центра за управљање отпадом са депонијом и спалионицом и рекултивација постојеће депоније „Јовановац“	Град Крагујевац и општине	Република Србија	180.000.000
Мера 4.1.4. Изградња постројења за третман отпадних вода са изградњом нове и реконструкцијом постојеће канализационе мреже			
111. Пројектовање и изградња постројења за пречишћавање отпадних вода у Цветојевцу	Град Крагујевац / ЈКП Водовод и канализација	Република Србија	31.860.000
112. Пројектовање и изградња постројења за пречишћавање отпадних вода у Страгарима	Град Крагујевац / ЈКП Водовод и канализација	Република Србија	300.000
113. Пројектовање и реконструкција инсталација фекалне и атмосферске канализације у дужини од 56 км	Град Крагујевац / ЈКП Водовод и канализација	Република Србија	14.000.000
114. Пројектовање и изградња инсталација фекалне и атмосферске канализације у дужини од 296 км	Град Крагујевац / ЈКП Водовод и канализација	Република Србија	53.280.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
Приоритетни циљ 4.2: Смањити утицај климатских промена и степен угрожености биодиверзитета			
Мера 4.2.1. Анализа осетљивости са планом адаптације на климатске промене			
115. Анализа осетљивости са планом адаптације на климатске промене	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Град Крагујевац/ међународни фондови	50.000
Приоритетни циљ 4.3: Унапредити енергетску ефикасност и повећати коришћење обновљивих извора енергије			
Мера 4.3.1. Инсталација система за примену обновљивих извора енергије на јавним објектима			
116. Соларне енергане на јавним зградама	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ надлежна министарства РС/ међународни фондови	50.000
Мера 4.3.2. Спровођење мера енергетске ефикасности на објектима јавне намене			
117. Уградња термостатских вентила – антивандал у свим школским објектима	Град Крагујевац	Град Крагујевац	252.000
118. Компезација реактивне енергије	Град Крагујевац	Град Крагујевац	12.600
119. Енергетска санација јавних зграда	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ надлежна министарства РС/ међународни фондови	1.250.000
Мера 4.3.3. Унапређење система енергетског менаџмента			
120. Енергетска транзиција	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ Министарство рударства и енергетике	750.000
Мера 4.3.4. Смањење потрошње енергије у домаћинствима			
121. Енергетска санација породичних кућа-суфинансирање замене столарије, котлова на пелет и гас и соларних колектора	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ МРЕ	1.020.000
Укупна вредност приоритета 4.			283.224.600
Приоритетни циљ: 5.1. Развити модерне и брзе механизме испоруке јавних услуга и повећати доступност јавних услуга			
Мера 5.1.1. Дигитализација података и услуга у систему локалне самоуправе			
122. Развој ГИС-а, фаза 2.	Град Крагујевац	Град Крагујевац	40.000
123. Увођење савременог информационог система у градску управу	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ међународни фондови	1.000.000
124. Проширење услуга е – управе	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац/ међународни фондови	100.000
Мера 5.1.3. Техничко опремање МЗ			
125. Реконструкција и опремање 5 месних заједница и изградња 2 нова објекта месних заједница	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	360.000
Мера 5.1.4. Увођење јединственог управног места			
126. Формирање 1 управног места у граду	Управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	30.000
Мера 5.1.5. Унапређење организационе ефикасности управе			
127. Имплементација новог имејл сервера	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	100.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
128. Имплементација DMS система за управљање документацијом и процесима	Градска управа надлежна за инвестиције / Канцеларија за ИТ/ еУправа	Град Крагујевац / Донатори	100.000
129. Имплементација ЕРП-а	Градска управа надлежна за инвестиције	Град Крагујевац	300.000
130. Успостављање система за финансијско управљање и контролу	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ донатори	50.000
131. Увођење софтвера за управљање људским ресурсима	Град Крагујевац	Град Крагујевац	100.000
132. Увођење софтвера за радне налоге	Град Крагујевац	Град Крагујевац	20.000
133. Увођење централне е-Писарнице	Град Крагујевац	Град Крагујевац	50.000
134. Увођење софтвера за праћење стања и активности у месним заједницама	Град Крагујевац	Град Крагујевац	15.000
135. Развој и унапређење система за управљање јавном имовином	Град Крагујевац	Град Крагујевац	50.000
Мера 5.1.6. Развој компетенција свих запослених у управама			
136. Развој компетенција запослених за испоруку услуга грађанима	Градска управа надлежна за људске ресурсе	Град Крагујевац/Република Србија/међународни фондови	50.000
137. Унапређење организационе ефикасности управе кроз мерење радног учинка	Градска управа надлежна за људске ресурсе	Град Крагујевац/Република Србија/међународни фондови	100.000
Мера 5.1.8. Унапређење система обједињене наплате			
138. Набавка новог софтвера за СОН и интеграција свих градских предузећа и институција у систем обједињене наплате	Град Крагујевац/ Предузеће надлежно за СОН	Град Крагујевац	400.000
Приоритетни циљ: 5.2. Повећати транспарентност рада јавне управе и повећати учешће грађана у процесима планирања			
Мера 5.2.1. Укључивање грађана у процесе консултација и планирања на локаланом нивоу			
139. Портал за грађанску пратиципацију	Град Крагујевац / UNDP	UNDP	10.000
Мера 5.2.2. Успостављање интерактивних сервиса за непосредну комуникацију са грађанима			
140. Имплементација мобилне/web апликације за пријаву проблема грађана	Градска управа надлежна за послове органа града / Канцеларија за ИТ	Град Крагујевац	5.000
Приоритетни циљ 5.3. Крагујевац паметан град			
Мера 5.3.1. Формирање градског дата центра 2. фаза			
141. Формирање градског дата центра, 2. фаза	Град Крагујевац	Донација Владе НР Кине/ Град Крагујевац/ Јавна предузећа и установе, донатори	500.000
142. Имплементација High Level Design-а градског дата центра и миграција у ДДЦ	Град Крагујевац	Град Крагујевац	50.000
Мера 5.3.2. Успостављање система видео надзора у саобраћају, јавним установама и јавним површинама			
143. Увођење система видео надзора у саобраћају	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ Република Србија	1.000.000

ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ ПРОЈЕКТА	ИЗВОР ФИНАНСИРАЊА	ОКВИРНА ВРЕДНОСТ (евро)
144. Увођење система безбедности, контроле и видео надзора у јавним установама и на јавним површинама	Град Крагујевац	Град Крагујевац	750.000
Мера 5.3.3. Увођење „IoT“ система			
145. Израда Акционог плана за имплементацију паметног града	Град Крагујевац/ Канцеларија за ИТ/ еУправа	Град Крагујевац/ Република Србија/ МТТТ	40.000
146. Израда комуникационе мреже за сервисе Паметног града	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови, ЈПП	1.000.000
147. Набавка обједињене платформе сервиса Паметног града и имплементација Контролног центра	Град Крагујевац/ Канцеларија за ИТ/ еУправа	Град Крагујевац/ Република Србија/ међународни фондови, ЈПП	500.000
148. Имплементација IoT сервиса паметног града у складу са Акционим планом за имплементацију паметног града	Град Крагујевац/ Канцеларија за ИТ/ еУправа	Град Крагујевац/ Република Србија/ ЈКП Водовод и канализација/ међународни фондови	3.000.000
149. Изградња градске LARAWAN мреже	Град Крагујевац	Град Крагујевац/ међународни фондови	100.000
Укупна вредност приоритета 5.			9.820.000
УКУПНА ВРЕДНОСТ ПРИОРИТЕТНИХ ПРОЈЕКТА			1.131.507.100

АНЕКС 3
Консултативни процес израде
Плана развоја Града Крагујевца

КОНСУЛТАТИВНИ ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ПЛАНА РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

План развоја је израђен коришћењем партиципативног приступа који подразумева да се у процес укључе све заинтересоване стране. Укључењем јавног, приватног и цивилног сектора осигуран је бољи квалитет донесених одлука, одговорност за имплементацију Плана развоја, омогућено колективно власништво над проблемима и резултатима и омогућено је формирање будућих партнерстава у имплементацији пројеката. План развоја представља крoвни документ за све остале стратегије и програме.

Израда Плана развоја Града Крагујевца био је континуиран процес састављен из више сукцесивних фаза у којима су учествовали чланови радне групе и тематских радних група који су представљали све области друштвеног и економског развоја града. Шира партиципација заједнице обезбеђена је путем учешћа представника организација цивилног друштва, месних заједница и месних канцеларија, као и представника пословног сектора, у фази идентификовања приоритетних пројеката и опсега мера за реализацију приоритетних циљева.

Радна група која је директно учествовала у изради Плана развоја формално је успостављена доношењем Решења о образовању Радне групе за израду Стратегије одрживог развоја Града Крагујевца, број 112–1233/17-V, 4.8.2017. године, Службени лист Града Крагујевца, број 21/2017. Чланови Радне групе су представници свих кључних области друштвено-економског развоја: економија и предузетништво, инфраструктура, просторно планирање и заштита животне средине, пољопривреда, туризам, образовање, култура, спорт, финансије, социјална и здравствена политика. За организацију, комуникацију између радне групе, тематских радних група и регионалне агенције, као и градског руководства главна и одговорна особа био је локални координатор.

Тематске радне групе

Осим радне групе формиране су тематске радне групе у складу са дефинисаним приоритетима. Основни задаци сваке Тематске групе су учешће у детаљној анализи постојећег стања друштвеног и економског живота локалне самоуправе, учешће у радионицама за дефинисање циљева и мера и учешће у разради и уносу пројектних идеја у базу пројеката.

Фазе процеса са партиципацијом тематских радних група:

- Преглед и анализа постојећег стања
- Секторске SWOT анализе – 9 области друштвено-економског развоја
- Дефинисање приоритетних снага и слабости
- Приоритетни циљев и мере
- Дефинисање пројектних идеја и унос у ОЛЕД базу пројеката

Учешће шире заједнице

Финална фаза је дефинисање пројектних идеја. Град Крагујевац је у овој фази укључио шире заједницу информисањем путем медија и организовањем састанака, као и трибине на којој је представљена методологија и процес идентификовања пројеката, и унос у ОЛЕД базу пројектних идеја. Трибина је одржана 07.08.2018. у Скупштинској сали Града Крагујевца за преко 100 учесника представника јавне управе у свим ресорима, јавних и комуналних предузећа, установа образовања и културе, институција из области здравства и социјалне заштите, затим приватног сектора и организација цивилног друштва из области спорта, заштите животне средине, представника младих, ученичких парламената, особа са инвалидитетом и др.

Месне заједнице су укључене сазивањем два састанка на којима су мотивисане да се директно укључе у процес, да идентификују кључне проблеме и пројекте своје заједнице и поднесу предлоге пројеката за наредни десетогодишњи плански период. На овај начин је добијена шира социо-економска слика града са аспекта локалне заједнице, а идентификовани проблеми и пројекти користе релевантним градским управама за дефинисање буџета и планирање инвестиција. Месне заједнице су поднеле 98 пројектних иницијатива.

Јавна расправа

Пре подношења на разматрање и усвајање Плана развоја Града Крагујевца, Град спроводи јавну расправу о нацрту документа. Комплетан текст и резиме документа стављају се на увид јавности преко веб странице града, уз образац за примедбе и сугестије. Образац је структуриран тако да грађани могу приложити своје коментаре на нивоу дефинисаних приоритета, циљева и мера. Осим увида за широку јавност, тј. становнике града Крагујевца, град организује јавне презентације нацрта документа за три кључне циљне групе: привреда, образовна заједница и цивилни сектор. Учесници ових јавних расправа имају могућност да изнесу своје сугестије у току дискусије након презентација и да их доставе у истом формату који је припремљен за све грађане.

Сам поступак јавне расправе, као и састављање и објављивање извештаја о јавној расправи, обавља се у складу са Законом о планском систему Републике Србије, Законом о локалној самоуправи, Одлуком о јавним расправама („Службени лист града Крагујевца”, бр.7/21) и у складу са препорукама и примерима добре праксе.

